

ગુજરાત સાહિત્ય પ્રેક્ષક પદ ૫૮ મું, સને ૧૯૨૬.

અનુક્રમણિકા.

વિષય.

પૃષ્ઠ

અમરસી	૨૦-૨૧
આણી સહેલ	૩૫-૩૭, ૭૨-૭૫
આપણો પ્રયત્ન	૧૫૭-૧૫૮
નામ પ્રત્યેક	૧૬૮-૧૬૯, ૨૪૬-૪૭, ૩૨૮.
વેલ્યુશિયન કોપ સમૂહ	૧૭૭-૭૯.
કિના કાકા	૮૧-૮૮
આચાર્યશ્રી શિક્ષણ સેનારી	૧૨૨-૧૨૩
નિતે શિષ્યમંત્રી	૨૬-૩૦
ગડા અને કાનરની વાર્તા	૫૨-૫૪
સની નહેર	૧૪૧-૧૪૫
ગવર્ણમેન્ટ અર્થ	
ગવર્ણી આતાની જાહેર ખંખરો.	

સંસ્કૃતભાષા શાસ્ત્રીય ટેકનીકલ ઇન્સ્ટિટ્યુટ

૩૨૦

ઉ વિ ના. ઇ. સાહેબની (સરકારી ગેઝીટમાં જાહેર)

નોટિસમાં સુધારો

૧૩૧

ઉદ્ધ. ગુ. ધોરણ

૨૮૫-૩૦૦

વ. કા. પરીક્ષા મળ્યા કેટલાં

૧૩

શ. વા. ૫ પમાની એક કવિતામાં ફેરફાર

૨૧૬

ગુજરાતી ઉદ્ધ. ધોરણ

૩૦૧-૩૧૫

ગ્રંથ યજ્ઞેષા પુસ્તકો વગેરે

૫૬, ૧૩૦ ૨૧૭-૨૧૮

નવરોજી પેસ્તાવજી વાંચનનો એક નરસીય

૧૬૫

મીતિપાડનો સુવર્ણચંદ્રક નવ ખા

૩૧, ૭૭-૭૮, ૧૮૪ ૧૩૧-૧૩૩, ૧૮૦-૧૮૩, ૧૮૫, ૨૧૭, ૨૭૧

પુસ્તકોની કિંમતમાં સુધારો

કેળવણીનો વિશેષ પ્રચાર કરવા માગે છે. માટે લેખિકાએ તે કામમાં મદદ કરી મદદ કરવી જોઈએ, અને તેમાં આગેવાની ભરેલો ભાગ લેવો જોઈએ. એમ થશે ત્યારે જ કેળવણીની વૃદ્ધિ અપર્યાપ્ત થશે અને સંતોષકારક પરિણામ આવશે.

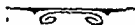
શિક્ષકોને આ નવા વર્ષના આરંભમાં સ્મરણ કરાવીશું કે તેમણે સ્વીકારેલા ઉમદા ધંધામાં કર્તવ્યનિષ્ઠ થઈ પોતાની ફરજ પોષ્યરીતે બજાવવી, પોતાના જ્ઞાનની કક્ષા વધારતા જવી એ ફરજ મનુષ્યની ફરજ છે અને શિક્ષકોની તો ખાસ ફરજ છે. જાતકેળવણી એ આધુનિક બાળ કેળવણીનો સિદ્ધાંત શિક્ષકોને પણ લાગુ પડે છે. શિક્ષકો જાતે જ પોતાનું જ્ઞાન વધારી શકે અને પોતાની ઉમદા ફરજ બજાવવા વધારે અને વધારે યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરી શકે. તેમને માર્ગદર્શી થઈ મદદ કરવી એ અમો અમારી ફરજ સમજાએ છીએ અને તે દૃષ્ટિબિંદુથી આ માસિકમાં લેખો પ્રસિદ્ધ થાય છે અને ગયા વર્ષમાં તેવા લેખો પ્રસિદ્ધ કર્યા છે જુદા જુદા વિષયો સીખવવા મંડળી સૂચનાઓ, માળાપો અને શિક્ષકોને અમૂલ્ય વચને 'શિક્ષકની નિષ્ફળતાનાં કારણ', નીતિશિક્ષણ, 'પ્રાથમિક શિક્ષકની જિંદગી અને શાળાની વ્યવસ્થા' વગેરે લેખો વાંચી મનન કરવા યોગ્ય છે, અને તેમાંના મુદ્દાઓ યાદ રાખવાથી અને તે આધારે પોતાની શિક્ષણપદ્ધતિ રચવાથી શિક્ષકોને પોતાના કામમાં ધણી સરલતા મળશે.

આ ઉપરાંત શિક્ષકોને સામાન્ય ઉપયોગી જ્ઞાન મળે અને વિજ્ઞાનના પાઠ સીખવવામાં ઉપયોગી થઈ પડે તેવા લેખો પ્રમિદ્ધ કરવા અમોએ કાળજી રાખી છે. 'કેસીન (દર્શીની ભૂમી)', 'મધપ્રગા', 'રસરાજ', 'એરોમિટર', 'દહન અને શ્વાસોચ્છ્વાસ', 'મદ્દાન દર્શિઆઈ નદી', 'પરંતો ઉપર કંડી શા કારણથી હોય છે', 'આયજળવાળાં આણીઓ' વગેરે લેખો આ વિષયના છે.

'સતનું ચિત ચિન્તન રે કરવું', 'સસ છે જિંદગી', અને 'ભલી ભારતભૂમિ વિષે રાજ રે' તો - એ મથાળાના લેખોમાં તે તે કાવ્યોનું મિ. માહરજાલ અમૃતપાલ દવેએ કરેલું વિવરણ શિક્ષકોને તે કાવ્યો તથા ખીજાં કાવ્યો સીખવવામાં માર્ગદર્શી થશે.

'શ્રી કેળવણી વિષે નિર્ણય', 'શ્રીકેળવણી', 'ધનવાતોના ધર્મ' અને 'આશુ વિગ્રહમાં કેળવાએલી બહેનો કેવી રીતે ઉપયોગી થઈ શકે' એ શ્રી લેખો છે. પહેલો લેખ એક પરદેશી અમેરિકન વિદુષી બાઈને હાથે લખા-એલો છે અને તેમાં જણાવેલા વિચાર મનન કરવા યોગ્ય છે.

આ ઉપરાંત જુદા જુદા લેખો તરફથી જુદા જુદા વિષય ઉપર ઉપયોગી લેખો અમોએ પ્રસિદ્ધ કર્યા છે; અને તેને માટે તેમનો તેમજ શાળાપત્ર માટે લખનાર અન્ય લેખકોનો અમો ઉપકાર માનીએ છીએ.

પ્રશ્નોત્તર શ્રેણી.

ધારણ-ત્રીજી.

વિધ્ય-શ્રુતોગ (પચ્ચમદ્વાય જિદ્દો.)

દેવ-અપનાસક્તિ દેવની વ્યાપારિક જ્ઞાન આપવાનો.

સાદિન્ય-શ્રુતોગ, નાશો, ગોદન્ટર ક્રિયાદિ

શિક્ષક,

તા.

વખત

પ્રશ્નોત્તર શ્રેણી.

પાઠના વિભાગ.	સુદા અને મુન્દેલી.	પદ્ધતિ.
આગળ.	પહેલા દિવસે શી. ખવેત્રી શ્રુતોગ આવજા. ની ખાતરી રૂપી	પ્ર. જોડા જિદ્દાની દદ જતાવો. પ્ર. જો જિદ્દામાં મોટી નદી કઈ છે? જ. મહી. પ્ર. કઈ દિશામાંથી કઈ દિશામાં વહે છે? જ. ઉત્તરેથી દક્ષિણે પ્ર. જો જિદ્દાનું મુખ્ય શહેર કયુ છે? જ. જોડા. પ્ર. જોડા કઈ નદી પર આવેલું છે? જ. વાનક નદી અને ગેદી નદીના મેળમ પર આવેલું છે. હસાદિ.
પાઠનો મુખ્ય વિષય.		પછી જિદ્દાસા ઉત્પન્ન કર્યા કહેતુ કે આજે આપણે જે જિદ્દાની મુસાફરી કરવાની છે તે જિદ્દામાં ધણું જોવાનું અને જાણ- વાનું છે, તે જિદ્દો જોડા જિદ્દાથી પૂર્વમાં આવેલો છે. તો તે જોડા જિદ્દો હશે, તે કાઈ કઈ શરૂ થાય? જ. દેસો, કદાચ નદી

ચ. ચાલોહ, દાહોહ.

બુમિ રચત.

અ. કુંગરવાળી, -કુંગર
પાચાગઢ.

મ. નંગલો ઘણાં છે.

ક. નૈર્ઝત્ય ભાગ રમાળ.

પેદાશ.

અ. જેતીમાં-મકાઈ.

ચ. ખનિજ-સીસું, લો-
ખંડ, અને મેગેનીઝ.

શીખવેલામાંથી પ્રશ્નો.

પુનરાવર્તન.

પ્ર. પંચમહાલની બુમિ તપાસો, પ્ર. એમાં કાઈ કુંગર છે?
જ. દેશ (પાચાગઢ) પ્ર. એ કટલો ઉચો દશે? જ. નહિ દે તો
કહેવું કે તે ૨૫૦૦ ફૂટ ઉચો છે, તેના ઉપર કિલ્લા છે, વગેરે
વાર્તા કહેવી. પછી પ્ર. ગોધરા તરફથી કઈ જાતનું લાકડું આ
તરફ આવે છે? જ. નહિ દે તો પ્ર. ગોધરીઓ સાગ બોલો છે?
જ. હા. કહે તો પ્ર. તે ક્યાંથી આવે છે? જ. ગોધરાથી. આ
ઉપરથી તેમાં નંગલો ઘણાં છે તે તરફ ખ્યાન ખેત્યું. મહુડાનાં
આડ ધણાં છે, તે પથ્થુ કહેવું. ત્યાંનાં નંગલોમાં આજથી ઝાઝીસો
વર્ષ પર હાથી બોવામાં આવતાં હતાં, તે કહેવું.

મકાઈ ત્યાં ઘણી થાય છે તે શીખવ્યા પછી પ્ર. ત્યાંના
લોહાનો મુખ્ય ખોરાક શો દશે? જ. મકાઈ. પછી ત્યાંના કુંગ
રામાંથી પેદામાં જાતવેલી ખનિજ નીકળે છે તે કહેવું, અને
પાટીઆ પર નોંધ કરવી. ઇત્યાદિ.

પ્ર. પંચમહાલ રાથી નામ પડ્યું? પ્ર. એમાં ક્યા ક્યા
મહાલ છે? બુમિ કટલી જાતની છે? પ્ર. લોહાનો મુખ્ય ખોરાક
શો છે?

પ્રાથમિક શાળા. કેળવણી અને ચારિત્ર્ય.

લેખક રા. રા. ભોળીલાલ કેશવલાલ ખી. એ, એસ. ટી. સી. ડી.

આસિસ્ટન્ટ માસ્ટર. મહાલક્ષ્મી ટ્રેનિંગ કોલેજ—અમદાવાદ.

બાળકને પ્રાથમિક શાળામાં ફક્ત ગણતરીનાં વર્ષોજ રહેવાનું હોય છે તેથી તે અરસામાં ધોરણો મુજબ તેને શીખવાનો દરેક વિષય કિંમતી છે. એમ શિક્ષકે પોતાના શિક્ષણથી તેને બતાવી આપવાનું છે. કોઈ પણ વિષયની કિંમત એદરકારી ભરેલા શિક્ષણથી ધણી ધરી જાય છે. બાળકની કેળવણી તેને પોતાનેજ ઉપયોગી થવી જોઈએ એટલુંજ નહિ, પણ જેટલે દરજ્જે તે તેને સારો દેશજન બનાવી શકે તેટલે દરજ્જે તે સમાજને પણ ઉપયોગી થઈ શકે. નિર્માત્ર અને રૂઢ શિક્ષણથી આ બંને ઉદ્દેશો રદ ખાતલ થઈ જાય છે. આટલા માટે શાળાનો હેતુ કેળવણી શબ્દના વિશાળ ભાવાર્થ મુજબનો સમજવાનો છે.

પ્રાથમિક શાળામાં બાળકની શક્તિઓ મંભાળપૂર્વક કમે કમે ખીલવતા જવાની છે. શીખવવાના વિષયની અગત્ય કે શિક્ષણપદ્ધતિ ખૂબીથી અમલમાં મૂકવામાં કોઈ બાળકની કેળવણી સમાયલી નથી, પણ જે રીતે શિક્ષણ બાળકની સ્વાભાવિક ચપળતાને પોષે અને તેને સ્વાભાવિક શક્તિઓનું તથા કમે કમે શિક્ષણથી વધતી જતી શક્તિઓનું બાન કરાવે તે રીતમાંજ ખરી કેળવણી સમાયેલી છે.

આટલા માટે પહેલી જરૂર એ છે કે શિક્ષક બાળકને જરાજર ઓળખવા જોઈએ, તેમના મગજનો ફટલો વિકાસ થયો છે તે બાણું જોઈએ, તેમનું હૃદય જરાજર ઓળખવું જોઈએ અને તેમના તરફ પ્રીતિ અને ભાવ રાખવો જોઈએ. કારણ શિક્ષણનું અર્થતત્વ એ છે કે શિક્ષકનું હૃદય બાળકહૃદય સાથે એકતાન થવું જોઈએ—તેને સ્પર્શ કરવું હોવું જોઈએ; દરેક પગથીયે શિક્ષક તેમનાં મન સાથે પોતાના મનને બંધબેસવું કરવાનો આશય રાખવો જોઈએ અને તેમના અનુભવમાંથી પોતાના અનુભવમાં પ્રીતિ કરવી જોઈએ; જાણે કે જ્ઞાન પ્રપાદન કરવામાં શિક્ષક બાળકનો ભાગીદાર હોય.

જે બાળકમાં શિક્ષક બાળકનું ધ્યાન સ્થિર કરવા માગતો હોય તે કે બાળક ખુરી જવાયી નહિ પણ બાળકના જૂના અનુભવના સંબંધમાંજ

રજુ કરવી જોઈએ. શિક્ષણમાં વાસ્તવિકતા હોવી જોઈએ જેથી બાળકને લાગે કે શીખવાનો અભ્યાસક્રમ મનુષ્યજીવન, તેના આદર્શો, અને જરૂરિયાતો સાથે મંજૂર થઈ શકે છે.

આવી રીતે સંબંધપૂર્વક મળેલો અનુભવનો ભંડાર જ્ઞાન બને છે, અને તેનું પુનરાવર્તન અને વધારો કરવાનો હેતુ દરેક નવા પાડતો હોવો જોઈએ જેથી છેવટે બાળકના મનમાં અગ્નિજ્વળાં એવું સત્ય ઠસે કે મનુષ્યજીવન એક ગદ્યન પણ આનંદજનક ઘટના છે. આવી રીતે શાળામાંનું શિક્ષણ આડકતરી રીતે મનુષ્યના ચારિત્ર્ય પર ઘણી અસર કરે છે.

શિક્ષકનું કર્તવ્ય બાળકને સારા દેશજનના જીવન માટે તૈયાર કરવાનું, પોતાની ફરજો બજાવવા માટેની અને પોતાના નવરાજના સમયનો શુદ્ધિ પૂર્વક ઉપયોગ કરવા માટેની યોગ્યતા ઉત્પન્ન કરી તેને પોષવાનું અને ચારિત્ર્યની ઘટનામાં જે જે અંશો ઉપર શાળામાં ગાળવાના સમયમાં સહેલાઈથી અસર કરી શકાય તે તે અંશો પોતાના સાથીઓ તરફ પ્રીતિભાવ, ચંસ્થા તરફ પ્રેમભાવ, નિસ્વાર્થપણું અને નિયમસર અને વ્યવસ્થા પૂર્વકની માનસિક ટેવો વગેરે ખીસવવાનું છે.

શિક્ષકની શાળામાંની રીતમાત્ર બાળકોપર મોટી અસર કરે છે. કારણ શાળામાં બાળકો અવલોકન કરતાં શીખે છે અને અવલોકનથી શીખે છે. શિક્ષકનાં ધૈર્ય, માયાળુપણું, હુકમ પગાવવામાં દૃઢતા, સનન દેખરેખ, અને અડગ ન્યાય વૃત્તિથી બાળકોમાં પણ તેવાજ શુભો અગ્નિજ્વળાં પ્રેરણે અને પછી આવી બાબતોમાં તેની શ્રદ્ધાઓને ધણું વજન અને ક્ષેત્ર મળશે. શિક્ષકનું નિયમિતપણું, વ્યવસ્થા, સદાઈ, માયાળુ ભાષા અને એવી બીજી ઝીણી બાબતો ઉપર બાળકો ધ્યાન આપે છે, અને જે જુએ અને સાંભળે તેનું અનુકરણ કરે છે.

શિક્ષણ વિદ્યાર્થીઓની શક્તિને અનુકૂળ કરેલું; કારણ જ્યારે જ્યારે કાંઈક જાણુ સહેલું અથવા જાણુ અઘરું તેની પામેથી માગવામાં આવે ત્યારે આ બન્ને વખતે તેઓ આજસુ બની જાય છે. બાળકમાં રસવૃત્તિ સહેલાઈથી ઉત્પન્ન કરી શકાય. શાળામાંનાં ચિત્રો, કુદરતનું અવલોકન તેમજ ગદ્ય અને પદ્યના સુંદર નમૂના અને વૃત્તિ પોષવામાં સાધનરૂપ થઈ પડે.

બાળકોના વાતોઓને નિશાળે વારંવાર આમંત્રવા એ તેમના બાળ-

કાના અભ્યાસમાં તેમને રસ લેતા કરવાનો એક કિંમતી ઉપાય છે એટલુંજ નહિ પણ શિક્ષક તેમના પિતા કે વાલીનો સ્નેહી છે એવું જાન થવાથી બાળક શાળાની આરિયસુધારક અસરોને વધુ સહેલાઈથી વશ થશે. બાળકો ઘર આગળનો ધણો ખરો વખત કાંઈ પણ અંકુશ વગર મહોત્સવોમાં રમવા બેઠકવામાં જ ગાળે છે. આથી શાળાના શુભ સંસ્કારો દાખલ થાય છે. માખાપ અને વાલીઓ સાથે સંબંધમાં આવવાથી આમ છૂટા મોડા સુધી બેઠકવાનું તેમની મદદથી બંધ થાય તો એ ધરું જ લાલ થઈ શકે તેમ છે.

દુકામાં પ્રાથમિક શાળાનું કર્તવ્ય વિદ્યાર્થીને મંત્રકારી મનુષ્યજીવન માટે કાંઈક દરજ્જે તૈયાર કરવાનું છે. આરિય અને જ્ઞાનમેળવવાની શક્તિ એ બંને, જીવનના ઉચ્ચ અને મામાન્ય આદર્શો માટે એકજ સ્તરમાં કિંમતી છે અને જોકે શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓના જીવનના ધણાજ દુકા સમયપર અમર કરી શકે તેમ છે તોપણ તે દુકા સમય એવો છે કે જે વખતે મનુષ્ય સ્વભાવ સહેલાઈથી ધારેલે રસ્તે વાળી શકાય અને જે વખતે સારા મસ્કારો, ધણા ફળદાયક નીવડી શકે. આ વખતે જે શિક્ષણ યોગ્ય રીતે આપવામાં આવે તો તે દુરેશને માટે ચોક્કસ પરિણામ નીપજાવી શકે એમાં મંદેદ નથી.

શ્રુતલેખન સંબંધી કેટલીક સૂચનાઓ.

(લેખક:—મિ. નારણભાઈ વાઘજીભાઈ પટેલ, પ્રે. મુ. પ્રે. રા. દે. કાલેજ અમદાવાદ.)

પ્રેક્ટિસિંગ સ્કૂલના ક્લાસોમાં ચિદાશુપદ્ધતિનો અનુભવ મેળવવા સારા આવતા સ્કોલરોના પાઠોમાં અને તેમની નોંધણી થતી ખામીઓ ઉપરથી શ્રુતલેખનના સંબંધમાં નીચે દર્શાવ્યા પ્રમાણે કેટલીક સૂચનાઓ કરવાની જરૂર લાગી છે. એ સૂચનાઓ, આશા છે કે સ્કોલરોને તેમજ અન્ય શિક્ષકબંધુઓને પણ કાંઈક અંશે ઉપયોગી થશે.

૧. સાધારણ રીતે શ્રુતલેખન તરીકે સીખવવા માટે નક્કી કરેલા બાગમાંના કાંઈ શબ્દો વિદ્યાર્થીઓને સીખવવા માટે

અ. તે શબ્દોની જોડણી કરાવવામાં આવે છે,

ચ. વિદ્યાર્થીઓ પામે બોર્ડપર લખાવવામાં આવે છે, અને

ક. જરૂર પડે ત્યાં શિક્ષક પોતે લખી ખતાવીને તે તરફ વિદ્યાર્થીઓનું ધ્યાન ખેંચે છે.

આ ઉપરાંત અમુક અમુક કઠિન શબ્દોના સંસ્કાર દઢ પાડવા માટે તે તે શબ્દોને મળતી નોંડણીવાળા જે જે શબ્દો વિદ્યાર્થીઓ શીખી ગયા હોય તેનું સ્મરણ કરાવવું, અને જરૂર પડે ત્યાં શિક્ષક તેવા શબ્દો કહેવા. પ્રત્યારપછી એ શબ્દોની નોંડણીમાં શું ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે તે કહેવાવું. દાખલા તરીકે વસિષ્ઠ શબ્દની નોંડણી શીખવતાં 'ઘ' નોંડાક્ષરવાળા ઐષ, બૈશિષ્ઠ, ગર્વિષ્ઠ, પૃષ્ઠ, કોષ્ઠક, મુષિષ્ઠિર, વગેરે શબ્દોનું સ્મરણ કરાવવું. વળી એ પ્રકારના દાખલા આપતાં બાળકો અમાનને લીધે 'દ્' નોંડાક્ષરવાળા શબ્દો ખોલે તો સુધરાવવું; અને વૃદ્ધિ, સૃદ્ધિ, પૌદ્ધિક, વગેરે શબ્દોમાં 'ધ' નહિ પણ 'દ્' નોંડાક્ષર છે તે તરફ ખાસ ધ્યાન ખેંચવું. એજ પ્રમાણે 'ગૃહસ્થ' શબ્દની નોંડણી શીખવતાં ઋકારવાળા સૃદ્ધિ, પૃથ્વી, વૃત્તિ, વૃત્તાંત, કૃત્ય, વગેરે અન્ય શબ્દોનું સ્મરણ કરાવવું; અને 'કૂરતા'માંના 'કૂ'નો અને 'કૃત્ય'માંના 'કૃ'ના ઉચ્ચારમાં અને તેની નોંડણીમાં ભિન્નતા છે તે તરફ બાળકોનું ધ્યાન ખેંચવું.

૨. વ્યંજન સાથે સ્વરનાં કાનો, અનુલુ, વરહુ વગેરે ચિહ્નો મળે છે. તેમાં સ્વર વ્યંજન સાથે નોંડાયો એમ કહેવાતું નથી. જેમકે " પ્ ને હ્રસ્વ ઉ પુ " બોલાય છે. પણ " પ્ ને હ્રસ્વ ઉ નોંડીને કંઈ નહિ પુ " એમ નથી બોલાતું. તેજ પ્રમાણે " પ્ ને હ્રસ્વ ઋ ધૃ " કહેવું નોંધએ. તેને બદલે ધણે ભાગે " પ્ ને ઋ નોંડીને કંઈ નહિ ધૃ " એવી હારચકારક નોંડણી કરવાનો પ્રચાર થઈ ગયો છે. ઋ સ્વર છે એ શિક્ષકો ભણે છે. છતાં એ બાળક સુધારવા તરફ લક્ષ રાખતા નથી, એ ધણું શોચનીય છે.

શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને સમજાવવું નોંધએ કે અ, આ, ઇ, ઈ, ઉ, ઊ, ઋ, ઋ, ઌ, એ, ઐ, ઓ અને ઔ એટલા સ્વરો છે. તેમાંના ઋ (હ્રસ્વ) ઋવિ, ઋતુ, ઋણ, ઋગ્વેદ વગેરે શબ્દોમાં મૂળરૂપે અને સૃદ્ધિ, વૃદ્ધિ. પૃથ્વી, કૃત્ય વગેરે શબ્દોમાં વ્યંજન સાથે લખીને વપરાય છે; અને ઋ (દીર્ઘ) અને ઌનો ગુજરાતી ભાષામાં પ્રયોગ થતો નથી. એટલે વાસ્તવિક રીતે નોંડતાં સંસ્કૃત ભાષામાં ૧૩ અને ગુજરાતી ભાષામાં ૧૧ સ્વરો છે. બારાખડી (બારાક્ષરી) એ રૂઢ થઈ ગયેલા શબ્દ ઉપરથી ૧૨ સ્વરો હોવાની વાત પ્રચલિત થઈ ગઈ છે, પણ તે ખોટી છે.

૩. અનુસ્વાર અને વિસર્ગ એ સ્વર નથી, એ બીના સંસ્કૃત ગાણના શિક્ષકોની અજાણી નજ હોવી જોઈએ. અનુક્રેગતા સાર મૂળાક્ષરે પુઠામાં તેને (અં અને આઃ ને) સ્વર બેગા મૂકી દેવામાં આવ્યા છે, અને તેનું પરિણામ એ થાય છે કે બાળકોનાં મગજ પર નાનપણથીજ તેના ઝોગા મંસ્કાર પડી જાય છે, એટલુંજ નહિ પરંતુ ઘણાક શિક્ષકો પણ તેને સ્વર તરીકે ગણવાને ટેવાઈ ગયા છે.

વિસર્ગ પછી ‘ક’ કે ‘ખ’ વ્યંજન હોય તો તેનો ઉચ્ચાર હ થાય છે. ઉદા. દુઃખ, અંતઃકરણ વગેરે. વિસર્ગ પછી ચૂ, પ્ કે મ્ હોય તો વિસર્ગનો ઉચ્ચાર પછીના વર્ણ જેવો થાય છે. ઉદા. નિઃશેષ, નિઃસાર વગે.

અનુસ્વારનો ઉચ્ચાર તેની પછી આવનાર વ્યંજનના વર્ગના અનુનાસિક જેવો થાય છે. ઉદા. ‘અંગ્રેજ’માં અનુસ્વારનો ઉચ્ચાર હ જેવો, ‘કાંચન’માં બ્ જેવો, ‘પાંડવ’માં લ્ જેવો, ‘અંત’માં ન્ જેવો અને ‘અંબક’માં મ્ જેવો થાય છે. પણ આગો, હાંણુ, આંકિ વગેરે શબ્દોમાં અનુસ્વારનો ઉચ્ચાર મોજો પડી અજોલો છે. ત્યાં ઉપરનો નિયમ જળવાતો નથી. આવી રીતે નિયમોમાંનો મુખ્ય મુખ્ય ભાગ વિદ્યાર્થીઓને સમજાવવો જોઈએ.

૪. ‘પ્રશ્ન’ની જોડણી કરતાં “ઉભા ચૂ ને ન જોડીને કંઈ નહિ” એમ નહિ કહેવરાવતાં “તાણુ ચ ને ન જોડીને કંઈ નહિ શ્” એમ કહેવરાવવું. તેજ પ્રમાણે ‘કાર્ય’ની જોડણી કરતાં “ય ઉપર રેક ય” એમ નહિ કહેવરાવતાં “ચૂ ને ય જોડીને કંઈ નહિ ય” એમ કહેવરાવવું.

અક્ષરો એક બીજા સાથે જોડતા તે અમુક રીતે જોડાય છે, એ પ્રમંથોપાત જળાવતા જવું; પરંતુ જોડણી કરતી વખતે ઓલવામાં તો એક સરખોજ નિયમ રખાવવો. એમ એક સરખો નિયમ નહિ રાખેથી ‘તક’માં ‘ક’માં પહેલો ચૂ અને પછી ક છે, અને ‘તક’માંના ‘ક’માં પહેલો ક અને પછી ર છે એ વાત બાળકોના મગજમાં ઉતરી શકતી નથી.

૫. ‘અ’ સ્વરની નિશાની ઠઈ નથી. તેથી એ સ્વર વ્યંજનમાં લખ્યા છતાં “અમુક વ્યંજનને કંઈ નહિ” કહેવામાં આવે છે. ઉદા. ‘કર્ણ’માંના ‘ઠ’ની જોડણી કરતાં “કૂ ને કંઈ નહિ ક” કહેવામાં આવે છે તે બરાબર છે, પણ તેનો અર્થ કૂ માં અ લખ્યો છે ખરો પણ તેનું

ચિહ્ન કંઈ મળ્યું નથી એમ સમજવાનું છે. વળી ‘અ’ સિવાયના બીજાં સ્વ-
રોનાં લુદાં લુદાં ચિહ્નો છે, અને તે ચિહ્નો વ્યંજનો સાથે લાગે છે; પરંતુ
“નૈઋત્ય” એકલાજ શબ્દમાં ૨ વ્યંજનમાં ત્રણું આપું ચિહ્ન મળ્યું નથી,
પણ ઋ સ્વર મૂળરૂપેજ તેમાં મળેલો છે. એમ એ શબ્દમાં ત્રણાર મૂળ-
રૂપે રહેવાનું કારણ લખવાની અનુકૂળતા સિવાય બીજું નથી.

૬. ૨ વ્યંજનમાં ઉ (હસ્ત) અને (દીર્ઘ) લગતાં ૨ અને ૩ એવાં
રૂપો થાય છે. શુન્દરાતી ભાષામાં બહુધા તેમાંના ૨ (દીર્ઘરૂપ)નોજ પ્રયોગ
પ્રચલિત છે, પરંતુ “શુદ્ધ ઐરુદ્ધ શબ્દોનીજોડણી મૂળરૂપે કાયમ રાખવી”
એ નિયમ પ્રમાણે પુરુષ, રમિ, તરુ, વગેરે શબ્દોમાં ઉકાર હસ્ત દર્શાવવો;
વળી પુરં, ખરૂ વગેરે શબ્દોમાં પણ જોડણીના નિયમ પ્રમાણે તો ઉકાર
હસ્તવજ દર્શાવવો જોઈએ, પરંતુ એમ લખવાનું અઘાપિ સર્વત્ર સ્વીકારાયું
નથી ત્યાંમુધી હાત્ર ચાલે છે તેમજ કાયમ રાખવું.

૭. વિદ્યા, ઉદ્યોગ-જેવા શબ્દોમાં દૂ ને ય જોડાયેલો છે, એમ સ્ત્રી-
ખવતું ખમ નથી પરંતુ ય લખવામાં દ અને યના ખડ તરફ પણ બાળ-
કોનું ધ્યાન ખેંચવું જોઈએ. એજ પ્રમાણે ‘દષ્ટિ’માંના દના, ‘સિદ્ધપુર’
માંના દના, ‘સ્ત્રી’માંના ત્રના, ‘બ્રાહ્મણ’માંના હના લુદા લુદા ખડો
તરફ ધ્યાન ખેંચવું જોઈએ.

૮. દોષ અક્ષરને ૦ જોડતાં ‘ર’નું / આપું પાંખડું પહેલા અક્ષર સાથે
જોડાય છે. ઉદા. પ્રામાણિક, આવક, સદસ્યલિંગ, સમગ્ર, વગેરે. આમાં એ
પાંખડું પ્રથમના અક્ષરના દોષ ખાંચા આગળથી કે-કાનામાં જોડાય છે એ
માન્યતઃ તરફ ધ્યાન ખેંચવું; અને જે અક્ષરોને એવી અનુકૂળતા નથી હોતી
તેમાં નીચે / આવી લીટી દોગીને ખાંચા કરવા પડે છે. ઉદા. ટ્રેનિંગ કોલેજ,
દૂમિક, અનુદૂમ (ક આમ પણ લખાય છે.) વગેરે શબ્દોમાંના ૮ અને ક
નીચે / આપું પાંખડું કરેલું છે તે એજ કારણને લીધે છે; એ પાંખડાથી
ઈ એ અક્ષરો જોડા છે એમ દર્શાવાતું નથી એ શિક્ષકોના ધ્યાન બહાર
રહેવું જોઈએ નહિ.

લડાઈનાં કારણો.

(રા. રા. હરરાય અ. દેસાઈ બસ. એ.,)

યુરોપી પ્રજાઓ વચ્ચે જે યુદ્ધ ચાલે છે, તેને શરૂ થયે આજે આ વર્ષે પૂરો થઈ ગયા છે. એની અસરથી મુઘરેલી દુનીયા અગડોજે ચડી છે નાનાં મોટાં, સ્ત્રી તેમજ પુરુષ એનીજ વાત કરે છે. કેટલાક છાપા વાંચી ખરાં જોટાં અદુમાન બાંધે છે; તો કેટલાક ગપગોળાજ સાંભળી ઉધાચત વિચાર કરે છે. આ લડાઈનાં કારણો અને તે ક્યાં ચાલે છે તેની હુંકમ વાત કરવા માગે ધરિદો છે.

સામાન્ય વાત કરતાં આપણે એમ કહીએ છીએ કે લડાઈ ફ્રાન્સમાં ચાલે છે. ફ્રાન્સ એ યુરોપખંડની પશ્ચિમે આવેલો લડાઈ ક્યાં ચાલે છે? એક મોટો દેશ છે; અને તે દેશના ઉત્તરના ભાગમાં હુનિઆનો નકરો. લડાઈ ચાલે છે ખરી; પણ તે સિવાય યુરોપ ખંડનું બીજા ભાગોમાં પણ તે ચાલે છે, એક બાણુએ જર્મનીને આસ્ટ્રીઆનાં બે મોટાં રાજ્યો છે, તથા તેમના પક્ષમાં ટર્કી તથા બલ્ગેરિઆનાં બે નાનાં રાજ્યો છે; બીજી તરફ ફ્રાન્સ, ઈટાલી અને ઇંગ્લાંડ એ ત્રણ મોટાં રાજ્યો છે, અને તેમની સાથે બેલ્જિઅમ, પોર્ટુગલ, સર્વિઆ અને મોન્ટેનીઝો એ નાનાં રાજ્યો જોડાયેલાં છે. રશિઆ અને રુમાનીઆ બે આપણાં પક્ષમાં હતાં, પણ રશિઆમાં જર્મનોની ખટપટથી અને ત્યાં ચાલતી કેટલીક અંધાધુધીથી બળવો થયો, અને તે ફાટફટથી રશિઆને લડાઈ બંધ કરી પડી છે, અને રુમાનીઆને ન ફાટકે સલાહ કરવી પડી છે. યુરોપની બહારની પ્રજાઓ પૈકી જાપાન અને અમેરિકા પણ આ બીજા પક્ષમાં છે. તેઓ પણ હાલ જર્મનો માગે રણક્ષેત્રમાં ધુમે છે. આ લડાઈ યુરોપ ખંડમાં પશ્ચિમે બેલ્જિઅમ અને ફ્રાન્સના ભાગોમાં ચાલે છે; દક્ષિણે ઈટાલીની ઉત્તરે આવેલા આસ્ટ્રીઆના મુલકમાં તે ચાલે છે; પૂર્વે સહેજ સાજ સર્વિઆ વાળા ભાગમાં ચાલે છે, અને ઉત્તરે જ્યારે જ્યારે જર્મન પહોંચે તેમના બંદરોમાંથી કોઈકે વખત બહાર આવે છે ત્યારે ઉત્તર સમુદ્રમાં ચાલે છે. તે ઉપરાંત જર્મનોનાં કેટલાંક સંસ્થાનો આફ્રિકામાં હતાં, તેમને કબજે કરવાના હેતુથી ઇંગ્લાંડ અને તેનાં મિત્રો જેમને હવેથી મિત્ર રાજ્યો કહીશું તેમના લશ્કરે ત્યાં પણ લડાઈ ચલાવી છે. ઇંગ્લાંડનાં સંસ્થાનો તથા તેના તાબાના મુલકોનાં લશ્કરો ઇંગ્લાંડની મદદે આવી કટાકટીની

વખતે જઈ પહોંચેલા હતાં. આવાં લશ્કરો-પૈકી એક લશ્કર આપણા દેશ-
માંથી પણ ગયું હતું, અને તેમાંનાં ઘણા માણસો તળ ક્રાન્સના રણક્ષેત્રમાં
રહી આપણા અંગ્રેજ અને ફ્રેન્ચ ભાઈઓની સાથે મળી જર્મનો સામે
બહાદુરીથી લડ્યા હતા, અને એ લશ્કરના બીજા ભાગોએ એવીજ નામના
આફ્રિકા અને મેસાપોટામિયામાં કાઢી છે. એશિઆખંડની પશ્ચિમે આવેલા
અરબસ્તાનની ઉત્તરે જે ભાગ દર્શાવે તાબે છે ત્યાં આગળ અંગ્રેજોનું
લશ્કર અને તેમનાં સંસ્થાનોનાં લશ્કરો તેમજ આપણું હિંદી લશ્કર લડત
અલાવી રહ્યા છે. આપણા ખંડની છેલ્લે પૂર્વે આવેલા ચીનના કિનારા પર
જર્મનોએ કુઆચૌ નામનું બંદર દબળે કબ્જું હતું તે તેમની પાસેથી
આપણા મિત્ર જાપાને છીનવી લીધું છે. જર્મનોનાં કેટલાંક બારકસો તેનાં
બંદરમાં ન લડતાં બહાર નાશી છુટેલાં જેમાંનું એક એમડન હિંદુસ્તાનનાં
પૂર્વ કિનારા તરફ આવ્યું હતું અને તેણે મુઝાસ ઉપર ગોળા ફેંક્યા હતા,
પણ તે વહાણનો આસ્ટ્રેલિઆના બારકસ સિડનીએ નાશ કર્યો હતો. આજ
દરો જર્મનોનાં બીજાં બારકસોની ચર્ચ છે અને તે બધા પરથી જર્મનીના
મોટા મોટા અમલદારોને પકડી કેદી તરીકે રાખ્યા છે. જર્મનીની દૂર-લડા-
યક નીતિ જોઈ અમેરિકાના યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ જેવો સ્વતંત્ર સુધરેલો ને
કળાકૌશલ્યમાં આગળ વધેલો દેશ તેનાથી કંટાળી આપણા પક્ષમાં આવ્યો
છે. ત્યાં મોટા મોટા કારખાનાં છે, અને તેમાં હવાઈ વિમાનો, મોટી
તોપો, તથા ગોળાઓ વગેરે બનાવી ક્રાન્સમાં યોદ્ધાંધ મોટલવામાં આવે
છે. ત્યાંથી વીસલાખથી વધારે માણસો લડાઈના મેદાનપર ઉતરી પણ
ચૂક્યાં છે, અને દરમાસે ત્રણ ત્રણ લાખ મોટલવા તેમણે વચન આપ્યું
છે. ત્યાંથી અતાજ, રૂ, આમડાં વગેરે પુષ્કળ આવે જાય છે. આ ઉપરથી
તમે જોઈ શકો છો કે યુરોપ, એશિઆ, આફ્રિકા અમેરિકા અને ઓસ્ટ્રેલ-
ેશિઆ એ પાંચે ખંડોની મોટીમોટી પ્રજાઓ આ જખરજસ્ત લડાઈમાં
પડી ચૂકી છે તેથી આ લડાઈને ‘જંગે જખરજસ્ત’ કહીએ તો એટું
કહેવાશે નહિ. ખરેખર આ લડાઈમાં આખી દુનિઆ મંડોવાઈ છે.

આવી મોટી લડાઈ થવાનાં કારણો પૈકી કેટલાંક છુપાં કારણો છે
અને એક દેખાડવાનું બહાના રૂપ કારણ છે. છુપાં
લડાઈનાં ખરાં કારણો સમજવા સાફ યુરોપખંડનો નકશો તપાસ-
કારણો. વાની જરૂર છે. જર્મનીની ત્રણ બાજુએ જમીન
આવેલી છે; અને ફક્ત ઉત્તરે જ દરિઓ છે. જે જર્મન

વહાણોને બહાર જવું હોય તો તેમને ડેન્માર્કની ઉપર કરીને જવું પડે, છે. હાલમાં તેમણે ડેન્માર્કની દક્ષિણે એક નાનો ચીયરવેરા કળાને કરી લીધે છે અને ત્યાં એક ખાઈ ખોદી છે જેમાંથી વહાણો બહાર કાઢી શકાય પણ તે તેનાં કામને માટે બસ નથી, જો બને તો પશ્ચિમે આવેલા હોલાંડ અને બેલ્જિઅમને સર કરી લઈ તેના તૈયાર ખંદેરા પોતાને કબજે કરી પોતાનો વેપાર વધારવાની તેની ઇચ્છા હતી, જો તેમ ન બને તો યુક્તિ પ્રયુક્તિથી તે બે દેશોને પોતાના હાથમાં રમકડાં જેવાં કરી લેવાની તેની ઇચ્છા હતી. વળી પૂર્વમાં બાલ્ટિકનો મુલક અને દર્ફીનું રાજ્ય પણ પોતાની પુરી યા અર્થ સત્તા તાબે આણી પોતાના દેશમાંથી છેક ધરિન સુધી, અને બને તો આગળ આગગાડીઓ બાંધી પોતાનો વેપાર-પોતાની લાગવગ-અને ધીરેથી પોતાનું રાજ્ય ફેલાવવાની પણ તેની ઇચ્છા હતી. આન્ટ્રિ-આનું રાજ્ય જો તેના કહેવા પ્રમાણેજ આલતુ હતું તે તેની યુક્તિમાં કામેલ થયું. અંગ્રેજ લોકો તેને એશિઆમાં આમ વધવા દે તેમ નહોતું, કારણ કે તેમ થાય તો હિંદુસ્તાન તરફ તેઓ આવે અને આખરે તેઓ દેશન કરે, તેમજ તેઓ તેને બેલ્જિઅમ કે ટોલાંડ સર કરવા દે તેમ પણ ન હતું, કારણ કે તે પ્રજાઓને સ્વતંત્ર રાખવા તે બંધાએકા હતા. આ જર્મનો જાણતા હતા અને પોતાનો અર્થ સાધવા અંગ્રેજો સાથે લવિખ્યમાં લડવા-નુંજ છે એમ તે માનતા હતા, અને તેથી તેઓ પોતાનો કાફલો વધાર્યા જતા હતા, વળી આ બેલ્જિઅમને કબજે કરતાં પહેલાં પાડોશની મોટી ફ્રેન્ચ પ્રજાને મહાત કરવાનો પણ તેમનો પ્રયામ હતો. તે ફ્રેન્ચ લોકોના ઉપર ડોળા ધુરમ્પતુંજ હતું, અને તેની આવી ઇચ્છા કેમ હતી તે જાણવા સારૂ આ પહેલાનાં લગભગ ૧૦૦ વર્ષનો ટુકો ઇતિહાસ હું તમને કહું છું.

૧૮૧૫ ની સાલ પહેલા જર્મનીમાં નાના નાના ધણાં રાજ્યો હતા, અને ૧૮૦૬ ની સાલમાં જ્યારે ફ્રેન્ચ સરદાર મહાન નેપોલિયને તેમને હરાવી નાખ્યાં ત્યારે તેઓને એકત્ર ચવાની ઇચ્છા થઈ, તેથી તેમણે ૧૮૧૫ માં વોસ્ટ્રીયાની સરદારી હેઠળ એકબીંબી રાજ્ય સ્થાપ્યું આ વાત પ્રશીઆને ગમતી ન હતી. જર્મન રાજ્યોમાં તે મોટું રાજ્ય હતું અને તેની ઇચ્છા એ સરદારી પોતાને જોડતી હતી. જર્મન સરદારોમાં પોતે અગ્રેસર થાય તે સારૂ ૧૮૧૬ માં તે દેશમાં યગ્નેલા યુક્તિઆજ પ્રધાન બિરમાઈ દલાલી સાથે

લડાઈના કારણો.

સંધી કરીને આરિદ્રઆ સામે કારણો ખોળી લડાઈ કરી. આ લડાઈ લગ-
ભગ ૧૧ મહિનો ચાલી, જેમાં આરિદ્રઆ હાર્યું અને તેણે જર્મન સંસ્થા-
નાનું ઉપરીપણું છોડ્યું અને ત્યારપછી પ્રશિઆની સરદારી હેઠળ બધાં
જર્મન સંસ્થાનો ગોઠવાયાં. આ એકત્ર થએલા રાજ્યોમાં બરાબર જુસ્સો
આણવો અને પ્રશિઆની સરદારી તળે પોતે બરાબર આગળ વધશે એમ
મનાવવા ખાતર બધાના અસહના દુશ્મન ક્રાન્સને હરાવવાની તે બિસ્માર્કને
જ્ઞાન થઈ. ૧૮૭૬ ની હારનો બદલો લેવાથી જર્મન સંસ્થાનો રાજ્ય થશે
એ બિસ્માર્ક જાણતો હતો; પણ લડાઈ કરવાનાં કારણો તેને જડયાં નહિ,
તેથી તેણે ૧૮૭૦ની સાલમાં એક દહાડો ક્રાન્સના રાજ્યપર એવો ખોટો
તાર મોકલ્યો કે પ્રશિઆના રાજ્યએ ફ્રેન્ચ એલચીને મળવાની ના પાડી છે
જેથી ક્રાન્સે લડાઈ જાહેર કરી, ક્રાન્સની તૈયારી બરાબર નહિ હોવાથી
ક્રાન્સ હાર્યું અને તેને આલસાસ અને લોરેન નામનાં બે ક્ષેત્રો
પ્રતિ આપી દેવા પડ્યા, તથા તુકયાની બદલ-ભારે દંડ ભરવો પડ્યો.
ક્રાન્સ કચડાઈ જશે એમ બિસ્માર્ક માન્યું હતું પણ તે તો ચાર વરસ થયાં
એટલામાં બધો દંડ ભરીને પાછું ટ્યાર થયું. ત્યાર પછી જર્મની તેની સાથે
બીજી લડાઈ લડવાને ગદાના ખોળતું હતું. બે ચાર વર્ષે કંઈક ધમટી આપ્યા
કરતું પણ લડાઈ થવા પામી નહિ. સને ૧૮૭૪માં ક્રાન્સે જોયું કે જર્મની
તેની સાથે લડવાનું હારદો રાખે છે ત્યારે તેણે રૂશિયા અને પાછળથી ઇંગ્લાંડ
સાથે દોસ્તીના કરાર કર્યા. ૧૮૭૯ થી ૧૮૯૧ સુધીમાં લડાઈનું કાળું વાદળું
ક્રાન્સ ઉપર ઝગમગતું હતું. ક્રાન્સને નક્કી લાગ્યું હતું કે જર્મની તેને કચડી
મારવા ઇચ્છતું હતું. તેથી ૧૮૯૪ ના અરસામાં તેણે લશ્કરી કાયદામાં
ફેરફાર કર્યો જેથી ફ્રેન્ચ લશ્કરમાં એકદમ વધારો થઈ ગયો—આ જોઈ જર્મની
ગભરાયું. ક્રાન્સને કચડવું હોય તો આજ વખત હતો. બે પાછળથી તે મજબુત
થાય તો તેનું કાયદો નહિ એમ તે સમજતું હતું. પોનખર્નહાર્ડી નામના
એક લડાઈના વિષયના જર્મન લેખકે લખ્યું છે કે જો જર્મનીએ પોતાની
મરજી પ્રમાણે યુરોપમાં વર્તવું હોય તો “પ્રથમ દાઈપણ રીતે ક્રાન્સની
બજાર લઈ નાખવી.” વળી આ વખતે રૂશિયામાં ફાટફુટ હતી અને
વિશાળના એક મુલક આયરલાન્ડમાં બળવો જાગે એવું લાગતું હતું.
આ તોફાનો જર્મનીની યુક્તિથી થયાં હતાં, તેઓ જો પોતાના કામમાં રોકા-
યેલાં રહે તો જર્મની ક્રાન્સને નિશ્ચિત કચડી નાખે અને પશ્ચિમના-નાનાં

રાજ્યોને પોતે ખાઈ જાય, અને પૂવના આજુબાજુ રાજ્યોને આસપાસ ખાઈ જાય આવી તેની ઇચ્છા હતી. વિલાયત માં બંગાળથી દૂર રહે એમ એની ખાસ ઇચ્છા હતી. કારણ કે વિલાયતના કાફલાથી તે ડરતું આ ઉપરાંત વ્યાપારની હરિદ્વાર પણ લડાઈનું એક કારણ હતું, તે પોતાનો માલ બીજા દેશોના એવા માલ કરતાં ગમે તે યુક્તિ કરી ખૂબ હરીફ મુલકમાં પણ સરતા ભાવે વેચવા પ્રયત્ન કરતું, અને તેમ કરી પોતાના હરિદ્વાર તેવા કારખાનાં સુવાડી દેવાની તે કોશીસ કરતું. જામ બધો વેપાર એક હતું કરવાની તેની નીતિથી પોતે પાંચમાય ચર્ચ જરો એ બીજા દેશો સમજવા લાગ્યા હતા; અને તેઓ આ તેની રીત સામે અકુશ મૂકવા વિચાર કરતા હતા.

યુદ્ધ કરી સર્વોપરી સત્તા મેળવવા સારું લડાઈનાં સર્વ સાધનોની

તૈયારીઓ તેણે કરી રાખી હતી, અને ચેતી ગએલા

લડાઈનું દેખીતું યુરોપના દેશો ગેની તૈયારી કરી દેશે તો પાછળથી

કારણ. પોતાની નેમ નર નાંદ આવે એમ તેને લાગ્યું, તેથી

તે બહાનું જ બોળતું હતું. એટલામાં અને ૧૯૧૪ની

સાલના તા. ૨૮મી જુનને રાજ ઓસ્ટ્રિયાના રાજ્યવારસ આર્ય હ્યુક-

ફાન્સિસ ફ્રેડીનાન્ડ ઇર્ષા પાસેથી એના વન્સ પર લઈ લીધેલા બોસ્નીયા

બ્રાન્તની મુનાકાશે પોતાની પત્ની સાથે ગયા તે બ્રાન્ત ૧૯૦૬ની સાલમાં

ઓસ્ટ્રિયાએ કમળે કરી લીધો હતો તેની પ્રજા અને સર્વિઆની પ્રજા

એક જાતની હતી ત્યાં તે રાજ્યકુમાર ગયા, તે પહેલા તેમને ચેતનથી

મળી હતી કે ત્યાં જવું સહિસલામત નથી. તેમ છતાં પણ તે ગયા અને

ત્યાં તેમનું અને તેમની પત્નીનું ખુન થયું આ ખુનને માટે ઓસ્ટ્રિયાના

નાજ અમલદારો જવાબદાર હતા તેઓએ પૂરો બદોબસ્ત રાખ્યો હોત

તો આવું ધોર કાર્ય ચાલ નહિ, પણ આ ખુનનો દોષ ઓસ્ટ્રિયાએ સર્વિ-

આપર મૂક્યો, અને તેને ધમકી આપવા માંડી બીજા રાજ્યોએ વચમાં

પડી પતાવટ કરવા માંડી પણ જર્મનીની શીખમણથી કઈ વળ્યું નહિ છેવટે

જુલાઈની આખરમાં ઓસ્ટ્રિયાએ ધમકી આપી કે જો સર્વિઆ પોતાની

બંધી માગણીઓ કબુલ નહિ કરે તો તે તે રાજ્ય ઉપર હલ્લો કરશે.

રૂશિઆની સલાહથી સર્વિઆએ પોતાનું માન જળવાઈ રહે એટલી સરતો

કબુલ કરી અને બાકીની સરતો માટે કહાવ્યું કે હેગ મુકામે ગધા રાજ્યોની

સુવેદની રાલા મળે તેમાં તેઓ જે નક્કી કરે તે તેને કબુલ છે. પણ

ઑરિફ્ટ્રાને તો લડવુંજ હતુ; જર્મનીને પણ લડાઈ કરાવવી જ હતી, સર્વિઆ અને બાલ્કનનાં નાનાં રાજ્યો જે તેમના એશિયા તરફ આવવાના સીધા રસ્તામાં આવેલાં હતાં તેમને એક મા બીજે બદાને ગળી જઈ તેમને એશિયા તરફનો રસ્તો ખુલ્લો કરવો હતો; તેથી તારીખ રપમી જુલાઈએ ઑરિફ્ટ્રાએ લડાઈ જાહેર કરી. સર્વિઆની સાથે મોન્ડીનીઝો નામનું નાનું રાજ્ય હતું તે સર્વિઆની મદદે દોડી આવ્યું. રશિઆની મદદથી આ બધાં રાજ્યો સ્વતંત્રતાને પામ્યાં હતાં અને જેમ નાનાં બાળકા વડીલ પિતાની તરફ મદદ માટે આશાભરે જુએ; તેમ આ વખતે સર્વિઆએ રશિઆની મદદ માટે ઇચ્છા કરી. રશિઆ પોતાની ફરજમાં ચૂક્યું નહિ. તેણે લશ્કર જમા કરવા માંડ્યું. આ જોઈ જર્મનીએ રશિઆને ધમકી આપી કે જો તે લડાઈની તૈયારીઓ શંક નહિ કરે, તો તે ઑરિફ્ટ્રાની સાથે જોડાશે. ક્રાન્સને પણ ડર તો હતો જ કે જ્યારે ત્યારે જર્મની તેની સાથે લડાઈ કરશે અને જ્યાં રશિઆને આ ધમકી રજી થી અને કદાચ ત્યાં લડાઈ થઈ તો ખચીત તેના પર પણ જર્મની લશ્કર મોકલશે. તેણે પણ પોતાનું લશ્કર એકઠું કરવા માંડ્યું પણ પોતાની સરહદ ઉપર તે લશ્કર ન રાખતાં તે લશ્કરને સરહદથી છ માઈલ અંદર રાખ્યું કે લડાઈ શરૂ કરવાના વાંક તેનો ન ગણાય. આ દરમિયાન જર્મન પ્રધાને પોતાનાં રાજ્યમાં રહેતા અંગ્રેજ એલચીને પૂછ્યું કે જો કદાચ જર્મનીને ક્રાન્સ સાથે આ મેળેજોમાં લડાઈ થાય તો અંગ્રેજો શા પગલાં લેશે? અંગ્રેજો લડાઈમાં ન જોડાય તો સાફ એમ જર્મનો ઇચ્છતા હતા; અને તેઓ ન જોડાઈ શકે, માટે આયરલાંડમાં તેમણે ખટપટ જગાવી મૂકી હતી. જર્મન પ્રધાને વચન આપ્યું કે ક્રાન્સની એક પણ તસુ ભોંય જર્મની લેવા ઇચ્છા ન કરે, પણ તેવીજ બાંહેધરી તેણે ક્રાન્સનાં આક્રિશ્નનાં સંસ્થાનો માટે આપવા ના કહી. વળી બેલ્જિઅમ માટે પૂછતાં પણ તેમણે બસબસ જવાબ આપ્યો નહિ બેલ્જિઅમનાં નાનાં રાજ્ય માટે યુરોપનાં બધાં મોટાં રાજ્યોએ એવું લખાણ કર્યું હતું કે કદી પણ યુરોપી પ્રજાઓ વચ્ચે લડાઈ થાય તો જ્યાં સુધી બેલ્જિઅમ એક પણ પક્ષમાં જોડાય નહિ, ત્યાં સુધી તે દેશમાં ઠાઈ પણ પ્રજાનું લશ્કર પેસી શકે નહિ. હવે જર્મનીની ઇચ્છા તો આ કરેલ કરાર તોડવાનીજ હતી. ક્રાન્સે તો ઇંગ્લાંડના પૂછવાથી આ બાંહેધરી આપી. જર્મનીને ક્રાન્સમાં

જનું હોય તો પૂર્વ અને ઉત્તર બેજ દિશાથી જવાય એમ હતું. પૂર્વ ક્રાન્સના જખરજસ્ત કિલ્લાઓ હતા, જ્યાં તેઓ હજુ પણ જર્મનીનાં લશ્કરને હકાવે છે. પણ ઉત્તરે જો બેલ્જિઅમમાં થઈને જાય તો ત્યાં તેને એ કિલ્લા નડે એમ ન હતું, અને તે લડાઈ એકદમ છતી શકશે એમ તેને લાગ્યું પોતાનો અર્થ સધાતો હોય તો કાલકરાર તોડવા અને ભુડી ખટપટ કરવી એ જર્મન રાજ્યનીતિ હતી. જ્યારે અંગ્રેજ એલચીએ કહ્યું કે જો જર્મની બેલ્જિઅમ સંબંધી કબુલતો નહિ પાળે, તો ઈંગ્લાંડ બેસી રહેશે નહિ; અને જ્યારે ૧૯૧૪ની ૪થી ઓગસ્ટે બેલ્જિઅમની સરહદ ઓળંગી જર્મન લશ્કર અંદર ધૂસુ ત્યારે તે એલચીએ પોતાને દેશ જવાની રજા માંગી એટલે ઈંગ્લાંડ પણ જર્મની સામે લડાઈમાં જતરી ચૂક્યું છે એમ જાહેર થયું. આ સંલગ્ની જર્મન પ્રધાન ધણો ચીડવાયો અને બોલ્યો કે મારી બાજુ બધી બગડી ગઈ છે, ને એક કાગળના ચીથરા માટે વિલાયત આ લડાઈ જાહેર કરે છે.

પવિત્ર કાલકરાર તોડવા એ જર્મન રાજ્યનીતિ આપણા રાજ્યકર્તાઓને પસંદ ન પડવાથી અને નાનાં અને સ્વતંત્ર રાજ્યોને દબાવવાને ઇંદગી એ અન્યાયનું કામ ન ગમવાથી તેવાં રાજ્યોની મદદે જવાની ખાતર જ તેઓએ આ લડાઈમાં અંપણાવ્યું. જો આવી વખતે તે તેવાં નબળાં રાજ્યોને મદદ ન કરે તો ફરીથી કાણ તેમનો ભરોસો કરે? લડાઈનું પરિણામ શું આવશે એ તો ખાણથી જોવાનું હતું પણ નાક જાય તેના કરતાં ખાણ જાય તો સાફ એમ ઇંગ્લાંડને લાગ્યું. પોતાના દેશમાં તેમજ પોતાનાં ગંરથાનોમાં પુરતું લશ્કર નથી અને જર્મની પાસે ઘણુંજ લશ્કર છે; તેમજ ઓરિંદ્રયા પાસે પણ તેમજ છે તે તે જાણતું હતું. ક્રાન્સનું લશ્કર હજી તૈયાર નથી થયું તેની તેને પૂરી ખબર હતી. રૂશિઆના લશ્કર પાસે પુરતો સરંજામ ન હતો તે પણ તે જાણતું હતું. પણ આ વખતે ઇંગ્લાંડને વિચાર કરી મુગા બેસી રહેવાનો ન હતો. જે સાધનો પોતાની પાસે હોય તે સાધનો વતી લડાઈમાં જતરું તેજ તેનો નિશ્ચય હતો. પોતાની પાસે જખરો કાફલો હતો તે તેણે ઉત્તર સમુદ્રમાં ગોઠવ્યો કે જર્મનીનાં વહાણો વેરાઈ ગયાં, અને જેટલું બન્યું તેટલું લશ્કર પોતાને ત્યાંથી ક્રાન્સમાં ઉતાર્યું કે ત્યાં થઈને જો જોને તો તે બેલ્જિઅમમાં પણ જાય, આ બધી હકીકતની વાત તમને કહું તે પહેલાં આપણા અને જર્મનીના સિદ્ધાંત આ હતા તેનો હુંકમાં સાર આપી જાઉં.

બાળ-ગીત.

(યોગનાર-જગદ્ગુરુ કાળિદાસ પાંડક, ધ્યાન્ય સ્તુતિમાસતર પોરબંદર)

ઘોડો.

(આવો આવો અહીં ગોડીઆ ગાય પાસે—એ રાગ)

જુઓ જુઓ છે આ? ઘોડો કેવો ?

નથી એના પડથો દોડડોર દેવો.

એને છન કે ચોકડું નાં બેઈએ;

એને ચહી કે ચારો ના દઈએ.

નહિ કોઈને એ બચકાં ભરતો;

નહિ કોઈને એ લાતો ધરતો.

જુઓ જુઓ કરે એપરં સ્વારી;

મને એમાં મળત પડતી ભારી.

જુઓ ચાણક ચટ દઈ ફટકાવું;

જુઓ તખડક તખડક દોડાવું.^{૧૦}

એને મારે નથી^{૧૧} વેચી દેવો;

જો બનશે તો બીજો^{૧૨} લેવો.

* પોતાના બે પગ વચ્ચે લાકડી રાખી, તેનો ઘોડો કરી, નાનાં બાળકોને રમતાં તો સૌએ જોયા હશે, આ બાળગીતમાં એ રમત ગુણેલી છે, આ બાળગીત બોલાવતી વખતે દરેક બાળકના હાથમાં એકએક લાકડી અને નાનકડી ચાણક આપવી. પછી જે રથને જે હાંવલાવ કરાવવાના લખ્યા છે તે કરાવવા. ૧ કાંચા હાથમાં ઓલેલી લાકડી બતાવે. ૨ રૂપિયો ખખડાવતો હોય તેવી નિશાની જમણા હાથના અંગુઠા તથા તર્જનીથી કરે. ૩ ચોકડું તાણતો હોય તેવી જમણે હાથે નિશાની કરે. ૪ ચારાની ભારી બતાવતો હોય તેમજ હાથ પહોળા કરે. ૫ જમણા હાથવડે બચકું ભરતો હોય તેવી (પોચો પહોળો કરી એકડો કરવાની) નિશાની કરે. ૬ જમણા પગ ઉંચો કરી બોચે પછાડે. ૭ લાકડી બે પગ વચ્ચે રાખી ઘોડો બનાવે. ૮ મોં મચકાવે. ૯ લાકડી માથે ચાણક પઠાડે. ૧૦ લાકડીને બે પગ વચ્ચે રાખી પોતાને પગે દોડે; આ વખતે તમામ વિદ્યાર્થીઓ કુડાળામાં કરે. ૧૧ ના પાડતો હોય તેમ જમણા હાથ હવાવે. ૧૨ બે આંગળીઓ ઉંચી કરી બતાવે.

અળશી.

(લેખક મિ. પોપટલાલ કેવળચંદ શાહ. રાજકોટ.)

અળશી એ શણુની એક જાતના રોગાઓનાં બીયાં છે. એ બીયાં રંગે ચકચકિત, ધુરાં અને આકારે ગોળ હોય છે. ઉષ્ણ અને સમશીતોષ્ણ કટિબંધમાં એતું વાવેતર કરવામાં આવે છે. સમશીતોષ્ણ કટિબંધમાં થતી અળસીમાંથી તેજ વધારે સાફ નીકળે છે. એના છોડ દાઢી એ હાથ ઉંચા થાય છે. એનાં પાંદડાં લાંબાં અણીદાર થાય છે. તેનાં ફળમાંથી અળશી નીકળે છે. એક ફળમાં આશરે ૧૦ બીયાં હોય છે. અળસીનું વાવેતર ધણા જુના કાળથી થાય છે. તેના બીયાં એટલે અળસીના દાણા અને તેના છોડમાંથી નીકળતા રેસા એ જો તે કામમાં આવે છે. બીયાંમાંથી તેજ કાઢવામાં આવે છે. તેને અળશી નામ કહે છે. આ દેશમાં તેના રેસાઓને કામમાં લેતા નથી પણ યૂરોપના કાક દેશોમાં તો તેના રેસાને જ કામમાં લેતા માટે તેનું વાવેતર થાય.

હિંદુસ્તાનના ઉત્તરભાગમાં, ખંભાળામાં મંદાના કિનારાપર આવેલાં પ્રાંતો અને નીચગિરિના પ્રદેશમાં અળશીનું વાવેતર થાય છે. તેમાં પણ બહેવાન અને જગલપુર તરફની અળશી વખણાય છે. યૂરોપમાં તે ધણે ઠેકાણે વધાય છે. પણ રશિયા, આપકાંડ ને બેલજીયમમાં ઉત્પન્ન થતા અળસીના છોડમાંથી સારા રેસા નીકળે છે.

ગ્રીક અને રોમન લોકો જૂના વખતમાં અળસીને ખોરાક તરીકે પણ ઉપયોગમાં લેતા, અને આજ આખિસિંહમાં અળસીનાં બીયાંને જીંજીરે ખાય છે. રશિયા પોલાંડ ને હંગરીમાં તેનું તેજ ખોરાક તરીકે વપરાય છે. ૧૦ મણુ અળસીએ લગભગ ૨૫ મણુ રેસા નીકળે છે. તેના વાસ તથા સ્વાદ તીક્ષ્ણ છે તેના તેજના રોગાન બંને સ્ત્રીઓમાં શીથાગ્રાશીક તથા હાપવાની બીજી શાદીઓ બનાવવામાં પણ અળસીનું તેજનો વિશેષ ઉપયોગ થાય છે. હિંદમાંથી પરદેશ ખાતે હજારો મણુ અળસી જાય છે ને ત્યાંથી તેના તેજનો રોગાન બની આપણા દેશમાં આવે છે. હિંદના લોકો તેના રેસાને ઉપયોગમાં લેતાં શીંગે અને અહીંજ તેનું તેજ કાઢી રોગાન બનાવતાં શીંગે તો દેશના ઉદ્યોગમાં વૃદ્ધિ થાય, આ બીયાં તાજાં જીંજીરના દક્ષિણમાં કેટલેક ઠેકાણે ચટણી પણ બનાવે છે, દેશનાં તેના સારા ઉપયોગ થાય.

છે. તેની રાખ જખમમાંથી નાકળતું લોહી ખંધ કરે છે. સંધીવાના સોજા ઉપર તેની પોતીસુ લગાડાય કે, છાતીના દરદમાં તેનું છાતી ઉપર ખંધાણુ કરવામાં આવે છે, તેનો ખાગ દોરોને ખવરાવાય છે. અળસીને કચરીને ને પીણીને તેમાંથી તેનું તેલ કાઢે છે. અળસીના રેસાનાં કપડાં ખનાવવામાં આવે છે. એવા એક દન રેમાની કિંમત ૪૦૦ થી ૭૦૦ રૂપિયા ઉપજે છે. અળસીના તેલમાં કપાશીઆનું તેલ, લીંડીનું તેલ, ખનિજ તેલ વગેરેનો ભેગ કરવામાં આવે છે, તે પાચ્છી દહાડવાનું કામ મુશ્કેલી ભરેલું છે. વાસ અને વિશિષ્ટ ગુસ્ત્ર ઉપરથી તેનું મિશ્રણ પારખી શકાય છે.

ચીન અને ચીનાઓ વિષે કંઈક.

(લેખક—મિ. રામજી કુબેરદાસ ગણાના, અમદાવાદ.)

ચીન એ ધણે વિસ્તીર્ણ દેશ છે. ચીનાઓ ઉદરડાને પણ મૂકતા નથી, એવી તેમના વિષેની દગીરકત આપણે સાંભળીએ છીએ. શિક્ષકોને જુગોળના વિષયમાં ચીન દેશની વિશેષ માહિતી ઉપયોગી થઈ પડે તેમ હોવાથી તેનું કેટલુંક વર્ણન નીચે આપવામાં આવ્યું છે.

‘ચીન’ શબ્દ—દિંદથી લગભગ ત્રણ ગણા ક્ષેત્રફળવાળો ચીન દેશ છે. ત્યાં નદ, નદી પર્વતો ધણા છે. ત્યાંના નિવાસીઓની નજરમાં ચીન એક મધ્ય દેશ છે. ચીનનું પ્રાચીન નામ ‘સીનીમ’ હતું. સીનીમનું અપભ્રંશ રૂપ ‘ચીન’ છે. ‘ચીન’ શબ્દનો અર્થ દેશનો સર્વપ્રધાન પરાક્રમશાળી શાસનકર્તા એવો થાય છે.

આખોહવા પ્રાણીઓ, અને ઉપજ—ચીનમાં ઠંડી અને ગરમી બન્ને વિશેષ છે. ચીનના ઉત્તર પ્રદેશમાં શીતકાલમાં યુરોપની માફક અતિશય ટાઢ પડે છે, અને દક્ષિણ ભાગમાં ખંગાળાથી પણ અધિક ગરમી પડે છે. ચીનાઓ કૃષિમાં ધણી મહેનત કરે છે. ત્યાં મુખ્યત્વે ધઉં, ચોખ્ખા, ચા, તમાકુ, દાણ વગેરે ઉત્પન્ન થાય છે. તે સિવાય વાંસ, કપૂર વગેરે પણ થાય છે. ખનિજમાં સોનું, રૂપું, પારો, કાલસા એ મુખ્ય છે. ત્યાં ધીમ વસ્તી હોવાના કારણથી પહાડી જગા સિવાય અન્ય સ્થળે દિશક પ્રાણીઓ જોવામાં આવતાં નથી. ત્યાં ગાયો ધણી ઓછી જોવામાં આવે છે. માછલીની પેદાર વધારવા અને હંસાદિ પક્ષી પાળવા

માટે ચીનાઓ બહુ મહેનત કરે છે. લાલ, સફેદ અને બીજી રંગબેરંગી માછલીઓ પ્રથમ એ દેશમાંથી બીજે બધે રચળે લાવવામાં આવી હતી. તાતારોને ધસી આવતા અટકાવવાને માટે પ્રાચીન સમયમાં ચીનની ઉત્તરે જે મહાન દિવાલ બાંધવામાં આવી છે, તેને ચીનાઓ ‘કેલકલ્લા’ કહે છે.

ચીનાઓની ચોટલી—ચીનાઓના શરીરનો રંગ પીત્તલગૌર અને આંખો બદામી હોય છે. તેઓ દાદીમૂઠ રાખના નથી. લાંગી ચોટલીએ તેઓની એક આદરણીય વસ્તુ છે. કાઠને વેણીલીન-ચોટલી વગરનો-એમ કહેવામાં આવે તો તે પોતાને કુવાક્ય કહેલું સમજી અપમાનિત થયો સમજે છે. એ શબ્દ ત્યાં અપમાનજનક ગણાય છે. ચોટલીના વાળ નાના હોય તો તેઓ તેમાં રેશમી શીત વગેરે લપેટી સુંદર વેણી બનાવી લે છે. તેઓની એથી માન્યતા છે, કે માથાની ચારે બાજુએ ચોટલી વિંટાળેલી ન હોય, તો ક્યારેય જૂત માથું કાપી નળ છે. જૂતને દૂર કરવા માટે તેઓ કેટલીક વખત એક પ્રકારનું વાઘ વગાડે છે, અને રાત્રે ક્યાંઈ જવું પડે તો કેટલાક માણસો સાથે મળી હાથમા મસાલ સળગાવી તેના અજવાળે અજવાળે નળ છે. હાથમાં જૂત વગેરેની માન્યતા દૂર કરવાને ચીનમાંની નવીન અરે રિકન કેગવણી ફેતેહમદ થતી નળ છે.

ચીનાઓનો સૌંદર્ય વધારવાનો પ્રયત્ન—સભ્ય અને અસભ્ય મર્વને પોતાની સુંદરતા વધારવાની લાલસા રહે છે. આથી શુદ્ધિમાન સભ્ય જાતિ બ્યારે વસ્તુતઃ પોતાની સુંદરતા વધારી શકે છે, ત્યારે શુદ્ધિહીન અસભ્ય જાતિ પોતાની સુંદરતા વધારવા જતાં ઉક્તિ દાસ્યપાત્ર નીવડે છે. ચીનાઓ પોતાના દેહમંદિરને શોભાવવા માટે બહુધા શરીરપર વિવિધ રંગનાં ચિત્રો ચીતરે છે. વળી શોભાવૃદ્ધિ માટે હુંદણાં પણ હુંદાવે છે. આ સિવાય ત્યાંની લવનાઓ પોતાના પગની પાટલીઓને ટૂંકી કરવામાં પોતાને નાબુક અને આકર્ષક થએલી સમજે છે. જેવું પગલું માત્ર ત્રણ ઇંચનું હોય, તેની એક સર્વોત્તમ સુંદરી તરીકે ગણના થાય છે. તે ત્યાં ઘણી આદરણીય ગણાય છે. એવા અતિશય નાનાં ચરણોને ચીનાઓ સુવર્ણકમલ કહે છે. પોતાના પગની પાટલીઓ નાની બનાવવાને લોહાના જુટ પહેરવામાં પણ ત્યાંની સ્ત્રીઓ હરકન જેવું ગણતી નથી! ચીનાઓના પોતાના દેહ-મંદિરને શોભાવવાના આ સઘળા પ્રયત્નો શુદ્ધિમાન પ્રજાને દાસ્યપાત્ર ન લાગે?

ચીનાઓની સોજનવિદાહ—ચીનાઓ માછલી અને શાક લાજની

સાથે અનાહાર કરે છે. ભોજન સમયે 'યુરોપીયનોની' પેઠે તેઓ ખુસ્સી અને રેખલનો ઉપયોગ કરે છે. કાંજા ફૂતરાનું અને બિલાડીનું માંસ ચીનાઓને બહુ પ્રિય છે. કાર્થ કાર્થ વાર તેઓ, દેડકાં અને ઉંદરડાનો પણ ભોજનમાં ઉપયોગ કરે છે. સમગ્ર ચીનમાં આ પીવાનો રિવાજ છે. અરીયુનું વ્યસન એ દેશમાં બહુ વળગેલું છે. પરંતુ હાલમાં ત્યાંના નવીન કેલવણી પામેલાઓએ દેશમાંથી એ લયંકર વ્યસનને દૂર કરવા માંડ્યું છે. ચીનમાં હવે સુધારાનો પવન ફુંકાવા માંડ્યો છે. જે ચીનાઓને ધર્મભય છે, તેઓ માંસનો ઉપયોગ નથી કરતા. તેઓની એવી માન્યતા છે, કે આ જન્મમાં માંસ ખાવાથી પરજન્મમાં પોતાનું માંસ ખીજતો ખાય છે.

ચીનાઓનો પોશાક—ચીનાઓનો પોશાક વિવિધજાતી છે. તેમનાં અંગરખાંની બાંધો બહુ લાંબી હોય છે. રાજપુરોએ જે પ્રકારના પોશાક પહેરે છે. જેઓ સિવિલ એટલે દિવાની વગેરે કામ કરે છે, તેઓના પોશાક પર શિત્ર લિત્ર જાતનાં પક્ષીઓનાં ચિત્ર પાડેલાં હોય છે અને જેઓ લશ્કરી કામ કરે છે, તેઓના પોશાક પર લિલ લિત્ર જાતના લયંકર હિંસક પ્રાણીઓનાં ચિત્ર હોય છે.

ચીનાઓનો આચાર અને રવસાવ—ચીનાઓના આચાર અને વ્યવહાર સંસારની સર્વ સભ્ય જાતિઓના આચાર વ્યવહારથી ભિન્ન છે. ત્યાંના ગરીબ મલુરોને વિકાસ લેવાનો સમય નહીં. શેઠની અનુકૂલતાએ મોડો વહેલો એ સમય મળે છે. કાર્થ પૂજ્ય અતિથિ કાર્થના ઘેર જાય છે, તો ઘરનો મુખ્ય માણસ તેને પોતાની જગાણી બાલુએ બેસાડે છે. ચીનાઓ જ્યારે કાર્થના પર નારાજ થઈ શુરસે થાય છે, ત્યારે પોતાના બન્ને હાથ વડે પોતાની જંધને ખજવાળવા લાગે છે. નામ લખવામાં એ લોકો અથમ પદવી અને પછી પોતાનું નામ લખે છે. ત્યાં છુટ્ટાઓ પતંગ ઉડાડે છે, ત્યારે બાલકો ઉભા ઉભા એ રમત જોયા કરે છે. એ લોકોની લેખનપદ્ધતિ ઉપરથી નીચેની તરફની છે. આપણી માફક આડી લીટીમાં નથી.

ચીનાઓનો ખનાવટી સત્કાર—ચીનાઓ વાફસૌજન્ય દેખાડવામાં લગાર પણ પાછી પાની નથી કરતા. પણ કર્તવ્યમાં એ સૌજન્ય દેખાડતાં તેઓ પાંછી પાની કરતાં લગાર પણ અચકાતા કે શરમાતા નથી. તેમનું આખું વક્ર વર્તન ત્યાં સભ્યતામાં ગણાય છે. તેમની આવી સભ્યતા દર્શાવનાર એક પ્રસંગની હકીકત સ્મુજની ખાતરે અહીં આપવામાં આવી છે.

એક દેવ પાદરી ચીનમાં પ્રવાસ કરતો હતો, તે વેળા એક શહેરમાં કોઈ ગૃહસ્થને ઘેર ઉત્સવ હતો તેથી તે પાદરીને લાં નિમંત્રણ થયું. જ્યારે પાદરીએ તે ગૃહસ્થને લાં ગયો, ત્યારે ગૃહસ્થે ધણી આદરભાવથી તેને આસન આપ્યું. જ્યારે ઉત્સવ સમાપ્ત થયો, અને આવેલા બધા લોકો વિદાય થયા માંજા, ત્યારે તે ગૃહસ્થે ઊભા થઈ કહ્યું:

“આજ પર્વનો દિવસ છે. આપ સબળનો જ્યારે મારાપર દયા કરી અને પધારેલા છો, ત્યારે હું કાંઈને પણ અહીંથી ભોજન કરાવ્યા વિના જવા દેવાનો નથી.”

ગૃહસ્થે આ પ્રમાણે આગ્રહપૂર્વક જમાડવાનું કહ્યું ખર, પરંતુ આવેલા અતિથિઓ ભિન્ન ભિન્ન કારણ દર્શાવી વિદાય થઈ ગયા, તેના કુટુંબી જનો પણ ખાસ કારણો દર્શાવી જમ્યા વિના ચાલતા થયા. તે ગૃહસ્થનો નાનો બંધુ પણ બહાર ચાલતો થયો. તેને જતો જોઈ ગૃહસ્થ ઉતાવળે તેની પાસે ગયો, અને તેનો હાથ પકડી બહુ આગ્રહ કરી તેને અંકર લાગ્યો. પછી ગૃહસ્થે પોતાના બંધુને કહ્યું:-

“આજ ઉત્સવના દિવસે જમ્યાવિના હું તને જવા નહિજ દઉં, કાંઈ નહિ તો થોડી ચા પી લે.”

નાના બંધુએ છેવટે એ કબુલ કર્યું. તેના મોટા બંધુએ પોતાના નોકરને સાદ પાડી કહ્યું. કે એક ખાલો ચા અને થોડી મિઠાઈ તું લઈ આવ. બન્ને લાઇઓ ખેસી ધણી વખત સુધી વાતો કરતા રહ્યા, પરંતુ ચા કે મિઠાઈ કશું આવ્યું નહિ. આથી નાના બંધુએ કહ્યું:-

“ભાઈ! હવે હું વિશેષ વખત ખેસી શકતો નથી. મારે ધણું કામ છે. ચાને કોણ જાણે કેટલી વાર હશે!”

મોટા ભાઈ ચોક્કસને બોલી ઉઠ્યો:-

“અરે ભાઈ! તું શું નથી જાણતો, કે હું ચા નથી પીતા? અને મિઠાઈ તો રોગનું ધર છે. તેને છોડી દીધાને મને બહુ વર્ષ થઈ ગયા.”

નાના બંધુએ કહ્યું.

“ત્યારે મને શા માટે ખોટી કરી મારા કામથી અટકાવો?”

આ સાંભળી મોટા ભાઈ ગુસ્સે થઈ દાંત પીસીને બોલ્યો:-

“અરે! તને ખબર ન પડી? એ તો મારી સમ્યક્તા દેખાડવા માટે મેં તને વચનમાં માત્ર ભોજન કરવાની માગણી કરી હતી. તને ઉચિત હતું, કે તારે પણ તેથીજ સમ્યક્તા બતાવવી જોઈતી હતી. હું નથી જાણતો, કે આવો અસમ્યક્ વ્યવહાર તું ક્યાંથી શીખી લાગ્યો છે!”

નાના બાદને પોતાની બૂલની ખચર પડી. તે દામા માગી ત્યાંથી ચાલતો થયો. તેના ગળા પછી પેલા કૈય પાદરીને ગૂંચથે હતું.

“મદારામ ! નેઈને તમેએ તે મૂર્ખની અસમ્યતા ! ત્યારે કુટુંબી જનો આનંદપૂર્થી આવે, ત્યારે તેમણે ગમે તે બદાનુ કાઢી બોજનની ના કહી પોતાની મુજબના અને મધ્યતા ખતાવરી નેઈએ સમ્ય લોકોને એમ હતું એ ઉચિત છે દિન્દારી અસમ્ય (૧) લોકોની વાતો અગે મૂંઝણ છે. એ બોધને ત્યાર આમત્રણ આપી બોજનનો આગ્રહ ક-વા-માં આવે છે, ત્યારે ખરેખર, આમત્રણ આપનારને ત્યાં જઈ તેઓ શરમ વગ-ના મર્ષ ખાવા એમે છે !”

વાચનાર ! જે દેશમાં જન્મુતા-જાતીયતા-કેનલ વાણીમાંજ છે, તે દેશનું અધ પતન કેમ ન થાય ? અને અધ પતનમાંથી તેનું પુનરુત્થાન પશુ નીત કેમ થાય ?

ઉપર કૈય પાદરી પછી ત્યાંથી તેમના આવા વ્યવહાર પર હમતો હમને આલતો થયો.

● ચીનાઓનાં લક્ષ્ણ—ચીન દેશમાં લક્ષ્ણવિધિ ફેટતેક અગે દિંદુસ્તાન-ને મળતી આવે છે ત્યાના લોકોમાં જદુ વિનાદની પદ્ધતિ જદુ નથી ફેટતેક દસકા વર્ષની વિધવા સ્ત્રીઓ પોતાના લગણપોષણ અર્થે પોતાનો પતિ શોધી કાઢે છે. ત્યારે લક્ષ પછી કન્યા વરને યેગ લામ, ત્યારે તે ઉપદેશનાથી જનતા મારે ગાયે કુકલ્તુ મામ લેતી લાય છે જે વલ પોતાના મમના લામુને અમાન્ય થાય, વ્યભિચારિણી, દિમાપનયણ, અને યોગ જને તો પતિ તેનો ત્યાન કરી શકે છે ત્યાં મતી થવાનો ચાલ પલ્લો જોણ છે. જે સ્ત્રી પોતાના પતિની મદગામિની થાય, તેના અન્યેષ્ટિ-સ્થાપન પર ચીનાઓ કંઈક સમાગક ઉબુ કરે છે.

ગત માતાપિતા મારે ચીનાઓનો અનદુદ્દશોક—ચીનાઓ પો-તાના જન માનપિતાના મમાનસુન્દક કર્મથી વિમખ નથી થતા કવચિત્ પ્રચિત્ પિતામાતાનું સમાનમ્યક દાર્પ ન કરનાથી ત્યાં લોક રાજદક પશુ ખામે છે ત્યાંના લોકો પોતાના પિતામાતાના ચમને ઉત્તમ પોતાકથી સદ ફેટલાક દિવસ સુધી ધરના મળી મરે છે. પિતામાતાને મારે વિલાપ કરવામાં ચીનાઓ સર્વથી આગળ છે તેઓ ધણા મમવપર્વત પિતામાતા મારે રે ક કર્યા કરે છે. ગાક કરવાને અને રોના મારે તેઓ રેમદ ખ તનિ બાકુની ગાક કરનારા અને રોનારા પશુ બોખાવે છે આ રીતે તેઓ કુટુંબી જનના વિયોગનુ દુ ખ પશુ વખન સુધી પ્રકટ કરે છે.

પંચાંગ. ધરતી સન ૧૯૧૯.

પંચાંગ.			હરવી સન ૧૯૮૧.			અગ્રિય.			મે.			જુન.		
આરી.			દેવુઆરી.			માર્ચ.			જામા.આખિ.			રજા.આખા.		
સવવ.			રખી.આખિ.			જામા.અવવ.			જામા.આખિ.			રજા.આખા.		
આખિર.			જામા.અવવ.			જામા.આખિ.			રજા.આખિ.			રજા.આખા.		
ગશર-			માહ-			માહ-			ચૈત્ર-			વૈશાખ-		
પાપ-			માહ-			દાગણ-			ચૈત્ર-			વૈશાખ-		
ગોર.	તો.	તિથિ.	ગોર.	તો.	તિથિ.	ગોર.	તો.	તિથિ.	ગોર.	તો.	તિથિ.	ગોર.	તો.	તિથિ.
૧૦	૨૭	૧ શ.	૨૭	૧ શ.	૨૭	૧ શ.	૨૭	૧ મ.	૨૭	૧ મ.	૨૭	૧ મ.	૨૭	૧ મ.
૧૧	૨૮	૨ ર.	૨૮	૨ ર.	૨૮	૨ ર.	૨૮	૨ મ.	૨૮	૨ મ.	૨૮	૨ મ.	૨૮	૨ મ.
૧૨	૨૯	૩ સો.	૨૯	૩ સો.	૨૯	૩ સો.	૨૯	૩ મ.	૨૯	૩ મ.	૨૯	૩ મ.	૨૯	૩ મ.
૧૩	૩૦	૪ મં.	૩૦	૪ મં.	૩૦	૪ મં.	૩૦	૪ મ.	૩૦	૪ મ.	૩૦	૪ મ.	૩૦	૪ મ.
૧૪	૩૧	૫ જી.	૩૧	૫ જી.	૩૧	૫ જી.	૩૧	૫ મ.	૩૧	૫ મ.	૩૧	૫ મ.	૩૧	૫ મ.
૧૫	૧	૬ ગુ.	૧	૬ ગુ.	૧	૬ ગુ.	૧	૬ મ.	૧	૬ મ.	૧	૬ મ.	૧	૬ મ.
૧૬	૨	૭ સો.	૨	૭ સો.	૨	૭ સો.	૨	૭ મ.	૨	૭ મ.	૨	૭ મ.	૨	૭ મ.
૧૭	૩	૮ મં.	૩	૮ મં.	૩	૮ મં.	૩	૮ મ.	૩	૮ મ.	૩	૮ મ.	૩	૮ મ.
૧૮	૪	૯ જી.	૪	૯ જી.	૪	૯ જી.	૪	૯ મ.	૪	૯ મ.	૪	૯ મ.	૪	૯ મ.
૧૯	૫	૧૦ ગુ.	૫	૧૦ ગુ.	૫	૧૦ ગુ.	૫	૧૦ મ.	૫	૧૦ મ.	૫	૧૦ મ.	૫	૧૦ મ.
૨૦	૬	૧૧ સો.	૬	૧૧ સો.	૬	૧૧ સો.	૬	૧૧ મ.	૬	૧૧ મ.	૬	૧૧ મ.	૬	૧૧ મ.
૨૧	૭	૧૨ મં.	૭	૧૨ મં.	૭	૧૨ મં.	૭	૧૨ મ.	૭	૧૨ મ.	૭	૧૨ મ.	૭	૧૨ મ.
૨૨	૮	૧૩ જી.	૮	૧૩ જી.	૮	૧૩ જી.	૮	૧૩ મ.	૮	૧૩ મ.	૮	૧૩ મ.	૮	૧૩ મ.
૨૩	૯	૧૪ ગુ.	૯	૧૪ ગુ.	૯	૧૪ ગુ.	૯	૧૪ મ.	૯	૧૪ મ.	૯	૧૪ મ.	૯	૧૪ મ.
૨૪	૧૦	૧૫ સો.	૧૦	૧૫ સો.	૧૦	૧૫ સો.	૧૦	૧૫ મ.	૧૦	૧૫ મ.	૧૦	૧૫ મ.	૧૦	૧૫ મ.
૨૫	૧૧	૧૬ મં.	૧૧	૧૬ મં.	૧૧	૧૬ મં.	૧૧	૧૬ મ.	૧૧	૧૬ મ.	૧૧	૧૬ મ.	૧૧	૧૬ મ.
૨૬	૧૨	૧૭ જી.	૧૨	૧૭ જી.	૧૨	૧૭ જી.	૧૨	૧૭ મ.	૧૨	૧૭ મ.	૧૨	૧૭ મ.	૧૨	૧૭ મ.
૨૭	૧૩	૧૮ ગુ.	૧૩	૧૮ ગુ.	૧૩	૧૮ ગુ.	૧૩	૧૮ મ.	૧૩	૧૮ મ.	૧૩	૧૮ મ.	૧૩	૧૮ મ.
૨૮	૧૪	૧૯ સો.	૧૪	૧૯ સો.	૧૪	૧૯ સો.	૧૪	૧૯ મ.	૧૪	૧૯ મ.	૧૪	૧૯ મ.	૧૪	૧૯ મ.
૨૯	૧૫	૨૦ મં.	૧૫	૨૦ મં.	૧૫	૨૦ મં.	૧૫	૨૦ મ.	૧૫	૨૦ મ.	૧૫	૨૦ મ.	૧૫	૨૦ મ.
૩૦	૧૬	૨૧ જી.	૧૬	૨૧ જી.	૧૬	૨૧ જી.	૧૬	૨૧ મ.	૧૬	૨૧ મ.	૧૬	૨૧ મ.	૧૬	૨૧ મ.
૩૧	૧૭	૨૨ ગુ.	૧૭	૨૨ ગુ.	૧૭	૨૨ ગુ.	૧૭	૨૨ મ.	૧૭	૨૨ મ.	૧૭	૨૨ મ.	૧૭	૨૨ મ.
૩૨	૧૮	૨૩ સો.	૧૮	૨૩ સો.										

जुलै			ऑगस्ट			सप्टेंबर			ऑक्टोबर			नवेम्बर			डिसेम्बर		
शवास- जिह्वा-			जिह्वा-			जिह्वा-			भेदर- सदर-			सदर- रणी. अण्व.			रणी. अण्व. रणी. आभिर.		
आपाठ- आवण-			आवण- लादरवे-			लादरवे- आसो-			आसो- कतिह-			कतिह- भागशर-			भागशर. पोप-		
तिथि	वार	शु. ति.	तिथि	वार	शु. ति.	तिथि	वार	शु. ति.	तिथि	वार	शु. ति.	तिथि	वार	शु. ति.	तिथि	वार	शु. ति.
४ म.	२	प.शु.	४	उ.सो.	५	उ.सो.	५	उ.सो.	६	८ श.	७	८ श.	७	८ श.	८	८ श.	८
५ म.	३	६ श.	५	८ म.	६	८ म.	६	८ म.	७	८ म.	८	८ म.	८	८ म.	९	८ म.	९
६ म.	४	७ र.	६	८ म.	७	८ म.	७	८ म.	८	८ म.	९	८ म.	९	८ म.	१०	८ म.	१०
७ म.	५	८ सो.	७	८ म.	८	८ म.	८	८ म.	९	८ म.	१०	८ म.	१०	८ म.	११	८ म.	११
८ म.	६	९ म.	८	९ म.	९	९ म.	९	९ म.	१०	९ म.	११	९ म.	११	९ म.	१२	९ म.	१२
९ म.	७	१० म.	९	१० म.	१०	१० म.	१०	१० म.	११	१० म.	१२	१० म.	१२	१० म.	१३	१० म.	१३
१० म.	८	११ म.	१०	१२ र.	११	१२ र.	११	१२ र.	१२	१२ र.	१३	१२ र.	१३	१२ र.	१४	१२ र.	१४
११ म.	९	१२ म.	११	१३ सो.	१२	१३ सो.	१२	१३ सो.	१३	१३ सो.	१४	१३ सो.	१४	१३ सो.	१५	१३ सो.	१५
१२ म.	१०	१३ श.	१२	१४ म.	१३	१४ म.	१३	१४ म.	१४	१४ म.	१५	१४ म.	१५	१४ म.	१६	१४ म.	१६
१३ म.	११	१४ र.	१३	१५ म.	१४	१५ म.	१४	१५ म.	१५	१५ म.	१६	१५ म.	१६	१५ म.	१७	१५ म.	१७
१४ म.	१२	१५ सो.	१४	१६ म.	१५	१६ म.	१५	१६ म.	१६	१६ म.	१७	१६ म.	१७	१६ म.	१८	१६ म.	१८
१५ म.	१३	१६ म.	१५	१७ र.	१६	१७ र.	१६	१७ र.	१७	१७ र.	१८	१७ र.	१८	१७ र.	१९	१७ र.	१९
१६ म.	१४	१७ म.	१६	१८ र.	१७	१८ र.	१७	१८ र.	१८	१८ र.	१९	१८ र.	१९	१८ र.	२०	१८ र.	२०
१७ म.	१५	१८ म.	१७	१९ सो.	१८	१९ सो.	१८	१९ सो.	१९	१९ सो.	२०	१९ सो.	२०	१९ सो.	२१	१९ सो.	२१
१८ म.	१६	१९ म.	१८	२० र.	१९	२० र.	१९	२० र.	२०	२० र.	२१	२० र.	२१	२० र.	२२	२० र.	२२
१९ म.	१७	२० म.	१९	२१ म.	२०	२१ म.	२०	२१ म.	२१	२१ म.	२२	२१ म.	२२	२१ म.	२३	२१ म.	२३
२० म.	१८	२१ म.	२०	२२ र.	२१	२२ र.	२१	२२ र.	२२	२२ र.	२३	२२ र.	२३	२२ र.	२४	२२ र.	२४
२१ म.	१९	२२ म.	२१	२३ सो.	२२	२३ सो.	२२	२३ सो.	२३	२३ सो.	२४	२३ सो.	२४	२३ सो.	२५	२३ सो.	२५
२२ म.	२०	२३ म.	२२	२४ र.	२३	२४ र.	२३	२४ र.	२४	२४ र.	२५	२४ र.	२५	२४ र.	२६	२४ र.	२६
२३ म.	२१	२४ म.	२३	२५ म.	२४	२५ म.	२४	२५ म.	२५	२५ म.	२६	२५ म.	२६	२५ म.	२७	२५ म.	२७
२४ म.	२२	२५ म.	२४	२६ र.	२५	२६ र.	२५	२६ र.	२६	२६ र.	२७	२६ र.	२७	२६ र.	२८	२६ र.	२८
२५ म.	२३	२६ म.	२५	२७ सो.	२६	२७ सो.	२६	२७ सो.	२७	२७ सो.	२८	२७ सो.	२८	२७ सो.	२९	२७ सो.	२९
२६ म.	२४	२७ म.	२६	२८ र.	२७	२८ र.	२७	२८ र.	२८	२८ र.	२९	२८ र.	२९	२८ र.	३०	२८ र.	३०
२७ म.	२५	२८ म.	२७	२९ सो.	२८	२९ सो.	२८	२९ सो.	२९	२९ सो.	३०	२९ सो.	३०	२९ सो.	३१	२९ सो.	३१
२८ म.	२६	२९ म.	२८	३० र.	२९	३० र.	२९	३० र.	३०	३० र.	३१	३० र.	३१	३० र.	३२	३० र.	३२
२९ म.	२७	३० म.	२९	३१ म.	३०	३१ म.	३०	३१ म.	३१	३१ म.	३२	३१ म.	३२	३१ म.	३३	३१ म.	३३
३० म.	२८	३१ म.	३०	३२ र.	३१	३२ र.	३१	३२ र.	३२	३२ र.	३३	३२ र.	३३	३२ र.	३४	३२ र.	३४
३१ म.	२९	३२ म.	३१	३३ सो.	३२	३३ सो.	३२	३३ सो.	३३	३३ सो.	३४	३३ सो.	३४	३३ सो.	३५	३३ सो.	३५
३२ म.	३०	३३ म.	३२	३४ र.	३३	३४ र.	३३	३४ र.	३४	३४ र.	३५	३४ र.	३५	३४ र.	३६	३४ र.	३६
३३ म.	३१	३४ म.	३३	३५ म.	३४	३५ म.	३४	३५ म.	३५	३५ म.	३६	३५ म.	३६	३५ म.	३७	३५ म.	३७
३४ म.	३२	३५ म.	३४	३६ र.	३५	३६ र.	३५	३६ र.	३६	३६ र.	३७	३६ र.	३७	३६ र.	३८	३६ र.	३८

બાળકોનાં માબાપને પૂછવાના થોડાક પ્રશ્નો.

(અનુવાદક:—રમણલાલ ત્રિનાથલાલ શાંદ.)

(૧) તમે તમારા બાળકો સાથે રમવાને વખત મેળવી શકો છો ? અને તેમને એકલા રમતા શીખવો છો ?

(૨) તમે તેમની આગળ વાર્તાઓ વાંચો છો, અથવા કહેો છો ?

(૩) તેઓ શાળામાં શું શીખે છે, તે તમે જાણો છો ?

(૪) તમારાં બાળકોને વધારે હલપણુ ભરેલી રીતે કેળવવાને તમે સાર્વજનિક પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ કરો છો ?

(૫) તમારા ઘરમાં સારાં પુસ્તકો અને ચોપાનીયાંઓ આવે છે ?

(૫) તમે તમારાં બાળકોની સાળાની અવારનવાર મુલાકાત લો છો ?

(૭) તમે તેમના શિક્ષકોને તમારે ઘેર આવકાર આપો છો ?

(૮) તમે (તમારા બાળકોની) યોગ્ય અભિલાષાઓને હિતેજન આપો છો ?

(૯) તેઓ કામ બરાબર કરશે, એવો તેમનામાં વિશ્વાસ રાખીને, તમે તેમનામાં સ્વાશ્રયનો સદ્ગુણ ખીસવો છો ?

(૧૦) તેમની ચોતાની ખીસવણી તેમના હાથે થાય તે માટે, તમે સેમુને તક આપો છો ?

(૧૧) તમારાં બાળકોને તેમની હાથે પૈસા મેળવવાની તથા ખર્ચવાની તક આપી પૈસાની કિંમત શીખવો છો ?

(૧૨) તમારી પુત્રીને તમે ગૃહશિક્ષણ આપો છો ? અને તમારા બાળકોને તમે પ્રમાણિક મહેનતની મંજિરના વિષે શિક્ષણ આપો છો ?

(૧૩) જિંદગીની (વિવિધ) વાતો તમે તમારાં બાળકોને કરી મંલગાવો છો ?

(૧૪) તેમને શિક્ષણ આપવામાં તમને ધિરરી મદદ મળે તે માટે તમે પ્રાર્થના કરો છો ?

(૧૫) તમે બીજાં માબાપોને મદદ કરવાને પ્રયત્ન કરો છો ?

માબાપોએ ચોતાના પુત્રો પુત્રીઓ માટે અમુક નિશ્ચય નહિ કરતાં તેમને તેમની મેળેજ હલપણુ ભરેલી રીતે નિશ્ચય કરતા શીખવાડવું જોઈએ. માબાપોએ એમ નહિ કહેવું જોઈએ કે “ ગમે તે ભોગે આ બાળક પર હું સરસાર્થ મેળવીશ, ” પણ ઉલટું એમ કહેવું જોઈએ કે “ તેના ગમે તે ભોગે હું તેને મદદ કરીશ. ” જેવી રીતે તમે તરતાં શીખો છો, તેવી રીતે તમારી આત્મચક્તિ તેનો ઉપયોગ કરીને વાવરતાં શીખો. *

કાગડાને કાબરની વાર્તા.

(બાળકો માટે.)

(ઉદયસિંહ નારસિંહ મહીડા. સોરાબજી જે. જે. હાઈસ્કૂલ. સુરત).

એક વખત એક કાબરે કાગડા સાથે બાગીચા ખેતર રાખ્યું. તે ખેતર (વાવવા) ઓરવાનો વખત થયો ત્યારે કાબરે કાગડાને કહ્યું કે ખેતર ઓરવા ચાલો. ત્યારે કાગડાએ કહ્યું.

હાલું છું, ચાલું છું,

ચાલો કાબરબાઈ આવું છું.

કાબરે ખેતરે જઈ સવળું કામ પતાવ્યું તો પણ કાગડો ખેતરે ગયો નહિ. કાબર પછી ઘેર ગઈ.

હવે એ ખેતરમાં ઘાસ ચવાથી કાબર નિદ્રવા માટે કાગડાને બોલાવવા ગઈ, ત્યારે કાગડાએ જવાબ આપ્યો.

હાલું છું, ચાલું છું, દાતરડી ધડાવું છું;

ચાલો કાબરબાઈ આવું છું.

કાબરે ખેતરે જઈ બધું ઘાસ નિંદી કાઢી ખેતર ચોખ્ખું કરી ઘર તરફ વળી તો પણ કાગડો આવ્યો નહિ.

હવે ખેતર લણવાનો વખત થયો ત્યારે કાબરે કાગડાને બોલાવવા ગઈ ત્યારે કાગડો કહ્યું.

હાલું છું, ચાલું છું, દાતરડી ધડાવું છું

ચાલો કાબરબાઈ આવું છું.

કાબરે ખેતરે જઈ 'આખું' ખેતર લણી રહી તો પણ કાગડો ત્યાં ગયો નહિ તે પછી ઘેર ગઈ.

બીજા દિવસે કાબર, દાણા છુટા પાડવાને કાગડાને બોલાવવા ગઈ ત્યારે જવાબ આપ્યો કે

હાલું છું; ચાલું છું,

ચાલો કાબરબાઈ આવું છું.

. કાબરે બધા દાણા જુદા પાડી સાફ કર્યાં તો પણ કાગડો આવ્યો નહિ. ત્યારે કાબરે જોતરના દગ પર જુઆર ચોડી થોડી પાથરી અને ઘેર ગઈ.

બીજે દિવસે મવારે કાગડાને ત્યાં આવી કાબરે કહ્યું કે કાગડાભાઈ - લાગ લેના ચાલો.

કાગડો તરતજ આગળ આગળ ચાલવા મંડ્યો. તે પોનાને ખેતર ગઈ ઉભો.

કાબર ખોલી, તમારે જે લાગ જોઈએ તે લઈ લો.

કાગડાએ મોટો લાગ જુઆરનો ધારો તેનાપગ ઉડીને બેઠો, અને કાબરને નાનો લાગ આપ્યો નાનો લાગ જુઆરનો હતો, પણ મોટો લાગ જોતરનો હતો.

કાગડે ચાચ મારી તો તેમાં જોતર માલમ પડ્યું ત્યાંજે કા, કા, કરવા લાગ્યો. ત્યાંજે કાબર ખોલી, કા, કા, ... જે તેવું ગા.

માર.

(૧) બાળકોને ખેતીનું જ્ઞાન થાય છે, કે ખેતીમાં (વાવવાનું) ચોરવાનું, નિંદવાનું, લણવાનું, ને દાણા જોતરને જુદા પાડવાનું એ મુખ્ય કામ છે.

(૨) જે માણસ જેવું કરે તેવું તે પામે.

મહેનત વિના મારું જ્ઞાનનું મળવું નથી.

શુદ્ધિ પત્ર.

પુસ્તક.	પૃષ્ઠ.	પકિત.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૫૭	૩૪૫	૩	બિટિશ	સિટિશ.
"	૩૫૦	૮	દન્દ	હિન્દ.
"	"	૧૧	આત્મોની	આત્મની.

કેળવણી ખાતાની જાહેર ખબરો.

ઉ. ભા. ના મે. એ. ધ. સાહેબના તા. ૧૮-૧૧-૧૮ નો હુકમ
નં. ૬૩૨૮ ઉપરથી.)

‘ગુજરાતી ભાષાનું વ્યાકરણ’—આ ચોપડીની કોમિટી ૦-૨-૨૮
છે તે વધારી ૮-૩-૦ (ત્રણ આના) કરવા સુરતના મેસર્સ કરસનદાસ
નારણદાસ અને સન્સને મે. ડિરેક્ટર સાહેબે રજા આપી છે. લગાઈના
મેન્નેજાને કીધે કિંમત ચાલચલાઉ વધારવાની રજા આપી છે.

જાહેર ખબર.

હંટર મેલ ટ્રેનિંગ કૉલેજની પ્રાવેશિક પરીક્ષા.

૧. આથી ખબર આપવામાં આવે છે, કે હંટર મેલ ટ્રેનિંગ કૉલેજની
ચાલુ સાલની પ્રાવેશિક પરીક્ષા તા. ૧૬ માહે જાન્યુઆરી સન ૧૯૧૬
શુક્રવાર સવારના અગિયાર વાગે, અને તે પછીના દિવસોએ રાજકોટ,
મેલ ટ્રેનિંગ કૉલેજના મકાનમાં લેવામાં આવશે. આ પરીક્ષા સાતમા ધોર-
ણમાં થશે. માટે જેમણે સાતમા ધોરણનો અભ્યાસ કર્યો હોય, તેના વિ-
દ્યાર્થીઓએ હાજર થવું.

૨. સને ૧૮૮૦ ના સપ્ટેમ્બર માસના શાળાપત્રમાં નમુનો જણાવેલો
છે, તે મુજબ મહેતાજીઓએ સર્ટિફિકેટ આપતાં જણાવવું કે ઉમેદવારની
ઉંમર ૧૭ વર્ષથી વધારે, અને ૨૨ વર્ષથી ઓછી છે. તેમ કાંઈ ખોટ-
ખાંપણ નથી, ને ચાલચલાગત સારી છે. ચાલચલાગતની બાબતમાં ખામ
તપાસ કરી પોતાની ખાત્રી કરીનેજ મહેતાજીઓએ સર્ટિફિકેટ આપવું.

૩. સર્ટિફિકેટમાં ઉંમરનાં વર્ષ, માસ અને દિવસ લખવાની સાથે
અંગ્રેજી અને ગુજરાતી જન્મતિથિ લખવા ચૂકવું નહિ.

૪. સત્તર વર્ષ કરતાં નાની ઉંમરના ઉમેદવારોને પરીક્ષા આપવા
સારું મંજૂરી મેળવવાની જરૂર નથી. તે પાસ થસે તોપણ તેને કૉલેજમાં
દાખલ કરવામાં નહિ આવે.

૫. બાવીશ વર્ષ કરતાં ઓટી ઉંમરના વિદ્યાર્થીઓએ પરીક્ષા આ-
પવા માટે, તેમ પાસ થયા પછી કૉલેજમાં દાખલ થવા સારું, કાઢિયાવાડ
એન્જિનિયરિંગ મેકેનિકલ એન્ડ ઇલેક્ટ્રીસિટી સાહેબ બહાદુરની ખાસ પત્ર-
વાનગી મેળવવી પડશે.

૬. જે ઉમેદવારે પરીક્ષા પહેલાં બાર માસમાં એક કરતાં વધારે

મહેતાજી પાસે અભ્યાસ કર્યો હોય, તેમજ તે સંવજાનાં સર્ટિફિકેટ લાવ્યાં. ચાલચલગતની ખાખતમાં તેા પરીક્ષા પહેલાં એક માસ અગાઉનું સર્ટિફિકેટ ખાત્રી લાયક ગણાશે.

૭. પરીક્ષા થઇ રહ્યા બાદ લાયક જણાયેલા ઉમેદવારોને શરીર સમ્બન્ધી તપાસ માટે મેડેરખાન દાકતર સાહેબ પાસે મોકલવામાં આવશે, માટે તેઓને અહીં વધારે વખત રોકાવું પડશે.

૮. દર વર્ષે પ્રાવેશિક પરીક્ષાની જાહેર ખબર બનતાં સુધી શાળાપત્રમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે, પણ પરીક્ષાની તારીખ ઉતાવળે જાણવાની જેની આતુરતા હશે, તેને રાજકોટમાં રહેતા તેના લાગતા વળગતા તરફથી અગર સ્કૉલરો તરફથી તે મળી શકશે; કારણ કે, તારીખ મુકદ્દર અર્થેથી તુર્ત કૉલેજના નોટિસ બોર્ડ ઉપર તે જાહેર કરવાનો રિવાજ છે. રાજકોટ મેલ ટ્રેનિંગ કૉલેજ. } B. H. Buch.
તા. ૪ માટે નવેમ્બર સને ૧૯૧૮. } પ્રિન્સિપલ.

હંદર મેલ ટ્રેનિંગ કૉલેજ, રાજકોટ.

જાહેર ખબર.

વિનંતી—શુભરાત તથા કાર્તિઆવાડના શુભરાતી નિશાબોના મહેતાજીઓ, તથા માળાપોને વિનંતી જે તેમજો પોતાનાં અંધ છોકરાઓને સુખર્ષ, તાન્દેવમાં વિકસારિઆ અવશાળામાં લાજુવા મોકલવા, જ્યાં તેમને વાંચવા લખવાનું, હિસાબ, નેતર અને દરજી કામ તેમજ મંગીત મફત શીખવવામાં આવે છે, વળી ત્યાં રહેવાની, ખાવાની તથા કપડાંની પણ મફત ગોઠવણુ સ્કૉલરશિપી કરે છે. વળી અંધ છોકરાઓને તેમનાં માળાપ અથવા વાલી પોતાનાં માણસો સાથે આ શાળામાં દરરોજ લાજુવા મોકલી શકશે.

નીલકંઠરાય ડાહ્યાભાઈ એલ. એમ. એન્ડ. એસ.,
પ્રિન્સિપલ.

સૂચના:—

હવેથી શાળાપત્રનું વાર્ષિક લવાજમ અગાઉથી લેવાનું નક્કી કર્યું છે, (જુઓ સૂચના ૩). માટે અમાસ સુર આદેશને વિનંતી કરવામાં આવે છે કે તેઓ સને ૧૯૧૮નું લવાજમ તા. ૩૧ મી જાન્યુઆરી ૧૯૧૮ સુધીમાં મોકલી આપશે.

તંત્રી.

ગુજરાત શાલ્કાપત્ર.

પુસ્તક ૫૮-મું.

ફેબ્રુઆરિ સને ૧૯૧૬.

અંક ૨ જો.

નોંધ.

મહાન યુગાપીય વિશ્વદરૂપી યત્નની સમાપ્તિ થઈ છે. તેને અંગે ધણા સૈનિકા તથા નિદોષ સ્ત્રી પુરુષો ભોગ થઈ પડ્યા છે. વિશ્વહનો અંત. જર્મન પ્રગળે કેટલોક મગમ મેળવેલી છતથી ધણાક બડાદુર, જુદિશાળી, કૌર્વકુચળ અધિકારીઓ તથા સૈનિકાનાં મન લગાઈનો અંત ક્યારે આવશે અને કાણુ વિજયી થશે તેનો નિર્ણય કરતાં અચકાતાં હતાં આશીના સમયે અમેરિકા-યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ-સમૂહી માણુસ-તથા આયુધોની પુષ્કળ મદદ આપી મળી આ મદદને પરિણામે તેમજ બ્રિટિશ સરકારના પ્રધાન મિ. લોઈડ જ્યોર્જની કુશળ રાજનીતિથી અને ફ્રેંચ મેનાધિપતિ માર્શલ ફોરા જેને પાછળથી મિત્ર-રાજ્યનાં લક્ષકરોનો સેનાધિપતિ નીમ્યો હતો, તેની કુશળ લડાયક શક્તિથી આપણી સરકાર તથા મિત્રરાજ્યોને વિજય પ્રાપ્ત થયો છે. તા. ૧૧મી નવેમ્બરે લગાઈ અંત પડેલી જાહેર થઈ છે. બ્રિટિશ સરકારની હકુમત નીચેના દરેક દેશમાં વિજયની ખુશાલી તરીકે તહેવાર પાળવામાં પણ આવ્યા હતા; જર્મન પ્રગળે લગાઈમાં કંપવાવનાર ટેસર તથા તેના સેનાધિપતિઓ તેમજ લેખકાએ માનેલું નીતિમત્ર (તેમના મત પ્રમાણે) “બગ ત્યાંજ જય.” આખરે અસત્ય તથા વ્યર્થ સિદ્ધ થયું છે. -વિશ્વનિયંતાના વિશ્વમાં આવીન સમયથી મનાતું અને પુરવાર થયેલું “ધર્મ ત્વા જય” એજ નીતિમત્રે પુનઃ સ્થાપિત થયું છે. આશા છે કે ભવિષ્યમાં આવાં અનીતિના ધોરણ ઉપર આધાર રાખતાં યુદ્ધ તદ્દન નાશુદ્ધ થશે અને દરેક દેશની પ્રજા શાંતિ તથા આનન્દમાં પોતાનું નિત્ય જીવન ગાળે એવી યોજના સુલેદની પરિપક્વ જે ગયા માસમાં પારિમ ખાતે મળનાર હતી તે થશે. આ વિશ્વની શરૂઆતથી હિંદુસ્તાનની પ્રગળે પણ સારી વફાદારી બતાવી છે. તે વફાદારી હિંદુસ્તાનમાં રહીનેજ નહિ, ચિટ્ટોરિઆ ફોરસ. પરંતુ કાન્મના રણક્ષેત્રમાં બ્રિટિશ તથા ફ્રેન્ચ સૈનિકાની સાથે ઉભા રહી જીતનબોગ આપીને. આ

આત્મભોગના બદલામાં અત્યાદ્યુધી શ્રિદત્તના ઐનિક્તને- આપવામાં આવતો બદાદુરીના બદલાઈથી ચાંદ આપણી સગરે દિંદી સિપાઈઓને પણ આપવો શરૂ કર્યો છે. આ ચાંદને “વિક્ટોરીયા ક્રોસ” કહે છે.

આ ચાંદ ૯. મ. ૧૮૫૬માં મહામ મહારાણી વિક્ટોરીયાએ દાખલ કર્યો. તે કાંમાનો બનાવેલો હોય છે, અને તેની દિંમન પણ બહુ જ જૂન હોય છે. તેના ઉપર “બદાદુરી માટે” એવા સખ્તો કાતરેલા હોય છે. જે સૈનિક યુદ્ધક્ષેત્રમાં જોખમ વેડી શૌર્યનાં દામ કરે છે તેનેજ તે આપવામાં આવે છે; માત્ર યુદ્ધમાં લડવા જનારને તે એનાયત કરવામાં આવતો નથી. ૯. મ. ૧૯૧૧ સુધી દિંદી સૈનિકને તે પ્રાપ્ત કરવાનું સુખામ્ય ન હતું. ત્યાર- પછીથી તે અપવાદ દૂર થયો છે. આ ચાંદને લગતી બીજી એક બાબત લાયક વાત એ છે કે ચાંદ મેળવનારને વાર્ષિક રૂ. ૧૫૦નું પેન્શન પણ આપવામાં આવે છે, ચાંદ મેળવનાર પુરુષના અમાન પત્ની તે પેન્શન તેની સ્ત્રીને હવે ત્યાં સુધી અગર પુનર્વચન કરતાં સુધી આપવું, એવો પણ નિયમ છે. શ્રિદિય સરકાર સૈનિકાતી અણીના સમયે મળેલી મુદ્દતની કેટલી બધી કર કરે છે તેનો આ ઉત્તમ પુરાવો છે.

* શ્રિદત્તના વિજય માટે પ્રાર્થના !

(સ્ત્રીનાર:- ન. જનાર્દન નૃસિંહાચાર્ય પ્રભાસકર)

રાગ—ધનાશ્રી.

શ્રિદત્તનો જયકાર, કે પ્રભુ શ્રિદત્તનો જયકાર;	
કરી રાત્રુ મહાર, કરે પ્રભુ શ્રિદત્તનો જયકાર !	૧૬.
પરિભમાં રણયુદ્ધ મચ્યો છે, થાય યુદ્ધ ખુનખાર;	
ભવિષ્ય જર્મન બુદ્ધમયં, થયા દેશ અનેક ખુવાર !	૧.
મિત્રગત્યના રક્ષણમાટે, શ્રિદત્ત ચડ્યુ છે બહાર;	
સ્વતંત્રતાના મંરણમાર્ગમાં, હિન્દ કરે સહકાર.	૨.
કેસની એ કહી કુદિનતા, પડવા નહિ દે પાર.	
વિજય અપાવી દે શ્રિદત્તને-ને જર્મનને હાર !	૩.
સુધરેલી દનિયા જર્મનનો, આજ કરે ધિકાર,	
શ્રિદત્ત કેરી રાજનીતિને-જગ કરે મહાર.	૪.
ડગમગ કોલે દરિયે નૌકા, ઉતારી દે પાર;	
હિન્દજનોની વિનીત વિનતિનો પ્રભુ કર સ્વીકાર !	૫.

* યુદ્ધ પુરે થતા પહેલાં મળેલી.

આણુની સહેલ.

(લેખક—રા. રા. સાહેબાલ અમૃતલાલ દવે બી. એ. એસ ટી. સી. ડી,
તેલંગે હાંધરદાસ ગોધરા.

(ધોરણુ ડના બાળકો સાર સહેલું વાચન.)

૧

“બાઈ રમેશ ! ગયા ડનાળામાં હું ચાર પાંચ દિવસ આણુ ગયો
હેનો તે તને યાદ છે કે ?”

“હા, મોટાબાઈ ! યાદ કેમ ના હોય ? પણ તમે એકલા એકલા
ગયા હતા ને ? અમને તેડી ગયા ન હતા ને ?”

“બાઈ, હું તમને બધાંને તેડી ગયો ન હતા, કેમકે ત્યાં ડતરવાં
કેકાણું સારું ના મળે, તો તમે બધાં હેરાન યાઓ; હું તો ચાલ્યો વેડી
લઉં. પણ ત્યાં એક ધણું સારું દેહેડું છે, તેમાં ડતરવાની હું ગોઠવણ કરી
આવ્યો છું, એટલે મારો વિચાર છે ‘કે’ આણુ ડનાળાની રજામાં આપણે
બધાં આણુની સહેલ કરના જઈશું. કેમ તું આવીશ કે નહિ, રમેશ ?”

“હા, હા, આવીશ, જરૂર આવીશ, મારી વા પણ સાથે આવશે.
ખૂબ ગમત પડશે, કેમ નહિ, મોટાબાઈ ? પણ ત્યાં શું શું જોવાનું છે, તે
તો જરા કહેા, તમે કોને રહેતે ગયા હતા ? વચમાં કંઈ જોવા જેવું હતું
ખરું કે ?”

“હા, રમેશ, બહુ કઠીણ. પણ જો, જમતાં જમતાં સાડાદસ તો
વાગ્યા. અગિયાર વાગે મરિ કોલેજમાં જવું છે. તું રાતે સંભારજો. વાણુ
ક્યાં પછી આપણે બધાં ઉપર ડજામાં બેઠીશું, ત્યારે બધી વાત હું તને
નિરાંતે કહીશ; જરૂર સંભારજો, હોં.”

રમેશ ચાતનો રમિયો હતો એટલે રાતે વાણુ કરી પરચાર્યા પછી
તેને તરત વાત કાઢી.

“મોટાબાઈ, પેલી તમારી આણુની સહેલની વાત કહેજો કે ?”

“હા, બાઈ, ડજામાં ગેત-૭ પાંચરી છે ?”

“સેનર-૭ પાંચરી છે, ને પાણીનો લોરો મુક્યો પણ છે.”

“વારું, ચાલો, ત્યારે, રમેશ તું પેલા દાકતર કાશને બોળજો છે કે ?”

“હા, મોટાબાઈ, એ નો બહુ ગમતી છે; ત્યારે મને છે ત્યારે
હમાને છે.”

“ખરેખર, રમેશ, આજે મને અમને એમને લીધે જાણ મમત પડી, અને આજુ ઉપર પણ એમણે અમને ખૂબ રાત કરાવી હતી.

“એ દાનર કાકા, એમનો મોટો છોકરો હતો, અને — એમ અમારી મણીમાં અને તથા જણ દના. અને અમદાવાદના રોમને પટેલ-આ, હાં એક આગળીનો મ થો, તેને અમારી ટિકિંગ આણી આપી એટલે અને સરેવાઈથી આશુની ગાડીમાં જઈ બેઠા.

“પાડી જરાખર મોણાદમ વાગે ઉપડી. સવાના પગારની પતનની બહેનો ખાતા ખાતા અને અમદાવાદથી ઉતરતા આગ્યા માથે એક છાપુ પીંડુ હતું. ને વાંચતા વાચતા, અને ઘડી જાનની વાતો કરતા કરતા, અને માણ તરફનો રસ્તો કાપતા માણો. રસ્તામાં બે તથા મોટા ટેશન આલ્યાં, અને મોટા મોટા, પાડી ગિરિપુર, ને પાડી પાવણપુર પાવણપુર આલ્યાં ત્યારે તો મને કંઈકને બૂખ લાગી કમકે મવામાં મને જાનબર ગિરિ ન હતી, તેથી મેં કંઈ ખાઈ લીધું ન હતું; માત્ર એક પચાણૂ દૂધ પીધું હતું, એટલે અમદાવાદથી તથા પપેયા ત્યાં દનાં તે કાઢ્યાં, અને કાપીને ઉઠાવતા માણ્યા માલેક ગિરિટમા નો અને તથા મગીને જાધા ચપાટી ગયા.”

“પપેયા ને મને જાણ લાગે છે.”

“હા, જાણુ છું, કાને જાનરમા ચાક લેવા જઈશ, ત્યારે તને તેનો જાણ. તને ખમત પડે તેવું એક પપેયુ લેજો.”

“પાડી અને પાવણપુર મનુ, એટલે અમારી ગાડીની બેઠે ગાણુએ કુમોનીની ગાળી દાગળી દાર કંખાવા લાગી અમને એમ થયું કે ગાડી કુમોનીની વચ્ચે વર્ધને અને છે. આમખામ નજર નાખતાં અમને જાણ આનંદ થયો, અને આજુ કેવા રસે તથા ત્યાં કેવી મારી નોભા દમે તેનો વિચાર આવ્યા લાગ્યો.”

૩

“એમ દરજા જોરના અડી વાગે આજુરોડ ટેશન આવી પટેલ.”

“એ ટેશનને આજુરોડ કમ કહેતા હો, મોટાભાઈ.”

“ત્યાંથી આજુ પર્વત ઉપર જવાનો રસ્તો છે, માટે નેને આજુ-રોડ કહે છે.

“ટેશનની પર્વતની તોડીમાં વર્ધને ઉચે ચઢવાનો રસ્તો છે. પાડી જાવેલી સરક છે, અને તે ઉપર મોટા ગાડીઓ ચાલે છે. એક મોટી લાંબી

મોટર ગાડીમાં બેસીને અમે ઉપર ચઢવા માંડ્યુ. એ મોટરમાં બેઠા પછી અમને એમ થયુ. કે જાના કરતાં પણ ચાલીને કે ઘોડાગાડીમાં બેસીને જનાનું હોય તો વધારે સારું. કારણ કે એક ખાનામાં બીચડાઈને અમને આંક જણુને બેમાડ્યા હતા. અમને ડાહ્યા ધણે આવ્યો, પણ મોટર ઉપર ચઢવા માંડી, એટલે અમને કઈક ઠીક લાગ્યું. જમણી બાજુએ ધણું ઝાડ હોવાને લીધે દેખાવ ધણો સુંદર હતો, અને તે જોતા જોતા અમે ચઢવા લાગ્યા. પવનને લીધે શાંતિ પણ વળતી ગઈ.

૪

“પછી ત્રણેક કલાકમાં અમે બધો રસ્તો ચડી રહ્યા આણુરોડ રોજનથી ઠેક ઉપર સુધીનો રસ્તો ૧૮ માઈલ લાંબો છે. પવેત ઉપર ચઢવાનું મહેનું નથી, એટલે વાડાનુકે મનો લેવો પડ્યો છે. પણ તેથી ગોલામાં ધણો વધારો થયો છે. એક બે જગાએ તો એવી ગમત થાય છે, કે આપણી ઉપર મોટર જવાનો એક રસ્તો હોય, આપણી મોટર ગાડી હોય તે એક રસ્તો, અને આપણી નીચે વળી નીચે એક રસ્તો દેખાઈ. એમ વાંકને લીધે રસ્તાની ગોલા ધણી સારી લાગે છે.

“ઉપર ગયા પછી જોમને ત્યાં અમારે ઉતરવાનું હતું તે બાઈનું ઘર અમે શોધી કાઢ્યુ. ગત્રે ત્યાં રહ્યા, અને સવારે અમદાવાદના એક મોટા માણસને બગલે ગયા. અમે તેમનું સરનામું જણતા હતા, એટલે ખંગવો ગોઠતાં અમને મહેનત પડી નહિ. ત્યાં તેમનું આખું કુટુંબ હતું. તેમણે અમને આનંદાર દીધો અને બેસાડ્યા. પરંતુ ત્યાં અમને એક ધણું માથું મઘાચાર મળ્યા. અમારા એક મિત્ર મુંબઈમાં દરીઆમાં ડૂબી ગયા એવી ખબર મળી તે સાંભળી અમે ધણું દિલગીર થયા.”

“મુંબઈનો દરીઓ, આપણે ખંભાત આગળ જોયો હતો તેથી મોટો હશે મોટાભાઈ?”

“હા, ભાઈ, ખંભાત આગળ છે તે તો અખાત કહેવાય. મુંબઈ આગળ ધણો મોટો દરીઓ છે. તે તને કોઈ દિવસ જોવા-સર્ષ જમીશ.”

“ત્યાર પછી આણુ ઉપર કઈ જગા પહેલી જોતી તે કઈ પછી જોતી તેનો અમે વિચાર કરવા માંડ્યો. આંક વાગ્યા એટલે અમે જોવા નીકળ્યા. પહેલાં અમે એક ટેકરી પર ચઢ્યા. તે ટેકરી પર એક મોટો પથ્થર છે. તેનો આકાર દરથી હેડકા જેવો દેખાય છે. તેને લોહી દેડકાની ટેકરી કહે છે. બીજી જગાએ એવો એક બીજો પથ્થર છે; તેનો આકાર જોઈ આપણને એમ લાગે છે, કે કોઈ સાધુડી બેઠી બેઠી ચોપડી વાગે છે. પછી એક બે શુદ્ધો જોઈ અમે ઘેર ગયા.

લડાઈનાં કારણો.

લડાઈનાં કારણો.

(ગથા અંકથી ચાલુ.)

નાનાં રાજ્યોને મદદ કરવી, પોતે જે કાલકરાર કર્યો હોય તે પાળવો, આપણાં અને આ- પોતે સ્વતંત્ર રહેવું અને ખીજા પશુ બંધે પશુ મિત્રરાજ્યો વિરુદ્ધ સ્વતંત્ર થાય અને રહે એમ ઇચ્છવું, નાનાં જર્મની અને આરિસ્- અને નગણાં રાજ્યોને મદદ કરી ટેકવી રાખવાં, પોતાનું તેમજ અન્ય પ્રગતિનું દેશન આના સિદ્ધાંતો.

ઉચ્ચ કરવા લડાઈ થતી અટકાવવી અને સ- 'દ શાન્તિ રાખવા અને સેટસો પ્રયત્ન કરવો, અને જેલે જો ન છુટકે લડાઈ કરવી પડે તો સામા પક્ષને હરાવવા પ્રયત્ન કરવો, પણ તે વખતે માણસ મટી રાક્ષસ ન થવું, એટલે સામા પક્ષમાં ત્રાસ વર્તાવવા ખાતર હારેલા, શરણે આવેલા એવા માણસો ઉપર લુપ્તમ ન કરવો એ ઇંગ્લાંડના મિદ્ધાંત છે. ઇંગ્લેન્ડ અને તેમના મિત્રો આ નીતિથી ચાલે છે.

આ સિદ્ધાંતોની વિરુદ્ધ જર્મનીના સિદ્ધાંતો છે. કાલકરાર કર્યા હોય તો પોતાની ઇચ્છામાં આવે ત્યારે તોડવા, જેમને પોતાના મિત્રો ગણ્યા હોય તેમની સાથે હથેલ કરવો, પોતે સ્વતંત્ર રહેવું. મજબુત થવું અને પડોશીઓને હજાવવા અને હુલ્લા, લડાઈ કરવા હમેશાં તૈયાર રહેવું અને તક મળે લડાઈમાં અંપણાવવું, નાનાં રાજ્યોને ખાઈ જનાની દાનત રાખવી, લડાઈ કરી એટલે પોતાના દુશ્મનના મુલકમાં જવાય તો ત્યાં સ્ત્રી, પુરુષ, બાળક જે હાથમાં આવે તેમના ઉપર હરેક પ્રકારનો લુપ્તમ કરવો, તેમને મારી નાખવાં, તેનાં ઘરગાર છુટવાં, અને બાળી મૂકવાં આ તેમના સિદ્ધાંતો છે. આ તેમની રાજનીતિ છે. જર્મનીની આ રાજનીતિ રાક્ષસી રાજનીતિ છે એમ કહીએ તો ચાલે.

ત્યારે બેલ્જિઅમમાં જર્મન લશ્કર ઘૂસી ગયું ત્યારે સ્વતંત્રતાની ખાતર બહાદુર બેલ્જિઅમના લશ્કરે તેમની સામે યર્ષ જર્મનોને ત્યાં અટકાવ્યા. આ ઉપરથી તેમણે બેલ્જિઅમના કિલ્લાઓ તોડ્યા અને તેનાં સહેરો છુટ્યાં તેની પ્રગતને કચડી, ઘુંદી, રીંગાવી, અને ઘણાંક નિર્દોષ બાળકો, વૃદ્ધ પુરુષો, અને સ્ત્રીઓને ફૂર રીને માર્યા. સુધરેલા દેશોએ લડાઈના કેટલાક નિયમો પડ્યા છે. આ નિયમો કરવામાં જર્મનોનો ભાગ

હતો. આમના એક નિયમ એ-હતો કે લડતાં ન હોય એવા શહેરીઓ, સ્ત્રીઓ, બાળકો તથા લડનારા સિપાઈઓ હારીને શરણે આવે તેમના ઉપર જુલમ જુગરનો નહિ, પણ જર્મનો તો તેમ વર્તવા તૈયાર ન હતા. બેલ્જિયમ, ફ્રાન્સના ઉત્તરનો ભાગ તથા રશિયાનો થોડો ભાગ તેના હાથમાં આવ્યો કે તે માટેના સર્વેને તેનાં લશ્કરો દેશન કરવા લાગ્યાં. નિર્દોષ કુમળાં બાળકો, સ્ત્રીઓ તથા નહિ લડનારા પુરુષો અને શરણે આવેલા સિપાઈઓ ઉપર હરેક જાતનો જુલમ કર્યો. આ શું તેમની બહાદુરી દેખાડે છે? તેનાં માણસોએ ગામો અને શહેરો બાળ્યાં લુટ્યાં. આ શું તેમની માણસાઈ દેખાડે છે? બસો વરસ પર આવું દેવાનીયતપણું દેખાડતું, પણ હાલ તો તેમ ન કરવા તેઓ બધાએ મળી નક્કી કરેલું; કાયદા બાંધવા જનાર પણ તે અને તોડવાને આવડે ન ખાનાર પણ તે. તેઓએ ધણું દૂર ધામો કર્યા છે, અને તેઓ આવા ખૂન-કરીને શરમાવાને બદલે ઉલટા આનંદ માને છે. માણસોને મારી અધોરી આનંદ માને છે તેવો નીચ આનંદ તેમનો છે.

જર્મન પ્રજા આટલી ભણેલી છે, આટલી દેખવાયતી છે, આટલી આગળ વધેલી છે તેમ છતાં-તેઓ આમ કેમ વર્તતા હશે? શું તેમનાં બધાનાં મેન્ટલ સ્ગડોળે ચટપો છે કે તેમને સારાસારનો વિચારજ નથી આવતો? પ્રશિયાની સરદારી દેહજ જર્મનીનાં રાજ્યો આગળ વધવા લાગ્યાં અને મધ્ય યુરોપમાં એક મહાન યજમાન એક્ટ્ર ગળ્ય ચયું ત્યારે ભવિષ્યમાં કાઈકો એકી થશે એમ બધાઓ માનતા હતા. એક્ટ્ર જર્મન પ્રજા કળાકોશલ અને ઉદ્યોગ હુન્નરમાં મપાટાબંધ આગળ વધી તેથી યુરોપની બીજી પ્રજાઓને ઉલટો આનંદ થયો. તે દેશમાં નવી શોધોએ થવા માંડી, અને જો બીજે કોઈ ઠેકાણે એવી 'શોધોળ' થાય તો તેને બચકાડ રૂપ ત્યાં આપનામાં આવ્યું. વળી જર્મનીને તેનાં પોતાના મુલક કરતા બમણો મુલક આફ્રિકામાં મળ્યો. આ મુલકને તે આબાદ કરશે અને ત્યાં ને પોતાની અક્ષર હોશિયારી વાપરશે એમ બીજી પ્રજાઓ માનતી હતી, પણ જર્મનીનો આવો કોઈ વિચાર ન હતો; તેની ઇચ્છા તો બીજા પાડોશીઓને લખી દમડી પોતાને તાબે કરી લેવાની અથવા પોતાથી હમેશાં ડરતા રાખવાની હતી.

અરુ જોતાં અસમથી પ્રશિયાની આ રાજનીતિ હતી. પ્રશિયાના સૌથી બહીષીત મંદાન રેડરીકની આજ રાજનીતિ હતી. ધણી વરસ ઉપર

જ્યારે આરિદ્રઆતો રાજ્ય મરણ પધારીએ પડયો, ત્યારે તેણે પોતાની કુંવરીને પોતાના પછી ગાદી આપવાનો વિચાર કર્યો. કુંવરીએ તેમાં મદદ કરવા વચન આપ્યું. તે રાજ્ય મરી ગયો અને તેની કુંવરી મેરીઆ થરીસા હજુ તો આપનો શોક પાળે છે એટલામાં તેને મદદઆપવાનું વચન આપનાર કુંવરીજન પોતે પોતાનું લશ્કર લઈ તેનો એક પ્રાન્ત સાધલેશિઆ પચાવી પડ્યો. આ વચન પાળવાની તેની રીત સાથે હાલના જર્મનીની રીત સરખાવતાં ઈર્ષ કરે માલમ પડે નહિ. ખીજે દાખલો આપું. પોલાડનું પહેલું સ્વતંત્ર રાજ્ય હતું. પ્રશિઆની ઇચ્છા તેને ખાઈ જવાની થઈ. તેણે આરિદ્રઆ અને રૂશિઆને પોતાના પક્ષમાં લીધા, અને ત્રણે મળી પોલાડને હરાવી તેના રક્ષા કરી તેઓ ખાઈ ગયા. પોલાડની સ્વતંત્ર પ્રજાએ સ્વતંત્રતા જાળવવા ખાતર ઘણાં તરફડીયાં માર્યા, પણ સાણસામાં પક્ષાએકા સર્પના તરફડીઆ જેવાં તે તરફડીયાં હતાં.

ત્યાંના રાજ્યધારી પુરુષોએ તેમના કાનમાં એર રેડ્યું. તેમાંના મુખ્ય બિસ્માઈ તેમને એમ સમજાવ્યું કે બધા જર્મન રાજ્યો એકત્ર થયાં છે, તે ક્રાન્સ વગેરે દેશોને પમંદ નથી અને લાગ કાવે તેઓ તેમને હરાવે દરેક. આ વાત રાજ્યોએ ખરી માની. તેણે વળી સમજાવ્યું કે જર્મનીના દરેક રાજ્યમાં પોતાના બચાવને વાસ્તે સાફ લશ્કર હોવાની જરૂર છે. તેથી દરેક અદાર વડમની ઉમ્મરના મરદોએ લશ્કરી તાલીમ લેવી જરૂર છે. લડકેલા જર્મન રાજ્યોને આ ઉપાય વાળખી લાગ્યો. તેઓએ બધાએ મળીને આ કામને એમતિ આપી અને ઘણું મોટું લશ્કર વિતાખ્યું તેઓ રાખી શક્યા. વળી જ્યારથી તેઓ ક્રાન્સને હરાવો તે બે ફળદ્રુપ મુલકો મેળવી શક્યા ત્યારથી જર્મન પ્રજા મદદ પર ચડી. આ છતાં મળી એટલે લોકો યુદ્ધાયા, અને તેઓના મનમાં એમ નક્કી થયું કે પ્રજાજીવન ટેકની રાખવા અને ઉચ્ચ કરવા લગ્નપદ રાજનીતિ જેવી ખીજ કાઈ રાજનીતિ નથી. પ્રશિઆના મોટા લેખકો લગ્નમણુ કરે છે કે પરીશી સાથે હજુ, પોને આગળ વધવું, ખીજને હવડા પાડવા, અને ગમે તેવા કાલકારો જૂતકાળમાં ક્યાં હોય કે ભવિષ્યકાળમાં કરીએ તે બધા જ્યારે લાગ કાવે ત્યારે જોડવા અને પોતાનો સ્વાર્થ માધવો. જ્યારે લગ્ન જાહેર કરવી ત્યારે તેજજ દુરમનના મુલકમાં સીધા અથવા વચ્ચે આવેલા મિત્રરાજ્યોના મુલકમાંથી સમજાવીને, કે ધમકી આપીને, કે

જ તજ્જતીથી પેમી જલુ, ને જો તે મિત્રસાજ્યે વગર સામે ચગે રસ્તો ન
આપ્યો. તેમ તો તેમજ તેમજ દુસ્મનના મુવકમાં પાજી ત્રાસ વર્તીથી મૂકવો.
આના લેખકો પેમી એવું નામ તમને કદાચ માલમ હશે, તે બર્નહાર્ટ
કરીને છે. આવા લેખકોએ પ્રજના જનનમાં એર બેગવ્યુ. જર્મનીના બીર્મ
રાજ્યોના સિદ્ધાંત લેખકોએ આ અભિપ્રાય કહ્યું નાખ્યો પોતાનું સર્વે
સાર છે એમ તેઓ માનતા અને પોતાના કલા પ્રમાણે બીજાઓ પણ
જ્ઞે એમ ઇચ્છતા હતા. બીજી પ્રજાઓને તે પોતાથી ઓછી કેળવણી
અને ઉતરતી ગણના લાગ્યા. અગ્રાર, લસ્કરી બાળની ખુમારી, અને પાર-
દાનુ છીનવી લેવાની અને બીજાને છુદી આગળ વધવાની અધમ ઇચ્છા એ
બધું ત્યાં એકદુ ધણ, અને બીજા એજ દેહદાતા છે, એ સિદ્ધાંત માખીત
કરી આપના તે તૈયાર થયું આઝિટ્ટ્યામાં જર્મનીના સિદ્ધાંતો પ્રમાણેજ
કામ થાય છે. તે પ્રજામાં જર્મન પ્રજા જેવો સપ નથી. જુદી જુદી પ્રજાઓ
તે રાજ્યોમાં છે, અને તે બધી પ્રજાઓમાં પૂરો મંપ ન હોવાથી તેઓનો
અપરજ્ઞાત કરાવથી તે ગત્યને દેહ નથી. હાલ તો તેઓ પોતાના જમર-
જસ્ત જર્મન મિત્રના દેગ્યા દગાગે ચપાચે દોગય છે, પણ તે પ્રજાનું
મન અસ્થિર છે, તે કેમમાં તેમજ જર્મનીમાં લાઘવનો અન આવતા
સુધીનાં કે તેમનાં વિરદ્ધ અન આગ્યા બાદ તેની પ્રજાઓ ખરો નિચાર
કરશે અને પછીથી પ્રજાના મનના ભરાયેલું જૂન દૂર થશે તો તેઓ કદાચ
ખડે ખોટું સમજશે. ખરો પ્રકાશ તેમની નજરે પડના પોતાના રાજ્યકર્તાઓ
તથા રાજ્યદારી માણ્યોએ ખર ખોટું શુ ક્યું છે તે તેઓ તપાસશે, અપા-
મત્યની તપાસમાં ત્યારે અમયનું પાણી નીચું જશે, ત્યારે તેઓ શુ કરે
છે તે જોવાનું છે.

તે દિવસ આવશે ત્યારે ખરો, પણ હાલની સ્થિતિ શુ છે તે તપા-
સીએ. જર્મની પામે દાર્જોગો, તોપો, વગેરે સરળમ ધણો હતો, તથા એ
બનાવવાના સાધનો તૈયાર હતાં, તેના કારખાનામાં સધળી તૈયારીઓ હતી,
આલીસ વર્ષથી તે લગનાની તૈયારી રાખતુ હતુ, તે લાઘવની-૨ રાદ બેઠેઈને
એક હતું તેની પામે લસ્કરને દોગવાને માટે કેળવણીના અમલદારો પુષ્કળ
હતા આપખી-સ્થિતિ જુદા-૨ પ્રકારની હતી. ઇંગ્લાંડનો ઇતિહાસ તપાસો
તો તમને એજ માલમ પડશે કે અંગ્રેજ લોકો મોટું લસ્કર દેશમાં એ તેની
વિરદ્ધતા. તેઓને બીનકુવ તે પાંદ નહતુ, તેમજે ફક્ત પોતાનો

કાફલો મોટો રાખેલો હતો. તે દેશ બેટ છે એટલે તેની પામે મારો કાફલો હોય તો તેને ઘાઈ છેડીજ ન શકે એમ ત્યાંના લોકો માનતા હતા; અને પોતાની સ્વતંત્રતા જળથાઈ રહેવા નવાં વડાણો બનાવ્યા જતા હતા. દુનિયાના ટાઈપલુ એ દેશના વડાણોનો સરવાળો વિવાદતાના વડાણોની સંખ્યાથી વધી જતો નથી. હાલ પણ આપણને અને આપણા મિત્રોને આ કાફલો ઘણો ઉપયોગી થઈ પડ્યો છે. જર્મની અને આસ્ટ્રિયાનાં વડાણો તેનાં બંદગામાં કેદ થઈ પડ્યાં છે, અને આપણો દરિયાઈ માર્ગ ખુલ્લોજ છે. આ કાફલાને લીધેજ આપણે એક રણક્ષેત્રમાંથી બીજા રણક્ષેત્રમાં માથુસોંઘઈ જઈ શકીએ છીએ અને ગંરવાનોનાં લશ્કરને પણ ફાવે ત્યાં મોકલી શક્યા છીએ. લગભગ દોઢ કરોડ મિપાઈઓને તેની મદદથી આમ લઈ ગયા છીએ, વળી દુશ્મનનાં રાજ્યોનો બહારનો વેપાર બંધ કરી નાંખ્યો છે. આ જમીન પરનાં લશ્કર અને દરિયાઈ કાફલા ઉપનીત લગાઈમાં દવાઈ વિમાનો લેઈએ છે. પ્રથમ આપણી પામે બચાવને માટે પૂરતાં વિમાનો ન હતાં. આપણા લશ્કરની અને આપણા કાફલા વગેરેની માલીતી જર્મનીને પડી હતી, અને તેથી કદાચ આપણે લગાઈમાં ઉતરીશું ત્યારે જમીન પર બહુ અસર નહિ કરી શકીશું એમ તેઓ માનતા હતા. બધી ગણતરી કરીનેજ તેણે લગાઈ શરૂ કરી. તેની પામે લશ્કર સરંજામ વગેરે પુષ્કળ હતા, પણ તેના પક્ષમાં ફક્ત ન્યાય ન હતો. કદાચ અન્યાયીને પ્રથમ વિજય મળે છે તોપણ પાછળથી તે પટકાય છે એવો ઈશ્વરી નિયમ છે. ઈશ્વર તેને શિક્ષા કરવા સારૂ પ્રથમ તે ખુલાય, ફાલે, આનંદ દેદે એમ થવા દે છે, પણ પછીથી એની સ્થિતિ આણી મૂકે છે કે આનંદ અને સત્તાની રાચ ઉપરથી ગળડીને દુ.ખના આગાધ ખાડમાં જઈને તે પડે.

ગાસના ઇનિદામે તપામે. તેપોથીઅન જેવો મદાન સરદાર બીને કાણુ થયો છે? તેણે આખા યુરોપને દંડાવ્યું. પોતાનાં સગા વડાલાઓ ઘણે ઠેકાણે ગાદીએ પણ બેઠાડયાં, પણ ક્યાં તેની જાદોઅવાની અને કેં તેની અંત ! મત્તાના શિખરે તે પહોંચ્યો. ફક્ત ઇંગ્લાંડ જો હારી ગયું આ તેની દરિયાઈ મત્તાને તે તોડે તો તે આખી દુનિયાને કાળે કરી. એવો વખત આની પહોંચ્યો. તેણે બધી ગણતરી કરી મૂકી હતી, ઈશ્વરી બળને ગચ્છતરીમાં લીધું ન હતું. તે બળ તેને નહયું. તે હાર્યો ને છે અરણે થઈ કેદખનામાં પડ્યો, અને ફર આપણા મેંટલેલીનાના દારૂ

દેહી તરીકે તેના છેલ્લા દલાડા તેણે ગાળ્યા. ક્યાં ચક્રવર્તી રાજ્ય મળવાની તૈયારી અને ક્યાં આ દેહખાનું ! જીજ્ઞે દાખસો લ્યો. મહાભારતમાં દુર્યોધનનું વૃત્તાંત વાંચતાં આપણી ખાત્રી થાય છે કે તેની પાસે લેશકર જગદ્ હતું, તેની પાસે સરદારો ધણા હતા, તેની પાસે રિદ્ધિસિદ્ધિ ધણી હતી, પણ તેની પાસેથી ધર્મ દૂર હતો. પાંડવો પાસે એકલોજ ધર્મ હતો, અને તે તેનેજ વળગીને રહેના. કૃષ્ણ પરમાત્મા જેવા પાંડવની તરફથી દુર્યોધનને વીનવવા ગયા કે તેમને થોડાં ગામો પણ આપે, પણ મદોન્મત થેએલા દુષ્ટ દુર્યોધને તેમજ તેના નવાણું ભાઈઓ અને તેના, તેનાંજ જેના, દુષ્ટ સહાદકારોએ કૃષ્ણજીનું અપમાન કર્યું. હીમ, દ્રોણાચાર્ય વગેરે તેના રૂનેદીઓએ વાંધો ઉઠાવ્યો પણ તેમની ખરી સહાદ ન મંભગાઈ. છેવટે લગાઈ થઈ. ધણા દલાડા કોરવો ટક્યા પણ અંતે તેમનો સદંતર નાશ થયો. છેવટે ધર્મનો જય થયો. રામાયણ વાંચનારાને ખગર હશે કે રાવણ અને તેના અતિ બળવાન સગાઓ રણમાં કેમ પડ્યા. સીતા-પવિત્ર સોતાનું દરબું કરી લાવનાર રાવણના પક્ષમાં ન્યાય ન હતો અને તેથી તે રામનો સામાન્ય લશ્કરથી પણ હારીને મરાયો. યાદ રાજો કે આ મુદ્દમાં પૂરું એમજ થવાનું. કહ્યું છે કે “મત્યમેવ જયતે” આપણે સત્યને માર્ગે માલીએ હીજે એટલે આપણોજ જય થવાનો. એ જયનાં બહુગાં અત્યારથી કુંકારા લાગ્યાં છે. ક્ષાન્તમાંથી જર્મનો પાછા હડતા જાય છે. તુકો પાછા પડે છે અને બલગેરીઆ પર્યું છે.

લગાઈ માલી ત્યાગ્યી-આપણી સરકાર નનું લેશકર ઉભું કરવા જખર-જરત મેવત્ત કરી રહી છે. નવા માણસોની ભરતી થવાથી ઇન્ડિયન લેશકર ત્રણ લાખ તરી પચાસ લાખ જેટલું થયું છે. અંગ્રેજ મુલકો કેનેડા, આફ્રિકા તથા આસ્ટ્રેલિયામાંથી ગોરા તેમજ કાળા માણસો લડવાને ત્યાં આમનાજ આવે છે. જીર્જ અંગ્રેજ મેરયાનોમાંથી પણ હારખંધ લોકો સામાન્યને મદદ કરવા અને તેની કીર્તિને કલંક ન લાગે તેટલા સારા આકર્ષાજ આવે છે. હિંદુસ્તાનમાંથી શીખ લોકો, જટ લોકો, ગુરખા લોકો, ગરાડા, પંજાબી, મુમલમાન વગેરે લોકો આપણી હિંદ માતાના નામને અમર કરવા પુરોષ ખંદના મેદાનમાં તેમજ બીજા જાગોમાં ઝુકી રહ્યા છે. એકલા જૂન માસમાંજ હિંદુસ્તાનમાંથી પચાસ હજાર માણસો લગાઈના કામ સારે ગયા છે. હથિઆર અને દારૂગોળો બનાવવાનાં નવાં

જુખી બાળનોમાં એક તો સ્કૂલની વ્યવસ્થા અને સામાન્ય નૈતિક વાતાવરણ છે. તે ઉપરાંત વ્યવસ્થિત (ઓર્ડિંગ)માં બે બાળકોને યોગ્ય છૂટ સાથે યોગ્ય જવાબદારી સમજાવવા તો તેઓ પોતાની જવાબદારી શીખે છે. તેની સાથે શાળાના નામની સાથેજ અમુક ભાવના જોડાયેલી હોવી જોઈએ, જેમકે આર્થ ગુરુકુળમાં બ્રહ્મચર્યની ભાવના અને આર્નોલ્ડના રૂઝી સાથે પ્રેમથી ચારિત્ર ધડવાની ભાવના જેમ એકદમ સ્ફૂરે છે તેવી ભાવનાઓ સ્ફૂરતી જોઈએ.

ચારિત્ર બાંધવામાં શિક્ષકના પવિત્ર જીવનથી પણ પ્રતિભા ધણી ઉપયોગી છે. શિક્ષક બાળકને યોગ્ય રીતે મદદ કરી શકે તે માટે બાળક તેના ખરા સ્વરૂપમાં ખીલી નીકળવું જોઈએ, અને તે પ્રસંગ રમનમાં આવે છે. તેથી બાળકનું વેલણ જણવા માટે શિક્ષક બાળકની સાથે રમનમાં ભાગ લઈ દ્રષ્ટા તરીકે રહેવું જોઈએ. શિક્ષક પરત્વે માનની દૃષ્ટિએ બાળક જુએ તે માટે શાળાની વ્યવસ્થામાં તેમજ લૌકિક મંસ્થાઓમાં તેમને લાગ આપી તેમનું માન સાચવવું. તેની સાથે તે યોગ્ય રીતે ભરણપોષણ કરી, શકે તેટલા પગારથી, રાત્રીના ખીન્ન નોકરો સાથે પોતાનો દરજ્જો સાચવી રાખે એમ સવક કરવી જોઈએ.

ચારિત્ર બાંધવામાં બીજી સાધન સ્કૂલમાં વ્યવસ્થા રાખવાનું છે. વિદ્યાર્થીનું નિયમન બે રીતે થઈ શકે છે. એક તો પ્રેમથી, અગર ભયથી. બીજી રીત અમુક વખત માટે, તેમજ અમુક વ્યક્તિની લાજની સુધી અસરકારક હોય છે, તેની સાથે તેની અસર માનસશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ બહુજ ખરાબ થાય છે, તે શિક્ષક વ્યવસ્થા રાખવા માટે દૃઢતા સાથે પ્રેમનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. થોડાએક વખત કામ સુરેખ લાગશે પણ પછીથી તે લાંબા વખત માટે ફેલેબલ નીવડશે, જેનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ ડૉ. આર્નોલ્ડે પોતાના કામથી બતાવી આપ્યો છે.

અમેરિકામાં બાળકમાં પોતાની જવાબદારી સમજવા માટે વિદ્યાર્થીઓની મંસ્થાઓ ગ્યવામાં આવે છે, જ્યાં તે બીજા વિદ્યાર્થીઓને મદદ કરે છે અને ન્યાય સુકાવે છે. આ મંસ્થા વિદ્યાર્થીની જરૂરિયાતો પુરી પાડે છે અને એક નાના સ્વરાજની ભાવના ખીલવે છે. તેવું બે કઈક અંશે બની શકે તો ચારિત્ર બાંધવામાં એ મંગીન સાધન થઈ પડશે.

ભાષા અને ઇતિહાસ જેવાં વિષયો જો યોગ્ય રીતે શીખવવામાં આવે તો ભાષાના વિષયદ્વારા મહાન પુરુષોનાં જીવનચરિત્રોથી ઉચ્ચ આદર્શ બાંધી શકાય છે, અને મનુષ્યસ્વભાવનું દ્વિગુર્ણન કરાવનારાં અન્ય પુસ્તકોથી વિદ્યાર્થીની કલ્પનાશક્તિ અને હૃદયની ખીલવણી થાય છે. ઇતિહાસ જેવા વિષયો અને તેમાં પ્રજાસ્વાતંત્ર્યની વાતોથી વિદ્યાર્થીના હૃદયમાં દેશ માટે પ્રેમ અને સ્વનંતતાના દિમાયતી થનાના ગંદકાર સાથે જનસેવા માટે આત્મભોગ આપવાના વિચારો થાય છે. તેની સાથે તેનામાં સરકાર તથા પ્રજા વચ્ચેનો ગંબીર સમજ એક લોકમાન્ય આગેવાન શહેરી યવાની ઇચ્છના અંકુરો રોપાય છે.

સાળામાં નીતિ તથા ધર્મનું શિક્ષણ આપવા મંથન્યે ચર્ચા થાઈ છે, તેમજ, તે શિક્ષણ પરોક્ષ રીતે કે અપરોક્ષ રીતે આપવું એ વિષે વિ. ૧૨ આવે છે. નીતિની ભાવના અને આદર્શ દેશ દેશ પરત્વે જુદાં જુદાં હોય છે. ક્રાન્સમાં વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્ય સાથે શહેરીની જવાબદારી ઉપર વધુ ભાર મૂકવામાં આવે છે. જ્યારે જાપાનમાં દરેક મનુષ્યની પોતપોતાની ફરજ બજાવવા ઉપર વધારે ધ્યાન આપવામાં આવે છે. આવી વસ્તુસ્થિતિ છતાં અને તેમાં ન શુભવાતાં નીતિના સામાન્ય પાઠો આપણો આપી રાહીએ એમ છીએ. એ પાઠો જો વાર્તારૂપે આપવામાં આવે અને તે સાથે ધાર્મિક તત્ત્વો જોડવામાં આવે તો શિક્ષણ વધારે અસરકારક થશે.

ધાર્મિક શિક્ષણ વિશે બોલતાં હિંદમાં જુદા જુદા ધર્મો અને પંથો રોનાથી ધાર્મિક શિક્ષણ આપવું કઠિન વાગે છે, એમ છતાં દરેક ધર્મનાં સામાન્ય તત્ત્વો ટાઈ પળું જાતની હરકત વિના આપી શકાય એમ છે.

હુંકમાં જો વિદ્યાર્થીએ પોતાના ભવિષ્યના જીવનમાં ફતેહ મેળવવી હોય તો પવિત્રતા, કરકમર, સત્ય, ખંત, હિંમત, હૃદયની શુદ્ધિ સાથે સ્વમાન, આત્માવલંબન, કર્તવ્યપરાયણતા, અને વિદ્યા માટે પ્રેમ મોટે ભાગે ખીલવવા જોઈએ. તેની માથે શિક્ષક ત્રિદાશીમાં સ્વદેશપ્રેમ, આત્મભોગની લાગણી સાથે માતૃભૂમિના કદમાણુ માટે સ્વાર્થત્યાગની વૃત્તિ ખીલવી જોઈએ.

The line of thought followed is Mr. P. K. Iyer's.
ગિ. પી. કે. આયરના વિચારોનો અનુવાદ.

વર્તમાન વિગ્રહનું જન્મે પામું.

(લેખક:-ભોગીલાલ કુશવજીવ પટવા. બી. એ., એસ. ટી. સી. ડી.
આ. મા. મહાલક્ષ્મી ટ્રેનિંગ કોલેજ-અમદાવાદ.)

મહાન મુદ્દનો અંત આવ્યો છે, અને છેલ્લા ત્રણ માસથી જગતમાં પાછી શાન્તિ ફેલાઈ છે. આ મુદ્દમાં લાખો શત્રુવીરોની આહુતિ અપાઈ છે, કરોડો મનુષ્યો નિરાધાર તથા અર્પંગ બન્યા છે, ઘણા પ્રદેશો કિસ્કર અને વેરાન થયા છે, અબજો રૂપિયાનો વ્યય થયો છે, જનમમાજને ઉપ-યોગી ધણી વસ્તુઓનાં જળિદાન અપાયાં છે, અને એવી રીતે દુનિયાને ટદી પણ પૂરી ન શકાય એવી મોટી જોડ ગઈ છે. આ વિગ્રહનું આવી રીતનું ઉધાર પામું જગ જાહેર છે અને તે વિશે આપણે રોજ સાંભળીએ છીએ અને તેનો સરવાલો જોઈને આપણને કમકમાટ ઉપજે છે. પણ દરેકને જે બાલુઓ હોય છે તેમ આ વિગ્રહનું પણ કંઈક જન્મે પામું છે: પણ વિગ્રહ ચાલતો હતો તે વખતે અને ત્યારપછી પણ આપણું નાનું ધ્યાન મુદ્દતા બતાવે તરફ દર્શાવે એ આપણું રહેવાધી આ જન્મે પામું આપણાં લક્ષ્યાની બહાર રહી ગયું છે, જોકે તે વિશે પણ છૂટક છૂટક આપણે કોઈકવાર ચાચતા હતા.

હવે મુદ્દ બંધ થયું છે અને હાલ દુનિયાના કુશળમાં કુશળ સંન્ય-દ્વારીઓ એક પરિપૂર્ણ રૂપમાં ભેગા મળી ભવિષ્યને માટે સંન્યમતા, વ્યવ-હાર, વેપાર અને દેશપરદેશના પરસ્પર મંબંધ વિશે કંઈક નિર્ણય કરવા અને ભૂગોળની નીની રચના કરવા મથન કરે છે, અને આ તેમની મસ-લતને આતે મુલોહતા મંબંધમાં લાંબા વિચાર પછી શી શી શરતો થાય છે તે આપણે હજી ત્રણ માર માસ પછી જાણીશું. પણ તે અરસામાં આપણે હવે ઉપર સ્થિત મુદ્દના જગ પાસા તન્ક સરેજ નગર કરી નહિશું.

છેલ્લા કેટલાંક વર્ષથી જોહુકમી અને ગાશાન્તિનાં બીજ જગતમાં રોપાયાં હતાં તે આ વિગ્રહને પરિણામે નિર્મૂળ થયાં છે. સત્પત્યોજ જ ચાય છે અને પ્રગાળીય સ્વાતંત્ર્યના નિયમ ઉપર દરેક પ્રજાનો સત્ત્વ વહીવટ ચાલવો જોઈએ અને તેને પોતાના વહીવટ માટે સ્વાત્મનિર્ણય હક મળવો જોઈએ એ મસ હવે સર્વમાન્ય થયું છે. હવે જગત લાંબા વખત સુધી જે સલાહશાન્તિ ફેલાશે તેનો સહઉપયોગજ થશે. ન

પ્રજાઓનું પણ પ્રજાકીય છુટોપટું સ્વીકારશે અને તેનો લંગ કરવાની કોઈ ગમે તેવી પણ મહાન સત્તા હિંમત કરશે નહિ. તેથી દરેક પ્રજાને ઉત્પત્તિ કરવાનો અવકાશ મળશે.

આત્યાર સુધી ચાલતી વ્યવસ્થામાં શી શી ખામીઓ હતી તે ચોક્કસ રીતે આ વિગ્રહ વખતે જાણવામાં આવી, અને તે સુધારવાના ઉપાયો લેવાવા મંડાયા. આપણા સામ્રાજ્યને હવાઓ, રંગો તથા બીજા રસાયણી પદાર્થો માટે પરદેશ ઉપર આધાર રાખવો પડતો હતો તે બાબતની મુશ્કેલીઓ ખુબી રીતે સમજાવાથી આ જમીન વસ્તુઓ માટે શોધન કરી તે આપણા સામ્રાજ્યમાંજ તૈયાર કરવાના ઉપાયો ચાલુ થઈ ગયા છે એટલુંજ નહિ પણ આપણે હિંદુસ્તાન દેશ હુન્નર ઉદ્યોગમાં દટલો બધો પગલ છે અને તેથી પરદેશ પર દટલો બધો તેને આધાર રાખવો પડે છે અને તેના પરિણામ દેશને દટલાં બધાં નુકસાનકારક થઈ પડે છે એ મંબંધી મંપર્ણ તપાસ કરવા અને લવિષ્યમાં અત્રે હુન્નર ઉદ્યોગમાં વધારો શી રીતે થાય તે મંબંધી યોજના તૈયાર કરવા આ વિષયના અનુભવી પુરોષોનું એક કમીશન સરકારે નીમ્યું. આ કમીશનનો રિપોર્ટ બહાર પડી ગયો છે અને સરકારે આ વિષયમાં પગલાં લેવા પણ માંડ્યાં છે કે જેથી દેશમાં હુન્નર ઉદ્યોગનો વધારો થઈ પોતાને જરૂરી દરેક ચીજ હિંદ પોતેજ પેન કરી શકે.

વિગ્રહમાં ખોરાકની ઘણી મોટી જરૂર પડવાથી ઘણા મોટા વિસ્તારનાં અનાજનાં વાવેતર થવા માંડ્યાં અને ઘણા પહાડી અને જંગલી ભાગોને રમાળ બનાવવામાં આવ્યા. મેસેપોટેમીઆ જેવા વેરાન મુલકનું નો સ્વરૂપજ કરી ગયું. ત્યાં નવી નહેરો, પૂલ, રસ્તા, રેલ્વે પગેરોની એટલી બંધી સગવડ થઈ ગઈ છે કે જો દૈવયોગે લગાઈ આગળ લંગાઈ હોત તો મેસેપોટેમીઆ બીજા ભાગોને ખોરાક પુરી પાડનાર મોટું મથક થઈ પડત. એટલા મોટા પ્રમાણમાં ત્યાં ખેતી થવા માંડી છે. આ પ્રાન્તની પ્રજા ઘણી સુખી થઈ છે, અને હિંદુસ્તાનની પ્રજાને તો મેસેપોટેમીઆમાં વેપાર, ઉદ્યોગ અને વમવાટ માટે નવું ક્ષેત્ર ઉઘડ્યું છે. આ પ્રમાણે લગાઈમાં જે દટલોક જગાઓ ઉત્પન્ન થઈ છે તેના બદલામાં બીજી ઘણીકે ફળદ્રુપ પતી તેનો અહીં વાળ્યો. વળી ખોરાકનું ઉત્પન્ન જપાટામંથ અને વધુ દામ થઈ શકે તે વિષે નવી શોધો થઈ અને તેથી હાલના માટે દુનિયાને ફાયદો થશે.

લશ્કરી જરૂરિયાતોને માટે ઘણાં જંગલો અખે ટેકરીઓ સાફ કરી નાખવામાં આવ્યાં. નવા રાજ્યમાર્ગો, રેલ્વેઓ, પૂલો, છુગદાઓ, બોયરાંઓ તથા બીજાં લશ્કરી બાંધકામો અને સુખ સગવડ તથા વહેવારનાં સાધનો જે કદી પણ થયાં ન હોત તે તૈયાર કરવામાં આવ્યાં. આ બધાં હવે કામ ચલે અને તેનો લાભ લવિષ્યની પ્રગ્લને મળશે. ઇંગ્લિશ ચેનલ તળેથી એક મોટા છુગદા ક્રાન્સ સાથે સજંગ વહેવાર માટે બાંધવાના સવાલે હવે ગંભીર સ્વરૂપ લેવા માંડ્યું છે, અને તે પાર પડે તેટલામાં ઇંગ્લાંડથી આખી ને આખી રેલ્વે ટ્રેન પાટા મારફતે સ્વીઝર પર ચઢાવી ક્રાન્સ પાટા પર ઉતારી સજંગ લઈ જવા શરૂ થઈ ગયું છે. આથી જેવાર માલ ચઢાવવા ઉતારવાની મહેનત અને વખતનો મોટો બચાવ થાય છે. આ રીતે વહેવારનાં સાધનોમાં ઘણો સુધારો થયો. મુશ્કેલી ક્ષીધે સામાન્ય જનસમાજનું બ્રૂગોળનું જ્ઞાન ઘણું વધ્યું અને બીજા દેશના લોકોમાં અને તેમના વહેવાર ઉદ્યોગ, રીતરિવાજો વગેરેમાં ન્સ લેતા થયા તેથી બેશક લવિષ્યમાં જેવાર ધણોજ આગળ વધશે.

લગાઈ પડેલાં હવાઈ વિમાનોની કળા ધણીજ બચપણમાં હતી. ધારેલી દિશામાં વિમાન બરાબર લઈ જઈ શકાતું ન હતું.

લગાઈ દરમિયાન હરિફાઈ અને જરૂરિયાતને લીધે તેમાં ધણોજ વધારો થયો. મોટા કદનાં, ઝડપી, ચોક્કસ, ધાર્યા પ્રમાણેજ કામ આપનારા અગ્રંથ્ય વિમાનો બાંધવામાં આવ્યાં, અને તેમના સાંચા કામમાં નીન શોધો કરી તે મુજબ સુધારા થયા. આ બધાં વિમાનો લગાઈ પુરી થવાથી નવરા પડ્યાં છે. તેમનો ઉપયોગ મુજેહના વખતમાં હવે વહેવાર માટે થશે. એક વર્ષમાં તો ઇંગ્લાંડથી, હિંદ, ઓસ્ટ્રેલિયા દપાલ અને મુસાફરોને હવાઈ વિમાનો મારફતે લાવવાની ચોક્કસ ગોઠવણ થઈ જશે. વિમાનો સાધારણ રીતે કલાકના ૧૦૦ માઈલની ઝડપે ચાલશે અને પાંચ દિવસમાં વિલાયતથી હિંદ આવી પહોંચશે. વિગ્રહ ન થયો હોત તો આ દિશામાં આટલો બધો વધારો થાતજ નહિ. હવે તો લવિષ્યમાં ઉનાળામાં નામદાર ગવર્નર ધારશે તો મહાબલેશ્વરમાં રહી મુંબઈ રોજ પોતાના એરા-પ્લેનમાં સવારે આવી સંજે પાછા જઈ શકશે.

અડચણ વખતે નવા રસ્તા સહે છે એ નિયમે લગાઈને લીધે આખી દુનિયાના મહાન શોધકોને લગાઈ ખાતાં તરફથી ધણુ ઉતેજન મળવાથી

તેમની શોધકૃતિ ધૂણી તેજ થઈ અને ખામ લગાઈના કામ માટે ધણી નવી અને અજાણી લાગેલી ગોધો થઈ. રમાયણશાસ્ત્ર આગળ વધ્યું તે લગાઈનાં શાસ્ત્રો અને દારૂગોળાને વધુ અસરકારક બનાવવાના પ્રયત્નથીજ. વુલફ્રામ જેની નવી ધાતુના ઉપયોગની તપાસ થઈ તે લગાઈને લીધે ઉભી થયેલી જરૂરિયાતને લીધેજ. વૈદકશાસ્ત્રમાં, ખામ કરીને શસ્ત્રક્રિયામાં અગાઉ કરતા ઘણો સુધારો થયો તે લાખો ધાયવ થયેલા સિપાઈઓના પર વહાડકાપ કરવાના પ્રસંગો એકી વખતે આવ્યા તેથીજ દરદીને ઝટ રાહત મળે અને દરદ તુરત કમી થાય તે માટે સર વિન્ટર દોમની જેના વિદ્વાન ડાક્ટરોએ અથાગ પરિશ્રમ લઈ નવી રીતો ગોધી કઢાડી. દુ ખનાણા ભાગ પર અમુક હવાની પીચકારી (lungblowing guns) મારતા તુરત દરદી દુઃખ વીસરી જઈ દસના મોડે, તથા ગમે તેવું વહાડકાપનું કામ કરે તોપણ તેને મુદ્દ લાગે નહિ. જો કે આખો વખત તે પુરેપુરો શુદ્ધ સાનમા હોય, ધા પાદિ નહિ, તેમાં ધનુર્વાના જતુ પડે નહિ, અને તુરત રૂઝાઈ જાગ તેને માટે નવીન ઉપાયો અજમાવવામાં આવ્યા આવી રીતે ધણી ધણી નવીન શોધો થઈ અને તેથી મનુષ્યજાતનું જ્ઞાન ધણુજ વૃદ્ધિ પામ્યું આ જીવોનો ઉપ-યોગ હવે શાન્તિના વખતમાં મનુષ્યજાતના ભલા માટે થઈ શકશે.

મજુરવર્ગ દેશની ઉન્નતિ માટે કેટલો ઉપયોગી છે, અને તેની શક્તિ અને આબાદી ઉપર દેશની ચટતીનો કેટલો બધો આધાર છે એ જાણના વિગ્રહ હકિયાન સારી રીતે દરખાન થઈ. આ વર્ગમાંથીજ લશ્કરમાં લારતી થઈ આ વર્ગમાંથીજ લશ્કરને નોંધતી બીજી મંદ પૂરી પડી. આ વર્ગજ દારૂગોળો બનાવવા, સ્ટીમરો બાધવા વગેરે કામમાં ઉપયોગમાં આવ્યો, અને તેથી તેની કદર થઈ અને જેમ તે વર્ગ વધુ તદુરસ્ત અને વધુ કેળાવેલો અને ચતુર બને તેમ દેશ આગળ વધે એમ પિછાનવામાં આવ્યાથી મજુરવર્ગ ધણુજ આગળ પડતો અને જળનાન થયો અને ખરા પ્રજનન તરીકેનો પોતાનો હક સમજ્યો આથી હવે તેમનું ભરિય સુધારવા માટે ચોક્કસ યોજનાઓ થશે અને ઉપાયો લેવાશે.

લગાઈના વખતમાં સ્ત્રી જાતિને પુરુષોની ગેરહાજરીમાં પોતાની શક્તિઓ બતાવવાનો અવકાશ મળ્યો અને તેમણે નર્મો તરીકે, મંકટ નિવા-રણનાં કાર્યોમાં, દારૂગોળાનાં કારખાનામાં, તથા બીજાં જે જે ક્ષેત્રો તેમને સોંપાયાં આવ્યાં તેમાં એની સરસ રીતે કામ કરીને બતાવ્યું કે તેમના

હક હવે વગર આનાકાનીએ એકદમ સ્વીકારાયા, સ્ત્રી જાતિ તન્દ્ર આધક માનવૃત્તિ ઉત્પન્ન થઈ, અને આવી રીતે સ્ત્રીઓને ધણા લાંબા ગળથી ચતો અન્યાય કાર્થિક દરજ્જે હવે ઝોઝો થશે.

કેળવણીની પદ્ધતિ અને પ્રકાર સંબંધી ઘણી ચર્ચા થઈ અને તેમાં મહાન ફેરફારો લવિધ્ય માટે સૂચવાયા છે કે જેનું પરિણામ દુનિયાના લક્ષ્યાંગ આપશે એમ આપણે આશા રાખીએ.

સામાન્ય લયને લીધે આખું બ્રિટિશ સામ્રાજ્ય જગૃત થયું અને તેણે ઐક્ય બંધાયું. દરેક ભાગ બીજા ભાગોના ઘાડા મબંધમાં આવ્યો અને સૌંપ અને બંધુભાવ આખા સામ્રાજ્યમાં ફેલાયો. બધા મતભેદ ઝપાટામાં ફર થઈ ગયા, તેથી સામ્રાજ્ય મજબુત થયું; અને દુનિયાને પોતાના સામર્થ્યથી ચક્રિત કરી નાંખી લડાઈમાં હિંદી સિપાઈઓ, ઓસ્ટ્રેલિયા, દક્ષિણ આફ્રિકા, કેનેડા તથા ન્યુઝીલેન્ડના વીરોની સાથે રહીને દુરમ્બની સામે લડ્યા અને તેથી એવો બંધુભાવ બંધાયો કે હિંદીઓ માટે મર્યાદાઓમાં માનવૃત્તિ અને મહાભાવ પ્રેરાયાં અને પરિણામે ભૂતકાળની મુશ્કેલીઓ જે કદી દૂર થાત નહિ તે સદજમાં દૂર થઈ ગઈ.

આ પ્રભાવે જોઈ શકાશે કે લડાઈનું જન્મે પામું પણ કાંઈ જેવું તેવું નથી. આપણે આશાવાદી છીએ અને પરમકૃપાળુ ઈશ્વરમાં શ્રદ્ધા રાખીએ છીએ કે તે જે કરે છે તે જગતના લોકોને મારેજ કરે છે. તેની અકળ લીલાનો પાર આપણે પામી શકના નથી એટલે પછી હાલ તો નમળુ થાય તે સારાને મારેજ એમ માની લઈ આ લેખ સમાપ્ત કરીશું.

કીલની નહેર.

(ગંપાદક—મિ. જેમ લાન્ડરસ, ચોલાણ.)

વિજ્ઞાનશાસ્ત્રના હંડા અભ્યાસથી પાશ્ચાત્ય પ્રજા, દુનિયાની સ્થિતિમાં કેવા ફેરફાર કરે છે તે સ્પષ્ટરૂપથી ભાગ્યેજ અચાત હશે. વાંધકામ અને વિજ્ઞાનના પ્રત્યક્ષ-પુરુષા માટે અનેક લવ્યતાઓ વિવિધમાન છે. તે પૈકી, આધુનિક વિગ્રદમાં અનેક રીતે પ્રખ્યાત થએલી કીલ નહેર, પ્રથમ દષ્ટિએ જોઈ ઇતિહાસકાને દષ્ટિગોચર થવા સમર્થ નીવડી છે. યાવ તત્સમંધે વિદ્યાર્થીઓને પણ કેટલુંક જ્ઞાન આવશ્યક પાવાથી અત્ર પ્રકાશિત કરું છું.

* ઇ. મ. ૧૮૬૪ના દ્વિતીય ડેનિશ વિચાર પછી કીચ પ્રશિયાને દુરતગત થયું, ને ત્યારથી ત્યાં જર્મન મરકારે, સ્વરક્ષણાર્થે એક કાફલો રાખવાનો આરંભ કર્યો. રાજ્યતંત્રના વાહક અને મહાન રાજ્યનીતિ-નિશ્ચયન પ્રિન્સ ગિસ્માર્કે કેટલોક અગત્યનો ભાગ કળવે કરી, બાદ્શીકને ઉત્તર સમુદ્ર બોડવાને માટે કીચની કેનાલ બાધવાની લગીન્થ યોજનાનો નિર્ણય કર્યો. આ નહેરની કુલ લંબાઈ ૬૧ માઈલ છે. નહેર બાંધવાની શરૂઆત ઇ. મ. ૧૮૮૭માં થઈ હતી, અને આઠ વર્ષ પછી ઇ. સ. ૧૮૯૫માં તમામ બાધકામ પૂર્ણ થયું હતું. ઉક્ત નહેરની મૂલ વ્યવસ્થા જર્મન મરકારને આધીન છે અને બાંધકામ પાછળ થયેલા ખર્ચનો રૂ. જર્મન મરકારાજ્યમાંથી અને ૧ પ્રશિયા પાસેથી લેનામાં આવ્યો હતો. કેનાલ બાંધના પૈસા ૮૦,૦૦,૦૦૦ ખર્ચ થયો હતો.

ઇ. મ. ૧૯૦૮માં કેનાલ નિરુપયોગી થઈ પડવાથી જર્મન સરકારે ખૂબ નેમારકામ કરી વિસ્તાર વધારના માટે પૈસા ૧,૧૧,૫૦,૦૦૦ કાઢ્યા હતા. જે ઇ. સ. ૧૯૧૫ના બંધુઆગ્રિમાં સાત વર્ષ કામ પૂર્ણ થયું. લંબાઈ, પહોળાઈ તથા ઉંડાઈમાં વધારો કર્યો. તેમજ જળદાર પણ વિશેષ પ્રચંડ બનાવ્યાં. વળી થોડે થોડે છેડે સ્ટીમરો તથા ફૂઝરોને આરામ લેવા આશ્રય સ્થાનો બનાવ્યાં. વળી નહેર પર અનેક રેલવે નાંખેલી છે, તેમજ અનેક રસ્તા બાધેલા છે પ્રથમની અને આધુનિક નહેરનો તકાવત નીચે પ્રમાણે.—

		લંબાઈ	પહોળાઈ	ઉંડાઈ	પરની પહોળાઈ
લુનાં જળદાર	ફીટ	૪૬૨	૮૨	૩૨	—
નનાં	ફીટ	૧૧૫૦	૧૪૮	૪૬	—
લુની નહેર	ફીટ	—	૭૨	૨૯	૨૨૦
નવી નહેર	ફીટ	—	૧૪૪	૪૦	૩૩૪

ગમે તેટલી મોટી ફૂઝરો ને ફૂનોટ મહેલાઈથી પસાર થઈ શકે છે, ને આશ્રય પણ લઈ શકે છે. કિનારે કાફલો પણ રહી શકે છે. નહેર ઉપર એકંદરે બે જગ્યા આવનાના પૂલ, પાંચ રેલવેના પૂલ, અને મોળ રાંદવારી રજતા છે. આ તમામ બાધકામ મળજીત પોતાદથી કર્યું છે. કેટલાક પૂલની

હવાઈ તો ૧૫૦ ફીટ જેટલી છે. વળી અંગ્રેજ પૂલ પર વીજળીના દીવાની ગોળના કચેસ હોવાથી, અંધારી રાત્રે પણ ઉત્તમ પ્રકાર પડે છે.

કીલ નહેરના બાંધકામથી જર્મન મરકારને બે પ્રકારનો ફાયદો થયો છે. (૧) આત્મનક્ષણ અને (૨) વ્યાપારને ખીંચવીને અઢળક ફળની આસિ કરવી. જ્યારે પ્રથમ નહેર ખુલ્લી મુકામાં આવી ત્યારે માત્ર પૈડ ૪૫,૦૦૦નીજ આવક થઈ હતી. આ પ્રમાણે ૧૮૯૬થી તે છેક ઇ. સ. ૧૯૦૨ સુધી કંઈજ વિશેષ લાભ થયો નહિ. પરંતુ ૧૯૦૩ની સાલથી વસ્તુસ્થિતિ બદલાઈને તે વર્ષ દરમિયાન પૈડ ૨૮૫૦ ચોકોનો નફો થયો. તથાવ અતિવર્ષ નફાની રકમ વધતી ગઈ, ને ઇ. સ. ૧૯૧૨માં પૈડ ૧૦,૦૦૦ નફો થયો. વળી ઇ. સ. ૧૯૧૭ ની સાલમાં ૩૯,૦૦૦ નાની મોટી આગ-જોરો તથા વહાણો તેમાંથી પસાર થયાં હતાં. સુલેહના પ્રમંજે દરેક પ્રજા આ નહેરનો લાભ લઈ રાકતી હતી. કિન્તુ હાલ તો એકલી જર્મન મરકારને તેનો લાભ બહોળા ને એકલા હાથે લેતી દેખાય છે. સાધારણ અપથી આલનારી રીમર ફક્ત ૬ કલાકમાં આ કેનાલને પસાર કરી જાય છે. વળી રીમરોનો માર્ગ પણ સુગમ થયો છે કેનાલના કિનારા પરથી ઈકર મારીને જતા જે વખત લાગતો તે કરતા આ કીવની નહેર માર-તે જતાં ૨૬ દિવસ ઓછા લાગે છે. લંડનથી પેટ્રોએક-જતા જેટલા માઈલ થતા તે કરતા, આ રસ્તે ૨૩૮ માઈલ ઓછી વાટ (રસ્તો) મળવી પડે છે તેમજ હેમ્બર્ગ ને પેટ્રોએક વચ્ચેનું અંતર પણ ૪૨૪ માઈલ જેટલું ઓછું થઈ ગયું છે.

આની રીતે આ નહેરનું સામાન્ય વર્ણન છે

મગદા એટલે કાણુ ?

(લેખક — ડૉ. પોપટવાલ કેનગ્યદ શાહ.)

મેવાડના મદારાણાનો એક કુવર દક્ષિણમાં જઈ વસેલો તેના વસાજ હાલના મગદા ક્ષત્રિયમાં હોવાનું લાટ સોદા કહે છે. મેવાડના રાજવંશના મૂળ પુરુષ મહા હારીત પરથી મતમ નામ પડ્યાની એક અટકણ છે પણ તે અસંભવિત લાગે છે.

* “ક્ષત્રિયઆણિ ત્યાંચે અસ્તિત્વ” નામના પુસ્તકને આધારે લખ્યું છે.

વિશ્વામિત્રના પુત્ર મન્દારયના વશના મરાઠા કહેવામાં એવું કેટલાક કહે છે. રાઠોડ-મદારઠોડ (મદારાષ્ટ્રકૂટ) પરથી પણ કદાચ મરાઠા નામ પડ્યું હોય યુદ્ધમાં મરે ત્યારેજ ખાજા હોડે (મર્યે-હોડે) એવા ક્ષત્રિયો પરથી મરાઠા નામ પડ્યાની કેટલાક અટકેળ કરે છે. મરાઠા ક્ષત્રિયમાં ચૌહાણ, જાધવ કે જાદવ, પ્રતિહાર કે પુઝિહાર, પરમાર કે પંવાર, રાઠોડ, સાળુજે કે સોલકી વગેરે વીરત્વ દાખવનારી રજપૂતોના નામવાળી શાખાઓ છે.

કેટલાક કહે છે કે મદારાષ્ટ્રના રહેવાસીઓ મરાઠા કહેવાયા. પરંતુ મરાઠા પરથી મદારાષ્ટ્ર નામ પડ્યાની પણ કેટલાક અટકેળ કરે છે.

Mr. H. & Denorth C. S. વળે છે કે "In ancient copper plate grants as well as inscriptions we often meet the word Maharatha (મહારા) and I am inclined to think that the derivation (of મદારાષ્ટ્ર) from Mahara-tha is correct A race is sometimes named after a Country, Sometimes a Country after a race."

મહારથી (મોટા લડવૈયા) એ શબ્દ પરથી મરાઠા શબ્દ બન્યાનું અનુમાન વધારે ખરું જણાય છે. મહારથી એ શબ્દ દક્ષિણના ક્ષત્રિયો માટે જુના વખતથી વપરાતો જણાય છે. કાલ્યાની ગુફા ખાસે પાણીની જુની બે, ટોંકી છે તે મહારથી વિખ્યાત જંધાવ્યાનો લેખ છે. એ લેખ ઇ. સ. પૂ. ૩૦૦ વર્ષ પહેલાંનો છે.

જૈનોના સૂત્રકર્તા અને પ્રસાપના (પત્રવણા) સૂત્રમાં તેમજ વરરચિના પ્રાકૃતપ્રકાશમાં પણ "મહારાષ્ટ્ર" શબ્દનો ઉલ્લેખ છે.

—૩૩૩—

કેળવણીખાતાની જાહેર ખબરો.

(ઉ. ભાગના મે. એ. ઇ. સાહેબના તા. ૨૬-૧૨-૧૮ના હુકમ નં. ૧૧૫૫૪ ઉપરથી.)

"મેસર્સ કરસનદાસ નારણદાસ એન્ડ સન્સ" જીકમેલર તથા પ્રકાશક સુરતનાને તેમના તા. ૨-૧૨-૧૮ના પત્રના જવાબમાં જણાવવામાં આવે છે કે મે ડિરેક્ટર સાહેબે તેમના તા. ૧૬-૧૨-૧૮ના હુકમ નં. ૧૧૬૦૬થી રોસ્ટોફ્ટ ડેમિન્ટ્રિ (રમાધનશાસ્ત્ર)ની ગુજરાતી આવૃત્તિ મળુર કરી છે. હવેથી તે લોકોને તથા શાળાને વેચવાની છૂટ છે.

—૩૩૩—

જન્મ થએલાં પુસ્તકો.

(ઉ. વિ. મે. એ. ઇ. સાહેબના તા. ૨૫-૧૨-૧૯૧૮ના હુકમ નં. ૧૦૬૧૪ ઉપરથી)

મુગર્થ મગદારના જ્યુ. ડિ. ના નીચેના હુકમો ઉપરથી મર્ચને જાહેર કરવામાં આવે છે કે નીચે લખેલાં પુસ્તકો અને ચોપાનીઓની બધી નકલો જ્યાં મળી આવે ત્યાં, સને ૧૯૧૦ ના ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની રૂઝગો નામદાર સહેનચાહ તરફથી જન્મ થએલી જાહેર થઈ છે; ટાંગુ કે બ્રિટિશ હિંદની સરકાર સામે ક્રિતુર કરવા તેમજ ખૂની કૃત્યો કરવા અને બ્રિટિશ સરકારને દ્વેષ અને તિરસ્કારને પાત્ર બનાવવાનું તેમાં લખાણ છે.

(૧) ' Young India ' (યંગ ઇન્ડિયા) લેખક લાલા લજ્જપતરાય, પ્રકાશક ' ધી ઇન્ડિયન હોમરૂલ લીગ ' લન્ડન. આ પુસ્તકનું કોઈપણ ભાષામાં થએલું ભાષાન્તર પણ જન્મ થએલું જાહેર કરવામાં આવે છે.

(કિલે મુગર્થ જ્યુ. ડિ. તા. ૩૧-૧૨-૧૯૦૮ના હુકમ નં. ૮૨૦૫)

(૨) " અમેરિકાકો વ્યાધીનતા કૈસે મીલી " આ નામનું હિંદી ભાષામાં લખેલું પુસ્તક નામદાર આમા અને આઉધના મેયુક્ત પ્રતિની મરકારે જન્મ ક્યું છે.

(કિલે મુગર્થ જ્યુ. ડિ. તા. ૧-૧૨-૧૮૦૮ના હુકમ નં. ૭૨૧૮)

(૩) ' માકી પુકાર ' એ નામનું રતનાકર પ્રેસ, મુઝફરપુરમાં હિંદીમાં લખેલું ચોપાનીકું નામદાર ગિદાર અને ઓરિમાની મરકારે જન્મ ક્યું છે કારણ કે તેના કેટલાક ગાંઠો સીધી અથવા આડકતરી રીતે મરવાર મામે દ્વેષ અને તિરસ્કાર ઉત્પન્ન કરે તેવા છે.

(કિલે મુગર્થ જ્યુ. ડિ. તા. ૨૨-૧૧-૧૮ નો હુકમ નં. ૭૫૦૮)

(૪) " The Finished Mystery " (અન્તયમ એક) આ પુસ્તક મદ્રાસની મરકારે જન્મ ક્યું છે.

(કિલે મુગર્થ તા. ૨૨-૮-૧૮ ના હુકમ નં. ૫૫૫૩ ઉપરથી.)

સૂચના:—

હવેથી શાખાપત્રનું વાર્ષિક લગ્નજન્મ અગાઉથી લેવાનું નક્કી કર્યું છે, (જુઓ સૂચના ૭). મારે અમાગ મુન આદ્યકોને વિનંતી કરવામાં આવે છે કે તેઓ સને ૧૯૧૬નું લગ્નજન્મ તા. ૩૧ મી જાન્યુઆરી ૧૯૧૬ સુધીમાં મોકલી આપશે.

તાંત્રી.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

પુસ્તક ૫૮ મું.

માર્ચ સને ૧૯૧૬.

અંક ૩ જો.

નોંધ.

મુંબઈમાં ભરાયેલી વજ્ઞાનિક કોંગ્રેસ (પરિપદ)

ગયા વત્સુઆરિ માગતી અધવચમાં મુંબઈમાં ભરાયેલી વિજ્ઞાનવિદ્યાની દિંદી કોંગ્રેસમાં જે લુદા લુદા વિષયો પર નિર્ણય વાચવામાં આવ્યા હતા તથા તે પર વિચેચન થયાં હતાં તે ધણીં મનન કરવા યોગ્ય છે. એ વિજ્ઞાનાં જુદા જુદા વિભાગો જેવા કે ખેતી, વનસ્પતીશાસ્ત્ર, તળીખીવિદ્યા, પદાર્થવિજ્ઞાન, ગણિતશાસ્ત્ર, જૂસ્તરવિદ્યા વગેરે પર ધણો પ્રકાર પાડવામાં આવ્યો હતો. આંજો દુનિયાના નાના મોટા સંચળા વહેવારમાં, ઉદ્યોગ હનરમાં, અને આરોગ્યના નંદરહુમાં વિજ્ઞાન અને રમાયનનો ઉપયોગ ઘણુધા જોવામાં આવે છે, અને જે દેશો એ વિદ્યામાં પ્રતીજ્ઞ છે તે વેપાર વણજમાં, દ્રવ્યજળમાં અને આરોગ્યમાં ધણુ આજાદ માલમ પડે છે.

ઉપર કહેલા જે વિજ્ઞાનો ઉપર નિર્ણયો વાંચવામાં આવ્યા હતા તેમાં સર્વંજુ ધ્યાન એવે એવો વિષય ‘મનુષ્ય નિર્દદ છત્રંજુ’ નો હતો અને તે તળીખી વિજ્ઞાનની શોધખોળના પ્રમુખ નિસ્તન માહેજે વાંચ્યો હતો. જુદાં જુદાં છત્રંજુઓની ઉપજુકટિર્મંધના પ્રદેશોમાં કેટલી ઝડપથી વૃદ્ધિ થામ છે, તથા કેવી રીતે લાજો શાગુસો જંતુદાગ જુદા જુદા રોગના જોગ થઈ પડે છે તેનું ચિત્તાકર્ષક નિર્જર્સન તેમાં કર્જું હતુ ઈંગ્લાંડમાં સર મેરી જોન્સટન નામનો એક વિદ્વાન તો એટલે સુધી આગળ તળીને કહે છે કે સવળીકેજવણીની મંસ્થાએનો અધ્યામકમ ફેરની નાખવો જોઈએ અને યુદ્ધિત્તની માયાકરને જાહેરે જનુવિદ્યાનું જ્ઞાન અપાવું જોઈએ, અને જીજ્ઞાસિનના યુગ્વણીઆ પ્રજો ઉદ્દતનાને જાહેરે છોકરા છોકરીઓને પ્રાણીવિદ્યા, વનસ્પતીવિદ્યા, અને રમાયજુના મળતયોનું જ્ઞાન અપાવું

નેઈએ. લિસ્ટન સાહેબ ઉપલા મતને તદ્દન મંજૂર આવતા નથી, પરંતુ એઓ ભાર દઈને જણાવે છે કે હિન્દુસ્તાનના વતનીઓને જંતુવિજ્ઞાનું જ્ઞાન અવશ્ય હોવું નેઈએ.

લિસ્ટન સાહેબ પોતાના વિવેચનના ટેકામાં જે પુરાવા અને માહિતી આપે છે તે અર્થસૂચક અને જાણવાજોગ છે. છેલ્લા આર વર્ષ સુધી જે દારૂ યુદ્ધ યુરોપમાં ચાલ્યું અને જેમાં દિલ્હી લશ્કરે કીર્તિવંત ભાગ ભજવ્યો હતો તેમાં ચાલીસ હજાર દિલ્હીઓ દુસ્મનના શત્રોના ભોગ યર્ષ પડ્યા હતા; પરંતુ તેજ મુદત દરમિયાન હિન્દુસ્તાનમાં લાખો માણસો જીવજંતુદ્વારા દાખલ થયેલા રોગોના ભોગ યર્ષ પડ્યા હતાં. દાખલા તરીકે મેલેરિયા નામનો જેરી તાવ જે એક જાતના મચ્છરના કરડવાથી શરીરમાં દાખલ થાય છે તે વર્ષ દહાડે લાખોના પ્રાણ લે છે. પ્લેમ જેવો દુષ્ટ રોગ જે સ્પષ્ટારથ સાવચેતીના ઉપાયો લીધાથી ઘણે ભાગે દૂર કરી શકાય એવો છે તે ઉદર પરના આંચક મારફતે મનુષ્યમાં દાખલ થાય છે અને અત્યાર સુધીમાં તેણે એક કરોડ કરતાં વધારે દિલ્હીઓનો ભોગ લીધો છે. છેલ્લા આર વર્ષમાં એકલા એ રોગના સપાટામાં વીસ લાખ માણસો આપો ગયા છે. હિન્દુસ્તાનમાં આસામ પ્રાંતમાં જંતુદ્વારા દાખલ થતા 'કાનો તાવ' નામન રોગથી ત્યાંની વસ્તીનો નાશ થયો છે. માંકડ અને જૂને લીધે ટાઈફસ નામનો અને ઉથલા ખાતો તાવ આવે છે અને તે સળીવાર પ્રાણહાતક નીવડે છે. છેલ્લા યુરોપીય વિશ્વહર્ષ સર્વિઆ દેશ મળ કરણ હતો, અને ત્યાંની નાની વસ્તીના ઘણા માણસો લલતાં માર્યા ગયા છે, પરંતુ એટલું તો સિદ્ધ થયું છે કે ઓસ્ટ્રિયા અને જર્મનીના સાથે લલતાં જેટલાં સર્વિઓનો માર્યા ગયા તેના કરતાં અતિ વધારે મંખ્યામાં તેઓ માંકડના ભોગ યર્ષ પડ્યા હતા. લશ્કરીઓને પુરું પાડવામાં આવેલાં વસ્ત્રો અને ધાગળીઓ આ જંતુઓથી ઉભરાઈ જતાં હતાં અને તેનું જાડું હાનિકારક પરિણામ આવ્યું હતું. પગ ઉપર સોજા આવે છે અને 'હાથીપગ' (એ-લિફન્ટીઆસિમ)નો રોગ થાય છે તે એક જાતના જીવજંતુ થાય છે, જે મચ્છરદ્વારા શરીરમાં પ્રવેશ કરે છે.

આપણા ધરમાં ઉડતી નિર્દોષ જણાતી માખીઓથી હિન્દુસ્તાનમાં વર્ષ દહાડે હજારો પ્રાણ લેવાય છે. એક એમેરીકન લખનાર વાનખી રીતે

કહે છે કે એક માખી બુદ્ધિની એક ગોળી કરતા વધારે નાશગરક નીચે છે કાંઈ પણ રોગના જતુની અસરનાળા મળમૂત્ર ઉપર માખીઓ ખેસે છે અને પછી આપણા ખાવાના પદાર્થો પર ખેસીને પોતાના પગે અથવા નરીરે ચોટવા ચેપી જતુઓ તે પદાર્થમાં દાખલ કરે છે. કાલેશ, અતિસાર, તથા વગેરે દૃષ્ટ રોગોપણ માખીથીજ ફેલાય છે; આપણી બળદોમાં વેચાતી મિઠાઈ અને એના બીજા પદાર્થો જે સુખડીઆની દુકાનેથી વેચાતા લાવીએ છીએ તેમાં અમંખ્ય છત્રોણુ જતુઓ ધરમાં લાવીને આપણે તેનું પોપણુ છીએ છીએ એ વાત આ ઉપરથી સ્પષ્ટ મમળાય એવી છે. કટોઈની દુકાને મિઠાઈ ઉપર ખેડેલી માખીના ટોળા સર્વેએ જોયા હશે. યુરોપના ઔષ્ઠાક દેશોમાં જેમ મિઠાઈ વેચનારાઓને એવી ચીજો પારદર્શક બરણી-ઓમાંજ રાખવાની ફરજ પાડવામાં આવે છે તેવુંજ કાંઈક આપણે ત્યાં પણ થવાની જરૂર છે.

જતુઓની વૃદ્ધિ થોડાજ સમયમાં ધણી ઝડપથી અને મોટા જથ્થામાં થાય છે. એવો અડસટ્ટો કાઢવામાં આવ્યો છે કે મેંડેલીઆ તાવ ફેલાવનારા મચ્છરના એકજ નેડકામાંથી, તેના વિનાશકે, માણુ પ્રતિદિન મળેગ ન હોય તો એક વરસમાં કંગડો નહિ પણ અત્યંત ઓછા પેદા થાય છે. માંચમ નામના એક અંગ્રેજ વિદ્વાને સમગ્રાણુ સિદ્ધ કર્યું છે કે સુખ-શાંતિથી -હેવાની અને ખાનાપીનાની સગવડ હોય તો દરેક દેશની જન મખ્યા દર પચીસ વર્ષે બમણી થાય. મનુષ્ય કરતાં પશુપક્ષી અને જીવ જતુઓની વૃદ્ધિ ન કરી શકાય એટલી ઝડપથી થાય છે. જગપ્રસિદ્ધ નાટ્યકારિન પોતાના એક પુત્રકમાં લખે છે કે પશુપક્ષીઓની વૃદ્ધિ પ્રતિદિન મળેગોથી રાત્રી શકાતી ન હોય તો એક નેડ બચ્ચામાંથી આખુ જગત ઉભરાઈ જાય જેમ મચ્છરનું તેમ માખીનું જાણુ નિદોષ જણાતા નર, માણી, માકડ અને ચાન્ડ, જે આપણા ધરોમાં સમગ્રે સમયે અનુકૂળ મળેગોમાં ઉભરાઈ જાય છે તે ઔષ્ઠા હાનિકર્તા છે, જતકે મનુષ્ય જાનના કેટલા કદા નમુઓ છે તે આ ઉપરથી સહેજમાં સમજાશે; મા આપણા હિંદુસ્તાન જેવા ઉષ્ણકટિમંધ્યાળા પ્રદેશની હવા એ જતુઓની વૃદ્ધિ કરવામાં ધણી અનુકૂળ ઘર્ષ પડે છે છતાં જેવા કડા મુલકમાં એક માખીના ઈંડાને એવતાં બાર કે ત્રે દિવસ બેઠાં છીએ ત્યારે હિંદુસ્તાનની અરમ હવામાં તેને એ કે ત્રણજ દિવસ લાગે છે. યુરોપના કડા દેશોમાં

પ્રયોગ, કાલેસા, મેસેરીઆ વગેરે જુદી જુદી જાતના તાવ ઝાઝીવાર ટકતા નથી તેવું એક મગગ કારણ ત્યાંની કંડી હવા છે. આ લખાણનું તાત્પર્ય એ છે કે ઉપર કહેલાં જંતુઓની વૃદ્ધિ કેવા સભોગો વચ્ચે થાય છે, તે કટલા દાનિકર્તા-હવેસણ-છે, તેથી આપણને શાં શાં નુકસાન થાય છે, જે જે કુપ્ત ગોગો તે ફેલાવે છે તેને માટે આપણે શાં શાં સાવચેતીના ઉપાયો યોજ્યા, તે જંતુઓનો શી રીતે નાશ કરવો, અને તે સર્વને અંગે એક નાગરિક તરીકે ધરતી અને પાડોશની સ્વચ્છતા અને સફાઈ શી રીતે જાળવવી-એ સમગ્રી બાજતોનું જ્ઞાન આપણી શાળાઓમાં બજાતાં છાત્રાઓને પ્રયોગ દ્વારા આપવું એ દરેક શિક્ષકનું કર્તવ્ય છે. આ વિષય જેટલો રસિક તેટલો મહત્વનો છે, અને તેથી ફરીને ધરમાં માળાપો અને શાળામાં શિક્ષકો એ વિષયનું જ્ઞાન ક્રમે ક્રમે બાજકાને નાનપણથીજ આપે તો રહેણી કર-ણીમાં, ખાયા પીવામાં, તથા સ્વચ્છતા જાળવવામાં સાવચેતીઓ રાખવાની તેમને સારી ટેન પડે અને ભવિષ્યમાં એકદરે દેશને ધણો ફાયદો થાય એ નિર્ણય છે.

કરત
રેગના

(૨) નવું પ્રધાન મંડળ. કેટલાકે આધિકારીઓ.

(૧)	પ્રધાન.	મિ. લોઈડ જ્યોર્જ.
(૨)	ઉપપ્રધાન મળાનો નેતા અને અધ્યક્ષ...	લોર્ડ હર્જન.
(૩)	પરચેશ બાતાનો મત્રી.	મિ. એ. જે. પાલ્ટુર.
(૪)	મંદ્યાન બાતાનો મત્રી.	લોર્ડ મિલનર.
(૫)	આમની મળાનો ઉપરી.	મિ. જોનર લો.
(૬)	મેટેટરી ઓફ રેટ, હિન્દુસ્તાનનો. ...	મિ. ઈ. એસ. મોન્ડેયુ.
(૭)	ગાન્ડર મેટેટરી ઓફ રેટ ફોર ઇન્ડિયા. ...	લોર્ડ સત્યેન્દ્રમન મિલ.
(૮)	નાણાં બાતાનો ઉપરી	મિ. જોસ્ટિન ચેમ્પરલેન.
(૯)	સર્કાર તથા વિમાન બાતું....	મિ. વિન્સ્ટન ચર્ચીલ.

પ્રેમચંદ્ર રાયચંદ્ર ટ્રેનિંગ કોલેજનો સને ૧૯૧૬નો અભ્યાસક્રમ. ૧૧

અમદાવાદ, પ્રેમચંદ્ર રાયચંદ્ર ટ્રેનિંગ કોલેજનો સને ૧૯૧૬નો
અભ્યાસક્રમ.

(૧) લાખા.

બીજું વર્ષ:—

પાઠ્ય પુસ્તક “મુદ્રારાક્ષમ કિંવા મેળની મુદ્રિકા” સને ૧૯૧૫ની
ચોથી આવૃત્તિ, અનુવાદક, કેશવલાલ દર્વદરાય કુન.

આ નાટકના પહેલા પાંચ અંક પૃ. ૧ થી ૯૦.

ત્રીજું વર્ષ:—

પાઠ્ય પુસ્તક “સાહિત્ય રત્ન” સને ૧૯૧૬ની ૬ઠ્ઠી આવૃત્તિ, મંધો-
જક ઈ. પ્રા, ખાન માલેગ, બી. એ., અને નરહરિ ગ્રંથકલાલ, એમ. એ.
એલ. એસ. બી.

આ પુસ્તકમાંથી પર્વદ કરેલાં નીચેના પદ તથા નાટ્ય તથા ગદ્યના કૃત્તર,
પદ:—

નરસિંહ મહેનો—પ્રભાતિયું ૮મું, ૯મું અને ૧૦મું.

અખો—માયા વિષે. (લીટી-૧ થી ૩૩, ૫)

સામગ્રીભટ—આદમ કર્મ.

દયારામ—પહેલું પદ.

ધીરો લક્ષ્મ—પહેલું પદ.

નર્મદાચક્ર—સાદમ.

દશપતરામ—લક્ષ્મી.

ગોવર્ધનરામ—હિંદુ લગ્નની કૃત્રિપતા.

નરસિંહગવ—ઉત્તરા અને અભિમન્યુ તથા મધ્ય રાત્રિયે કાવચ.

કસાપી—સિંહારીને

ખગરદાર—ગુણવંતી ગુજરાત.

લક્ષ્મિ—અનેરી આશા.

કવિતાના મુખપાઠ:—

નરસિંહ મહેનો—પ્રભાતિયું ૮ મું.

દયારામ—પદ પહેલું.

ધીરો લક્ષ્મ—પદ પહેલું.

૬૨ પ્રેમચંદ રાયચંદ ટ્રેનિંગ કોલેજનો સને ૧૯૧૯નો અભ્યારાકમ.

નર્મદાશૈકર—સાક્ષમ.

નરસિંહરાવ—ઉત્તરા અને અભિ પાંચુ તથા ગૌડા રાગિયે દાવલ.

કવાપી—શિકારીને.

અમરદાર—ગુણ્યતી ગુજરાત.

લલિત—અનેરી આચા.

નાટ્ય વગેરે.—

પ્રેમાનન્દ—શ્રીદામાની સફળ પ્રકૃત.

નંદરાકર—સંસાર સાગર.

મણિધાલ નબુબાઇ—ચારિત્ર અજ, પ્રમત્ત પ્રકૃતિ તથા કુવન ચરિત્ર.

દાસતરામ—અભિમાન

મનમુખરામ—અસ્ત અને ઉદયનું દંડ.

ગોવર્ધનરામ—સરસ્વતીચંદ્રનો મૃદુલામ, અંગદામને મણિમુદ્રાનીએટ,

સરસ્વતીચંદ્ર ને ખાવાઓ, તથા કુવારી કુસુમ.

(૨) સંસ્કૃતનો અભ્યાસક્રમ.

૩ છું વર્ષ.

શાકુન્તલ.

૪ થો અંક

ગિણિકા

પાઠ ૨૬ થી ૩૩

૨ છું વર્ષ.

સિણિકા.

પાઠ ૧૭ થી ૨૬

વાર્તા.

૪ ને ૬

૧ છું વર્ષ.

સિણિકા.

પાઠ ૧ થી ૨૦

નીતિના

પાઠ ૧૫

સૃષ્ટિજ્ઞાન.

વર્ષ ૧ છું.

વનસ્પતિ —

મૂળ, થડ અને પાન અને તે નાં કર્તવ્ય. ફુલના વાગ્ય અને કર્તવ્ય.
ફળ. ખીની રચના. ખીન્નેદખન ક્રિયા.

પ્રાણી:—

પહેલી ગુજરાતી ચાર' ચોપડીઓના સહિતાનના પાઠમાં આવતાં પ્રાણીઓ સંબંધી વિશેષ જ્ઞાન દેડકાની જીવનદશાનું અવલોકન.

આકાશ અને હવા:—

પવનની દિશા પારખવી. આકાશમાં સૂર્યના સ્થાન ઉપરથી આશરે વખત જાણવો. તડકામાં લાકડીના પડછાયા પરથી દિવસનો સમય જાણવાની રીત, અને તેનો સૂર્યઘટીયંત સાથે સંબંધ.

થર્મોમીટર, બેરોમીટર તથા વરસાદના એક આઠવાડીઆનો માપનો નકશો.

વર્ષ બીજું.

વનસ્પતિ:—

એકદળ અને દ્વિદળ વનસ્પતિનાં મૂળ, શાક, પાન અને ફુલમાં તેજાવત્ રંગીકરણ, બીનો દેશાવે, અપુષ્પ-વનસ્પતિનું અવલોકન. વનસ્પતિનો દેશ અને આર્બોરેલા સાથે મંબંધ, મનુષ્યને ઉપયોગી વનસ્પતિનું નિરીક્ષણ. (ધંઈ, જાંજરી, ડાંગર, મકાઈ, જુવાર, ખેર, વાલ, ચણા, તલ, એરંડો, કપાસ, લીંડો, રંગિણી, જાડાકા, દુંગળી વગેરે સ્થાનિક છોડ).

પ્રાણી:—

મરચીના ઈંડાનું નિરીક્ષણ. પક્ષીની ચાંચ અને પગ. અગસીઈ, વંદો, માખી, મધમાખ, અને મચ્છરનું નિરીક્ષણ. એરંડીના રેશમનો ઈંડાની જીવનદશાનું અવલોકન.

આકાશ અને હવા:—

જુદી જુદી ક્ષેત્રમાં સૂર્યના સ્થાનની ફેરફારીનું નિરીક્ષણ. ચંદ્રની કળાઓનું નિરીક્ષણ.

આગ કામ:—

સાબોપયોગી ખગીયાના ઉદ્દેશ, તેની વ્યવસ્થા અને રચના.

વર્ષ ત્રીજું.

વનસ્પતિ:—

કોળા, દુધી, કપાસ, રંગિણી, પારિજાતક, રાઈ, લેવતરી અને કુળના વર્ગના સ્થાનિક છોડનું નિરીક્ષણ.

પ્રાણી:—

આખી મુજરાતી વાચનમાળાના મુદ્દિયાનના પાંકમાં આવતા પ્રાણી-
જોનું વર્ગીકરણ.

બાગમાં થતા નાસકારક જંતુઓનું નિરીક્ષણ અને તેમને અટકાવ-
વાના ઉપાય (તીડ, ઉધાર્ષ, કાતરા વગેરે.)

આકાશ અને હવા:—

પ્રુલ્લી આંખે દેખી શકાય એવાં નક્ષત્રોનું અવલોકન.

ખાગ કામ:—

કલમ બનાવવી. છોડને એકથી બીજી જગાએ રોપવા.

તા. ૬.—ખીજા વિષયોનો અભ્યાસક્રમ અર્ધ સાલ મુજબ.

વાણી-વિનોદ.

વિષય-પાણી—

(લખનાર—મિ. ગીરમશકર કરુણાશકર બટ, તાલુકા રફૂલમાસ્તર—વન્થેગામ.)

આવાંચીન શિક્ષણપદ્ધતિઓ, પેસ્ટેલોગ્રી, ફ્રોબેલ, મોન્ટેસેરીની અને
સ્કોર્ફડ એ પદ્ધતિઓ દાખલ થઈ છે, પરન્તુ તેનો સાર એ નીચે છે કે:—

ને હેંશથી કામ કરનાર ઉદ્યોગી શિક્ષક હોય તોજ એ દરેક
પદ્ધતિનું પરિણામ ફળદાયક નીવડે છે, અને એમ ચવાથી વિદ્યાર્થીઓની
સહાજક શુદ્ધિ ખીસે છે, શોધક વૃત્તિ વધે છે, પૃચ્છા સતેજ થાય છે
અને શિષ્ય શિક્ષકમાં ગાદો મેળંધ નોડાય છે.

બાળકને ગમે તે શિક્ષણમાં આનંદ અને મમત આપવી એ એક
શિક્ષકની અદ્વિત-શુદ્ધિનું કાર્ય છે.

મહેતાજી—છોકરાઓ, તમે પાણી વિષે નિબંધ લખી લાવ્યા હતા, ત્યારે
આપણે ઠરાવ્યું હતું કે, એ વિષે થોડી વધારે વાત હવે પછી
કરીશું. તો ચાલો, આજે એ વિષે તમને થોડો આનંદ આપીએ:—

વિનોદભાઈ, તમે પાણી વિષે કુંકમાં બોલી જશો ?

હા, સાહેબ—કુદરતે કુનિયા પર પાણીને એ બાગમાં વહેવું છે.

(૧) ખાઈ અને (૨) મીઠું.

ખાસ પાણીને મોટા જથ્થો (અંડાર) પૃથ્વીપર છે.

(મહા સાગરો.)

(૧) તેની વરાળ એજ વરસાદનું સાધન.

(૨) તેનાથી દૂરના દેશો સાથે વ્યાપારી ગંબંધ.

(૩) મીઠાનો મોટો ભંડાર.

ચ. મીઠું પાણી નહી, તથાવ, ને સરોવરમાં હોય છે.

(૧) નદીદ્વારા કુદરતે મીઠા પાણીને યજ્ઞ પ્રદેશમાં મૂકે પાડ્યું છે તેથી તે રંધિવા, ખાવા પીવાના, ને નદાવા ધોવાના કામમાં વાપરવા મળી રહે છે.

(૨) કેટલાક પ્રદેશોને તે રસાળ કરે છે, તેમ ખેતીવાડીને તે મહુજ ઉપયોગી છે.

(૩) તેની વરાળ થવાથી અને એ વગળને ઉપયોગમાં લેવાનું સાધન ભુદ્ધિમાન અને સતત ઉદ્યોગી મદાન પુરપોષ્યે કરી આખ્યાથી, જનરજસ્ત મીઠો, અને અનેક જાતના સાંચાઓ તેનાથી ચાલે છે. તેમજ

(૪) પાણીના ધોધની ગતિથી પણ અનેક મંચાઓ ચાલે છે.

ફ. વૈદ્ય-વિદ્યામાં પાણીનો નીચે પ્રમાણે ઉપયોગ થાય છે.

(૧) જન્મન પર જીનો પાટો જાંધી રાખવાથી જન્મન રૂઝાઈ જાય છે.

(૨) પછાડ ઉપર પાણીની થોડી મિનિટ મૂકી ધાર કરવાથી શાંતિ મળે છે, ને ખેલાન થયેલ માણસ શુદ્ધિમાં આવે છે.

(૩) જીનું પાણી ઠારીને પીવાથી ઔષધરૂપ ગણાય છે.

(૪) દમોશ પગેલીએ જીડીને થોડું ટાડું પાણી પિનારને અમુક વ્યાધિ મટે છે.

(૫) જન્મથી ટાડે પાણીએ નદાવાની ટેવનાળો માનુસ થવું કરી નીરાગી હોય છે.

(૬) અમુદના જળમાં નદાવાથી રંધિવા જેવા વ્યાધિ મટે છે.

પાણી વિશે થોડો વિનોદ.

હાકમઓ, - પાણી સંબંધનો અર્થ, જળ, ગૂ, નીર, ખાજ ઇત્યાદિ છે.

મહુ કેટલાંક વાક્ય આપવી સુજરાતી ભાષામાં એમાં છે કે ત્યાં પાણી સંબંધનો અર્થ જુદે જુદે વાકો જુદો જુદો થાય છે.

- ૧ કુલમાં પાણી ખૂટ્યું છે. (જાળ)
 ૨ ઘોઘ ' પાણીવાળો ' છે. (તેજવાળો)
 ૩ મોતી ' પાણી વગરનું ' છે. (કિંમત વિનાનું)
 ૪ છોકરો ' પાણીવાળો ' છે. (ચંચળ)
 ૫ આજથી આ લાઈનાં ' ઉતરતા પાણી ' છે. } (ઉતરતી સ્થિતિ :
 ૬ ૧ ગજવેતને ' પાણી પાયુ ' (પાણુ કે ધાર આણી.)
 ૭ ગમે તેમ કરો, પણ આ ધસ-મમાં નક્કી ' પાણી મુઠું ' છે. } (દોષવાળો)
 ૮ અરે લાલા માણસ મોટા થયો, પણ ' સપાળા વરસ પાણીમાં મયાં લાગે છે. ' } (મૂર્ખ છે)
 ૯ ' દાંકણીમાં પાણી લઈ જુડી મર ' (તુચ્છકાર)
 ૧૦ ' દૂધના દૂધમાં, ને પાણીના પાણીમાં ' (યોગ્ય થયું.)
 ૧૧ અરે આત્યે ' નેનનાં પાણી મોળે ગયા. ' (ઉલટું થયું.)
 ૧૨ શું ! ' પાણીમાં મો નોયું છે. ' (ચરાતનનો અર્થ)
 ૧૩ તે ઉતાવળે ગયો, પણ ન્યાં આર }
 આખ બેજી થઈ ત્યાંતો ' પાણી પાણી થઈ મગો. ' } (નરમ પડ્યો.)
 ૧૪ ' આંગિમાં પાણી લરાઈ આવ્યાં. ' (આવું)
 ૧૫ અરે લાઈ શું કરીને ? આ માલ તો ' પાણીને મૂલે કાઢવો પડે છે ' } (આંધી કિંમતે.)
 ૧૬ એવાં કામને માટે રામજીએ તો }
 હવે પાણી મૂક્યું છે. } (પ્રતિજ્ઞા લીધી.)
 ૧૭ શીદ ફિકર કરો છો ? એ છોકરો }
 એને પાણી પાય એવો થશે. } (હરાવળે-કે થકનશે)

ધારણતર્ક

- ૧૮ ઠીક છે " ટાટે પાણીએ ખસ જાય છે " (ખસેડવાના અર્થમાં)
 ૧૯ અરે, આ, " પાણીથી પણ પાનજો છે " (હલકો મનનો)
 ૨૦ મહેનત પર " પાણી ફેરવ્યું " (જગાડ્યું એ અર્થમાં)

સામ્રાટ પ્રથમ જયોર્જને આશીર્વાચન.

(યોજા રા રા ર. કે અજગીઆ.)

અતલોપિકા

દોહત

પંખો જોડે નખમડળે, ચમર ઢળે શિરતાજ,
મધપુડે મધુસ ઝરે, જ્યોત ઝળે રવિતાજ; ૧.
રઘુપતિ રામ હદે ધરે, જન્મ મરણ દુખ ભય;
ચહેરો ન કદિ ગર્વથી, ફૂંકમ દરિ એ થાય, ૨.
જોમે હરિસ આખવો, યોરી સાન વિશેષ,
દરા પદ અક્ષર આદિના, દે આશીષ નરેશ. ૩.

બ્રિટિશ સામ્રાજ્યને વિજય ધન્યવાદ.

હુરિગીત ૭૬.

જયવિજયે જય જયકારને, રાજેન્દ્ર રાજ્યે ગાજિયો,
ગૃમાર્જી ગર્જન ગાઠનો દારી આરે બહુ લાજિયો,
જેહો લરાઈ પરહદે, કાપી જઈ સિંહનાદથી, ૧.
કેડે પડે શિવ કેશરી, અનજો રહું ફરી વાદથી,
બ્રહ્માડ લેવું બાયમાં, ને ગગન કિલા બાધવા,
નવ તૃપ્ત તૃષ્ણા તે ચશે, જયમ ત્રાગ કાચા સાધના,
તોડો વિતરો કે કરે, ક્યમ સિંહ બ્રિટિશ છોડશે,
જોયા વિા બહુ જોવકા, ખેતી હવે શિર કેડશે ૨.
ધન માત ગેમી પત્નીને સુત પિતિ ધન રણ પાઠવ્યા,
નિમ્ન બ્રૂષ રેચા ને હવી, અરિના હડાવ્યા ના હડવા,
છે ધન્ય અંગન દેશને, તામાશ સિંહુસ્તાનને,
સામ્રાજ્યનો જય જોતતા, છે ધિક અરિ નાંદાનને; ૩.
ધન મિન બ્રિટિશ રાજ્યના, સુટેક ખતે જળજી;
ધન પ્રભુ ચૂરી સર્ને, હર ધરી આદા પાજરી;
વૈમાનિકા ધન નાવિકા, ઝીલનાર જોળા જોળના,
છે ધન્ય રણ સેના ચડી, કરતી ખર્ચે ચાલોમના, ૪
લઈ પક્ષ લશે દ્વંડો, જયવિજય આખોઈ હૃદિરે,
જય તો સદા છે નર્યનો, એ વાત નિશ્ચય તો કરે,

બહુ હર્ષ વાખ્યો સર્વને, મુરોપોં મુદ્ધ વિરામતાં;
 ઉજળ્યો વિજય દદ લાવથી, જયગોષ્ઠ પરા જગ જતમતાં; ૫.
 ખિદિશ સામ્રાજ્યે રહો, ન્યાયી ધ્વજ નિત ઊડતી;
 જામે અધિકે યશ જગ વિષે, સમ્રાટ્ જયોર્જ જીવે આતિ;
 સમશેર શરા સાધનો, ધન પીર ફૂર સરદારને;
 વર્ગો ધન્ય ખિદિશ રાજ્યને, જય વિજય જય જયકારને. ૬.

લડાઈની મુખ્ય હકીકત.

(સ. રા. હરરાય અમુલખરાય દેસાઈ બી. એ. ૬)

ઓસ્ટ્રિયાએ સર્વિયા સામે લડાઈ જાહેર કરી તેના પર ધસારો કર્યો, અને સર્વિયાની મદદે જવા રાજિયા તૈયાર થયું, એટલે જર્મનિએ તેને ધમકી આપી ક્રોન્સને કચડવાના ઈરાદાથી બેલ્ગ્રાદના મુલકમાં ઘુસી જઈ પોતાનું લશ્કર આગળ પાડ્યું, ત્યારે મહાન મુદ્દની શરૂઆત થઈ એમ સધળી દુનિયાને લાગ્યું આગ બેલ્ગ્રાદનું અલગપણ જર્મનિએ તોડ્યું એટલે ઇંગ્લાંડે જર્મન સામે લડાઈ જાહેર કરી. ૧૯૧૪ના જૂનની ૨૮મીને રાજ ઓસ્ટ્રિયાના રાજકુમારનું ખૂન થયું ત્યારથી ૪થી ઓગસ્ટ સુધીમાંજ આ યનાવ બન્યો. લડાઈ અટકાવવાના ઉપાયો યોજવાના રાજ-દારી યુરોપના સઘળા પ્રયત્નો નિષ્ફળ ગયા.

જર્મનિને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ ન હતો કે બેલ્ગ્રાદનું નાનકડું લશ્કર દુનિયાના મોટામાં મોટા લશ્કર સામે ટક્કર ઝીલી સેકશે. બેલ્ગ્રાદને માટે બે રસ્તા ખુલ્યા હતા. એક તો જર્મનિને પોતાના મુલકમાં ઘઈને જવા દેવા અને તેમ કરી પોતાની આગર સુમાવવી; અને બીજો આગર સાચવવા ખાતર મોટા લશ્કરની સામે થવું—રિયાની ભરતી અટકાવવા પ્રયત્ન કરવો. બેલ્ગ્રાદને આગર ખાવા કરતા લડવાને માર્ગ પસંદ કર્યો. પ્રથમ દીંજના કિલ્લા આગળ રાના આવ્યો. દીંજ આગળ જર્મનિને આર દિવસ ભાગવા પડ્યા. તન્ત ક્રોન્સમાં જવાની આરા રાખનારા જર્મનોની આરા લંજ ઘઈ, કિ દેબંધી તોડવાની તોપો પાછળથી લાવવાનો તેમનો વિચાર હતો તે ફેરવવા પડ્યો, અને તેમને તે તોપો તરત મંગાવવી પડી, કારણ કે પચ્ચે નામુર રંગર લશ્ચમના કિન્શાએ પડેલા હતા. જરૂરી ઓગસ્ટે નામુર પડ્યું, એટલે લડાઈ રૂઢ થયે ૧૫ દિવસ ઉપર

ચર્ચા ગયા. આ દરમિયાન અંગ્રેજ ફ્રેન્ચનાં લશ્કરોમાંથી થોડાક માણસો બેલ્જિયમની મદદે ગયા, પણ તેથી કંઈ બરતીનાં મોત્ત અટક્યાં નહિ. અંગ્રેજોને લશ્કર ક્રાન્સમાં ગયું એ વાત ખરી પણ તેમાં ફક્ત ૭૫ હજારજ માણસો હતા. અંગ્રેજ લોકોના મુત્કો બેટ હોવાથી તેમણે ફક્ત કાફલા-ઉપરજ વધારે લક્ષ આપેલું અને જમીન પરતું લશ્કર બહુ સમવાની ઇચ્છાજ નહિ રાખેલી. ફ્રેન્ચ અને અંગ્રેજોએ આગળ વધતા જર્મનોની સામે બેલ્જિયમની દક્ષિણના ભાગોમાં ટક્કર ઝીલી, પણ પોતાનો પક્ષ ટક્કર ઝીલી નહિ શકે એમ લાગવાથી ફ્રેન્ચનું લશ્કર પાછું પડવા માંડ્યું. બૂક્ષમાં તેના સરદારે અંગ્રેજોને તેની ખબર કરી નહિ. આથી આ ખબર અંગ્રેજ સરદારે જનરલ ફ્રેન્ચને મોડી પડી. આ વખતે આપણું લશ્કર મોન્સ નામના બેલ્જિયમની દક્ષિણે આવેલા મથક આગળ હતું. અંગ્રેજોના નાના ૭૫ હજારના લશ્કર સામે જર્મનિનું ત્રણગણું લશ્કર ગોડવાએલું હતું. ધીરજ અને હિંમતથી તેઓ લગલગ મો માર્શલ સુધી પાછા પડ્યા અને પાછા પડનાં પડતાં પણ તેમણે જર્મનો સામે સખત લડાઈ આણી રાખી હતી.

અંગ્રેજો લડાઈમાં ઉતર્યા એટલે તેમનાં સંસ્થાનો પણ લડાઈમાં ઉતરીજ ચૂક્યાં હતાં. કેનેડા, ઓસ્ટ્રેલિયા, દક્ષિણ-આફ્રિકા, હિંદુસ્તાન વગેરે મુકકમાંથી લશ્કરો ક્રાન્સ જવા તૈયાર થયાં. જર્મન લશ્કર પારિસની લગો-લગ આવી પહોંચ્યું હતું. માર્ન નદી પર ફ્રેન્ચ અને અંગ્રેજોનાં એકજ લશ્કરે સખત ખૂનખાર લડાઈ પડી જર્મનોને પાછા ફરવા. આ આપણી પહેલી-જન ૧૯૧૪ના સપ્ટેમ્બરની ૧૨મીએ થઈ, જર્મનો પં માર્શલ પાછા ફર્યા, અને એઈન નદી પર મોરચો ધાલા બેઠા. જર્મની પાસે પુષ્કળ તોપો અને અખૂટ દારૂગોળો હોય એમ લાગતું હતું. દરે જર્મને લશ્કરે સામસામાં માર્શલો ખોદી બેઠાં. બેલ્જિયમના કિલ્લાઓ એક પછી એક લડી લડીને જર્મનોએ તાબે કર્યાં. બેલ્જિયમના રાજા તથા રાજકુટુંબ અને તેના મુખ્ય અમલદારો બેલ્જિયમ છોડી ગયા, અને ત્યાંના વચાખર વનડીઓ ઇંગ્લેન્ડ વગેરે દેશોમાં નાસી ગયા. બેલ્જિયમમાં લડાઈ પડી એટલે જર્મનીનાં લશ્કરો કેને, બ્રુક્સ વગેરે ક્રાન્સનાં જંદો પર સમારા કરતા લાગ્યાં. અર્થે બેલ્જિયમના બાગ્યા તુટ્યા લશ્કર માથે અંગ્રેજોનું લશ્કર હતું, અને દરિયા પરથી અંગ્રેજ કાફલો જર્મનિના લશ્કર ઉપર મખત નોપોનો મારો ચલાવતો હતો. આ કટાકટીના વખતે-બેલ્જિયનોએ પોતાની નાંદો પાળીથી

ખરી લીધી અને જમન લશ્કરના માર્ગમાં ભારે મુશ્કેલી ઠલી કીધી. તેઓના મારાથી અને આ પાણીના લયથી જર્મનો આ કાંકાના બંદરો આગળથી નાસી, છૂટ્યા.

આટલામાં આપણા દેશમાંથી શીખ વગેરેની પલટણો જઈ પહોંચી. જેવા તેઓ ક્રાન્તના માસેસ્ટ બંદરે ઉતર્યા કે તરતજ તેમને ફ્રેંચ લોકોએ ત્રાવી લીધા, અને તેઓને ઝપબંધ લગાઈના મેદાનમાં રવાને કર્યા. આ લગાઈમાં વપરાતાં લડવાનાં સાધનોથી તેઓ ખીનવાકિફાર હતા, તેમ છતાં પણ તેઓ ડ્યો વગર લગાઈમાં ઉતર્યા અને નોવેએપેલ નામનું ગામ જે અંગ્રેજોએ છોડ્યું હતું તે પાછું મેળવ્યું. પછીથી ચીત્રેની જળજળસ્ત લગાઈ થઈ, તે ૨૦મી ઓક્ટોબરથી તે ૧૭મી નવ્યુઆરિ સુધી ચાલી. પોતાથી જ ગણા જર્મનો સામે અંગ્રેજ લશ્કરે ટકરે લીધી સખત ટાઢના ફિવસો હતા તેમ છતાં પણ આપણા દેશનું લશ્કર ત્યાં સખત લડ્યું, અને તે લશ્કરે આપણા દેશની કીર્તિને ઝળહળતી કરી. ખરી ચીવટ અને બહાદુરીથી આપણું લશ્કર લડ્યું, અને તેને પરિણામે છેવટે જર્મનોને ત્યાંથી પાછા હઠવાની ફરજ પડી.

આ પશ્ચિમના રજીસ્ટ્રેશનો દશમોજ ભાગ આપણા અને અંગ્રેજના લશ્કરે સાચવ્યો હતો. બાકીનો ભાગ તેટલીજ બહાદુરીથી ફ્રેંચનું લશ્કર સાચવતું હતું. ખરો મારો અંગ્રેજ લશ્કર પર પડ્યો કેમકે તેઓ બંદરોના પામે તેમજ પારિસના સીધા રસ્તામાં હતા અને જર્મનોને બંદરો લેવા હતા તથા મીધા એકત્રમ પારિસ જવું હતું.

જે વખતે પશ્ચિમ રજીસ્ટ્રેશન પર આ મારો ચાલતો હતો તે વખતે રશિયનો ધીમે ધીમે આગળ વધતા હતા પ્રશિયાના પૂર્વ ભાગ તેમણે ધસારો કરી કેટલાંક સહેરો લીધા, પણ ૧૯૧૪ના ઓગસ્ટ માસ તેઓને લીડનગર્ગ નામના જર્મન સંગઠન ધણી સખત હાથ ખમ રશિયનોનું મોટું લશ્કર ઘેરાઈ ગયું. હવે જર્મનોએ પોતાના લશ્કર કેટલોક ભાગ આ તરફ પોતાના મુલકનો બચાવ કરવા માટે રાખી આ વખતે રશિયાનું બીજું લશ્કર ઓસ્ટ્રિયામાં પોકું હતું, અને ઓસ્ટ્રિયાને હરાવતું હરાવતું તે છેક પ્રીટમલ સુધી જઈ પ ૧૯૧૫ના માર્ચમાં તે કિલ્લો તેણે ઠગજે કર્યો. ઓસ્ટ્રિયા જે પડી વાની તૈયારીમાં હતું તેની મદદે જર્મન લશ્કર ગયું, અને ૧૯૧૫ના

અને જુલાઈ માસમાં રગિઅતોને તેમજે મારી હઠાવ્યા. રશિઆઈ પોલાંડમાં તે લશ્કરો ધુસ્યા અને વોરસો કબજે કર્યું. રશિઆ પાસે, તોપો ઓછી હતી અને દારૂગોળાની ઘણી ટાંચ હતી તેમ છતાં પણ તેણે સ્વીના આમળ જર્મનો સામે સખત લગાઈ લડ્યા કરી. તે પાછું ટટાર યઈ ૧૮૧૬ના જૂન માસમાં ફરીથી ઓસ્ટ્રિઆમાં ધુસી ગયું.

જે વખતે પશ્ચિમ અને પૂર્વ રશુલેત પર આ કામ ચાલતું હતું તેજ વખતે સર્વિઆ કે જેને લીધે આ લગાઈ સર યઈ હતી એમાં કશું છે તે નવરં બેઠું ન હતું. ઓસ્ટ્રિઆના મોટાં લશ્કરોને સર્વિઆ અને મોન્ટીનીઝોનાં લશ્કરોએ મારી હઠાવીને તેમના મુલકમાં પાછાં ધાલ્યાં હતાં. આ નાના રાજ્યની સામે બલગેરીઆને લગાઈ જાહેર કરવા સારૂ જર્મનોએ ઉત્કેષ્ટું. આ બલગેરીઅન પ્રજા રશિઆએ કરેલા ઉપકારો ભૂલી ગઈ, પણ તેમાં કંઈ નવાઈ નથી. કારણ કે તેનો રાજા ફર્ડીનાન્ડ જર્મન ઓલાદનો હતો, અને હજો દેવો-ઉપકારનો બદલો અપકારથી વાળવો એ તો જર્મનોની નીતિજ છે. સર્વિઆની ચારે તરફ દુશ્મનો આવી ગયા, અને તે દેશમાં તાવ વગેરે રોગો ફાટી નીકળ્યા તેથી આ નાનકડું રાજ્ય હવે ૧૮૧૫ના નવેમ્બરમાં દુશ્મનને તાબે યઈ ગયું, પણ તેનું લશ્કર બહાર નાસી ગયું અને હજુ પણ તે હિંમતથી લડે છે એવી કોઈકે કોઈકે વખતે ખબરો આવે છે. સર્વિઆની મદદે ઓસ્ટ્રિઆ તૈયાર થયું હતું. તેના પ્રધાન વેનેઝિલોસે આપણી પામે દોઢ લાખ માણસ માઝ્યાંજે આપણે સેલોનિકામાં ઉતાર્યા. આટલામાં જર્મનિની લાગવગથી ત્યાંના રાજાએ સર્વિઆની મદદે જવું માંડી વાળ્યું.

ત્યારે પૂર્વ અને પશ્ચિમે આ લગાઈઓ ચાલી રહી હતી, ત્યારે તાબે કરેલા મુલકમાં જર્મનો અનેક પ્રકારે લુલ્લમ ગુજારતા હતા. બેદશ્યમ જેવો નાનો દેશ પોતાની સામે ટકર ઝીલી પોતાનો અમૂલ્ય વખત ગુમાવી. ગ્રેકવેલી બાહુ ધૂળધાણી કરી નાખશે એવું તેમણે ક્યારેય પણ ધાર્યું ન હતું, અને ત્યારે આમ થયું ત્યારે તેમના ગુસ્સાનો પાર રહ્યો નહિ; તેમના સરદારો તરફથી એના દુશ્મન મળવા માંડ્યા કે તાબે આવેલાએ મુલકમાં ફર વર્તાવી દેવો. લગાઈમાં નહિ ઉતરેલાં અને નહિ ઉતરી શકે એવાં માણસોને-ઓ તેમજ પુરુષને, નાનાં તેમજ મોટાંને-સંવર્ગાને અનેક રીતે દેરાન દેરાન કરી મૂક્યા, ધજાં દેરાન દેરાન કરી મૂક્યાં. ધજાં એવાં

આણુની સહેલ.

દીપ લોકનાં ધરનાર લઈ લીધાં, લંટી લીધાં, તેમજ બાંજી મૂક્યાં;
 થા બાપડાએને ગરદન માર્યાં; ધણીક સ્ત્રીઓ તરફ બેઠાણીથી વર્ત્યાં,
 છોકરીની લાજ લંટી, દેવસ્થાનો અને ગાદીઓની ધરિપતાલો ઉપર ગોળા
 ડાડ્યા, બેઠાણીમર્મા ત્રાસ વર્તાવવાના હેતુથી અને તેની પ્રજાને દેડડાવવાના
 હિતોદ્દેશથી આવા અનેક અનેક ઘોર કાળા કામો કર્યો. આવાં કાળાં કૃત્યની
 કાળાં દીક્ષી જર્મિનોને કપાળે સઘનો માટે ચોંટી છે, તે કેમે કરી કરી
 હુસાવાની નથી. તેમનાં આ ધાતકી કામો અને ત્યારબાદ તેમણે કરેલાં બીજાં
 તેવાંજ ધાતકી કામોને લીધે ફુનીઆની હદાર્થમાં નહિ ઉતરેલી ઝંઝાર
 પ્રજાઓએ એક પછી એક આપણા પક્ષમાં આવવા માંડ્યું અને તેમણે
 નકરી હગવ કર્યો છે કે ગમે તેમ થાય તોપણ આવી દૂર પ્રજાની શુદ્ધ શુદ્ધ.
 કેકાણે આણુવી. (અપૂર્ણ.)

આણુની સહેલ.

(અનુસંધાન ૫૪ ૩૭ થી.)

લેખક—રા. રા. સાહેબાલ અમૃતલાલ દવે. બી. એ. એસ. ટી. સી. ડી.
 તેલંગ હાઈસ્કૂલ ગોધરા.)

(ધોરણ ૩ના બાળકો સાર સહેલું વાચન)

“આણુ ઉપર સૌથી સરસ અને સુંદર જગા નખી તળાવની છે
 તેની આસપાસ પત્થરના મોટા મોટા ટેકરા છે, અને તે ટેકરામાંથી
 પાણીનાં ઝરણાં વહે છે. તે વડે એ તળાવ થએલું છે. આવા તળાવો
 સરોવર કહે છે. એમાં વરસાદને લીધે પણ પાણીનો ઉમેરો થાય છે
 અને તેથી તેની શોભા વધે છે. એ સરોવર નેઈ મને ધણોજ આ
 ધયો. ચારે બાજુએ દેખાવ એવો સરસ ચર્ચ રહ્યો છે, કે ગમે ત્યાં
 પાંચ દલાક ગાળ્યા. સરોવરની ચારે બાજુએ ફરીને નેઈ, અને
 એક ઝડની જાયામાં બેસી સારી રીતે શોભા નિહાળી. દાકતર ક
 તો ત્યાં જોરજ મઝા પડી. તેમને ત્યાંથી ઊઠવું જ ગમ્યું નહિ.

“અમારે ચાર દિવસમાં બધું નેઈ લેવાનું હોવાથી ટેટલુંક
 નેઈ પડ્યું. એક દિવસ સાંજે, આથમતો સુન્ન બહુ સરસ દેખાય
 જગાએ ગયા. ત્યાંથી દૂર ખુદ્દું મેદાન દેખાય છે, અને ત્યાં
 આથમ્યો ત્યારે આમપાસનો દેખાવ ધણો રમણીય લાગ્યો.

“ બીજે દહાડે અર્જુન દેવીનાં દર્શન કરવા ગયા. તે ટેકરી ચઢવી મણી કહ્યું છે. મારે એક બે વાર વચમાં બેસવું પડ્યું. કેમકે ચઢતાં ચઢતાં છાતી ભરાઈ આવતી હતી, અને શ્વાસ માતો ન હતો. ટેકરી ઉપરથી મારે આંખોએ સાંખી નજર કરી ચકાવ છે, અને ત્યાં થોડો વખત બેસવું ગમે એમ છે. આ અર્જુન દેવીના નામ પરથી આણી નામ પડ્યું હશે.”

“ પછી એક આખો દિવસ અચળગદની ટેકરી ભોવામાં ગાળ્યો, રસ્તો ધણો લાંબો છે, અને અમે ચાલીને ગયા હતા એટલે થાક ધણો લાગ્યો. ત્યાં ઉપર નાનાં ઝરણું છે, તેને આવણું ભાદરવો કહે છે. તેમાં અમે નાલા, કંડાગાર પાણીને કીધે અમારો થાક ઉતરી ગયો. નાલા પછી જૈન સેઠિયાં દહેરું ભોવા ગયા. ત્યાં ચૌદ સોનાની મૂર્તિઓ છે. દહેરાની ચોલા પશુ સારી છે. પછી થોડું નીચે ઉતર્યો, અને એક ઘુન્દર મહાદેવના દેરામાં મુકામ કર્યો. ત્યાં બહુ જ સરસ છે. આસપાસ અનેક ચપાનાં ફાના ફગદે ફગદા અમે એકઠા કર્યા. ત્યાં જમી કરીને સાંજે પાઠ આણી આવતા ગયા.”

“ અચળગદની ટેકરી મણી હતી છે, પણ ત્યાંથી વળા એક બીજી હતી ટેકરી દેખાય છે. તેને ગુરુશિખર કહે છે. ગુરુશિખર આણીનું ઉંચામાં ઉંચું શિખર છે તે જમીનથી એક માઈલ કરતાં વધુ વધારે ઉંચું છે; અમને ત્યાં જવાનો વખત મળ્યો ન હતો.”

“ આણી ઉપર એક બીજી ભોવા લાયક જગા છે, તેને ગોમુખ કહે છે. ત્યાં મણી પગીચમાં ચઢવાં પડે છે તે ઉતરનાં પડે છે. ત્યાં ઝરણું પાણી ગાયના ગદોમાંથી વેતું હોય એમ લાગે છે. ત્યાં ફાઈ વાર વામ આવે છે.”

“ હે, વામ ? ખરેખર, જવતો વામ ? ”

“ હા, બાઈ, ખરેખરો વામ. પણ તે કોઈક જ વખત દેખા દે છે. પર્વત ઉપર ઝાડી બહુ હોય છે, તેથી તેમાં વામ ભરાઈ રહે છે.”

“ આણી પર્વત ઉપર વનરખતિ એટલી બધી છે કે તે ભોઈઆપણી આંખ ઠેર છે. જ્યાં લુઓ ત્યાં ઝાડજ ઝાડ બધે લીલું ફૂલ જેવું છે. આગળ પાંચમી ચોપડીમાં આણી વિષેની એક કવિતા છે; તેમાં તું શીખીશ, કે ત્યાં

‘ સુખી ઝાડનાં મુંડની ઝાડી ઝાડી.’ ”

“ વાઈ, રમેશ, આણી સિવાય કોઈ બીજાં પર્વતનાં નામ કે ભોઈએ.”

“ શેત્રુંજી, ગિરનાર, પાવાગદ.”

આશુની સદેશ.

“શાખાચ, મે પાપાગઢ નેચો નથી; પણ ગિરનાર અને શેત્રુંજી એ નેચા છે. તેમાં ગિરનાર એ આશુના જેવો લીલો ડુંગર છે. એટલે તેના ઉપર પાણીનાં ઝરણુ અને ઝાડ પુષ્કળ છે. પણ શેત્રુંજી તેવો નથી. તે તો તદ્દન સુકો છે. ઉપર બીલકુલ ઝાડનું નામ મળે નહિ. પાણીનાં ઝરણુ પણ નથી. શેત્રુંજી ઉપર જૈન લોકનાં દહેરાં બહુ સારાં છે; પણ મને ગિરનાર વધારે ગમે છે. રમેશ, હું કાલેજમાં લખતો હતો, મારે એક વાર ગિરનાર પર ગયો હતો, અને ત્યાં મે દિવસ રહ્યો હતો. મહુ રાજઆમણી જગા છે.

“વારં, આશુ ઉપરનાં જૈન દહેરાંની વાત કરતી હજી બાકી રહી, એ દહેરાં માણસની બનાવેલી કારીગીરીના ઉત્તમ નમુના છે. તેમાં બે બહુ નેવા લાયક છે. એક વિમળસાદનું દહેરું છે, અને બીજું વસ્તુપાળ-તેજ-પાળનું છે. તે બેઉમાં આરસપહાણની એવી સરસ ઝીણી બારીક નકશી છે, કે તે નોંધને આપણે તે બનાવનાર કારીગરનાં ખૂબ વખાણું કરીએ. ઉપર છતાં તમા ચાલવાઓ પર એની ચરસ કોતરણી કરી છે કે અમને તે જોતા ત્રણ કલાક થયા. તોપણ અને પુરંપુરાં ધરાયા નહિ, તેથી અમે બીજા દહાડે પણ દહેરાં જોવા ગયા.

“આ દહેરાં વિશે એમ કહેવાય છે, કે કોતરણી કરનાર કારીગરને આવતું હતું. તેથી કરીને વધારે રૂપું લેવા સારું તે લોકો વધારે ઝીણી નકશી કરતા હતા.

“રમેશ, આ દહેરાંના એક લાખને હાથીખાનું કહે છે. તેમાં આરસના બનાવેલા સુંવાળા ને રૂપાળા પુષ્પાળ હાથી છે. છ તો તે પર એસવાન મેડી જાય.

“આ ઉપરાંત, આપણે અહીં નદી પાર બંગલા છે તેવા ઘણા બંગલા આશુ ઉપર છે. પૈમાદાર લોકો દિનાજામાં આશુ ઉપર હવા ખાવે જાય છે, ત્યારે તે બંગલા લાડે રાખી તેમાં રહે છે. આપણે ત્યાં, રમેશ દિનાજામાં કેટલો બધો તાપ લાગે છે! પણ આશુ ઉપર તો જરાએ તાપ જાગતો નથી ત્યાંની દવા હડી છે, અને તેથી તાપની જગતમાં ત્યાં નારની તબીબત મધરે છે.

“વળી, ત્યાં આસપાસના રાજા મહારાજાઓએ પોતાના બંગલા બાંધેલા છે. તેમાં તેઓ ત્યાં આવે ત્યારે રહે છે. એ બંગલા

મુન્દર જે, સાદેખ લોકાને માટે ત્યા એક મોગી વીસી છે. તેને રજપુતાના હોટેલ કહે છે. ત્યા રહેવાનું ખરચ ભારે હોય છે. આપણા જેવા સાધારણ લોકને માટે પણ સગવડ છે. ત્યાં નખી સરોવરને કડિ એક રઘુનાથદાસજી મહાત્મજનું મંદિર છે. ત્યાં ઝોરડીઓ બાધેલી છે. તેમાં આપણે રહી શકીએ.”

“ત્યારે, મોટાભાઈ, આવતા ઉનાળામાં આપણે આજુ જવાનું નક્કી કે નહિ?”

“હા, રમેશ, નક્કી જેવું જ થાયું કરીને વૈશાખ ઉતરતાં કે વૈશાખ એમનાં આપણે ત્યાં જઈશું, અને પહેરે દિવસ તો જરૂર રહીયું.”

“વાહ, વાહ, ત્યારે આજુ તો આજુની સરેખ યવાની આજે બહુ ગમત પડી, હો, મોટાભાઈ!”

“ચારો દવે તઈ જઈએ.”

અન્યાયલોકન.

સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ લાપાન્તર મનાર, સ કલ્યાણનાય ન જોગી, બી.એ.
કિંમત ચૌદ આના

આ પુસ્તક રોબર્ટ મેકમિલનના ‘ઓરિજન ઓફ ધી વર્લ્ડ’ નામની ચોપડીનો અનુવાદ છે. જ્ઞાનજીવી બસો વર્ષ પૂર્વેની યુગેપના દેગોની સ્થિતિ તપામતાં મરજ માલમ પડી આરે છે કે તે વખતમાં ગ્રીક અને લેટિન ભાષા ઉપર લોકોનો એટલો મોદ હતો કે વિજ્ઞાનશાસ્ત્રનું ક્ષેત્ર બહુ થોડું ખેડાતું અને શરીરશાસ્ત્ર, આ પૃથ્વી પરના નેતન અને જરૂર પદાર્થો, આકાશી દ્રવ્યો, અને સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ વિશે ગમ્યાસના અભાવે લોકો બહુધા અધાર્મિક રહેતા તેવાજ પ્રકારનો અવકાશ કેટલેક ગમે હજી આપણા લોકોમાં ફેલાયેલો છે અને તે દૂર કરવાને માટે આરા અને બીજા વિજ્ઞાનના પુસ્તકોની બહુ જરૂર છે. વિજ્ઞાનશાસ્ત્રનો જેમ મનાવો સધારે થશે તેમ આપણામાના વજા હાનિજારક વર્ગો અને રિવાજો નાશુદ થશે, અને હુમ્મર ઉદ્યોગને માટે હિંમતવાદ જે અત્યારે ઘણી મફુશિત છે તે મરોગી થશે. આજે પાશ્ચાત્ય દેશો આપણા દેશ મરતાં સુધારા વધારામાં, કળા હુમ્મરમાં, છુતી છુતી શોધોમાં આગળ વધેલા છે તેનું એક સગળ કારણ ત્યાંના લોકો પે વિજ્ઞાનશાસ્ત્રના પ્રદેશમાં ઉઠા ઉતર્યા તેજ છે.

કેળવણીખાતાની બાહેર ખખરો.

૦-૨-૦ ને બદલે વધારી ૦-૨-૧ કરવાની મંજૂરી આપવામાં છે. વળી ખ્યાનમાં રાખવું કે આ કિંમત નવી આવૃત્તિને અંગેજ રવાની મંજૂરી આપવામાં આવી છે.

એ. ધ. સાહેબના તા. ૨૪-૧-૧૯ના હુકમ નં. ૧૩૧૯૨ થી ઉત્તર વિભાગની પ્રાથમિક શાળાઓમાં દસ્તકળા શિક્ષણ (રેકોર્ડ) નો નીચે મુજબ અભ્યાસક્રમ મંજૂર થયો છે,

કરણીય ભાગ.

ધોરણ ૪ થું.

૨. પાકોટ. (પછીના નમુના માટે સરખાતલું પગથીડું.)

૨. ભીતે દાંગવાનું પાકોટ (પરેલા આકારમાંથી તૈયાર થવું.)

૩. ચિત્ર મુકવાનું ચોક્કું. (" ")

૪. ફરકડી.

૫. કાતર રાખવાની ઢાંચલી.

૬. ખુમચો.

૭. ચોપડીનું પત્તુ દર્શાવનાર (ખૂણીડું.)

૮. ટોપલી.

૯. પેન્સીય રાખવાનું જોખ.

ધોરણ ૫ થું.

૧. દાંડણવાળી પેટી.

(વધારાના નમુના તરીકે વિદ્યાર્થીએ એક જોખ પથળના વડી. મિકાઈ અગર કંઈ ખાવાની વસ્તુ નિશાળમાં લાવવા વપરાય છે તેવી.) (હેવટે ઢાંગળા ઉમેરીને ગળવામાં રાખવા લાયક કાચરી શુક.)

૨. ચોપડીનું પુક.

૩. લાયાવાળી ટોપલી.

૪. રિક્કિટો રાખવાનું પાકોટ.

૫. ત્રિકોણાકાર ટોપલી.

૬. કામના ઢાંગળો મુકવાનું પાકોટ.

૭. દોસ વીટવાનું પત્તું.

(વધારાના નમુના તરીકે છેડે ચોડેના જોખ ખુલાના કકડાવાળી એક ફરકો; બાજી માં મહે છે તેને મળતી.)

૮. પેન્સી-ને બસી અણીદાર જનાવવાનું કાચપેપરવાળું પત્ર.
૯. સોયો રાખવાનું પાકીટ.
૧૦. રૂમાલ રાખવાની પેડી. (સળંગ ઠાકણાવાળી ચોરસ પેડી.)
ધોરણ છઠ્ઠું.
૧. ઝાઝલી (સામાન્ય Cપયોગમાં વપરાતી પુઠાના ટેકા-
વાળી. જે ત્રણજણા ભેગા મળીને પસ કરે.)
૨. કાર્ડ રાખવાનું પાકીટ.
૩. નોટપેપર મુકવાનું ચોરસ પાકીટ
૪. કાગળની કાચળી,
૫. ઓફિસોમાવપરાતું પાકીટ
૬. છબી મુકવાનું ચોકડું. (અંદરનો ભાગ ચોરસ કાપેલો.)
૭. ભીંતે ટાંગવાનું પાકીટ.
૮. શીતપત્તી કે જાન મુકવાની પેડી (લખચોરસ)
૯. ચાચની પેડી
૧૦. કાંસકી રાખવાની કાચળી. (એક જાણુએ કાપાવાળી સાગી જાનની)

ધોરણ ૭ છું.

૧. કાર્ડ રાખવાની ભીંતે ટાંગવાની કાચળી.
૨. ખૂમચો. (પટકોણ આકારનો)
૩. ઠાંકણી મુકવાનો ધન.
૪. કુચરો મુકવાનું ભીંતે ટાંગવાનું જોખુ.
૫. માપના ગ્રાહ પાખા હોય-એની ફટપટી.
૬. ટેબલ ઉપર રાખવાનું કેલેન્ડર.
૭. ચિત્ર મુકવાનું ચોકડું. (અંદરનો ભાગ ગોળ કાપેલો.)
૮. પટોણુ ચાપ તેતુ પાકીટ.
૧૧. બેન્કનો નમુનો. (ઓફિસ.)

સૂચના.—દરજ્યાતમાં સાધનો સાથે ઓળખાણુ કરાવનાના હેતુની કાગળમાંથી જુદી જુદી આકૃતિ કાપવાનો મદાવરો કરાવવો. દાખલાતરીકે ત્રિકોણ, ચોરસ, દરવાજો વગેરે,

(ઉ. ભા. ના મે. એ. ઇ. સાહેબના તાર ૧૮-૨-૧૯ ના હુકમ નં. ૧૩૩૫૬ ઉપરથી.)

જાહેર ખબર.

૧. આથી ખબર આપવામાં આવે છે કે વર્નાક્યુલર કાઉન્સલ પરીક્ષા ઉત્તર વિભાગમાં ત્રીજે જાણાવેલે રથએ તા. ૧૦ મી એપ્રિલ ૧૯૧૬ ને શુક્રવાર તથા તે પછીના દિવસોએ લેવામાં આવશે.

અમદાવાદ.	ભરૂચ.
નડિઆદ.	સુરત.
ગોધરા.	થાણા.

તા. ૨૪ મી જૂન ૧૯૧૫ ના મુખ્ય સરકારી ગેઝેટ ભાગ ૧ લામાં ૧૬૦૧થી ૧૬૨૪ સુધીના પાનામાં પ્રસિદ્ધ કરેલા તથા તા. ૨૧-૧૨-૧૮ ના સરકારી ઠરાવ નં. ૩૪૩૮ મુજબ સુધારેલા અને તા. ૨૬-૧૨-૧૮ ના મુખ્ય સરકારી ગેઝેટ ભાગ પહેલાના પાને ૨૪૬૪ મે જાહેર નિયમો પ્રમાણે પરીક્ષા લેવામાં આવશે. તા. ૧૦ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૨ ના કેળવણી ખાતાના નં. ૨૩૧૨ ના સરકારી ઠરાવ પ્રમાણે જે ઉમેદવારોની ઇચ્છા હશે તેમની પરીક્ષા બધા વિષયમાં ઉર્દૂ ભાષાના મેત્રમાં આવશે.

૩. જે મધ્યસ્થમરીક્ષામાં જેસવા ઇચ્છતા હોય ત્યાંના પ્રેસિડન્ટને ઉમેદવારોએ તા. ૧લી એપ્રિલ ૧૯૧૬ અથવા તે પહેલાં ખાતાની અરજ મોકલી આપવી જોઈએ. તે તૈયારી કરી પૂરું અરજ સરકારમાં આવશે નહિ.

૪. પરીક્ષાના પ્રથમ દિવસે પરીક્ષાની શી પ્રેસિડન્ટ તરીકે ઉચ્ચવવામાં આવશે.

૫. તા. ૨૧ થી માર્ચ ૧૯૧૮ ના મુખ્ય સરકારી ગેઝેટ ભાગ બીજાના ૪૬૨ મે પાને મુકરર કરેલી ચોપડીઓ સંબંધી ખબર આપવામાં આવેલી છે.

૬. થાણા મધ્ય રથએ બેઠવાના ઉમેદવારોએ તા. ૨૮-૨-૧૮ ના મુખ્ય સરકારી ગેઝેટ ભાગ બીજાના ૩૭૦ મે પાને મધ્ય વિભાગના એન્ડ્રુ કેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ તરફથી નીકળેલી જાહેરખબર જોવી.

૭. જે ઉમેદવારોએ તા. ૧લી એપ્રિલ ૧૯૧૬ ના રોજ ૧૫ વર્ષ પૂરાં કર્યા હશે તેઓજ પરીક્ષામાં બેસવાલાયક ગણાશે.

અમદાવાદ.	સહી. ડી. એસ. સાવરકર.
તા. ૨૪-૧-૧૯૧૬	એ. ઇ. ભાગ.
(ઉ. ભા. ના મે. એન્ડ્રુ કેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબની ઓફિસ.)	

ગુજરાત શાળાપત્ર.

પુસ્તક ૫૮ મું.

એપ્રિલ સને ૧૯૧૬.

અંક ૪ થો.

મુંબઈ સરકારનો ફેળવણી ખાતાનો સને ૧૯૧૭-૧૮નો રિપોર્ટ.

મહેશ્વળાન ડિરેક્ટર સાહેબે સને ૧૯૧૭-૧૮ નો રિપોર્ટ મુંબઈ સરકારને રજુ કરેલો તે ઉપર નીચે મુજબ મરકારી કરાવ પ્રસિદ્ધ થયો છે.

સાક્ષ મજકુરમાં એકંદર મુંબઈ ઇલાકામાં ફેળવણીને લગતી સરકારી તથા ખાનગી મંસ્થાઓ ૪૦૦ ની સંખ્યામાં છે. ગુજરાતના કેટલાક ભાગમાં જોગના ઉપદ્રવને કીચે વિદ્યાર્થીની સંખ્યાની હાજરીમાં તથા સંખ્યામાં અગાઉના જે વર્ષ કરતાં ઘટાડો માલમ પડે છે. લગભગ મોટું વર્ષ ચાલતું હોવાથી ફેળવણી ખાતાને લગતી નાણાંની બાબતમાં ખુબજ દરકસર કરવાની જરૂર પડી છે, છતાં સરકારે કેટલીક નવી ખર્ચ પાડ્યાં છે. કુલ ખર્ચમાં ૮૬૬ લાખ રૂપીયાનો વધારો કરવામાં આવ્યો છે. યડી સરકારે બહેલા રૂ. ૬૬૬ લાખ રૂપીયા ટ્રેન્ડ તથા અન્ટ્રેન્ડ શિક્ષકાના પગાર વધારામાં ખર્ચાયા છે. હતાકાને લગતું કુલ ખર્ચ રૂ. ૭૮૬ લાખનું છે, જેમાંનું રૂ. ૩૬૬ લાખ પ્રાથમિક શાળાને અંગે થયું છે, આથી સદજ નજીકનો કે મુંબઈ સરકારે પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકો તથા શાળાઓની સ્થિતિ સુધારવા જોઈતું લક્ષ હોયું છે.

ઉચ્ચતર ફેળવણી તથા માધ્યમિક ફેળવણી સમંધી સરકારે ચાલિત કર્યા છે તથા કરવા હજી છે તે સમંધી કેટલીક હકીકત આપ્યા પ્રાથમિક ફેળવણી ને હાલ અગત્યનો સવાલ મનાય છે તે વિષે નીચે મુજબ હકીકત આપી છે.

આ ખાતે વાર્ષિક ખર્ચમાં રૂ. જે લાખની માન્યતા ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. આને પરિણામે શાળાઓની સંખ્યામાં પ્રાથમિક ફેળવણી. ૪૦૦ નો વધારો થયો છે, ૬૭ કેટલીક ગામ એવાં છે કે ત્યાં શાળાઓ ઉભારી સકાઈ નથી.

મુંબઈ કેળવણી ખાતાનો સને ૧૯૧૭-૧૮ નો રિપોર્ટ.

આથી શરૂઆતમાં સરકાર ૧૦૦૦ ની વસ્તીવાળા ગામ દીક એક નિશાળ ખોલવા ઇચ્છે છે. આગળ જતાં ૫૦૦ માણસની વસ્તી દીક એક નિશાળ કાઢવાની યોજના અમલમાં મૂકશે. અન્ટ્રેન્ડ શિક્ષકનો પગાર રૂ. ૬) થી વધારી રૂ. ૧૦) કર્યો છે અને અન્ટ્રેન્ડ હેડમાસ્ટરનો રૂ. ૧૧) ને બદલે રૂ. ૧૨) થયો છે. મોધવારી લઘુ આપવાની દરેકનો ખાતુકમે રૂ. ૧૨) તથા રૂ. ૧૫-૧૬ થયો છે, જેને પરિણામે કુલ ખર્ચ રૂ. ૪૩ લાખ થયું છે. હાલની મોધવારી નેતા આ શિક્ષકોને પુરતો પગાર મળતા નોઈએ. એ વાત મરકાર સ્વીકારે છે, છતાં ટ્રેન્ડ શિક્ષકો મળતા હોય તો અન્ટ્રેન્ડ રાખવા પોતે તારાજ છે. આથી હલાકાના દરેક જિલ્લામાં એક ટ્રેનિંગ સ્કૂલ સ્થાપવાનો ઇરાદો છે. આથી દરેક જિલ્લામાં અન્ટ્રેન્ડ શિક્ષકોને બદલે એક વર્ષની ટ્રેનિંગવાળા શિક્ષકોને નીમી શકશે. ચાલુ વર્ષમાં એ. મિ. પ્રોસેસ બીલ પસાર થવાથી મ્યુનિસિપલ સ્કૂલોમાં મફત તથા ફરજિયાત કેળવણી દાખલ થશે. કેટલીક મ્યુનિસિપલિટીઓએ આ યોજના સ્વીકારી છે અને વધારે વેરા નાખી ખર્ચને પહોંચી વળવા ઇચ્છે છે.

છાકરીઓ વધારે સંખ્યામાં લણી શકે એ હેતુથી વધારે સરજત કરવા સરકાર આવતા (૧૯૧૬-૨૦) ના વર્ષમાં

શ્રી કેળવણી.

જુદી નિશાળો કાઢી અગર છાકરાઓની નિશાળમાં છાકરીઓને લગતા ખાસ વર્ગ ઉપાડી સગવડ કરી

આપવા પાર છે.

મુમયમાનોમા

મુસલમાનોની
કેળવણી.

કેળવણી લેનારની સંખ્યામાં વધારો થતો જાય છે નિશાળોમાં શિક્ષણ ઉર્દુદ્વારા આપવું કે નહિ તે લગતો અગત્યના પ્રશ્નો નિર્ણય આ વર્ષમાં થયો છે દરેક રથને મુસલમાન વિદ્યાર્થીને પોતાની ઇચ્છા મુજબ પ્રાંતની ભાષાદ્વારા અગર ઉર્દુદ્વારા શિક્ષ લેવાની છૂટ મળી છે. જે વિદ્યાર્થી ઉર્દુદ્વારા શીખે તેમને પોતાના વિભાગ બોલાતી ભાષા ખીજી ભાષા તરીકે શીખી પડશે ન્યા વિદ્યાર્થી ઉર્દુ શીખતા ન હોય ત્યાં ઉર્દુને ખીજી ભાષા ગણી લેવી. આ યોજના ઇત્યાદિ બધે મુસલમાન ભાઈઓએ સ્વીકારી છે અને તેમને ખર્ચ પણ છે. ખીજી અમલની બાબત છે કે સરકારે સિંધમાં લણના મુસલ વિદ્યાર્થીઓની કેળવણીનો વિસ્તાર કરવા એક લાખ રૂપિયા મળુર કર્યા

આ ગ્રાન્ટમાંના કેટલોક લાગ લાગક વિદ્યાર્થીઓને સ્કોલરશિપ આપવામાં ખર્ચાશે અને તે સ્કોલરશિપ મિડલસ્કૂલમાં દાખલ થાય ત્યારથી તે આર્ટ્સ કોલેજનો અભ્યાસ પુરો કરતાં સુધી મળશે. આ પણ ઉત્તમ યોજના છે. ઉપરાંત તે ગ્રાન્ટનો બાકીનો લાગ મુલાની શાળાને કાયમ રાખવા સારૂ ખર્ચાશે, કેમકે મિધમાં આ શાળાઓમાં ઘણા મુસલમાન વિદ્યાર્થીઓ ભળે છે, અને છેલ્લાં બે વર્ષમાં તેમની મંખ્યા ૮૦ ટકા વધી છે, અને હાલની ૯૦ ટકાની થઈ છે.

છેતરે કેળવણીખાતાને લગતી વ્યવસ્થા વિશે તથા મિંડ્રેઝર (માધ્યમિક) શિક્ષકોની ટ્રેનિંગ કોલેજના પ્રિન્સિપલ)ના અક્ષલ મૃત્યુ વિશે તથા મિંડ્રેનજે લડાઈમાં જવાથી નાદુરસ્ત તખીજતને લીધે વહેલા વાનપ્રસ્થ થયા તે બાબતનું તેમજ મિંડ્રે-મેસીસ બન્સ પેન્શન ઉપર જતા હોવાથી ખાતાને પડતી ખોટનું સૂચન કર્યું છે. હાલના ડિરેક્ટર સાહેબના એક વર્ષના અધિકાર દરમિયાન દેખવણી ખાતામાં પ્રાથમિક શાળાઓ તેમજ શિક્ષકવર્ગના પગારમાં વધારા વગેરે બાબતને લગતા થએલા સુધારાનું સૂચન કરી તેમનો આભાર મરકારે માન્યો છે.

લડાઈની મુખ્ય હકીકત.

(ગયા અંકથી આગ.)

(સા. રા. હરરાય અમુલખરાય દેસાઈ બી. એ.)

ઇટાલિનું સ્વતંત્ર રાજ્ય જર્મનિ અને ઓસ્ટ્રિયા સાથે કાતકરારથી બધાએકુ હતું તેમજ તેને ભૂતકાળમાં ઇંગ્લાંડે ધણી મદદ કરેલી; તેથી આ લડાઈમાં કોના પક્ષમાં તેણે ઉતરવું એ સવાલ નેના રાજદારી પુરુષોને પુંથરી ખાસતો રહેલો. 'ઇટાલિયન રેલેશન' સાથે ઓસ્ટ્રિયાના જ્ઞાતિમાં હતો તે તેણે આ વખતે કાલકરાર પ્રમાણે માગ્યો; જે આપવા ઓસ્ટ્રિયા દમ્ન-પમ્ન વિચાર કરવું હતું. ઇટાલિના રાજદારી પુરુષોમાં મતભેદ હતો. જર્મનિ અને ઓસ્ટ્રિયાના એલગીઓ દેશમાં ખટપટ બની કરવા બારે પ્રમન કરી રહ્યા હતા, પણ ઇટાલિની પ્રજા બેદલ્યમમાં વર્તવેલા ત્રામથી ઉચ્ચેસાઈ જર્મનિ અને ઓસ્ટ્રિયા તરફ તેા નજર જવું એવો વિચાર કરવા લાગી. આ અવસામાં જર્મનિના દરીઆઈ સરસારોએ સખમરીન એટલે પાણીમાં ડૂબીને

ફ્રાન્સમાં આગળ વધી રાહચું નહિ, અને મેળવેલી ભોંય પણ તેને છોડવાની જરૂર પડવા લાગી ત્યારે તેણે એરી વાયુ બનાવી તે મિત્રરાજ્યોનાં લશ્કર પર છોડ્યો. આપણા લશ્કરે તરફ પવન વાતો હતો તેથી આ એરની અગરથી ફેટલાક માણસો ગુંગળાઈ ગયા. દિમ્ભતથી કામ થયું નહિ ત્યારે સુઆઈ, દગલગાજી અને તે ઉપરાંત આવીનીચ યુક્તિથી કામ લેવા માંડ્યું. પણ આપણા રસાયણશાસ્ત્રીઓએ થોડીજ વારમાં તે એરની અસર ન થાય એવી યુક્તિ બોળી કાઢી, અને ત્યાર પછી આપણા લશ્કરને આમ એરથી મારવામાં જર્મનો ક્ષવતા નથી. પછીથી સગળી ઊઠે એવા પ્રવાહીઓ તેણે છોડવા માંડ્યા. આગ ક્યાં છતાં પણ તે ફાળ્યો નહિ. વર્ડૂનના કિલ્લા પર તેણે ચાર માસ મારો ચલાવ્યો, પણ ત્યાંના ફ્રેંચ લશ્કરે તેમને આખરે પાછા હટાવી કાઢ્યા, અને બીજી તરફ સોમ નદી પર આપણા લશ્કરે તેમને કાઢવી કદાજ્યા. ઇંગ્લાંડનાં કારખાનાંમાં ત્યાંનાં બૈરાઓ અને મરદોએ સખત કામ કરી તોપો અને ગોળાઓનો ફુંગર ત્રણી દીધો હતો. આ તોપો અને ગોળાઓ રાત દિવમ આપણા લશ્કરે છેડ્યા અને ખાંચ માર્સની સખત લડાઈ પછી જર્મનો પાછા પડ્યા. તેમના ૩૮૦૦૦ માણસો ફેદ પડ્યાં અને હાથોનો ધાણું નીકળી ગયો. આપણા અને આપણા મિત્રોના પણ ધણાં માણસો મુઆં. બન્ને પક્ષમાં લગભગ ૧૫ લાખ માણસો ધવાયાં અને પડ્યાં. આ લડાઈમાં આસપાસની જગીન ખરતાં ધરો, ઝાડો વગેરે તૂટી પડી ગયાં, અને બધે વેરાન જેવું થઈ ગયું.

ત્યારે આપણાં અને ફ્રેંચોનાં લશ્કરે ફ્રાન્સમાં જર્મનોને પાછાં હટાવતાં હતાં, ઈટાલિની ઉત્તરે અને પૂર્વે ઈટાલિનો માગે ચાલી રહ્યો હતો. મેસોપોટામીઆમાં આપણું લશ્કર તુર્કોને પાછું પાડતું હતું, અને આપણા કાફલાએ જર્મનિના કાફલાને તેનાં બંદરોમાં ગોંધી રાખ્યો હતો ત્યારે વળી એક અણુધારી આફત આવી રશિઆમાં લંગાણુ પડ્યું; ત્યાં બળવા નાગ્યો. સહેનશાહ પદબ્રષ્ટ થયા, અને પ્રજાસત્તાક રાજ્ય નાહેર થયું. વળી ત્યાં બે તડ પડ્યાં. એક પક્ષ જર્મનિ સાથે સલાહ કરવાની તરફેણુ કરતો હતો, અને બીજો પક્ષ લડાઈ ચાલુ રાખવાની તરફેણુમાં હતો. રશિઆની અંદર ત્યારબાદ શા બનાવો બન્યા એ પાછળથી જણાવીશ. પહેલાં જર્મનિનાં સંસ્થાનોની વાત કરીએ.

(આપણું.)

આંકના કોઠા.

(લેખક. મિ. રતનશી પુરુષોત્તમ અનંતઃ હેડ માસ્તર
જનાના મિશન ટ્રે. કોલેજ અમદાવાદ.)

આપણી સ્કૂલોમાં હાલ નીચેના આંકના કોઠા ચાલે છે. એકથી
ત્રીસ એકા સુધી; અડધાં, પાયાં, દોઢાં, અઢીઆં, પોણાં ને સવાયાં. આ
કોઠા વસ્તુની મદદથી બચ્ચાના મગજમાં ઉતારવા, ને ત્યાર બાદ મોઢે
કરાવવા એવી હાસના શિક્ષણની પ્રણાલિકા છે; તેથી તે સંબંધે લખેલી
જુડીકત અસ્થાને નહિ ગણાય. આંકના કોઠા તપાસતાં એકથી દાન તથા
અડધા, પાયાં વગેરેની રચના એક તરેહની છે, પરંતુ અગિયાર એકથી
ત્રીસ એકા સુધીની રચના બીજી તરેહની છે એટલે કે પહેલાની રચનામાં
ફરી ફરી આવનાર આંક વચ્ચે આવે છે ને બીજાની રચનામાં ફરી ફરી
આવનાર આંક પહેલો આવે છે. આમ હોવાથી તેમને શીખવવાની રચના
પણુ જુદી જુદી થી જોઈએ એ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ ઘણે સ્થગેતમામ
કોઠા એકજ પદ્ધતિથી શીખવાતા જણાય છે; તેથી જુદી રચના વિષે યોગ્ય
ઉદ્યેષ કરવા ધારૂ છુ. હાલ આંકના કોઠા નીચે મુજબ શીખવાય છે.
ધારો કે દુનો પાડો શીખવેલો છે તો પ્રથમ આપણે બે વસ્તુની એક
દગલી કરી બચ્ચાના મગજ પર ઉતારીએ છીએ કે બેનો સમૂહ તે દુ.
એટલે એક વાર દુ લેતાં બે (દુ) થાય છે;

તેથી	૧	૦	૦	૦૦	એકસર દુ લેતાં બે થાય.
	૨	૨	૪	૦૦ ૦૦	બેવાર દુ લેતાં ચાર થાય.
	૩	૨	૬	૦૦ ૦૦	૦૬ ત્રણવાર દુ લેતાં છ થાય.
	૪	૨	૮	૦૦ ૦૦ ૦૦ ૦૦	૦૮ વગેરે.

ઉપરની રીતે બીજા બધા કોઠા શીખવવામાં આવે છે, ને તે શુદ્ધ
છે. હવે અગિયારનો પાડો શીખવેલો હોય તો તે પણ નીચેની રીતે
શીખવાય છે.

૦૦૦૦૦૦	૧૧	૧	૧૧	અગિયાર એકસર લેતાં અગિયાર થાય.
૦૦૦૦૦૦	૦૦૦૦૦૦	૧૧	૨	૨૨ અગિયાર બેવાર લેતાં બારીસ થાય.
૦૦૦૦૦૦	૦૦૦૦૦૦	૦૦૦૦૦૦	અગિયાર ત્રણવાર લેતાં તેત્રીસ થાય વગેરે.	

આકિના ઢાઢા મુણકારજ છે તેથી ઉપરની રીતે અગિઆરનો પાડો શીખવતાં સામાન્ય દષ્ટિમાં દોષ જણાતો નથી, તેમજ પરિણામમાં કંઈ ફેર પડતો નથી. એ રીતમાં બહુ વાંધો લેવાતો નથી, પરંતુ ઝીણો વિચાર કરતાં તે રીત સિવાય એક બીજી રીત માલમ પડે છે. બાળકો દાન સુધી શીખે છે ત્યાં સુધી તેમને એમ બતાવવામાં આવે છે કે વસ્તુનો સમૂહ દર્શાવનાર અંક વચ્ચે આવે છે ને જોટલી વાર લેવાય છે તે દર્શાવનાર અંક પ્રથમ આવે છે, પણ ઉપરની રીતે અગિઆરનો પાડો શીખવતાં તે પદ્ધતિ ફેરવવી પડે છે, ને બતાવવું પડે છે કે વસ્તુનો સમૂહ બતાવનાર અંક પ્રથમ આવે છે ને જોટલી વાર લઈએ તે બતાવનાર અંક વચ્ચે આવે છે. બચ્ચાના મગજમાં આવેલો ફેરફાર મૂકવો પડે છે તેનો સગળ માત્ર શીખવવાની પદ્ધતિમાં જ ફેર છે, નહિ તો કાઈ કાઢામાં તેવો ફેરફાર કરવો પડશે નહિ. એ નીચેની રીતે તે પાડો શીખવતાં બરાબર સમજશે. /

ધારો કે અગિઆરનો પાડો શીખવવો છે.

૦ ૦ ૧ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૧૧ ૧ ૧૧. અગિઆર વાર એક લેતાં
અગિઆર થાય.

૦૦ ૦૦ ૦૦ ૦૦ ૦૦ ૦૦ ૦૦ ૦૦ ૦૦ ૦૦ ૧૧ ૨ ૨૨. અગિઆર
વાર દુ લેતાં બાવીશ થાય.

૦૦ ૦૦ ૦૦ ૦૦ ૦૦ ૦૦ ૦૦ ૦૦ ૦૦ ૦૦ ૧૧ ૩ ૩૩. અગિઆર
વાર તેરી લેતાં તેત્રીશ
થાય વગેરે.

આ રીતે ત્રીસ સુધી શીખવતાં ઉચ્ચાર મુજબ વસ્તુની મદદ લીધી કહેવાય. પહેલી રીત મુજબ શીખવતાં નીચે મુજબ ગોઠવણ ને ઉચ્ચાર ાય.

૧ ૧૧ ૧૧ એક અગિઆરી અગિઆર.

૨ ૧૧ ૨૨ એ અગિઆરી બાવીશ.

૩ ૧૧ ૩૩ ત્રણ અગિઆરી તેત્રીશ.

પરંતુ આપણે તેમ ગોઠવતા કે બોલતા નથી માટે થતી ગોઠવણ ને ઉચ્ચાર મુજબ બીજી રીતે સાદિયો વાપરવાં તે રસ્તો વધારે માલ છે.

વિગ્રહને ત્રીજે પ્રસિદ્ધિમાં આવેલાં ભવિષ્યમાં યાદ રાખવા લાયક સ્થળો. ૮૯

વિગ્રહને લીધે પ્રસિદ્ધિમાં આવેલાં ભવિષ્યમાં યાદ
રાખવા લાયક સ્થળો.

(શ. ખી. ૩. પટ્ટા. ખી. એ. એસ. ડી. સી. ડી.)

ક્રાન્સ

ખોડો—નર્મત્યમાં ગારો નદીપર શહેર ૧૯૨૪ ના સપ્ટેમ્બરમાં લગાઈની
સરખાતના વખને ત્યારે પારિસ તરફ જર્મનો ધસી આવતા હતા
ત્યારે સલામતી ખાતર થોડો વખત ક્રાન્સની સરકાર પારિસથી
બદલીને રાજધાની અંતે લાવી હતી.

માર્ન—પારિસની ઉત્તરે સીન નદીને મળનારી નદી. આ નદીના વિભાગમાં
૧૯૧૪ ના સપ્ટેમ્બરના પાછલા ભાગમાં પહેલી મોટી ખૂનખાર લગાઈ
થઈ હતી. સાત દિવસના સતત યુદ્ધ પછી મિત્રરાજ્યોએ જર્મનિને
જાખત હોર આપી પાછા નાસવાની ફરજ પાડી હતી, અને પારિસ
ભયભૂંધી મુક્ત થયું હતું.

એફન—માર્નના યુદ્ધ પછી આ નદીની ખીણમાં ચાર વરસ સુધી મિત્ર
રાજ્યો અને દુશ્મનોનાં લશ્કરો ખાઈએ ખોદી બચાવનાં મોટાં બાંધ-
કામ કરી પડાવ તાળી રહ્યાં હતાં અને વાગેવારે સખત યુદ્ધ થતાં
હતાં. છેવટ ૧૯૧૮ના સપ્ટેમ્બરમાં દુશ્મનોને અત્રેથી પાછા ભાગવું
પડ્યું છે.

ચર્ફન—ક્રાન્સના ઉદ્ધાન કાળમાં ઐતિહાસિક દિગો છે. તેને ઘેર ધાલી
તે મરુકર્યા અને પારિસ તરફ જવાનો રસ્તો ખુલ્લો કરવા માટે
૧૯૧૭માં જર્મનોએ ૭ માસ પ્રયત્ન કર્યો હતો, પણ ફ્રેન્ચ જન-
દસ પેટને તેનો બહાદુરીથી બચાવ કરવાથી જર્મનોને તેમાં નિષ્ફળતા
મળી હતી.

માર્એસ—દક્ષિણ જૂમખ્ય સમુદ્ર ઉપર પ્રખ્યાત બંદર. દિંદ સાથેનાં વહે-
વારનું મુખ્ય મથક. દિંદી લશ્કર દમેલાં આ બંદરે ઉતરી થોડો
વખત આરામ લઈ, લગાઈ સંજોગી, માહોની મેળવી પછી રજાશેત
તરફ ફર્યું હતું.

કેલે—ઈંગ્લિશ ચેનલ ઉપર, ઇંગ્લેન્ડના કિનારાથી નજીકમાં નજીક ઇત્યાદિ
અને ક્રાન્સ વચ્ચેના વહેવારનું મુખ્ય બંદર. આ મથક તરફ આવવા
અને તે હાથ કરવા જર્મનોએ ઘણા પ્રયત્નો ચાર વાર સુધી કર્યા.

૯૦ ત્રિમહને લીધે પ્રસિદ્ધિમાં આવેલાં ભવિષ્યમાં યાદ રાખવા સાચક સ્થળો.

પણ તે સરે નિષ્ફળ ગયા. ઇંગ્લિશ ચેનલમાં ઘર્ષ ને ચાલતો ઇંગ્લાન્ડનો વહેવાર તોડી નાખી ઇંગ્લાન્ડને મહાત કરવાનો જર્મનિનો મુખ્ય ઉદ્દેશ હતો. કેસરે સર કરવા ધારેલાં ત્રણ મવકો (પારિસ કેસે, વોર્સો) માંત્ર એક.

નાવારીયેસ—ફ્રાન્સની ઉત્તરે ગઢ છે. ૧૯૧૬ના માર્ચમાં અત્રે બ્રિટિશ લશ્કરે જર્મનોને સખત હાર આપી હતી. આખી બોચર મુદ્દમાં ત્રણ વરમમાં વપરાઈ હતી તેટલી લશ્કરી સામગ્રી અત્રે બે દિવસમાં ખપી ગઈ હતી; એટલું ભંડાર મુદ્દ થયું હતું.

સોમ—બેલ્જિયમની સરહદ તરફ નદી. પશ્ચિમ રણબૂમિનો દરીઆ કિનારાથી આ નદીની ખીણ સુધીનો વિભાગ સાચવવાનું બ્રિટિશ લશ્કરે માથે લીધું હતું. આ પ્રદેશમાં જર્મનોએ ઘણાં મજબુત બચાવનાં કામ પ્રખ્યાત હિન્ડનબર્ગસાઈન (બાપો, પેરોન, કમ્બોય, મેન્ટકવેન્ડીન) બાંધી આખા ભાગપર પછી મજબુત કિલ્લેબંધી કરી હતી, અને તેથી અત્રે ધણીજ સખત લડાઈઓ થતી હતી. ૧૯૧૭માં અત્રે જર્મનોને બ્રિટિશ લશ્કરે માર્શલ હેગની સરદારી નીચે સખત હાર આપી. થીએપ્પાલ અને લોન્ગવીલ નામનાં કિલ્લેબંધી મથકો કબજે કર્યા હતાં. અને આ વિગ્રહની છેલ્લી ખૂનખાર લડાઈ ૧૯૧૮ ના સપ્ટેમ્બરમાં અત્રેજ ઘર્ષ હતી જેને પરિણામે જર્મનોને પાછા નાશી પોતાની હાર કમુવ કરી સલાહની માગણી કરી પડી હતી.

હેવરે—ફ્રાન્સની ઉત્તરે ખંદર. આ શહેર, બેલ્જિયમના રાજા આલ્બર્ટને ફ્રાન્સે કામ ચલાવે લડાઈ દરમિયાન સોંપ્યું હતું, તેથી બેલ્જિયમની રાજધાની લડાઈ દરમિયાન ચાર વર્ષ અત્રે રાખવામાં આવી હતી.

વર્સોઈસ—પારિસની પશ્ચિમે વીસ માર્શન દૂર શહેર છે. ફ્રાન્સના અત્રેના મોટા મોટા ઐતિહાસિક રાજમહેલમાં વિગ્રહ દરમિયાન મિતરાશ્વયોની મંયુક્ત કૌન્સિલ લડાઈ સંબંધી ગોઠવણ કરવા મળતી હતી, અને ત્યાર પછી પણ મહાન સુલેહની પરિશદ અત્રેજ ફ્રાન્સના વડા પ્રધાન મો. ક્લેમનસોના પ્રમુખપદ નીચે મળી છે.

આ સિવાય લીજનો કિલ્લો, રીહ્મ્સનું ઐતિહાસિક દેવળ, બુલોન ખંદર વિગેરે ખીજાં પણ સ્થળો નંણીતાં થયાં છે. (અપૂર્ણ.)

“નિદ્રા મહીં નહિ હતું તન ભાન ન્યારે.”

(લેખક-રા. સાકરલાલ અખ્તલાલ દવે. ખીં, એ. એસ. ટી. સી. ડી.)

રા. રા. માધવચરામનું આ કાવ્ય, પણ, સત્યના કાવ્યની પેઠે, સરળ, સુન્દર તથા સદ્વિચારવાળું છે. પ્રભાતમાં બિડી પ્રભુનું સ્મરણ તથા સ્તવન કરવાની યાગક્રમે ટેવ પડે, તો તેનાં પરોક્ષ પરિણામે કરીને શાળાનું વાતાવરણ કેટલું બધું સુધરી જાય, અને નીતિના શુદ્ધ પાઠો ધર્મિષ્ઠતાથી જવાઈ દેવા સ્પર્શ અને સુદૃઢ બને? પરંતુ ન્યાં આપણનેજ તેવી ટેવ ઘણે ભાગે નથી, સાં ‘પરોપદેશે પાંડિત્ય’ કરવું વ્યર્થ છે. શિક્ષકોમાં, શાળાઓના અધિકારીઓમાં, ઘરમાં, બહાર, લગભગ સર્વત્ર અનીતિનાં નાનાં મોટાં આચરણ-આખ આગળ તરવર્યા કરે છે, ત્યાં શાળાઓમાં નીતિના પાઠો આપવાનો દંભ કયે કોનું કત્યાણ ચવાનું છે તે તો પ્રભુ જાણે. પરંતુ અત્યારે તો પ્રભુની પ્રાર્થના કરી તેમાંથી વ્યક્ત થતા વિચારો વિશે વિવરણ કરવાનું કર્તવ્ય પ્રાપ્ત થયું છે.

કાર્ષ્વ પશુ કાવ્ય શિષ્યને યોગ્ય વૃત્તમાં કે રાગમાં ગાતાં ન આવડે તો તે કાવ્યની ખૂબી અર્ધ કરતાં વધારે નષ્ટ થાય છે એવો અનુભવ છે એટલે કાવ્યનું સ્વરૂપ સીખવતાં પહેલાં શિક્ષકની ફરજ છે કે તે કેમ ગવાય તે સીખવવું જોઈએ. પ્રસ્તુત કાવ્યનું વૃત્ત વસન્તતિલક છે. એ વૃત્તમાં દરેક ચરણમાં ૧૪ સ્વર આવે છે: ત, ભ, જ, જ, એમ ચાર ગણ મળી ૧૨, અને દેહલા એ ગુરુ સ્વર મળી ૧૪ થાય છે. તે આ પ્રમાણે સ્પષ્ટ સમજાવી નાંખાય:—

ત	ભ	જ	જ	ગ	ગ
નિ	દા	મ	હીં	ન	દિ
હ	તું	ત	ન	ભા	ન
				ન્યા	રે

તેવે મુદ્દાની વાત એ છે કે હેલા એ સ્વર ગુરુ છે એ વાત ખરી, ગુરુ બોલવા નહિ એ પણ ખરું; પરંતુ આપણા ગુજરાતમાં ઘણે ઠેકાણે એ ગુરુ સ્વરને જોઈએ તેના કરતાં વધારે ગુરુ કરી લંબાવીને બોલવાનો રિવાજ જણાય છે; એટલે હેલા એ સ્વર ગુરુ મંદી જઈ પ્યુત થાય છે, અને તેથી જ કરીને કાવ્ય ક્યુકટું બને છે. આવી ખોટી પ્રચલિત ટેવ શિષ્યને ન પડે તેની ખામ સંભાળ શિક્ષક લેવાની છે. ઉપરજો ગણચંચા દર્શાવી છે તે શિક્ષકના જ્ઞાનને અર્થ છે, એવા ધોરણના વિદ્યાર્થીને મારે નહિ, એ કહેવાની જરૂર નથી.

કાવ્ય સૌરાં યોગ્ય રાગે ગવાંવાં નેઈએ, તે મંજુ-ધે વિદ્યાર્થી તરફિનું મારું એક મંત્રમરણ નોંધુ તો વિનોદ મંગશે એમ ધારું છું. અમારા એક અંગ્રેજી સાહિત્યના સુશિક્ષક ‘વેનિસેનો - વ્હેપારી’ એ કાવ્ય શીખવતાં વર્ગમાં વિદ્યાર્થી ‘અરાળ વાંચે ત્યારે એમ કહેતા, કે શિક્ષકપીગરની કળર આગળ જઈ ને તું આ પ્રમાણે આ કાવ્ય વાંચે તો મારી ખાતરી છે કે કળરમાંથી બહાર નીકળી તને જરૂર તે લાતે લોતે મારે. આ વચનનો લાપાથ સ્પષ્ટજ છે.

હવે કાવ્ય તરફ વળીએ.

૧. કંઈ અને મરણ એ ‘જે’ કુંદતી બનાવો સર્વ મનુષ્યોને સમાન બનાવી દે છે અને તેથી મોટા માણસ હોય, ધનાઢ્ય હોય કે સત્તારીશ હોય, પણ તે દાસપદ વાંચા કરી હાંધી ગયો હોય ત્યારે તેની છાતી પાડી લઈ ખીજે દહાડે સનારે તેને બતાવીએ તો પોતે કેટલું બહુ આશ્ચર્ય પામે ? એવી લાન વગરની, દયામણી સ્થિતિમાં આપણને પ્રત્યેક સરે કોણુ મળાણે છે ? તે મહાન પ્રભુનો પાઠ માનવાનું આપણાથી કેમ શૂઢી જાય ? માટે પ્રજાને પથારીમાંથી બહી તે પ્રભુનું સ્મરણ કરી, તેની મુનિ ગાર્હ, ખીજ બધાં નિજનાં—પેટ ભરવાનાં—કામ આપણે કર્યાં નેઈએ. હૃદયસ્મરણ અને પછી ઉદરપોષણ.

૨-૩. પહેલા ચરણમાં ‘એ’ સર્વનામ પ્રભુને માટે મૂકેલું છે. પ્રભુ પ્રેમે કરીને પ્રાણિમાત્રનું પાવન કરે છે. એટલુંજ નહિ, પણ જ્યાં ઉંડા ઉનરી વિચારીશુ તો જણાશે કે તેણે આ આપણુ જગત પ્રાણીઓના કલ્યાણને અર્થેજ રચ્યું છે. આ સિદ્ધાન્તના પ્રતિપાદનમાં ઉદાહરણની જરૂર છે; અને તેથી ખીજીથી મોડી જદી કરી સુધી તેવાં ઉદાહરણ આપેલાં છે. તેજસ્વી સૂર્યશક્તી નિત્ય પ્રકાશ છે, અને જીવને જીવન દે છે તથા તેમની (જીવોની) શક્તિ વધારે છે—આ પ્રમાણે અન્વય છે. અર્થ કંઈ નથી. સૂર્ય ન હોય તો આપણી પૃથ્વી પર સજીવ પદાર્થ દોઈ રહે નહિ એ જાણીની પાતળે ઉદ્દેશ્ય છે. સૂર્ય (તથા ચન્દ્ર) આપણને પ્રકાશ આપેછે, તેમજ તેમના પ્રકાશથી આપણામાં જીવ રહે છે, બરેકે આપણું જીવનજ તેથી ટકી રહે છે.

આપણે માટે સૂર્યચન્દ્ર દ્વણુ પણ આરામ લેતાં નથી; (સતત ઉઘો-ગની કેટલી બધી જરૂર છે ?) પોતે આરામ લેતા નથી, છતાં આપણો દિવસનો થાક ઉતારવાને આરામની કેવી સરસ ગોઠવણુ કરી છે ? નિરાતિ રાતે જાંબી જઈએ અને સવારે બહીએ, એટલે પાછા તાજાજ, કેવો ચમત્કાર !

‘ત્રીજી કડીમાં ‘રાજે’ અને ‘દીએ’ એ-એકે ક્રિયાપદનો કર્તા એકજ હોવો જોઈએ; એટલે સૂર્ય અને ચન્દ્ર અન્યકારનો નાશ કરે છે, અને પોતાના નિયમિત ભ્રમણથી પૃથ્વીના જીવોને રાત્રે મીઠી ઊંઘ દે છે-એમ અર્થ કરવો જોઈએ.

(‘દીએ’ નો કર્તા ‘પ્રભુ’ લઈએ તો અર્થ માટે થાય, પણ વ્યાકરણની દૃષ્ટિએ વાક્ય કૃપિત બને.)

૪. ‘રે જીવ કાજ રચના જગેની જણાએ, એ સિદ્ધાંતના સમર્થનમાં બીજું ઉદાહરણ આવે છે. સૃષ્ટિ પરનાં પ્રાણીઓ દરખાપ અને મંતોપ પામે તેટલા માટે નિયમિત રીતે વરસાદની ગોડવણ પ્રભુએ કરી છે. (મેઘ-રાગની મહેરપર આપણા જીવનો આધાર છે એ વાત આવા દુકાળના સમયમાં સર્વના અનુભવમાં જ છે. એ મહેર નથી ચતી ત્યારે આપણે તેનાં દારણ ચિચારમાં જોઈએ. શું દેશમાં અધર્મ અને અનીતિ વધારે જનમનાં જાય છે કે જેથી પ્રભુને અકૃપા દર્શાવવી પડતી હશે?)

‘પૃથ્વી વનસ્પતિવડે ધન ધાન્ય આપે’. પૃથ્વી વડે ધન અને વન-સ્પતિ વડે ધાન્ય આપે છે, એવો અર્થ કરવો જોઈએ. એટલે ‘ધનધાન્ય’ સામાગિક ગણદ નથી, પણ જે લુદા જ ગણદ છે, માટે છૂટા છાપવા જોઈએ. વાગનમાળોની કવિતાઓ અર્થ પ્રમાણે છપાતી હોય, તો આપણા સામાગિક સાળાના શિક્ષકની કેટલી મુશ્કેલી ઝાઝી થાય? પૃથ્વીમાંથી ધન, મગે છે, અને વનસ્પતિમાંથી ધાન્ય મગે છે, એમ કહેવાનો કવિનો આશય છે. પૃથ્વીનું બીજું નામ ‘વસુધા’ કે ‘વસુન્ધરા’ સર્વને પ્રદિત છે. પરંતુ ‘આપે’ નો કર્તા કોણ? ‘પ્રભુ’ રાખેનો અધ્યાત્મર લેનો પડશે. આ કાવ્યમાં વાક્ય રચના સિધ્ધિ છે એમ કહ્યા વિના આવશે નહિ. ‘આપે’ નો કર્તા ‘પૃથ્વી’ મંત્રી ‘ધનધાન્ય’ સામાગિક ગણદ કર્યો લાગે છે, પરંતુ પૃથ્વી વનસ્પતિ વડે ધન શી રીતે આપે? માટે ઉપર કરેલો અર્થ જ ચોખ્ખો છે.

૫. તથા, અગ્નિ, પ્રાણી—એ ત્રણ આદ્યુત પદાર્થ આપણા જીવ નના મુખને અર્થે ઈશ્વરે સરળયા છે. એ ત્રણ પદાર્થો આપણી સર્વદા મેળા કરે છે અને આપણા મુખચેનમાં તત્પર રહે છે.

૬. પરંતુ પ્રભુનો આપણા પર મોટામાં મોટો ઉપકાર તો એ છે, કે તેણે આપણને મને અને બુદ્ધિ આપ્યાં છે. એ બે રાખેલો અર્થ બાળકને શીખવેલો સદેશ નથી.

આપણે જે વડે ખરું ખોટું પારખી શકીએ છીએ તે આપણી બુદ્ધિ

કહેવાય. કાઈ છોકરા તમને મારે અને તમે તેને ગુસ્સે યઈ બચકું ભરી લો, તે તમે ખોટું ક્યું એમ તમનેજ થોડી વાર પછી લાગશે. તેનું કારણ તમારામાં બુદ્ધિ છે. કુતરો બચકું ભરી જાય છે, પણ તે ખોટું કામ થયું એવું તેને લાગતું હશે? ના, કેમકે તેનામાં બુદ્ધિ નથી. વાર, હવે બુદ્ધિ જેમાંથી નીકળે છે, જે બુદ્ધિનું મૂળ છે, તેને મન કહે છે. આપણામાં વિચાર કરવાની શક્તિ છે તે મન ન હોય તો ન હોઈ શકે.

હું ધારું છું કે આવી કાઈ રીતે બાળકોને મન તથા બુદ્ધિનો થોડો ધણો ખ્યાલ આપી શકાય.

પ્રભુએ મનુષ્યને મન તથા બુદ્ધિ આપ્યાં તેથી કરીને ખીજન મર્વ જીવો કરતાં મનુષ્ય ક્રેષ્ટ કરે છે, અને તે સમર્થ પણ છે. સિંહ જેવા જાનવાન પશુને માણસ પોતાની બુદ્ધિ વડે પાંજરામાં પુરી સંગ્રહસ્થાનકમાં ગળે છે; સાથી જેવા મોટા પ્રાણીને પણ વશ કરી તેની પાસે ઉપયોગી કામ કરાવે છે; આથી જણાય છે કે સૌ જીવોમાં મનુષ્યની સત્તા સર્વોપરી છે. પ્રભુએ “સત્તા વડી સહુ જીવોપર તેની યાપી.”

“એવું રહું સદિવ પાલન જે કરે છે,

તેને બ્રહ્મી નહિ ભલે જન પાપી તે છે,”

આ પકિતઓ પાટિયા પર મોટે અક્ષરે લખી શિષ્યોનું ધ્યાન દોરવાની જરૂર છે. પ્રભુને વિસારી દે, પ્રભુને દરરોજ સંભારે નહિ, પ્રભુને પોતાના સર્વ કાર્યમાં સાક્ષી સમજે નહિ, તે માથુસ ખરેખર પાપી છે એ વાત તેમના ચિત્તમાં ચોટાડવી જોઈએ.

૭. છેલ્લી કડી સૌથી ઉત્તમ છે.

હું પ્રભુ, તારી કૃપા વિના સદ્બુદ્ધિ પ્રાપ્ત થતી નથી, અને સદ્બુદ્ધિ વિના નીતિને માર્ગે પળાતું નથી. કારણ કે લાલચો ધણી હોય છે અને તે મારા મનને મેંશયમાં નાખી ખોટું રસ્તે દોરે છે. એ સર્વ સંશય દૂર કરી મારી બુદ્ધિ એવી તો પ્રસન્ન ને નિર્મળ જનાય કે સર્વ પ્રકારનાં પ્રલોભનને દબાવી લાત મારી શકું.

શ્રીકૃષ્ણના ઉપદેશને અન્તે અર્જુન કહે છે કે હવે મારા મેંશય ટળ્યા અને હું સ્થિર થયો છું. ઈશ્વરકૃપા વિના મનુષ્ય સાચો ધર્મ ઓળખી શકતો નથી.

જે જે કાર્ય મારે કરવાનાં છે તે બધાંમાં ધર્મને પરોવીને હું તે કરું એવું માથું છું, અને આવા સાચા ધાર્મિક ને નીતિમય જીવનને અન્તે પ્રભુના ચરણારવિન્દે ખેંસી શાંતિ મેળવું એટલું ઇચ્છું છું. તથાસ્તુ.

(ઉ. બા. ના મે. એ. ઈ. સાહેબના તા. ૨૨-૨-૧૯૧૯ ના
હુકમ નં. ૧૩૭૨૨ ઉપરથી)

જાહેર ખખર.

સને ૧૯૧૮માં ઉત્તર ભાગમાં લેવાએલી વર્નાકુલર ક્રાઇનલ
પરીક્ષામાં પાસ થએલા ઉમેદવારોની યાદી. (લાયકાત પ્રમાણે.)

નામ, બાપનું નામ, અને અટક.	મળેલા કુલ માર્ક.	નામ, બાપનું નામ, અને અટક.	મળેલા કુલ માર્ક.
અમદાવાદ મધ્ય સ્થળ		દામોદર ઉમીઆશંકર પંચોલી	૩૩૨
હરિશંકર દલહારામ વેદીઆ	૪૩૬	રવિચંદ લલ્લુ ભોજક	૩૩૨
સવજી લાલા પરમાર	૪૨૧	જયશંકર જાદવજી રાવળ	૩૩૦
નરસંક ડાલાભાઈ શાહ	૪૦૫	જેઠાલાલ મોમનાથ દવે	૩૨૯
અમખદુલ્લીમીયાં મીર્ગ		ડેવિડ ધનંજીભાઈ ખ્રિસ્તી	૩૨૬
સાહેબ, અક્ષત્રી	૪૦૩	લાલમીયાં મદમઅક્ષત્રી સૈયદ	૩૨૬
શનાલાલ મનસુખરામ શાહ	૪૦૦	ડાસુમીયાં અમીનમીયાં ચાવડા	૩૨૨
જગજીવન લખુભાઈ વ્યાસ	૩૯૫	લક્ષ્મીશંકર જયશંકર નેરશી	૩૨૧
મંગળદાસ કાળીદાસ શાહ	૩૯૫	માવજીભાઈ ચતુરદાસ પટેલ	૩૨૦
ગોકળ ભાઈચંદ શાહ	૩૯૧	લટ્જીભા નેરસિંહજી સુડાસમા	૩૧૮
ચંપક્લાલ મણિલાલ દવે	૩૮૦	રતિલાલ ભોગીલાલ વાળંદ	૩૧૮
જળાલાલ છોટાલાલ શાહ	૩૭૭	ચીમનલાલ કેશવલાલ શાહ	૩૧૭
પોપટલાલ મોહનલાલ પટવારી	૩૭૨	વર્ધંતરામ ગોવિંદરામ ભટ્ટ	૩૧૭
કુમેર મોતીલાલ વાળંદ	૩૬૮	રામચંદ મગનલાલ શુક્લ	૩૧૬
કેશવલાલ છોટાભાઈ પટેલ	૩૬૬	બીખાલાલ રેવાનકર વ્યાસ	૩૧૫
શામળ દોલા મકવાણા	૩૬૫	ગદ્ડલાલ મોતીરામ ત્રવાડી	૩૧૩
ભાઈલાલ તળશીભાઈ પટેલ	૩૫૯	ડાલાભાઈ ભુલાભાઈ પટેલ	૩૧૦
લખુભા જમભાઈ. સુડાસમા	૩૫૩	મદમઅક્ષત્રી નજરઅક્ષત્રી વોરા	૩૦૯
અંબાલાલ ગોભારામ નેરશી	૩૫૨	યુગભાઈ માકાભાઈ પટેલ	૩૦૮
સાંકળેશ્વર અમયારામ ત્રિવેદી	૩૪૯	મણિલાલ તારાચંદ બારેટ	૩૦૭
દોરાલાલ રાવરામ ત્રવાડી	૩૪૬	પરમાનંદ ગરજડાસ અખ્યા	૩૦૭
પરભુદાસ મોહનદાસ પટેલ	૩૪૨	માધવદાસ કેવળદાસ પટેલ	૩૦૫
જયન્તીલાલ શીવલાલ મહેતા	૩૪૧	આયુજરાવ પીરભાઈ રાણા	૩૦૪
દોરાલાલ બોધારામ વ્યાસ	૩૪૦	ખોડીદાસ ગંગારામ દાકર	૩૦૧
મગનલાલ જેઠાલાલ શાહ	૩૩૯	મુવજી ધનંજી પટેલ	૩૦૧
		અંબાશંકર નરસિંહરામ ગોર	૩૦૦

અચુભીયાં હુસેનખાન સુમરાં	૩૦૦	મહીપતરામ જ્યેષ્ઠ બોજક	૨૭૪
ધનાયતુદસા અલીભાઈ મોમના	૩૦૦	રેવાશકર મોતીરામ શુક્લ	૨૭૦
ધમામગીયાં નુરામીયા મલેક	૩૦૦	મોમાલાલ યુનીકાલ શાહ	૨૭૦
બોગીલાલ લલ્લુભાઈ કાપરથ	૨૯૬	શર્માલાલ હરિવલ્લભદાસ શાહ	૨૬૯
મનસુખ સોમચંદ પ્રીખ.	૨૯૫	લલ્લુભાઈ હરગોવન શાહ	૨૬૮
ભાઈશકર શીરપાવ વ્યાસ	૨૯૪	ખોડીદાસ મેરીદાસ પટેલ	૨૬૮
ઝાલાલાલ છોટાલાલ પંડયા	૨૯૩	અદમદમીયા ભાઈમીયા મલેક	૨૬૭
ત્રીકમલાલ ગોર્ધનદ. ૨ મારતર	૨૯૩	મજલાલ ગોર્ધન આચાર્ય	૨૬૭
ગોર્ધનદામ બોગીલાલ દેમાઈ	૨૯૨	જગન્નાથ ભાઈશંકર ભટ્ટ	૨૬૬
શાંતિલાલ કૃપારાંકર મહેતા	૨૯૨	ઉમીઆશંકર જગનલાલ ભટ્ટ	૨૬૩
શંકરભાઈ ચતુરભાઈ પટેલ	૨૯૧	કાળીદાસ ઝાલાભાઈ પટેલ	૨૬૨
ઉમીઆશંકર લલ્લુભાઈ અખ્વાર	૨૮૯	મણીલાલ પુરશોત્તમ પટેલ	૨૬૨
રતિલાલ માધવલાલ ત્રિવેદી	૨૮૭	જગનાદાસ લલ્લુભાઈ પારેખ	૨૬૦
લીખાભાઈ ભુલાભાઈ પટેલ	૨૮૬	રતિલાલ પ્રહ્લાદજી રાવળ	૨૫૫
પ્રલસંકર ત્રિભાવનદાસ ઠાકર	૨૮૬	પ્રેમજી મનજી અદેસરા	૨૫૪
જ્યેષ્ઠખાન ચઢાખાન પકાણુ	૨૮૬	જ્યેષ્ઠનંદ યુનીકાલ ભટ્ટ	૨૫૪
આત્માગમ નાગરદાસ દેસાઈ	૨૮૫	જોડીભાઈ બાવનભાઈ કુરેશી	૨૫૪
ધર્મરંજાલ જોડાલાલ ઠાકર	૨૮૫	નંદલાલ મજમાલ પ્રીખ	૨૫૪
બીખાજી બાલુજી પગી	૨૮૪	ઝાલાલાલ અજેચંદ દોશી	૨૫૩
મોખતમંગ વળજી બારોટ	૨૮૪	શુભામરસુલ મીયાભાઈ પરમાર	૨૫૨
અકબરમીયાં છોટુમીયાં પકાણુ	૨૮૩	મુશજી જગનલાલ દાની	૨૫૧
જુગાજી સમજી ચાવડા	૨૮૩	વલીમદમદ નાયામીયાં નીયાટર	૨૫૧
કાદરલાલ રણછોડદાસ મોદી	૨૮૩	મૌરીશકર હરિલાલ નિપારી	૨૫૦
મણિલાલ હરિલાલ પટેલ	૨૮૩	અમૃતલાલ દેવશકર ઠાકર	૨૪૯
દમોદર દયારામ જોશી	૨૮૨	મયુર મોતી દમગ	૨૪૯
રતિલાલ નાયાલાલ શાહ	૨૮૨	શીવપ્રસાદ લીલાધર પડયા	૨૪૮
વલીભાઈ આદમભાઈ પટેલ	૨૮૨	જવાજી મુલજીભાઈ પટેલ	૨૪૭
જકરાજેગ અહમદજેગ એગ	૨૮૨	પ્રતાપરાય કરસનદાસ દિક્ષીત	૨૪૭
યુનીકાલ જગનલાલ શાહ	૨૮૧	રવિશકર મોહનલાલ ત્રિવેદી	૨૪૫
હરગોપિંદ કુબેરદાસ રાયપરા	૨૮૦	અભેસિંહ શીવસિંહ ઠાકર	૨૪૨
લીખા કેશવ મકવાણા	૨૭૯	ઝાલાલાલ નાનાલાલ શાહ	૨૪૨
નાયાલાલ બેચરદાસ સથવારા	૨૭૮	ગોર્ધન જગન વાળંદ	૨૪૨
લક્ષ્મીરામ મોતીરામ નંદાણી	૨૭૭	પુરશોત્તમ કલાનજી પડયા	૨૪૧
જવાભાઈ બાપરભાઈ પટેલ	૨૭૬	સાદીક અખજલ ધાંચી	૨૪૦
શકરાલાલ આશારામ શાહ	૨૭૬	કેશવલાલ બેચરદાસ શાહ	૨૩૯
પીતાંબર મહાશકર જાની	૨૭૫	નારજીભાઈ મોતીભાઈ પટેલ	૨૩૯

ઉત્તમભાઈ ચતુરભાઈ પટેલ	૨૩૮
નસરુદ્દીન દનીપુદ્દીન શેખ	૨૩૭
મંગળશંકર નાગેશ્વર નેશી	૨૩૬
છોટાલાલ પ્રલયંદ શાહ	૨૩૫
માધવલાલ જમનાદાસ ગાંધી	૨૩૫
અમયાલાલ જગનલાલ પંડ્યા	૨૩૨
મોતીભાઈ નારણભાઈ પટેલ	૨૩૨
અમીરગીયાં છોટુમીયાં શેખ	૨૩૧
છટ્ટભાઈ રાસાભાઈ રાણા	૨૩૧
મણિલાલ લલ્લુરામ નેશી	૨૩૧
નાથાભાઈ દરિભાઈ પટેલ	૨૨૭
દરિનાલ ઇશ્વરદાસ ઠાકર	૨૨૬
જવાનસિંહજી ગોખરસિંહજી	
વાઘેલા	૨૨૬
અહમદમીયાં ઈયમુદ્દીન કાઝી	૨૨૩
અબાસુદ્દીન પન્તીમીયાં કાઠરી	૨૨૧
મહંમુદમીયાં ઈયમુદ્દી શેખ	૨૨૦
અહમદમીયાં અહમદમીયાં ઠાકર	૨૧૯
ચતુરભાઈ કાલાભાઈ યોધારી	૨૧૯
સુનીલાલ મગનભાઈ પટેલ	૨૧૮
નડીઆદ મધ્ય સ્થળ.	
છોટાભાઈ મોનીભાઈ વરાણસી	
પટેલ	૩૮૮
મંગળભાઈ બાહુભાઈ પટેલ	૬૭૬
ગોકળભાઈ જવેરભાઈ બારીયા	૩૬૨
અંબાલાલ માણેકશાવ પંડ્યા	૩૫૦
શેખાભાઈ છવાભાઈ પટેલ	૩૪૫
પુરગોતમ પુલાભાઈ પટેલ	૩૩૯
અનુભાઈ અવુપતલાલ દેસાઈ	૩૩૮
દુલ્લા સાહેબમિર્દજી મહીદા	૩૩૫
અહમદમીયાં મહમદમીયાં મલેક	૩૩૪
અબુદાસલદુલ્લાઈ રેવણનાથ પટેલ	૩૩૨
કાળીદાસ ભાઈજી દુલાર	૩૩૦
માતીભાઈ ચતુરભાઈ પટેલ	૩૩૦
સોમાભાઈ નારણભાઈ પટેલ	૩૩૦
મણિલાલ રજીસભાઈ ઠાકર	૩૨૭

બેચરભાઈ દરિભાઈ પટેલ	૩૨૩
અલાભાઈ ગીરધરભાઈ પટેલ	૩૨૩
પ્રેમપુરી સુધપુરી ગોસાઈ	૩૨૨
સોમેશ્વર નાથજી પંડ્યા	૩૨૨
જગનલાલ છોટાલાલ શાહ	૩૧૮
છોટાભાઈ ઈશ્વરભાઈ પટેલ	૩૧૬
રમલ હીરાભાઈ રમારી	૩૧૫
મેતીભાઈ શંકરભાઈ પટેલ	૩૧૪
મણિલાલ ત્રીભોવનદાસ મર્યા	૩૧૨
છલાઈ ગેદાલજી ખાંટ	૩૦૫
દરમાન મહીજી વાળંદ	૩૦૫
મણિલાલ બાપુજી શાહ	૩૦૪
ખોળ ખુશાલ ખીસ્તી	૩૦૩
રસિકલાલ નેહાલાલ નેશી	૩૦૧
કાભાઈ જાનમભાઈ પાટણ	
વાદ્યા	૩૦૧
મગનભાઈ વવવભાઈ પટેલ	૨૯૮
સોમાભાઈ સનાભાઈ દહભાઈ	
પટેલ	૨૯૮
ભાચીભાઈ કાળીદાસ બાર્યા	૨૯૫
કુર્ણીયાંકર દરિયાંકર ભટ્ટ	૨૯૫
વલ્લભાઈ ભાઈજીભાઈ પટેલ	૨૯૫
લક્ષ્મીનારાયણ પુરગોતમ ઠાકર	૨૯૫
વાપજીભાઈ શંકરભાઈ પટેલ	૨૯૩
મંગળ જોશરભાઈ ભોઈ	૨૯૧
મગન મુળજી ખીસ્તી	૨૯૦
ભાવાભાઈ સુયાભાઈ વાઘરી	૨૯૦
મણિલાલ અલાભાઈ ઠાકર	૨૮૯
દલસુખરામ વહાલવસ ઉપાધ્યા	૨૮૯
ધુળાભાઈ ભાઈજીભાઈ લક્ષ્મીદાસ	
પટેલ	૨૮૭
કાળીદાસ સલભાઈ બાર્યા	૨૮૬
રણછોડભાઈ જવેરભાઈ પટેલ	૨૮૬
દરિલાલ દામોદરભાઈ વ્યાસ	૨૮૫
ધુળાભાઈ ભાઈજીભાઈ	
ગરજભાઈ પટેલ	૨૮૪

રણછોડભાઈ પ્રભુદાસ પટેલ	૨૮૪
છોટાભાઈ દાથીભાઈ પટેલ	૨૮૨
હરદેવપુરી હિંમતપુરી ગોમાઈ	૨૭૯
સોમાભાઈ જોશીગભાઈ પટેલ	૨૭૯
કુલમંગ જીજીજી પરમાર	૨૭૮
ચતુરદેર મોનીદેર જનગામ	૨૭૭
શીમાભાઈ સોમાભાઈ પટેલ	૨૭૭
સોમાભાઈ મરઘાભાઈ મયુરભાઈ	૨૭૭
નરસિંહભાઈ દેસાઈભાઈ પટેલ	૨૭૬
મણિલાલ જગનભાઈ વાળંદ	૨૭૬
શીવલાલ ધનાભાઈ ખીસ્તી	૨૭૫
મંગળભાઈ માધાભાઈ પટેલ	૨૭૫
અંબાલાલ મોદનલાલ દવે	૨૭૪
મયુરભાઈ કાળીદાસ પટેલ	૨૭૪
શીવાભાઈ ચતુરભાઈ પટેલ	૨૭૩
જગનલાલ ધંજીભાઈ જાગેટ	૨૭૨
મોદનલાલ રણછોડદાસ સરૈયા	૨૭૧
છોટાભાઈ ગોવિંદભાઈ પટેલ	૨૭૦
પુરૂષોત્તમ આરમારામ કાધીઆ	૨૬૯
મુરાભાઈ પુનભાઈ પગી	૨૬૯
પ્રભાકર મદનંદ ખીસ્તી	૨૬૭
શનાભાઈ ધનાભાઈ પગી	૨૬૭
બાળરભાઈ શંકરભાઈ પટેલ	૨૬૭
મોદનલાલ કાલાભાઈ ત્રવાડી	૨૬૭
દીનાનાથ જાપાલ અધવર્ધુ	૨૬૬
ભગવાનલાલ મોતીરામ પંચ્યા	૨૬૫
કાળીદાસ આશાભાઈ પટેલ	૨૬૫
ગંભીરમંગ મુલજી રાજ	૨૬૫
બાધીરમીયાં હિંમતમીયાં મલેક	૨૬૩
પુનલાલ ધોરીભાઈ પટેલ	૨૬૧
શંકરલાલ બીખાભાઈ પંડ્યા	૨૬૦
સોમાભાઈ ગોકળભાઈ પટેલ	૨૫૯
મુગસકર હરિલાલ વ્યાસ	૨૫૯
મંગળભાઈ રણછોડભાઈ પટેલ	૨૫૭
મોતીભાઈ કીરોરભાઈ પટેલ	૨૫૭

શંકરભાઈ બેચરભાઈ પટેલ	૨૫૭
રમુલમીયાં જટુમીયાં મલેક	૨૫૬
અંબાલાલ પુનભાઈ પટેલ	૨૫૪
ગલાભાઈ દેસાઈભાઈ પટેલ	૨૫૪
નાથાભાઈ સોમાભાઈ ખીસ્તી	૨૫૩
પ્રભાતસીંગ માનસીંગ પરમાર	૨૫૩
શંકરભાઈ બેચરભાઈ મળભાઈ	૨૫૧
અંબાલાલ જવરામ મહેતા	૨૪૯
રતિલાલ મગનલાલ દવે	૨૪૮
ભાથીભાઈ લલુભાઈ પગી	૨૪૬
લવાનીશંકર મણિશંકર ભટ્ટ	૨૪૫
વહેરીભાઈ ગીરધરભાઈ પટેલ	૨૪૩
નવનીતરાય ત્રંબકરાય પંડ્યા	૨૪૨
હરમાનભાઈ કાળીદાસ પટેલ	૨૪૧
પરસોત્તમ ધુળાભાઈ વાળંદ	૨૪૧
મંગળભાઈ જગનભાઈ ભટ્ટ	૨૩૯
ચુનીલાલ મંગળભાઈ પટેલ	૨૩૯
ધુળાભાઈ ખુશાલભાઈ પટેલ	૨૩૯
કાળીદાસ ગલાજી ખાંટ	૨૩૮
મયુરભાઈ સોમાભાઈ વાળંદ	૨૩૮
જનાભાઈ કુલાભાઈ બારિયા	૨૩૭
સોમાભાઈ કાળીદાસ પટેલ	૨૩૬
ચીમનલાલ જવરામ વ્યાસ	૨૩૬
વાડીલાલ રેવાશંકર ભટ્ટ	૨૩૫
નારણભાઈ શંકરભાઈ પટેલ	૨૩૫
મંગળજી રામાજી બારૈયા	૨૩૪
*હુસેનખાન નજુખાન પઠાણ	૨૩૨
છોટાભાઈ જગનભાઈ પટેલ	૨૩૧
નાથાલાલ લક્ષ્મીદાસ પટેલ	૨૩૦
અબદુલ જવાભાઈ વહેરા	૨૩૦
પુનમભાઈ મકનદાસ પટેલ	૨૨૭
લાખાભાઈ વસ્તાભાઈ વાઘરી	૨૨૬
જનાભાઈ બાળરભાઈ પટેલ	૨૨૪
અમૃતલાલ ઉમીઆસકર પાટક	૨૨૪
અહેચરભાઈ શીવાભાઈ પટેલ	૨૨૩

છોટાલાલ ભવાનીશંકર પંડ્યા	૨૨૨
ધનરાકર શીવલાલ પુરોહિત	૨૨૧
છોટાલાલ મેધાભાઈ ભાવસાર	૨૨૦
મોહનલાલ સુનીલાલ પાટણવાડીઆ	૨૧૭
મેડીઆ ગલા પરમાર	૨૧૬
છોટાભાઈ ટુલાભાઈ પટેલ	૨૦૯
મંગાભાઈ શીત્રાભાઈ વાળદ	૨૦૭
ડોહાભાઈ જેશીંગલાઈ બારોટ	૨૦૨
ફલીસામુદીન સરખુભાઈ ગેખ	૨૦૨

ગોધરા મધ્ય સ્થળ.

જેઠાલાલ સુનીલાલ ત્રિવેદી	૩૨૧
હીરા કુંવરજી બારીઆ	૩૧૨
દલજી નાથજી દામર	૩૦૮
અચરતલાલ ગૌરીશંકર ભટ્ટ	૩૦૬
અજીજીભુમીઆ દમીદુલામીઆ	૩૦૩
આરીમ	૩૦૩
સુનીલાલ મણીજી શાહ	૩૦૩
રવિશંકર મોહનલાલ ત્રિવેદી	૨૯૮
રાધાકૃષ્ણ મલજી મંધારીઆ	૨૯૨
ખેચરભાઈ મંગળભાઈ પટેલ	૨૮૭
અંબાલાલ નાથજી પટેલ	૨૮૫
હીરાલાલ ભીખાભાઈ પરમાર	૨૮૩
પ્રતાપસીંગ સાહેબસીંગ ઠાકાર	૨૮૩
કાદરલાલ હરજીવન પંડ્યા	૨૮૧
રમણલાલ છોટાલાલ શાહ	૨૭૮
નર્મદાશંકર રણજીડ અધ્યાજી	૨૭૭
ભાઈશીંગ મલજી ગોરાલા	૨૭૭
મગનલાલ મુળજી શાહ	૨૭૬
કાન્તીલાલ હરિલાલ ભટ્ટ	૨૭૩
નર્મદાશંકર માધવલાલ ત્રિવેદી	૨૭૩
મણિલાલ ભોગીલાલ ભટ્ટ	૨૭૨
માનસીંગ કુવેરજી રઠોડ	૨૭૧
કોલીઆ કસર ગોરાલા	૨૬૬
હરગોવિંદ મળલસામ પંડ્યા	૨૬૩
હિંદોસી દલભાઈ રાણા	૨૬૩
મોતી દલા મહીદા	૨૬૦

ચંદુલાલ સોમેશ્વર શાહ	૨૫૯
પરભુદાસ રામા મકવાણા	૨૫૮
મગનલાલ પુરોહિતમ પારેખ	૨૫૮
ધીરજલાલ ભોગીલાલ શાહ	૨૫૮
છોટાલાલ જેશંકર ઠાકર	૨૫૫
કેશવલાલ લક્ષ્મીદાસ મજમુદાર	૨૫૪
હીરાલાલ છોટાલાલ મહેતા	૨૫૩
દેસાઈભાઈ લગવાનભાઈ પટેલ	૨૫૩
કદાનજી હરિભાઈ રાવ	૨૪૯
જેમંગ સત્તુ બારીઆ	૨૪૮
આશીર્વાદ કાલા પરમાર	૨૪૬
ભાઈશંકર સોમેશ્વર ત્રિવેદી	૨૪૬
મણીલાલ મોહલાલ પાયા	૨૪૪
ધુખાભાઈ પૂંજભાઈ પટેલ	૨૪૪
મોતીભાઈ ધોરીભાઈ પટેલ	૨૪૩
રેવાશંકર જેશંકર દવે	૨૪૨
આશીર્વાદ કાળીદાસ ચોદાણુ	૨૪૦
છોટાલાલ સાંકળચંદ શાહ	૨૩૮
મણિલાલ કાદરલાલ દેસાઈ	૨૩૭
ગાનંતરાવ બાપુરાવ ગોડબોલે	૨૩૫
ગોપાલસીંગ લગવાનજી વીરપુરા	૨૨૨
મંગળદાસ કદજીશંકર વ્યાસ	૨૨૧
રમણલાલ આપુલાલ શેઠ	૨૧૬

ભડચ મધ્યસ્થળ.

સાંતીલાલ છોટાલાલ મોદી	૪૨૮
છોટાલાલ નથુભાઈ નાશીકર	૩૭૯
જગનભાઈ ઘેલાભાઈ પાટણ	૩૭૧
વાડીઆ	૩૭૧
દાનજી ગંગારામ પટેલ	૩૬૭
અંગાલાલ જટાનંકર દવે	૩૪૯
કરિશંકર મજાગેકર અમિહોની	૩૪૮
ચંદુલાલ મોતીલાલ તલાટી	૩૪૮
ચીતુ મુલજી બારોટ	૩૪૮
સુનીલાલ દલમુખારામ દવે	૩૪૦
કુબેર કરશન પટેલ	૩૩૬

હમીઆશકર સોમેશ્વર જોશી	૩૨૪
બહેચરદાસ ધરમદાસ પટેલ	૩૨૪
અરસુચ રંધીમતુલા સૈયદ	૩૨૧
મોહનભાઈ ગોર્ધનભાઈ પટેલ	૩૧૮
ત્રિભોવનભાઈ વરાદભાઈ પટેલ	૩૧૬
અમુઆબલીભાઈ પટેલ	૩૧૪
મુળભાઈ દુર્લભદામ ગદવ	૩૧૭
અપકવાલ કોકેરદાસ રોક	૩૦૫
ઈશ્વરભાઈ પુલાભાઈ પટેલ	૨૦૪
મુકુદવાલ દરિયાલ દોળાભાઈ	

પાળા ૩૦૧

જમીઅનરામ શીવરાવ પડયા	૩૦૧
પુલાભાઈ ગોવિંદભાઈ પટેલ	૩૦૦
અશુદાસ અધનાથ પટેલ	૩૦૦
રશુછોડ લક્ષ્મણ પટીઆર	૨૫૯
નારાણુજી નરોત્તમ ભટ્ટ	૨૯૮
રમામરાકર જમીઅતરામ પડયા	૨૯૭
રામાભાઈ કાળાભાઈ પટેલ	૨૯૬
નારાણુદામ ગોપાલદાસ ચાપાનેરી	૨૯૫
મગનભાઈ ખુશાન પટેલ	૨૯૨
અમરસીદ માનસીદ રાણા	૨૮૧
અમૃતગમ રૂપગમ પડયા	૨૮૧
અન્નોય ભગીન પટીઆર	૨૮૪
અમૃતવાન રેવાગકર ભટ્ટ	૨૮૩
રેવારાકર અમૃતવાન ત્રિવેદી	૨૮૩
બાલવદ્ર મોતીવાન ભટ્ટ	૨૮૧
દુર્લભ નરોત્તમ પટેલ	૨૮૧
ધરમાબાઈ મુન્નકા મયેક	૨૮૦
અમૃતવાન નદરાલવદાસ ચોન્ની	૨૭૯
રામચંદ્ર હાન્કર ભટ્ટ	૨૭૫
રતિવાન મણિલાલ પડયા	૨૭૩
જેમલસિંહ માંવલસિંહ મોત્રોજી	૨૭૧
મુલજીભાઈ ભગુભાઈ બારોટ	૨૭૦
હીરાભાઈ ગયાભાઈ પટેલ	૨૬૮
અમદમદમુમા વલી પટેલ	૨૬૮
જયન્તીનાન ડાલાભાઈ ગેક	૨૬૮

ઉમરખાંન સરનારખાંન પડાણુ	૨૬૬
ખોડા બેચર રોકોડ	૨૬૩
રહેમાનશા હુસેનશા કાશ્મીર	૨૬૧
હીરા અમીર ઝાનોરા	૨૫૮
ગજનંદ કાશીરામ તેવર	૨૫૮
અહમદ ઇસા હસન પટેલ	૨૫૬
મગનભાઈ નરોત્તમ બ્યાસ	૨૫૬
અંકમસાદ કીશોરદાસ દીક્ષીત	૨૫૫
અંબિકર ગણપતરામ પડયા	૨૫૨
વિનાયકરાવ ગોવિંદરાવ	

ભાલોટકર ૨૫૧

કાસમભાઈ હીતીભાઈ મોત્રી	૨૫૧
હાથીભાઈ બહેચરભાઈ પટેલ	૨૫૧
મગળભાઈ મગનનાંક ત્રિવેદી	૨૫૦
ગમાનભાઈ ચીતાભાઈ પટેલ	૨૪૮
મુમેભાઈ બગાસ પટેલ	૨૪૮
પીનાબર કેશવલાલ રાઠા	૨૪૮
ડાલાભાઈ જમનાદાસ ગાંધી	૨૪૫
મણિશંકર ગીરજરાકર જોશી	૨૪૩
પુરશોત્તમ હરિવાન વેદીઆ	૨૪૩
કરરાન જેકા દેડ	૨૪૨
છોટાવાળુ લક્ષુભાઈ મગમુદા	૨૪૨
હાજીમીઆ કાળુમીઆ શેખ	૨૪૨
અમદમદ મુસા પટેલ	૨૪૦
નદરાકર પાર્વતીરાંકર મહેતા	૨૩૮
અશ્વ નારણસગ દ્રાક્ષીઆ	૨૩૮
મોતીભાઈ પ્રાગદાસ પટેલ	૨૩૬
અમુસ્તકા ઉમરભાઈ મયેક	૨૩૫
કેશવવાળુ નામજી દવે	૨૩૧
ઉમરજી અલીભાઈ પટેલ	૨૩૦
અમયા પ્રાગદાસ પાઠરીઆ	૨૨૨
જગા અરામ પટેલ	૨૨૨
મગનવાળુ પુરુષોત્તમ પટેલ	૨૨૨
અહમદ ઇસક પટેલ	૨૨૧
દેવપ્રાદોમ મહમદ હસન પટેલ	૨૧૭
નવીનદાસ ભગવાનદાસ રોક	૨૦૭

સુરત મધ્યસ્થળ

અંખાલાલ પુરપોતમ બાપુ	૧૩૪
માધવરાવ ભારતરાવ કાર્ધિક	૩૬૨
ગગનભાઈ મોરારજી મેતા	૩૮૮
હોકારવાલ માધવલાલ નાચી	૩૮૮
આણુંદગવ ગણપતરાવ મોનદ	૩૭૩
ખોડા જમખી ચોધરી	૮૭૨
પરશોટભાઈ રામભાઈ ખોડ	૧૬૧
રેલા દેહીઆ ચોધરી	૨૫૫
લક્ષ્મીશકર મણિરાકર હિપાપ્યામ	૩૫૩
છગનનાથ રતનજી નાયક	૩૫૦
દુર્લભ નાના પટેલ	૨૪૪
ભીમખીઆ હુવા ચોધરી	૩૩૮
મકન ગુલાબ ચોધરી	૩૩૪
નન્નુભાઈ ભગવાનજી ભેશી	૩૦૦
કસન કુનર પટેલ	૨૩૭
ભનાન પ્રેમાભાઈ પટેલ	૭૭૬
બાલુભાઈ કુવરજી નાયક	૩૨૮
જગદીશ દુર્લભભાઈ પટેલ	૩૨૮
નાથલાલ ત્રિભોવનદામ પારેખ	૩૨૬
ચિનામણી જગલાય ભટ્ટ	૩૨૪
ગુલાબભાઈ મણિનાન નેઠ	૩૨૦
નારણજી માધવજી પટેલ	૨૨૨
મેમાભાઈ પંચુભાઈ પટેલ	૩૨૦
રામજી પાગવા ચોધરી	૨૧૬
ગુલાભાઈ રણુજીભાઈ	૩૨૭
કાસમ કાના પટેલ	૩૧૫
ભીખાભાઈ ભગવાનજી પટેલ	૩૨૩
નયુરામ દયપતરામ પંખા	૨૧૩
સોંગા સુખીઆ ચોધરી	૮૧૩
પરશોતમ મોરાર પટેલ	૩૧૨
વલ્લભભાઈ રમજીભાઈ પટેલ	૨૧૧
અંખાગમ ચકુભાઈ યાજ્ઞિક	૩૦૮
ભીમભાઈ હુવાભાઈ દેસાઈ	૩૦૮
ગાલા લખા પટેલ	૩૦૮
દયાળજી નાગરજી દેસાઈ	૨૦૮

નરસિંહ મીઠા પટેલ	૩૦૬
નયુભાઈ કુશીરભાઈ પાંક	૩૦૪
મુવજી હુનાભાઈ રાકોડ	૩૦૩
ભોગીનાન ઇશ્વરનાથ પટેલ	૩૦૨
ચામરીઆ પતંગેઆ ઘોડીયા	૩૦૨
વસ્તાજી ગોવિંદજી મહેમદવાદી	૩૦૧
રઘનાથજી લાલભાઈ પટેલ	૩૦૧
પ્રાણુલાલ કમનદાસ રાદેરીઆ	૩૦૦
ગોપાળજી દયાળજી નાયક	૨૬૯
ધનજી તળશી કાળીઆ	૨૬૮
નારણજી રણુજીભાઈ નાયક	૨૬૮
નટવરલાલ ભગવાનદાસ પારેખ	૨૬૫
ભીખાભાઈ ગાંડાભાઈ નાયક	૨૬૪
ભીમભાઈ વલ્લભભાઈ નાયક	૨૬૨
ઉમીઆગમ ધીરજરામ ભટ્ટ	૨૬૨
મકન દાજી પટેલ	૨૬૧
નયુભાઈ જોશમભાઈ પટેલ	૨૬૧
દયાળજી નીજાભાઈ દેમાઈ	૨૬૦
મગજીભાઈ જગન્નાથ ભત્તી	૨૬૦
મગા નાગર પટેલ	૨૬૦
નાગજી પરાગજી દેસાઈ	૨૬૬
છગનલાલ દુર્લભભાઈ પટેલ	૨૬૬
નાનપણ નાજરામ ભેશી	૨૬૬
ભીખા ભેગી પટેલ	૨૬૫
રમણિકલાલ દયાશંકર ભટ્ટ	૨૬૩
મુખાવીમ કાસમજી માદેરી	૨૬૨
અયન ગાલા ઘોડીઆ	૨૬૧
નારણજી કાળીદાસ શ્રીસ્તી	૨૬૧
રાવરરામ મુશાજી ચોલાણુ	૨૬૧
જયજી હીરાભાઈ પટેલ	૨૬૦
કાસમજી ગાલા ચોધરી	૨૫૬
પ્રુશાવ મોતી પીરામણીઆ	૨૫૬
બાણુરાવ કાલુજીરાવ ખમકર	૨૫૮
કૃપારાક કચ્છાસકર પંખા	૨૫૮
મુળમકર રામદંકર પંખા	૨૫૮
નારણજી ગુલાબભાઈ નાયક	૨૫૮

ભગવતીશંકર પ્રેમશંકર ભટ્ટ	૨૭૭	ભુલાભાઈ નારણજી પટેલ	૨૪૯
ઉમેશ્વરકર દુર્લભરામ શુક્લ	૨૭૭	રમણલાલ દિમતરામ દવે	૨૪૯
ખંડુભાઈ અમેલાલ નાયક	૨૭૬	માધુરીંગ ઉમેશ્વરીંગ પરમાર	૨૪૮
ગોરાજી વમનજી નાયક	૨૭૬	મણિભાઈ સુખાભાઈ દેસાઈ	૨૪૮
મણિભાઈ દયાળજી દેસાઈ	૨૭૫	નરેરામ નીજાભાઈ વૈદ	૨૪૮
રાવજી બોડીયા ધોડીયા	૨૭૩	પનુભાઈ ગોવિંદજી તલાટી	૨૪૮
ધીરજલાલ ઉમાશંકર પંડ્યા	૨૭૨	મોતીલાલ કહાનજી પટેલ	૨૪૬
રણછોડજી પ્રાગજી દેસાઈ	૨૭૨	મગનભાઈ વસનજી નાયક	૨૪૫
બીખુભાઈ મકનજી દેસાઈ	૨૭૧	મણિભાઈ ગોપાલજી નાયક	૨૪૫
બીખુભાઈ રામશંકર પડ્યા	૨૭૦	બાલાભાઈ હરિભાઈ પટેલ	૨૪૨
કાલાભાઈ બીખાભાઈ દેસાઈ	૨૭૦	રવિશંકર દ્વિજરાજભાઈ ભટ્ટ	૨૪૨
ખંડુભાઈ ભગવાનજી દેસાઈ	૨૭૦	કાલીયા બહાદુરીયા ધોડીયા	૨૪૦
ચીમોશીલ ગોરલાલ ખિસ્તી	૨૭૦	અસ્માલ હસન હુટનીવાલા	૨૩૭
બીખાભાઈ મકનજી નાયક	૨૬૯	રહીમભાઈ બાપુભાઈ પંકાજી	૨૩૭
કાલાભાઈ મકનજી નાયક	૨૬૯	છેલાભાઈ કરમાભાઈ ખીરની	૨૩૬
ખંડુભાઈ કાલાભાઈ મહેતા	૨૬૯	રાધાભાઈ માધવભાઈ પટેલ	૨૩૬
ખુશાલ રાલા ચોધરી	૨૬૮	ગલાભાઈ પરગજી દેસાઈ	૨૩૫
બીખા સોમા પટેલ	૨૬૬	પ્રાણશંકર નીજાભાઈ વૈદ	૨૩૪
છીયા રામા વાળંદ	૨૬૬	અશંકર કેશવરામ જોશી	૨૩૩
ચેલાભાઈ દુર્લભભાઈ બાવા	૨૬૫	જમીનતરામ કરણાશંકર વપાસ	૨૩૩
ખુશાલભાઈ ગોરાજી નાયક	૨૬૫	સોમા જીવજી પટેલ	૨૨૮
બીખાભાઈ લાલભાઈ નાયક	૨૬૪	નંબકરામ મણિશંકર જોશી	૨૨૨
દુર્લભભાઈ મોહનજી નાયક	૨૬૪	અહમદ ઇસ્માઈલ પહાડીયા	૨૧૮
તનજી નરેરામભાઈ મોદી	૨૬૪	વસનજી કુવરજી દેસાઈ	૨૧૭
ચુભાઈ કસનજી ધર્મી	૨૬૩	મહાદુમીયા ઇમામમીયા રોખ	૨૧૫
બીખા પેમા લાડ	૨૬૦	થાણાં મધ્ય સ્થળ.	
ગગર લાલા પટેલ	૨૬૦	ગણેશ ગોવિંદ વાડ	૩૭૧
કહાનજી ગેમીયા ગમીટ	૨૫૯	રામચંદ્ર કેશવ કર્જિકે	૩૨૮
તંતિલાલ નાગરજી દેસાઈ	૨૫૮	સહર અમામજી વાપર	૩૧૩
મગનલાલ નીજાભાઈ પટેલ	૨૫૭	વિનાયક દુ'આ મુન્ને,	૩૦૯
જમાલસીંગ દસજી પરમાર	૨૫૬	રંજનાથ પાંડુરંગ પીંપલખારે	૩૦૭
અદેસીંગ ગુમાનસીંગ રોઠાડ	૨૫૫	રામકૃષ્ણ કેશવ કવે	૩૦૩
જેડીરામ કાલાભાઈ પટેલ	૨૫૫	મોર્સીધર ગંગારામ સીમ્પી	૨૯૭
કલ્યાણ વનમાળી પટેલ	૨૫૫	નારાયણ રતનજી ભાંગરી	૨૯૧
*ભાઈમીયા કાળુમીયા રોખ	૨૫૩	ધોડુ ગોવિંદ ડોંગ	૨૯૧
કહાનજીભાઈ કાલાભાઈ પટેલ	૨૫૦	દીનકર ભગવંત લેલે	૨૮૯

સદાશીવ દામોદર લીખીત	૨૮૮	વાસુદેવ સાવલરામ શીરાતકર	૨૪૧
અહમદ ઇબ્રાહીમ સૈયદ	૨૮૭	મનવલ કારસુ મચીઆટ	૨૪૯
ડેગીન મનુ કુલાસ	૨૭૯	ત્રેમા મોરાર લાંગારી	૨૩
દત્તાત્રેય ત્રિજંક પરાંજપે	૨૭૯	અનંત હરિ કુડકે	૨૩
દત્તાત્રેય નારાયણ લાટચીકર	૨૭૭	ધોડુ રાધો ઘાઘ	૨૩૭
રાંકર ગંગાધર જોશી	૨૭૫	વિનાકક હરિ બાએર	૨૪૬
કાશીનાથ ગણુપત મલગારી	૨૭૫	દામોદર રામચંદ્ર ચૌખલ	૨૪૫
કૃષ્ણ રામચંદ્ર આંબાવેન	૨૬૫	મુરુપોત્તમ અનંત ગેટને	૨૩૮
મણુદાસ ભગવાનદાસ વાની	૨૬૩	નારાયણ રામચંદ્ર ગોડબોલે	૨૩૨
વાસુદેવ રામચંદ્ર ધોલપ	૨૬૧	કોડર સુકુંદ રાજરામ	૨૩૧
દત્તાત્રેય કમળાકર પરાંજપે	૨૬૧	હરિ રઘુનાથ કબાડી	૨૩૦
ગજનંદ વિશ્વનાથ બંમાદેકર	૨૫૯	બાલચંદ્ર આણાનવાધર	૨૨૯
નારાયણ જ્ઞાનદેવ તુગારે	૨૫૬	કેશવ ગણેશ જોશી	૨૨૮
લીખણ વિનાયક સાંકે	૨૫૬	નારાયણ જુડુ લોપ	૨૨૭
દામોદર બાલકૃષ્ણ આપ્તે	૨૫૫	જીવણ કેશવકારે	૨૨૬
રાંકર ગોવિંદ લેન્કે	૨૫૫	બાલકૃષ્ણ મેન્ડુ મહાજન	૨૨૬
વિશ્વનાથ ઘુન્દીરાજ પાટણકર	૨૫૫	દત્તાત્રેય મહાદેવ મોતર	૨૨૬
સેલેસ્તીન ઇનાસ ઘાબેર	૨૫૪	ગણેશ સીતારામ નીમાકર	૨૨૫
ભારકર કૃષ્ણ ગોગે	૨૫૦	બાહરાવ દામોદર વૈધ	૨૨૪
શાન્તારામ કૃષ્ણ દેસાઇ	૨૪૮	બળચંત ગોપાળ મોકાશી	૨૨૨
રામચંદ્ર મોરેશ્વર જોશી	૨૪૮	ગજનંદ ગોવિંદ દીક્ષીત	૨૨૧
મોરેશ્વર ગજનંદ કાનેક	૨૪૮	અનંત દેવજી દેશમુખ	૨૨૦
ભારકર રંગનાથ મેધેકર	૨૪૭	વાસુદેવ નાના જાનપુરે	૨૧૬
માર્તડ હરિશ્ચંદ્ર જોશી	૨૪૬	સદાશીવ મહાદેવ લેલે	૨૧૬
ગોપાળ નામા કીર્ણણ	૨૪૬	રાકર દામોદર દીક્ષીત	૨૧૩
ભારકર ગોવિંદ પરાંજપે	૨૪૬	નરહરિ જીણા જોશી	૨૧૨
દત્તાત્રેય રામચંદ્ર ગોખલે	૨૪૩	મોરેશ્વર પાંડુરંગ વડાકે	૨૧૨
પરશુરામ મોર સાવે	૨૪૨	સખાદામ રઘુનાથ રાઉટ	૨૦૯
નારાયણ બળચંત સોનર	૨૪૨	કેશવ ત્રિજંક દેવધર	૨૦૮
રોખાદરમાઇલ જામાલ અત્તર	૨૪૧	નાના ચેસુ કડ્ડ	૨૦૦
મહાદેવ યશનન પાટણકર	૨૪૧	જીવદુદીન બડેમીઆં કુકીર ઉર્ફે	૩૧૦

* ઉર્ફે.

અમદાવાદ. } (સદી.) D. S. Sawarkar.
તા. ૩૦મી જાન્યુઆરી ૧૯૧૯. } એલ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર, ઉત્તર ભાગ.
તા. ૬.—આ નામ માર્કના અનુક્રમ મુજબ સમજવા.

૧૦૬ ૧૯૧૬-૨૦ની સાલનું મુંગઈ સરકારનું કેળવણી ખાતાનું અંદાજપત્ર.

જુદી નોંધ લીધી છે. આ ખાતે કુલ રૂ ૧૪૩ લાખનું ખર્ચ થશે એમ સરકાર ધારે છે. વોર એલાયન્સ ઈસ્ટર્લ લકાર્મને લીધે મળતું લાઘુ-પણું મેજુર કર્યું છે. તેનું કુલ ખર્ચ રૂ ૫૧.૫૫ લાખ જેટલું થવાનો મંલવ છે, અને તેજ ખાતે ૧૭ લાખ રૂપીયા દર વર્ષે ખર્ચ થવાનો મંલવ છે.

ગયા સરકારી વધમાં જે ટ્રેનિંગ કામો પહેલા વર્ષના શિક્ષક માટે ઉપાક્રમાં આવી છે તેની બીજી કેટલીક નિશાળો આ વર્ષમાં પંચ શરૂ થશે; જેનું ખર્ચ રૂ ૧૫૦,૦૦૦ નવા વધના અંદાજપત્રમાં દર્શાવ્યું છે. આથી સહજ જણાશે કે સરકાર કેળવણી પાછળ પુરતું ખર્ચ કરવા તૈયાર છે.

માધ્યમિક કેળવણી તથા કોલેજોને લગતા કેટલાક સુધારાનું ખર્ચ નવા અંદાજ પત્રમાં મળેલ કર્યું છે. સ્ત્રી કેળવણીનો વધારે પ્રગતિ કરવાનો શિષ્ટો નેરમાન હિ કટઃ સા બ પાસેથી સંસ્કાર મળે છે. એક જાણના વાચક દેવશાં એ જ કે હવેથી ગુજરાતી નિદાળોના પાઠ્યમાળા સાતના ધોતણા વિદ્યાર્થીઓને અગ્રેજી શીખવવાની યોજના પછી નવા અંદાજપત્રમાં દર્શાવ કરી છે. નામદાર મરકાર ઇસ્ટ છે કે ધારે ધામે પ્રાય ગક કેળવણી એવા પુનઃ સ્વરૂપમાં વધારવી કે જેથી ગામડાના દરેક ગાજસની નિરક્ષરતા દૂર થાય.

ચ. મુંગઈના નામદાર ગર્વનર માહેજ સર જ્યોર્જ લોઈડ તારીખ ૧૬ તથા ૨૭ મી માર્ચ ૧૯૧૬ ના રોજ આ સરની પરેલપહેલી મુલાકાતે પચાસ હતા. પોતાનો અને પધારવાનો ખાસ ઉદ્દેશ દુકળની સ્થિતિનો પ્રત્યક્ષ મુલાકાત લઈ ખ્યાલ લેવાનો હતો. તે કામ ઉપરાંત પોતે આ શહેરના કેટલાક સ્થળો તથા કેળવણીની મંસ્થાઓની મુલાકાત લીધી હતી. તા ૨૭ મીએ સાંજે અત્રેની ગુજરાત કોલેજની મુલાકાત લઈ અમારી મંસ્થા નવાને સાંજના સાણ પાંચ વાગે પધાર્યા હતા. કોલેજના પ્રિન્સિપલની સાથે પોતે દરેક કક્ષામાં ફરી તેમજ લાયબ્રેરી, સ્ટોડન્ટોને રહેવાની ઓરડીઓ, રમવાું વગેરે બંદર્થ પ્રેક્ટિસિંગ સ્ટુડન્ટ ઓફરોઓની ક્લિલ તપાસી કેટલાક મુદ્દાસા તથા વાતચીત કર્યા બાદ સુમારે છ વાગે મહાલક્ષ્મી ટ્રેનિંગ કોલેજની મુલાકાતે જવા વિદાય થયા હતા.

પાઠની ટુંકી નોંધ.

ધારણ ત્રીજી.

(૨૧ આક-લાલ પુસ્તકાલય મુદ્રક.)

વિષય-કવિતા (પાઠ ૩૬, મો. ત્રીજી કાનુની મેથો.)

આરંભ:—વસ્તી કાનુનો કેટલી છે? કા કા? ઉનાળાના મહીના ગળાંવા એ ગળુ કાનુમાનો દ દને બેબમે કાનુ નેમ છે એ મીને ગળતા વસ્તી કેટ? કાનુ ચાલ? ઉનાળાની મે કાનુમાની વસ્તી (મો જીંઝ બાપડીમા શીની ગયા છે તે ૧૬ કાનુનુ અને જીંઝ કાનુ કાનુ વિશે નાજે નીખવાનું છે, ક્રિમ કલો મુખ્ય વાચ્ય ઉપર આવતું.

પાઠનો મુખ્ય વિષય — ૧ રાગ શીખરનો —

‘નીરખી, ગાડની’ આ દે-ક રાજના ‘ની’ અક્ષર ઉપર જે નિગાળી કરી છે તે નંદ લાત ખંચીને તે અક્ષર દીર્ઘ છે છતાં હ્રસ્વ કોપડાનો છે તે મમલરુ.

જીંઝ બાપડીના ‘કે ખડત વુ ખરે’ એ રોજાવૃત શીખી ગયા છે તે માદ દેનારીને આ કવિતાનો ગગ શીખરવો નમુનો આપવા વગેરે.

૨ સમસ્ય —

અ. શબ્દાર્થ—મદિગાય, નીરખી, ગીનગ, હરખી વગેરે શબ્દોના અર્થ શીખરવા.

મદિગા શબ્દનો અર્થ જીંઝ બાપડીમાં કાંખી ગયા છે, તે મંડાં જોડીને કરાવવો.

નીરખી મજરે પાળીમાં નીરખુ’ એ વાક્યમાં વાપરીને નીરખી ગળતો અર્થ દર્શાવવો વગેરે.

બ. અન્ય — પડેવ’ નીમીને બનાવર વાક્યમાં ગોડવાવવી. ‘છાકરાએ નદશા લીવે’ પ્ર’ એ વાક્યગરબ છે? ફરી રીને બોલવું એમ કો? શં નીખી નીવે’ કાકરે’ વગેરે પ્રશ્નો પૂછી અન્ય કરાવવો.

ક. મમલરુ — દે-ક લોહીને ખબેરમાં પડતું વિવેચન કરવું. વગેરેમાં કવિતા પ્રમા ૨૧ બંદામા આવે છે વગેરે દર્શાવવું પ્રશ્નમાં કાંડી જાવા વગેરે કેટલી શાન્તિ આપે છે, વગેરે વિવેચન કરવું.

પુનરાવર્તન:—શીખરેલું આવડાની ખાતરી માટે કેટલાક પ્રશ્નો પૂછવા ફક્ત રજા ફરી રીત મૂકે છે! મીમમાં અભિ સાધી શકે છે! વગેરે.

લગાઈની મુખ્ય હકીકત.

(ત્રણ બાંધી ચાલુ)

(ગ. ગ. હરરાય અમુલજરાય દેસાઈ, બી. એ.)

જર્મનિએ બેલ્ગિયમમાં કરેલા લુપ્તમથી, દરીઆ પર વેપારી અને રાહદારી વચ્ચે ને નોડવાની તેમની નીતિથી, એરી વાયુ વગેરે વાપરવાથી અને છેવટે તે બે દવાઈ વિમાનો માર્ફતે દરોગ પાડી નિર્દોષ બાળકો, સ્ત્રીઓ અને મરદોનાં ખૂન કરવાથી અમેરિકા છેડામું, અને તે આપણા પક્ષમાં નો યથું. આથી આપણા પત્ર જોરજોર છે. આજે અમેરિકા ના ૨૩ લાખ માણસો આપણા તરફથી લડે છે, જર્મનોને પાછા વળી દડવું પડ્યું છે, તેથી તે સનાહ કરવાની વાત કરવા માટે છે પણ જર્મનિનાં સવાહનાં કહેણ છેતરનારાં છે. તેના પુરાવા રૂપે રશિયા સાથેની તેની વર્તણૂકનું સહેજ વર્ણન 'અસ યર્ષ' પડશે. જ્યારે રશિયામાં બળવો થયો ત્યારે જર્મનિએ પોતાના પ્રધાન બેયમેન હોલનેગની માર્ફતે કહાવ્યું કે જે સવાહ થશે તેમાં એક બીજાને મુલક લઈ લેવાની યા લગાઈની તુકશાની આપવાની સરતજ નહિ થાય. ત્યારબાદ તેના નવા પ્રધાન ડો માર્ફકેલીસે પણ તેને મળતાજ હિંદુસારે કહાડ્યા. જ્યારે સલાહની વાત ચાલતી હતી તે દરમિયાન જર્મન લશ્કર આડું જાવળું ફરી વળ્યું કે રશિયા પાછળથી કહાવ્યું હતું તો પણ તરત મહાત યર્ષ જાય. ૧૯૧૮ની ૧ સી ડિસેમ્બરથી બેસ્ત્રેલીટોસ્ક ખાતે સલાહનો વિચાર ચાલવા માંડ્યો એટલામાં જર્મનિએ રશિયાના તાબાના પ્રાંત યુક્રેનીઆ સાથે ૧૯૧૮ ના ફેબ્રુઆરિમા જુદી સવાહ કરી અને પાછળથી પોતાના જાસુસોની ખટપટથી રશિયાની અંદર પુરી ફાટપુટ ધર્ષ ગર્ષ, ત્યારે પોતાનું ખરું સ્વરૂપ પ્રકાશી રશિયાનો પશ્ચિમનો અને દક્ષિણનો દરીઆને લગતો લાજ પોતાને કબજે કરી લીધો, અને એ પોતાનાજ કળજમાં રહે એવી સલાહ કરવાની તેણે રશિયાને દરજ પાડી.

આ લગાઈ ઘણી બારે છે, અને તે અસની તરવારે કે તીરથી લગાવી લગાઈ જેવી નથી, કે પાછળથી લગાતી નાતી બદુકો અને તોપોથી લગાતી લગાઈ જેવી નથી. એનો ખ્યાલ આપવા સારું ત્યાં શાં શાં સાધનો વપરાય છે તે જર્ષ એ. માણસે જાતે પોતાની અકબ હોશિયારીનો ઉપયોગ કરી મોટાં મોટાં જખ્ખરજત્વ હથિયારો બનાવ્યાં છે, તે હથિયારો આ લગાઈમાં

વપરાય છે. આજની તોપો જુના વખતની તોપો જેવી નાની નથી. આમાંની કેટલીક તો ધણીજ મોટી છે, અને તેને એવવા સાર મોટર માડીઓ અથવા ઈન્જિનો લોઈ એ છે. બાકી તોપોમાંથી ગોળા છૂટે છે તેનું વજન લગભગ ૧૦ મણુ હોય છે, અને તે આઠ દસ માર્બલ દૂર જઈ શકે છે. એક આવો ગોળો જમીન પર પડી ફાટે તો ત્યાં સાત આઠ ઘોડા ફટાઈ જાય એવો મોટો ખાડો પડે છે. વળી બીજી તોપો દુશ્મણ વાપરવામાં આવે છે, તેમાંથી નાના ગોળા છૂટે છે પણ તે ૧૦ થી ૧૦૦ માર્બલ દૂર જાય છે. દરીઆ પર જે આગમોટો હોય છે તે આગમોટોમાં જે લગાઈની આગમોટો હોય છે તે હવે ઘણી મોટી અને લોખંડનાં પતરાંની બાંધેલી હોય છે. મોનામાં મોટી આગમોટની આસપાસ લોખંડનું પતરું ૧૫ ઈંચ એટલે એક હાથ જેટલું જડું હોય છે. આવી આગમોટોમાં મોટી તોપો હોય છે. જેમાંથી માણસ જેટલો ઉંચો ગોળો છૂટે છે. આ ગોળા બાયમાં આવી રહ્યું એટલા મોટા હોય છે. આવા ગોળા વદાણથી પંદર માર્બલ ફેંકવા હોય તો સહેવાઈથી ફેંકી શકાય એવી એ તોપ મજબુત હોય છે. તે ઉપરાંત ઝડપથી ચાલતાં નાનાં બારકસો—ટુઝરો હોય છે, જેમાં સપાટાબંધ પુટે એવી નાની તોપો હોય છે. વળી એવાં કેટલાંક બીજાં બારકમા હોય છે કે જે દરીઆ પર તરે પણ ખર્ચ અને દરીઆમાં કુબડી મારીને ચાલે પણ ખર્ચ. અને મજમરીન કહે છે. આવા સબમરીનોમાંથી જે ગોળા છૂટે તેને ટોરપીડો કહે છે. આ ટોરપીડોમાં ફની બનાવતો દાડગોળો હોય છે ન્યારે આ ટોરપીડો સાચા વદાજને વાગે છે ત્યારે તે ટ છે, અને તે વદાણનાં જડાં પતરાંને પણ તોડી નાખે છે. હાલ જે હાથથી ફાંડવાની બંદુકો વપરાય છે તે પણ આપણી જુની બંદુકો કરતાં જુદી જગતની હોય છે. હાલની બંદુકો ઝડપબંધ ની રોકે છે, વળી તે ઉપરાંત યાંત્રિક બંદુકો વપરાય છે, જેમાંથી એક મિનિટમાં લગભગ ૬૦૦ ગોળીઓ છૂટે છે. આવી યાંત્રિક બંદુકાથી ગોળીઓના વરસાદ વરસાવી શકાય. આવી મેકેન્ડો હાલની બંદુકો, યાંત્રિક બંદુકો, અને તોપો ત્રણ છૂટે છે. તેને માફ દગાડમાં અને ક્રાન્સમાં ધગધાકાર કામ ચાલે છે, અને હવે વળી તે માલ અમેરિકાથી પણ આવતો થયો છે, એટલે આપણે ઘણો સખત મારો ચલાવી શકીએ છીએ. આ ઉપરાંત વળી હવાઈ વિમાનોથી પણ લગાઈ ચાલે છે. સાદાં જલુનો જે એક કાયળી જેવાં હોય છે

અને જેમાં હલોડા વાયુ ભરે છે તે હિડાળવામાં આવે છે. આવા સત્તર સત્તર સાઈ બલુનોને એકઠાં રાખી એક ડેપેર્નૌ નામનું મોટું બલુન બનાવાય છે. જે વડે હવામાં મરજીમાં આવે ત્યાં જઈ શકાય છે. એ ડેપેર્નૌ આપણા ફ્લેમનો વાપરે છે પણ એથી સગતાં અને ઝડપળંધ ચાલે એવા એરોપ્લેન એટલે હવાઈ વિમાનો વપરાય છે, આ એરોપ્લેન મંચા-કામની ગરદીજ હોયે હોયે કે, તે કાઢના હપ માલ્યની ઝડપે ચાલે છે. આ બંનેમાંથી એમ ગોળા કેંડી શકાય છે.

જે લડાઈના આવા બધાનક યંત્રો વપરાય છે તે વાઈની મસર રજીસ્ટ્રેશનમાં હોવા મિપાર્શિઓના મન ઉપર નમજ તેની ન કન સાબળી આપણા મન ઉપર પશુ મની થાય છે. આના મધ્યનો જર્મનો પાસે ઘટતાં જાય છે શાન્તિના વખતના જર્મનિમાં યુનાઈટેડ નેટ્સે માંથી, હિંદુસ્તાનમાંથી અને બીજા દેશોમાંથી ખારાકની વસ્તુઓ તથા તાણુ રૂંગેરે ગોળાં અને ફાફ ગનાનસામા ગાનની ચીજો અને ચામડા નગે જગા હતા, પણ તે આનના દરે બધ થયા છે જર્મનાના પોતાના દેશમાં આવે માન ઘણો થોડો થનો હતો પોતાને ત્યાં થોડા નણો જથ્થો એકઠો કરી મોકલે તે અને ચેલના દેશમાં દર વરમ પેટા થાય તેમાંથી સાચાંને વાપરના પણ હવે તે મધુ યા ખૂની જગા માડયુ છે, અને જેમ નખન જગ છે તેમ તે હન ખનામ થાજી ત્યાંની વસ્તીમાંના ૧૮ વ-મમાં ઉપરના અને ઘરડાં જે એક ગધા લડાઈના રેફિલા અને તે પેગ બળા મગી ગયા છે, યા પેગ ધરાઓના છે કે ને લડાઈ માટે નકામા કે લાગા આપણા હાથમાં અને આપણા મિત્રોના હાથમાં કેદી તરીકે છે જુલન માણુઓ અને ૧૭ વરસના છોકરાઓ દરે ને લશ્કરમાં મર છે આના બાળકો ચો લડાઈ હડના નથી. તે થાક્યુ છે તે ઉપરાંત એમિટ્રિયામાં કાટપુટ થઈ છે, તેથી જર્મી ને વધારે ચિતા થાય છે એસ્ટ્રેલિયાને લગાજ પટા લગે મારી હાળ્યુ છે આપણા લશ્કરમાં તેા ઇંગ્લાંડ, ફ્રાન્સ, કેનેડા, આસ્ટ્રેલિયા, આર્ફ્રિકા વગેરે મુલકમાંથી મોટી હિમરના માણુસો આચાજ જતાં હતાં, હિંદુસ્તાનમાંથી પણ આપણા દેશની આજરૂ મળારી રાખવા સાફ દલ્લરો માણુઓ લશ્કરમાં લેડાતા જાય છે. હવે વળી અમેરિકા લડાઈમાં લિતરું એટલે ત્યાંથી માણુસોની રેલમછેલ થવા માડી છે આજે ૨૦ લાખ ઉપરાંત અમેરિકનો લડાઈમાં છુગી રતા છે. ખોરાક તો કેનેડા, અમેરિકા, હિંદુસ્તાન,

આસ્ટ્રોલોજી અને દક્ષિણ આફ્રિકામાંથી જેટલો જોઈ એ તેટલો આગેજ
 નામ છે આમ જ્યારે જર્મનીને દરેક ચીજની તાંજ છે ત્યારે આપણે ત્યાં
 અને આપણા મિત્રોને ત્યાં તે પુષ્કળ છે. લગાઈ સારું થઈ ત્યારે ક્રાન્સમાં
 તો દારૂગોળા અને બીજા સામાન પુષ્કળ હતાં. પણ આપણી પાસે તેમ
 ન હતું, કારણ કે આપણે તો દુનિયા મહાદશાન્તિમાં રહે એમ ધારણતા
 હતા, અને તેથી લગાઈની તૈયારીજ નહિ રાખેલી, પણ ઇંગ્લાંડમાં ઉત્તર,
 હોંસ, ઉત્સાદ અને નીચે એ તેવાં દધિયાગે બનાવવાનાં સાધનો હતાં મરદો
 અને સ્ત્રીઓએ સતંદવસ મહેનત કરી ધીમે ધીમે જેટલો બધો માવળના-
 માંડ્યો કે પોતાના લશ્કરને તો થું પણ તેણે પોતાના મિત્રોને પણ
 લશ્કરે સામાન મોકલ્યાં માંડ્યો. લશ્કર સાત માણુગો ઉત્સાદપૂર્વક આવવા
 માંડ્યાં, અને જેટલે ત્યાં ફરજમાં લશ્કરી નોકરી થયેથી આજે માણુગો
 ઉત્સાદ જવા મડ્યાં છે. દલે આપણા તરફ માણુગો પુષ્કળ છે, અને
 ખાવાનું જેણું પુષ્કળ છે. આ ઉપરાંત આપણાં ઉત્સાદ અને ઉમંગ
 પણ છે જેટલે દલે જે વખત જાય છે તે વખતમાં આપણે જીતનાજ
 જઈએ છીએ. ગામ આર માસમાં તેમના લગભગ ૧૦ લાખ માણુસને
 ધાણુ નીકળી ગયો છે. તેમના લશ્કરી અમલદારોએ આ વરમમાં જીત
 મેળવવા-ધરો પ્રયાત કર્યો, અને આપણા લશ્કરને પાછું હટાવેલું. પણ
 પાછળથી તેમને આપણે મારી હટાવ્યા છે; અને આજે તેઓ શેજમેજ
 થોડા પાના પડે છે. લગાઈની શરૂઆતમાં તેમણે પોતાના લશ્કરને
 અંગ્રેજ અને ફ્રેન્ચને એકદમ કચડી હરાવી જીત મેળવી તરત પાછા આવ-
 વાનો હુકમ આપેલો, પણ આજે આર વરસ થયાં એજ અંગ્રેજો અને
 ફ્રેન્ચો તેમને હાંકે છે. રાજ્ય પડી લાગ્યું છે, પણ ત્યાંના એક પક્ષે
 પાછું મારું ઉચક્યું છે, અને નેને આપણા મિત્ર જાપાનનું મદદ
 કરે છે. આમ ચલાવી પાછા પૂર્વમાં જર્મનીના લશ્કરને દોડવું પેડ્યો, તેથી
 આપણા વધતા જતા લશ્કર માટે ને જોઈું લશ્કર રાખી રાકશે, પણ
 આં જર્મની રજીમંત્રામમાં ઘણી ચીવટાઈથી અને દિમ્બતથી લડે છે તે
 કંઈ એકદમ નાશી જાય એવા નથી. હજી ઘણી સખત લગાઈ લડવાની
 છે. વળી જ્યારે તેઓ દારી પોતાના દેશ તરફ હટશે ત્યારે પોતાના દેશના
 રક્ષણ સારે ઝતુનથી લડશે અને તે વખતે પોતાથી જીતના પ્રયત્ન કરી
 આપણા લશ્કરની સામે ટકર લેશે. આવી વખતે આપણે ધરો સખત

અપત્ન કરવો પડશે, લશ્કરનાં યોદ્ધાઓ તેમના ઉપર મોઢવનાં પડશે, રાત-
 દિવસ તોપો અને બંદુકોનો મારો ચલાવવો પડશે. આ માટે વધારે માણસોની
 ધણી જરૂર છે. જેમ માણસો અને વધારે દારૂગોળો તેમ જીત પહેલી; દારૂ-
 ગોળો પુષ્કળ જોઈશે તે બનાવવા માટે પણ માણસો જોઈશે, અને પૈસા
 જોઈશે, જો વહેલી લડાઈ પૂરી કરવી હોય, વહેલી જીત મેળવવી હોય,
 અને આપણી કીર્તિને ઝળહળતી કરવી હોય તો આપણા દેશમાંથી બળવાળા
 માણસોએ લશ્કરમાં જોડાવું જોઈએ, અને પસાદાર તથા ગરીબ દરેકે
 પોતાની બને તેટલા પૈસા સરકારને ધીરમ જોઈએ. અત્યાર સુધી હિંદુસ્તાને
 મણુ ધણુ કામ કર્યું છે મેગીડોનીઆમાં જીત ખરી આપણા લશ્કરની
 યર્મ છે, પણ તેટલેથી બસ નથી આપણા પરિત્ર દેશ પર આવી જર્મન જેની
 પરદેશી ગળાયા તેમના મિત્રો ચઢી ન આવે માટે આપણે જાગરો
 પ્રયત્ન કરવાનો છે. આપણને વળી લશ્ચિયાર વાપરતા શીખવાની આજે
 તક આપવામાં આવી છે. આપણા મોટા માગ્યો એવી તક આપવા
 હંમેશા રાજ્યકર્તાઓને વીનવતા આવ્યા છે. આજે રાજ્યકર્તાઓએ આ
 માગ્યું કશુંત કરી છે. આપણા હાથે બાઈઓ પોતાના વનનથી દૂર
 જઈ આપણા દેશની આબરૂ સાચવવા અને આપણી કીર્તિ વધારવા લડે છે,
 અને ત્યાં મરણ પામે છે, તેમના બદાદર કામોને યાદ કરો, ન્યારે અમેરિકા
 જેના દૂર આવેલા દેશો, અને જાપાન જેના દેશો ન્યાય અને સત્યને ખાતર
 આપણા રાજ્યકર્તાની પક્ષમાં જોડવા છે, તો શું આપણે ઇચ્છાંક સાથે
 આવો બાક મંત્રાંધ ધરાવતા હોવા છતાં પણ વધુ પ્રયત્ન નહિ કરીએ ?
 આપણે આપણા દેશની આબરૂ વધારવાની છે, આપણા કુળની આબરૂ
 વધારવાની છે, આપણા રાજ્યકર્તા તરફની અને આપણા દેશ તરફની આપણી
 પરિત્ર દરમો બળવવાની છે અને જત નેમ આપણે પછાત પડીશું તો
 આપણા જે બાઈઓ રજુદેવમાં પડ્યા છે તેમના અમર આત્માઓ
 આપણા તરફ તિરસ્કારથી નં.સે, અન્ય દેશના લોક આપણને નીચ, હીન-
 કાંગ, બાવવા, દેશદ્રોહી, રાજદ્રોહી મણુશે; આપણા પૂર્વજો લાજશે.
 નાનાં તેમજ મોટાં—ત્રી તેમજ પ્રજા—દરેકે આજે સખત પ્રયત્ન કરવાનો
 છે, અને તેમ કરી આપણે આપણી ખરી દરજ અદા કરવાની છે.

વિમહને લીધે પ્રસિદ્ધિમાં આવેલાં ભવિષ્યમાં યાદ રાખવા લાયક સ્થળો. ૧૧૩

વિમહને લીધે પ્રસિદ્ધિમાં આવેલાં ભવિષ્યમાં યાદ
રાખવા લાયક સ્થળો.

(ગપા અંકથી ચાલુ.)

(રા. બી. ડ. પટવા. બી. એ. એસ. ટી. સી. ડી.)

ખેલ્લયમ.

લીજ—જર્મનિથી ખેલ્લયમમાં યર્ષને ક્રાન્સ જવાના માર્ગ ઉપર ફિલ્સો.
વિમહની સરખાતમાં ૧૯૧૪ના ઓગસ્ટની ૪ થી તારીખથી આ
કિલ્લા આગળ બહાદુર ખેલ્લયન સરદાર જનરલ લીમને ફક્ત ૨૦
દિવસ માણસોથી આખા જર્મન લશ્કરને સાત દિવસ રોકી રાખ્યું
હતું, અને તેથી ક્રાન્સને તૈયારીનો સમય મળી ગયો હતો, અને એ
રીતે એકદમ ક્રાન્સપર હુમલો કરી પારિસ કબજો કરી ક્રાન્સને
ફટકો મારવાની જર્મન બાજુ રદ ગઈ હતી.

મૂર—લીજથી આગળ બીજો મદ. લીજ પછી અત્રે પણ જર્મનોને
૧૯૧૪ના ઓગસ્ટમાં ૨૨ દિવસ અટકાવ થયો હતો.

શાન્સેરૌય—નામૂરની દક્ષિણે ગામ. ખેલ્લયનોની મદદે જતા ફ્રેન્ચ લશ્કરપર
નામૂર જીતીને આગળ વધેલા આખા જર્મન લશ્કરે ૧૯૧૪ ના
ઓગસ્ટની ૨૧મી એ અત્રે ઓચિતો હુમલો કર્યો હતો. વિમહની
આ પહેલી લડાઈમાં ફ્રેન્ચોને પાછા હટવાની ફરજ પડી હતી.

મોન્ક—ચાર્લેગની પાસે ગામ ઉપરની લડાઈ પછી બ્રિટિશ લશ્કર અત્રે
ઓચિતું મથાઈ ગયું હતું, પણ જનરલ હોરીમને કુનેદથી લશ્કરને
જર્મન હુકમમાંથી કટાકટીના સમયે જવાબી સહીસવામત ક્રાન્સમાં
પાછું લીધું હતું, અને પછી ઉપર જણાવ્યા મુજબ માર્ન આગળ
સપ્ટેમ્બર માસમાં મિનલરકરે જર્મનોને સખત તાર આપી હતી.

યત્રેસ—ખેલ્લયમની દક્ષિણે ક્રાન્સની સરદદ પાસે રહેત. આ વિમહમાં
શૌથી વધુ મનુષ્યોનો ભોગ લેનારું સ્થળેત્ર. અં જેને હંકાવવા માટે
જર્મનેને ક્રાન્સના ઉત્તર કિનારાનો (ખાગ ૬૧૧ કેલેનો) કબજો
મેળવવા માટે આ મથક સર કરવાની જરૂર હતી બ્રિટિશ લશ્કરે
તેનો મજબૂતીથી જવાબ કર્યો હતો. અને ત્રણ મોટી લડાઈઓ યર્ષ
હતી જે હેકે મદીના મુખી ચાલી હતી. અંગ્રેજોએ લાખો જનોના

૧૧૬ વિમલને લીધે પ્રસિદ્ધિમાં આવેલાં લવિષ્યમાં માદે રાખેલાં લાવક રચેલાં.

ભોજે મારીલું દેગનાં વડાપણા દેખે પોતાથી ઘણું મોટું લશ્કર સામે આ મથક છેક સુધી ટકાવી રાખી નાંમનાં મેળવી છે. બેદરબન સરકારે આ શહેરનાં ખંડેરા અંગ્રેજ વીરાની માદગીરી તરીકે જાળવી રાખી બીજી જગાપર નવું શહેર વસાવવાનો કંરાવ કર્યો છે.

હોશિયાર—આ બંદરને જર્મનોએ બેદરબન કબજે કર્યા પછી પોતાનું મુખ્ય લશ્કરી મથક બનાવ્યું હતું. બ્રિટિશ દરિયાઈ અને વિમાની કાફલાએ ઘણીવાર આ બંદરમાં બહાદુરીથી ધસી જઈ દરેક પાડી લશ્કરી અસાધ્યને વારંવાર સખન તુકરાન કરી જર્મનોને ઘણા દેરાન કર્યા હતા.

ઉપરનાં ચર્ચા ઉપરાંત, એંટવર્પનો દરીઆ કિનારાનો કિડો, યાંત્રેસ પામેનું ટ્રિકસમુડ તથા એસ્ટેડ બંદરને પણ આ વિમલ સાથે ગંબંધ છે.

રશિઆ.

વોર્સો—રશિઆન પોલાન્કની રાજધાની. ત્રણવાર નિષ્ફળ થયા પછી ૧૯૧૬-માં જર્મનોએ તે કબજે કર્યું. કેસરની પારિમ, દેલે તથા વોર્સો થોડા વખતમાં કબજે કરવાની મહત્વાકાંક્ષામાંથી ફક્ત આ એકજ શહેર તે લઈ શક્યો હતો.

પેટ્રોગ્રાડ—યુરોપી રશિઆની રાજધાની. લગભગ પહેલાંનું જર્મન નામ સેન્ટ પીટર્સબર્ગ બદલીને પેટ્રોગ્રાડ નામ ૧૯૧૪થી ધર્યું છે. આ શહેર તરફ વધવા માટે જર્મનોએ જમીન તથા દરિઆમાર્ગે-રાઈગામાં લશ્કર ઉતાર્યું હતું, પણ તે ત્યાંથી આગળ વધી શક્યું ન હતું.

વ્લાડીવોસ્ટોક—સાઈબીરિઆમાં જાપાન સામે પીળા સમુદ્ર કડિ બંદર. ટ્રાન્સ-માઈગીરિઆન રેલ્વેનું છેલ્લું સ્ટેશન. રમોજાપાન વિશ્વમાં પ્રખ્યાત થયેલું શહેર. આ વિમલ દરમિઆન મિત્રરાજ્યો અને ખામ કરીને જાપાન આ બંદર મારફતે રશિઆને ગદદ મોકલતાં હતાં.

આ સિવાય વહેવાર માટે ચેનમયુદમાંનું આર્કેન્ગેલ તથા ક્રાળા અમુદમાંનું એડીમા બંદર તાડગેળાનાં કારખાનાં માટે મોસ્કો તથા ક્રીશ્, અને દોદસસ પર્વતની તળેટીના મુલકમાંનાં બાક અને બાલુમ બંદરા પણ હવે વધુ જાણીતાં થયાં છે.

વિગ્રહને લીધે પ્રસિદ્ધિમાં આવેલાં લેવિખમાં યાદરાખેલાં લાંચક સ્થળો. ૧૧૫

બાલકન દ્વીપકલ્પ.

ગેલીપોલી—યુરોપી તુર્કની દક્ષિણે નાનો પહાડી દ્વીપકલ્પ, અત્રે ૧૯૧૧ માં બ્રિટિશ લશ્કર ઉતારી તુર્કને ચાલુ ધારતીમાં રાખી બીજા રશ્ન-ક્ષેત્રો ઉપર દબાણ ઓછું કરવામાં આવ્યું હતું. પાછળથી સેલોનિકાનું મથક નક્કી થતાં અને અત્રે પુરતી ફોતેલ નહિ મળતાથી ફેટલીક તુર્કસાની સહી બ્રિટિશ લશ્કર અંગેથી પાછું ગોલાવી લેવામાં આવ્યું હતું.

સેલોનિકા—ગ્રીસની દક્ષિણે બંદર. લંડાઈ દરમિયાન આ બંદર કબ્જો કરી ગિતરાંજ્યોએ પોતાના બાલકન લશ્કરનું મુખ્ય મથક અને કબ્જું હતું. સેલોનિકાથી ઓગળ વધી ધમારો કરી ૧૯૧૮ના સપ્ટેમ્બરમાં બલ્ગેરિયાનો ગદાત કરવામાં આવ્યા પછી દુશ્મન રાજ્યોની પડતી રાફે ચર્ચ હતી.

નીશ—સર્વિઆની અસલની રાજધાની બર્લિન-બાગ્નેટાઈન (ઈસ્ટમથુન) બગદાદ લાઈન પરનું સહેર લડાઈ રાફે થયા પછી બેલગ્રાદથી ચોડા વખત રાજધાની અત્રે રહી, અને પછી મોનેસ્ટીર લઈ જવામાં આવી. મોનેસ્ટીરનો બચાવ ઘણો વખત કર્યા પછી નિરુપાયે તે હિલ્લો પામી સર્વિઆનોને છોડવો પડ્યો હતો.

ઉસ્કુબ—સર્વિઆની દક્ષિણે શહેર. અત્રે ગિતલશ્કરે સેલોનીકાથી ધસી આવી બલગેરિયાન લશ્કરને ઘેરી બલગેરિયાને બીનશરને શરણે થવાની ૧૯૧૮ના સપ્ટેમ્બરમાં ફરજ પાડી.

ગારીઝા—આઝરબાઈજાન આલ્પ્સ પર્વતમાંનો ઈટાલી તરફનો પહાડી દુર્ગ. ઈટાલીએ ૧૯૧૭ માં અદ્ભુત રીતે પહાડોમાં સુરંગો મૂકી કબ્જો કર્યો હતો.

તુર્કી—એફેપોટેસીઆ.

ઝેસીશાન—ગગદાદથી વીસ માઈલ દક્ષિણે એક પ્રાચીન પ્રખ્યાત શહેરનો ખડીએરો, જનરલ ટાકિંગેન્ડની સરદારી નીચે અત્રે મેલ્ટા તુર્કિશ લશ્કરને નાના બ્રિટિશ લશ્કરે સખન દાર આપી હતી.

કુટ-અલ-અમારા—બમરાથી અઢીમો માઈલ ઉપરે ટાઈગ્રિસ નદીપર કિલો. અંગ્રેજો તે લીધા બાદ, આગળ વધી રેમીશાનની લંડાઈમાં તુર્કને

૧. વિમલને લીધે પ્રસિદ્ધિમાં આવેલાં અવિધ્યમાં યાદ રાખવા લાગક સ્થળે.

હરાવી પાછા ફરતાં અત્રે ઘેરાઈ ગયા હતા. તથા માસ દકાવ કર્યા પછી તેમને તુર્કને સંરક્ષુ ચવાની ફરજ પાડી હતી. સાર પછી જનરલ મોડે બ્રિટિશ લશ્કરની સરદારી લઈ કુટ પાછું જતી લીધું હતું, અને આગળ વધી બંગદાદ પણ કબજે કર્યું હતું. પછીથી જનરલ માર્શલ છેક મોસલ સુધી આગળ વધ્યા હતા, અને તેજ વખતે જનરલ એલનપીએ પેલેસ્ટાઈનમાં તુર્કોને સખત શિક્ષા આપી હતી જેથી તુર્કો શરણે આવ્યું હતું.

આસિટ્રઆ-હંગરી.

સારોબેચો—બોઝનીયા પ્રાંતની રાજધાની. આસિટ્રઆના પાટવી કુમારનું ખૂન અત્રે દાર્ઘ સર્વિઅને ૧૯૧૪ના જૂનમાં કર્યું, અને તે બહાનું લઈ આસિટ્રઆએ સર્વિઆ સાથે લડાઈ જાહેર કરી, અને પછી જર્મનિના દાવત્રાથી આપું જગત તેમાં મંડાવાયું.

લેબગર્ગ—ગેલીસિયા પ્રાંતનું મુખ્ય કિલ્લેખાંધી શહેર. લડાઈ દરમિયાન બે વાર આ કિલ્લાને ઘેરા બાલી રશિયાએ કબજે કર્યો અને બે વાર આસિટ્રઆએ પાછો જતી લીધો.

ટ્રીએસ્ટ—આડ્રિઆટિક સમુદ્રમાં આસિટ્રઆનું મુખ્ય બંદર અને દરીઆઈ કાફલાનું મથક આ બંદર પર ઈટાલીએ પોતાનો હક છે એમ જાણવી તેની માગણી કરી જે આસિટ્રઆએ કબુલ નહિ રાખવાથી ઈટાલીએ આસિટ્રઆ સામે લડાઈ જાહેર કરી.

જર્મનિ.

ડેનનબર્ગ —પૂર્વ પ્રશિયામાં શહેર. ૧૯૧૪ માં અહિં આગળ જર્મન જનરલ હીન્ડનબર્ગે રશિયનોને હરાવ્યા હતા.

ઈસેન—પ્રશિયાના હ્રાઈન નદીના પ્રદેશમાં શહેર. અત્રે પ્રખ્યાત કપ કંપનિનાં દુનિઆમાંનાં મોટામાં મોટાં તોથો તથા દારૂગોળાનાં કારખાનાં છે.

કીલ—હિતર સમુદ્રમાં પડતું બંદર. આ બંદરથી બીજા બાલુએ બાલ્ટિક સમુદ્ર સુધી આરપાર ડેનમાર્કની દક્ષિણેથી એક નહેર બાંધવામાં આવી છે તેને કીલકનાલ કહે છે તે હિતર અને બાલ્ટિક સમુદ્રને જોડે છે. આ નહેર જર્મન નૌકાસન્યનું મુખ્ય મથક છે, અને આજ જર્મન નૌકાબળ સરક્ષિત નિર્ભયપણે રહી શકે છે.

દરિઆઈ મધ્યે.

શકલેન્ડએટા—દક્ષિણ અમેરિકાની દક્ષિણે. ૧૯૧૪ના ડિસેમ્બરમાં અત્રે થયેલી પહેલી દરિઆઈ લડાઈમાં જર્મનીનાં પાંચ વહાણો નાશ પામ્યાં હતા અને બાકીનાને નુકસાન ખમી નોંમવું પડ્યું હતું.

હેલીગોલાંડ—જર્મનીની વાયવ્યમાં ટાપુ. ૧૯૧૬ માં બીજું દરિઆઈ યુદ્ધ આ જગા પામે ત્યાં ફરીથી જર્મન નૌકામૈનપને સખત હાર મળી હતી.

જટલાંડ—ડેન્માર્કના કિનારા આગળ આ વગ્રહનું નિર્ણયાત્મક મોટામાં મોટું અને છેલ્લું દરિઆઈ યુદ્ધ થયું હતું તેમાં જર્મનિને ૨૦ વહાણોના લયકર નુકસાન સાથે સખત હાર ખમી પડી હતી અને તેનું આખું નૌકાગળ નષ્ટ થતાં ધુમખને લીધે સહજમાં ખમી ગયું હતું ત્યાર પછી જર્મન નૌકાઓએ દરિઆમાં આવવાની હિંમત લાઈ દરમિયાન કરી નથી.

ક્યાટિયાઉ—ચીનમાં પીળા સમુદ્ર ઉપર લડાઈ પહેલાનું જર્મન તાબાનું બંદર ૧૯૧૪ ના ડિસેમ્બરમાં જપાને તેને ઘેરા લાવી કમજો કર્યું છે.

કોકોમ—અથવા ડી ડી ટાપુઓ હિંદીમહાસાગરમાં સિનેનથી આસ્ટ્રિયા જતા મધ્યમાં દક્ષિણ પગલાણના બેટ હિન્દુસ્તાનમાં ૧૯૧૪ માં પ્રખ્યાત થયેલી એમડન નામની કુગળને અને સપડારી પકડવામાં આવી હતી.

સ્વોર્ધ શિક્ષણનાં સત્યો.

ખક-ગ પી ડી બાસ, બી એ, એસ ટી સી ડી)

નૈસર્ગિક પ્રવૃત્તિઓને સાધનરૂપ સ્વીકારી શૈક્ષણસ્થાપાથીજ ચારિત્ર ધરું, શરીર કેળવવું, અને મનનો નિકામ કરવો, એ શિક્ષણનો ઉચ્ચામાં ઉચ્ચ ઉદ્દેશ છે.

શિક્ષણને મુવિદિત હરોજ કે બાળકને શિક્ષણ આપવામાં જટિલો જ્ઞાન ક્રિયાત્મક અને તેટલો ભાગ શિક્ષણની દૃષ્ટિએ વધારે લાભદાયી થયે,

અરજી ક્રિયાદ્વારા ખાળકોનું જ્ઞાન, દૃઢ થાય છે, અને એ દૃઢ થએલું જ્ઞાન સચવાઈ રહે છે.

જરી રીતે જોતાં ખાળકમાં શક્તિઓનો વિકાસ થતો જોવામાં આવે છે તે ખાળકના સ્વપ્રયત્ન વડેજ, અને એ સ્વપ્રયામની દેવ ખાળકમાં વધારે ને વધારે આવી જાય એ શિક્ષકે જોવાનું છે; ખાળકમાં ક્રિયાશક્તિ જગવવી એ શિક્ષકનું કર્તવ્ય છે. શિક્ષક માત્ર માર્ગ સૂચવે. પણ ખાળકનું કામ જાતે કરી દેવું નહિ.

ખાલ્યાવસ્થાથીજ શુભ સંજોગોનો લાભ લઈ, તેના સંજોગો ઉભા કરી ખાળકને ઉત્તમ તાલીમ આપવી, અને તેનું ઉત્તમ ચારિત્ર ધણું, એ માળાપ તેમજ શિક્ષકનું કર્તવ્ય છે; એ ઉત્તમ શિક્ષણવડે યોગ્ય વયે પોતાની દેરજને જાણીતર અદા કરી શકે; અને એજ જીવનનું સાધક.

કરેણી કરતાં રહેણી કે કરણી માનવ જાતને વધારે લાભદાયી છે.

શું એ જાણીતરી વાત નથી કે શિક્ષણશાસ્ત્રનાં પાનાંઓની હજાર-વાર હેરફેર કરી છતાં શિક્ષકને પોતાના ધંધાનું જ્ઞાન તો શીખવવાથીજ મળે છે ! એજ પ્રમાણે ક્રિયાશક્તિનો વિકાસ ક્રિયાવડેજ થઈ શકે છે; જેમ અવયવોની વપરાશ અવયવોને બજાવવાનું બનાવે છે.

પુસ્તકો વાંચીને કે બીજાઓને સાંભળીને જે શિક્ષણ મળે છે તેના કરતાં શુભ આત્મપ્રયાસવ મળેલું શિક્ષણ વધારે દૃઢ, વધારે લાભદાયી અને શિક્ષકોના વિકાસના કારણરૂપ છે.

વિચારોને સ્વરૂપ આપતું, એ શિક્ષણની ચાવી છે. આવું શિક્ષણ આપવાના સાધનરૂપ ગણાતાં સ્તોમીય શિક્ષણની ગણના છે.

* કાગળનું કામ.

જુદી જુદી જાતના અને જુદા જુદા રંગના કાગળોના ઘાટ ધડી ક્રિયાશક્તિનો વિકાસ કરવો એ સ્તોમીય શિક્ષણનો હેતુ.

* વિશેષ વીગત માટે મારા મિત્ર મિ. દેવરકરને લેખ જુઓ
વસન્ત માસ સંવત્ ૧૯૭૪. અંક ૧.

પ્રાથમિક સ્લોઈડ પાઠની નોંધ.

નીચેના પાઠની નોંધ માત્ર “બાહ્યલેખા” રૂપે સમજની. શિક્ષકની શક્તિ (અનુભવ, જ્ઞાન, સમયસૂચકતા વગેરે ગુણો) પ્રમાણે પાઠની ખૂબી લેઈ છે.

પ્રસ્તાવના.

ઈ. સં. ૧૯૧૯ ની સાલથી પ્રાથમિક શાળાઓ માટે સ્લોઈડનો અભ્યાસક્રમ જોડવામાં આવ્યો છે. તે પ્રમાણે ધો. ૪માં અભ્યાસક્રમ શરૂ કરતાં પહેલાં, સ્લોઈડ શિક્ષણમાં વપરાતાં સાધનો અને એ શિક્ષણને અંગે બીજી કેટલીક બાબતો તરફ લક્ષ આપવાની જરૂર છે.

સામાન્ય રીતે ત્રીજા ધોરણ સુધીમાં સ્લોઈડમાં વપરાતાં સાધનો જેવાં કે સેટસ્કેવેર, કમ્પાસ, ફૂટપટ્ટી, વગેરેથી બાળકો અજાણ્યા હોય છે; તો અભ્યાસક્રમ પ્રમાણે પ્રથમથીજ કામ શરૂ કરી દેવામાં બહુ ધણી મુશ્કેલીઓ ઉભી થાય છે. આ મુશ્કેલીઓ દૂર કરવા માટે કેટલાક પ્રાથમિક પાઠો આપવાની જરૂર છે.

પાઠ સંબંધી કેટલીએક સૂચનાઓ. (જ્યાં સૂચનાઓ આપવી એ અશક છે.

પાઠ શરૂ કર્યા પહેલાં:—

- (૧) સારી હવા અને પ્રકાશવાળો ઓરડો.
- (૨) વિદ્યાર્થીઓને યોગ્ય બેઠકો આપવી, તે તે કાયમ માટે બેઠક આપવામાં આંખના દોષો, ઉચ્ચાર્થ નિચાર્થ વગેરે જોવાં; તેમજ હાથ આમ તેમ વગર અડચણે ફેરવી શકાય એટલે દૂર વિદ્યાર્થીઓને એક બીજાથી બેસાડવા.

(વિદ્યાર્થી દીઠ એક ટેબલ અને એક સ્ટૂલ બેઠક હોય તો ઉત્તમ.)

- (૩) પાટીલ સ્વચ્છ અને યોગ્ય જગ્યાએ દોડું જોઈએ.
- (૪) શિક્ષકનું મેજ બહુ દૂર ન જોઈએ; (વિદ્યાર્થીઓ મેજ ઉપરની વસ્તુઓ બરાબર જોઈ શકે તેટલે દૂર.)

સાધનો. (શરૂઆતનાં પાંદખાં.)

(૧) પુટપટી. '૧૨' ની 'લ' જાઈની ' મળે છે તેની.

(નહેરખગરવાળી પુટપટી ન લેવી.)

(૨) કાગળની પટીની જોડ. દરેક પટી ૧૨ " x ૧" આ પટીઓ રંગીન પાતળા કાગળની હોય તો વધારે સારું, નહિ તો ધોળા ચિનાઈ કાગળની પટીઓ ચાલશે.

(૩) વિદ્યાર્થીઓ માટેની પટીની જોડ અને એક જોડ શિક્ષક માટે, એવી રીતે જોઈતી કાગળની પટીઓ પોતાના મેજ ઉપર શિશુકે વ્યવસ્થાપૂર્વક મૂકવી.

સૂચના—પુટપટી અને આ પટીઓ મેજ ઉપર સમાન્તરે આડી ગોઠવવી.

(અપૂર્ણ.)

“ખ્રિસ્તી તહેવારો.”

(શેષ લાજરસ, મોદાણુ)

પ્રસ્તાવના—સામાજિક તથા ધર્મકાન્તિના પ્રમાણે પણ લાપમાન નવીન રાષ્ટ્રો પ્રવેશ પામી શકે છે. આપણા દેશ પર નામદાર અંગ્રેજ સરકારની સત્તા પ્રવર્તમાન છે, ને તેઓ ખ્રિસ્તી ધર્મના અનુયાયી છે, જેથી આપણી શાળાઓ તથા જાહેર સંસ્કારી મંચાઓમાં ખ્રિસ્તી તહેવારો (Holidays) ફરજિયાત રીતે પાળવામાં આવે છે. કિન્તુ કેટલાકો તે તહેવારોની ઉત્પત્તિ તથા તે દિવસો શા માટે પવિત્ર ગણાય છે, વગેરે આગતોથી અગત્ય માલમ પડે છે. અત્રે તેનું ટુંક વર્ણન આપવું ઉપરે ધારું છું.

દરેક પ્રજામાં અમુક અમુક તહેવારો પાળવાનો બહીરત અતિ પ્રાચીન-કાળથી આવ્યો આવે છે. ખ્રિસ્તી લોકો ફક્ત જોઈ જાહેર તહેવારો પાળે છે. એટલે (૧) નાતાલ અને (૨) ચુડદાછંડે તથા ઇસ્ટર.

(૧) નાતાલ—નાતાલ શબ્દ પોર્ટુગીઝ ભાષાનો છે. ને. રોમન કેથોલિક ખ્રિસ્તીઓની મારફતે આપણા દેશમાં આગે છે. લાટિન Notion (=Born) 'નાટલ' શબ્દ પરથી નાતાલ શબ્દ વ્યુત્પન્ન થયો છે. જોનો

અર્થે રૂઝા જન્મતિથિ—વર્ષમાંથી એટલેજ થાય છે. પણ પ્રાચીન ભગવાન ઇસુખ્રિસ્તની જન્મતિથિ માટેજ તે રૂઝ શબ્દ ધર્મ ગયો છે. અંગ્રેજીમાં એને Christmas કહે છે. જેનો અર્થ “ખ્રિસ્તી ૪૧” એવો થાય છે. આ તહેવાર ક્રિસ્તીયોની તા. ૨૫ મીએ પાળવામાં આવે છે. કારણ, ખ્રિસ્તી લોકોની માન્યતા પ્રમાણે ઉક્ત તારીખે ભગવાન ઇસુખ્રિસ્તનો જન્મ (જન્મ) થયો હતો. સદર્દુ દિવસે ખ્રિસ્તી લોકો સારાં સારાં કપડાં પહેરી દેવજોમાં પ્રાર્થના કરવા જાય છે. ગાયનો ગાય છે, વાછુંત્રો વગા છે, ને એક બીજાને સારી સારી ભેટો આપે છે, જેમાં “ક્રીસ્ટમસ ટ્રેક” તથા ‘ક્રિસ્ટમસ કાર્ડ’ પ્રધાનત્વ ભોગવે છે. વસ્તુતઃ દુનિયાના દરેક ધર્મવાળાઓ પોતાના પવિત્ર પેગમ્બરો તથા મહાન ભગવાનોની જન્મતી ઉજવે છે; આ પ્રચાર કંઈ નવીન નથી.

નાતાલનું અસ્ય નામ Yule (યુલ) છે. અંગ્રેજીમાં વળી no e (નાએલ) શબ્દ પણ નાતાલને માટે વપરાય છે.

(૨) શુક્રવાર એને, ઇસ્ટર—સદર્દુ બન્ને અંગ્રેજી શબ્દ છે. Good Friday = શુભ શુક્રવાર એને સામે કહેવાનું કારણ એવું છે કે, ભગવાન ઇસુ ખ્રિસ્તે જગતના ઉદ્ધારાર્થે ઉક્ત દિવસે પોતાના મુશ્કેલી દેવનું અર્પણ કર્યું હતું—વંધસ્થ (Cross) પર દેવાનું દડની સગ ભોગવી પોતાનો પ્રાણ અર્પણ કર્યો હતો ને ભગિણ્યવાદ પ્રમાણે ત્રીજે દિવસે મોટો રવિવારે કબરમાંથી પુનરુત્થાન (resurrection) પામીને તેજ સારીરથી સ્વર્ગે ગમન—પ્રવાણ કર્યું હતું તે દિવસને ઇસ્ટર કહે છે.

ઇસ્ટર એ શબ્દ East (ગ્રીક Eas=) The dawn એટલે પૂર્વ દિશા, શબ્દ પરથી અને મંદ્રૂત ઉપલ્પ પરથી વ્યુત્પન્ન થયો છે Ostara પ્રકાશ કે વર્ષતઃકવુની દેવી માટે, એમિત માસમાં એક તહેવાર પાળવામાં આવેલો હતો. અને તેથી આજા મરિનાનું નામ Easter month કહેવાનું હતું. એમિત શબ્દ લાટિન Apricus = Summer પરથી ઉપજ્યો છે.

યાદુદી લોકો તેમજ યાદુદી વર્ષની સરવાળ થયા પછી જે માસની ૧૪ મી તારીખ પહેલી આવે તે દિવસે તે તહેવાર પાળતા હતા. આ તારીખે પલ્લુ કરીને પૂર્ણચંદ્ર (પુનેમ) હોય. વસ્તુતઃ ચાં મેા પિંડમાં આવે અને વર્ષતઃકવુ સર થાય, ત્યાર પછી પહેલીજ પુનર્મે આ તહેવાર કરવો એવો

લેમનો ધારો હતો. કેટલાક એવો મત ઉઠાવ્યો કે ૧૪ મી તારીખેજ નહિ રવિવારેજ આ તહેવાર પાળવો જોઈએ, તકવાર વધી પડી. જેથી છેલ્લે ઈ. સ. ૧૯૨૫ માં નીચે શહેરમાં ખ્રિસ્તી ધર્મગુરુઓની મહાન સભા બરવામાં આવી તેમણે ઠરાવ્યું કે:—

(અ) ઈસ્ટરનો તહેવાર રવિવારેજ પાળવો.

(બ) પાશ્ચાત્ય મહિનાની ૧૪ તારીખ પછી આવતો પ્રથમ રવિવાર લેવો

(ક) જે આંદ્ર માસની ૧૪ મી તારીખ સુધીને વિયુવર્ણિંદુમાં આવવાને દિવસે કે તે પછી પહેલીજ આવે તેને પાશ્ચાત્ય માસ સમજવો.

(ઢ) સૂર્ય માર્ગ માસની ૨૧ મી તારીખે વિયુવર્ણિંદુમાં આવે છે એમ સમજવું.

આ ઉપરથી જણ્યુરો કે નાતાલની પેઠે ઈસ્ટરની નક્કી તારીખ નથી. ફક્ત “એપ્રિલ મહિનો” એટલુંજ નક્કી છે. પણ તે તારીખ કયાવર્ષમાં ગેવર્નિંદુની તારીખ, આંદ્ર માસની તારીખ, વાર અને માર વર્ષની શરૂઆત, વગેરે બાબતોની ચોક્કસ ગણતરી પર ધ્યાન આપવું પડે છે. તેટલા માટે અંગ્રેજ કેલેન્ડરમાં તેનો નિર્ણય થાય છે. આપણા પંચાંગ પરથી ઈસ્ટરનો તહેવાર નક્કી કરવાની સરળ રીત એ છે કે, ૨૧ મી માર્ચ (વિયુવર્ણિંદુના અદ્ર) પછી, જે પ્રથમજ પુનેમ આવે તે પુનેમ પછીનો રવિવાર તે ઈસ્ટર, અને તે સપ્તાહનો શુક્રવાર તે ગુડફ્રાઇડે સમજવો.

કન્યાશાળામાં શિક્ષણ લેનારી બહેનોને શિખામણ.

(લેખક—સૌ. કૃષ્ણગૌરી હિરાલાલ વિદ્યાનાથરાવળ, મુખ્ય શિક્ષક-વિક્ટોરિયા જુનિયર કન્યાશાળા, ગુથ-રામપુર-રેવાકાંઠા.)

- ૧ સવારમાં વહેવાં બેઠવું, અને સાગી રીતે દાંતણું કરવું.
- ૨ હાથે પગે નખ વધવા ન દેતાં યોગ્ય સમર્થ નખ લેવડાવતાં રહેવું.
- ૩ ચરીરના તમામ ભાગો ઉપરથી મેચ ઉતારી નિત્ય નહાવું, તથા ગરમીના દિવસોમાં બની શકે તો બે વખત નહાવું.
- ૪ માથાના વાળ મેકા થયા ન દેવા, ચોટલો ચોળતાં રહેવું તથા હાથેનાં સવારમાં ચોટલો વાળવો. અને હિન્દુ બહેનોએ કપાળે ચાંદલો કરવો.
- ૫ રાત્રીના દિવસોમાં લગાડાં ફાટ્યાં છુટ્યાં હોય તે સાંધીને દુરસ્ત કરવાં, તથા સાબુથી ધોઈને સ્વચ્છ રાખવાં.

- ૬ પ્રાતઃકાળે નહાયા પછી સ્વચ્છ વસ્ત્રો પહેરી ઘોડીવાર પ્રભુ પ્રાર્થના (ધર્મચરણક્રિત) કરવી.
- ૭ હંમેશાં નિશાળના વખત પહેલાં પા કલાક પહેલાં હાજર થઈ જવું. અને બહુ જરૂરના કામ સિવાય ગેરહાજર રહેવું નહિ. જ્યારે ગેર-હાજર રહેવાની જરૂર પડે ત્યારે બનતા સુધી અગાઉથી શિક્ષકની રજા મેળવવી.
- ૮ દરેક શનિવારે (અથવા અડધાઠીઆમાં એક દિવસ) પોતાના ઘરનું નવું અથવા બુનું સોયકામ લાવી તે કામનો વિશેષ અનુભવ મેળવવો. અને એ રીતે ઘરનું કામ કરી માથાપનો, પોતાના પ્રત્યે તેમજ શાળા તરફનો પ્રેમ વધારવો.
- ૯ શિક્ષણ લેનારી બહેનોએ બનતાં સુધી કાંચળી કે ચોળી ના પહેરતાં હંમેશાં કળમ અથવા પોલકાં પહેરવા નિયમ રાખવો. પોલકાંની બાંજો ટુંકી ન રાખતાં ઘટિત રીતે લાંબી રાખવી એ સમ્યક્તા ભરેલું છે. શાળાના વખત બહાર માથાપને હંમેશાં ઘર કામમાં તથા નાનાં બાઈબહેનને સાચવવામાં મદદ આપવી; કે જેથી તેઓ ખુશી થઈને કન્યાઓને વખતસર નિશાળે મોકલે.
- ૧૦ શાળાનો અને ઘરનો વખત આળસમાં કે નકામી વાતોમાં ન ગુમાવતાં દરેક કન્યાએ પોતાનો અભ્યાસ પાકો કરવા તરફ વિશેષ ધ્યાન આપવું.
- ૧૧ શાળાના શિક્ષકો તરફ પૂજ્યભાવ અને પ્રેમ રાખી તેમની દરેક આજ્ઞા બાળી તેમને માન આપવું.
- ૧૨ પોતાના શિક્ષક કે માથાપ જોલાવે ત્યારે કળવાએલાં પાસી કુટુંબોનાં બાળકામી માફક ‘૭’ સંખ્યનો ઉચ્ચાર કરી “હા, ૭” “ના ૭” કહી ધીમેથી મિકાશથી વાત કરવાની ટેવ પાડવી.
- ૧૩ શિક્ષણ લેનારી મોટી વયની બહેનોએ સારી રીતે યાદ રાખવું કે હીરા, મોતી અને મુવર્ણ આદિના અલંકારોથી ચરીર શણગારવું તેના કરતાં વિદ્યા અને સદગુણ રૂપી અલંકારથી સુશોભિત થવું એ વિશેષ ઉત્તમ છે.

ચૈત્રી વર્ષ અને ચક્રવર્તી રાજા શાસિવાહન.

(લેખક-સૌ. માણિક્યાઈ દેવાનંદ દવિ-રાજકોટ.)

ગુડી પડવો, હજાર કંકુ અને ત્રણ મહાપ્રત.

હાલ આપણે ચંપતસન્તાન મુખ્ય ત્રણ વર્ષ ગણીએ છીએ. ખ્રિસ્તીનું, વિક્રમનું, અને શાસિવાહનનું. ખ્રિસ્તી વન-પુઆરિથી, વિક્રમ કાર્તિકથી અને શાસિવાહન ચૈત્ર માસના આરંભથી શરૂ થાય છે. શાસિવાહન અથવા ચૈત્રી વર્ષનો ગહિમા આપણી ભણી (ગુજરાત કાઠિયાવાડમાં) બહુ ઓછો છે, પરંતુ ૯ વર્ષના ઘણા ભાગમાં તે એક મહાદા ઉત્સવ અથવા પર્વ તરીકે ઉજવાય.

શાસિવાહન અને વિક્રમના શકમાં ૧૮૫ નો અંતર છે, એટલે આપણી તરફ ચાલતો વિક્રમ સંવત્ ૧૯૭૫ છે. ત્યારે દક્ષિણ ભણી અથવા દક્ષિણી રાજ્યમાં ચાલતા શાસિવાહન શકનું આજે ૧૮૭૯ મું વર્ષ ઉતરી ૧૮૪૦ મું ગણે છે. આ ગણતરી શકના આરંભથીજ (ચૈત્ર પ્રતિપદાથીજ) પ્રથમ કંપ, યુગ, વર્ષ અને મામતી ગણતરી થઈ એવું વિદ્વાનોનું માનવું છે.

પુરાણકાર જણાવે છે કે શ્રી સમચંદ્રજીએ ઐક વર્ષ વનવાસ ભોગવી આજે સીતાજી સહિત મેતાની રાજધાનીમાં પ્રવેશ કર્યો ને અયોધ્યાની પ્રજાએ તેની ખુશાલીમાં મોટો ઉત્સવ કરાવ્યો એ દિવસ વર્ષનો પ્રથમ દિવસ ગણાયો વળી જલ્લાએ આજેજ સૃષ્ટિ નિર્માણ કરી. વસુ નામનો રાજા તપ કરી બાળે ઈન્દ્રપદ પામ્યો, ને ગગર ઇંદ્રે વસ્ત્રાલંકારના દાન દીધાં, તેથી આ દિવસ સર્વોત્તમ છે.

આ વર્ષની પ્રતિપદાને સાઝાણ મુદત્તમાંનું એક ગણવામાં આવ્યું છે, ત્રણ તેમાં કાંઈક મતભેદ છે કેમકે કેટલાક પ્રથમપદે પુનેમને પડવો એટલે હોળાનો પડવો મુખ્ય ગણે છે ને કેટલાક ગુડી પડવો મુખ્ય માને છે. તે સંબંધી વળી માઘ લોકોમાં કહેવાય છે કે,—

* જોનોનું ચંપતસર પર્વ, પર્વસણ અથવા વસુન્તત્ત નામે પ્રસિદ્ધ છે. તે ભાગ્યના મુદ્દિ ચોથ પાચમથી શરૂ કરી પુનમ સુધી ચાલે છે, એટલે તે દિવસ પ્રતિક્રમણ કરી, પાછલા વર્ષમાં થયેલા કાષિક, વાચિક, માનસિક દોષ ને સંબંધી જનોને ભેટી દુઃખા મારે છે. પ્રાંતભેદે આ ચાલ કેટલાકા વિવિધ વર્ષ કાર્તિક સહિત એકઠો ને કેટલાકા ચૈત્રી પ્રતિપદા પાળી એકએકને દુજોગે છે, તેને ખમાવવું કહે છે.

પુનેમનો પડવો, અમાસની ખીજ;

વણુ પુછયું મુરત, તેરસ ને ત્રીજ.

ભાવાર્થ:—પડવો હોળીનો અથવા ચૈત્રી (ગુડી પડવા) કાર્તિકની એટલે ભાદ્રપાદના ધનતેરસ અને અખાત્રીજ એ સર્વે મુદર્તમાં એક ગણવામાં.

હોળીના પડવે ચાલતી ધિગામરતી જોતાં તેને દુણ મુદર્ત ગણવાને બદલે ગુડી પડવાને તે સ્થાન આપવું ઉચિત છે કેમકે દક્ષિણી લોકો તે દિવસ પોતાના ઘરો સન્મુખ ધન, કાગસ બાંધી મોટા ઉત્સવ કરે છે, સવારમાં વહેલાં જાગી, ન્હાઈ ધોઈ સારાં વસ્ત્ર પહેરી દેવદર્શન જાય છે. એકમેકને હળે મળે છે ને મિષ્ટાન્ન જમે છે. એ ઉપરાંત વળી પુષ્પગુચ્છ એટલે લીમડાનાં ફુલો પાંદડાં તથા અશોકની ફળી ખાવાનો ચાલ છે કેટલાકો સિંચાણનાં ફુલો પાંદડાંમાં મરી, ગીંદુ, હિંગ તથા સુવા એકઠાં કરી ખાય છે અને એ પણ એક ધર્મવિધિ ગણાય છે. પણ જુના કાળમાં અને ખાસ કરી વૈદક ગ્રંથમાં સિંચાણનું વર્ણન કરતાં કહ્યું છે કે પૂર્વે મોટા ઋષિ મુનિઓ સિંચ બહુજીવી નીરોગી રહી યોગાભ્યાસ કરતા. આરોગ્ય બળ સુદ્ધિ અને તેજ વૃદ્ધિ તેથીજ થાય છે. એ સુંદર તેમજ ગુણકારી વૃક્ષ, આ વર્સંત ઋતુમાંજ નવપક્ષવ બને છે ને કુદરતી રચનામાં મોટા ફેરફાર થાય છે.

નવી ફળવણી અથવા નવી પ્રવૃત્તિને લીધે ગેંકડા પ્રાચીન વિધિઓનો ભાવાર્થ આપણે સમજતાં નથી, અને કેટલીક તો તેથી નજીકથી થઈ ગઈ છે. તેમ જનાં ગુડી પડવા જેવી પવિત્ર તિથિઓ અને તે સંબંધી જે વિધિ અદ્યપિ જળવાઈ રહી છે તેનું માન વાજળી ગીતે સ્ત્રીઓનેજ ધટે છે. આ ચૈત્ર માસમાં ખાસ પ્રતિપદાને દિવસેજ નદિ પણ આખા મહિનામાં ચાલતી “દક્ષિણી લોકોની હળદ કંકુની વિધિ આપણું ખાસ ધ્યાન ખેંચે તેવી છે. હળદ કંકુ એટલે હળદર કંકુ, રોપડે તથા દ્રાક્ષ મેળવી તૈયાર કરેલી પ્રસાદી. આ પદાર્થ સંતાન પ્રાપ્તિ અર્થે દેવને નિવેદ્ય દાખન અર્પણ કરવામાં આવે છે. જે દિવસે એ ક્રિયા કરવાની હોય તે દિવસે સાંજે સ્ત્રીઓ પોતાના સગાંને ઘેર જાય છે અને તેમને ત્યાં પણ એ વિધિ કરતાં ગૌરીનાં ગીતો ગાવામાં આવે છે. કાંઈ તેને ગૌરીપૂજન પણ કહે છે. આ પ્રસંગે જે

+ જાદરવા મહિનામાં જે ગૌરીપૂજન થાય છે તે તમામ કુમારિકાઓ કરે છે એટલે આ ગૌરીપૂજન તેથી જુદુંજ છે.

કુમારિકાઓ વ્રત કરતી હોય તેની ક્રમે તેના પતિનું નામ બધી સ્ત્રીઓ વારા કરતી બોલાવે છે આ બીના અર્થ સૂચક લાગે છે, કેમકે આપણી પેઠે દક્ષિણીઓમાં પણ વરનું નામ નહિ લેવાની મર્યાદા હોવાથી તે નામ ઉપાણામા ગોઠવી બોલે છે, જેમકે —

કોણાલા મિઠ્ઠલા માળક, કોણાલા મિઠ્ઠલા મોતી!

શંકર સારસા રત્ન, પાર્વતી જે દાતી.

ધર્મશાસ્ત્રમા મુખ્ય જે સર્વગાન્ય ત્રણ વ્રત કરવાના કહ્યા છે, તેમાં (૧) આરોગ્ય પ્રતિપદ—શરીર મલાળવાનું, (૨) વિદ્યાવ્રત—વિદ્યાકળા શીખવાનું તથા (૩) તિનક્રવ્રત ધર્મશ્રામિનું સચન કરે છે માટે શરીર સાચવી વિદ્યા શીખીએ તો ધર્મિજન મંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય આરોગ્ય વિષયમાં આપણે અતિ અજ્ઞાન અને બેદરકાર હોવાથી જ્યાં ત્યાં માદગી અને નશ-ખાઈની દુશ્ચિંતા ચાલુ છે, અને આપણી પ્રજા અપામુષી બની ગઈ છે, આ વિષયમા વાચકને ખામ લક્ષ આપી બાળકમ અટકાવી ધર્મગ્રંથ વેદુ શીખવાની તથા ખાનપાનમા નિયમિત રહી તનીયતને અનુકૂળ ત્રણ ત્રણના ખેરાક ખાવાની તથા ક્ષણચર્યા પાળવાની ધર્મીજ નરે છે બીજું વિદ્યાવ્રત કહ્યું તેમાં તો સર્વ વ્રતોનો સમાવેશ થાય છે, કેમકે વિદ્યાહીન મનુષ્ય જ્ઞાનચક્ષુ નિના કેવળ ચર્મચતુષ્થી વિચ્છન્ન થયારિયત અવલોકન કરી શકતો નથી, તેથી અધોગતિને પામે છે. માટે એ સદ્વિદ્યાવ્રત પાળવા સર્વેએ યથાશક્તિ શાસ્ત્ર અને સ્ત્રમગ્રંથ સેવન કરવું આવશ્યક છે હાલ કૃષ્ણવણીનો પ્રસાર થયેનો છે, પણ આપણને જે કૃષ્ણવણીની જરૂર છે, તે મળશે ત્યારેજ આપણા કહેવાતા કૃષ્ણનાયના કુટુંબોની સ્થિતિ સુવરશે, ખાલી ટાપટીપ અથવા જનમાં પડવાથી કૃષ્ણવણી વગેરેનાય છે, કેમકે એવા દેશનેમલ લોકોનો મોટો કાગ અપ્રમાણિક, આગસુ, અને બીજાનું બગાડી પોતાની ઉન્નતિ દરજ્જાને જણાય છે ત્યારે તેથી અત્યંત દુઃખ ઉપજે છે માટે સાદાર્થ ગ્રંથ કરી સપત્તિના પ્રમાણમા સગવડ દરજ્જી ને યથાશક્તિ લોકોપકાર કરવો, એજ ઇટ છે આ ઉપરાંત ત્રીજું તિનક્રવ્રત, બાળ, પરાક્રમ અથવા ઐશ્વર્યની પ્રાપ્તિ સૂચવે છે, પણ તે વ્રત જ્યાં ઉપર કહેવા આરોગ્ય અને વિદ્યાવ્રત પ્રાપ્ત થાય ત્યારેજ બની શકે. વાસ્તે સત્ય મુખ મેળવવાની દરજ્જા રાખનારે સારી રીતે તત્તમનનું રક્ષણ કરી એવી વિદ્યા શીખતી કે જેથી પ્રમાણિકપણે મનોરથ પરિપૂર્ણ થાય

આ ત્રણ વ્રતના આરંભનો નવીન શક મંવત્સર એ સારો સમય છે. ગમે તે હેતુથી એ મુકરર કરનામાં આવ્યો હોય, પરંતુ મહત્વનો છે, એમા તો શક નથી. એકમેકને પ્રેમપૂર્વક મળવું, ગત વર્ષમાં જે સારા કૃત્ય થયાં હોય તે સંભારી તેમાં જલ્દિ કરની, નકારાથી દૂર રહેવું, અને નવા વર્ષની આબાહી માટે ધ્યેયપ્રાર્થના કરવી એ શુ થોડી અગત્યની બાબત છે? કેવળ જીવનકળા અથવા વયના વધારાથી સચવાતું નથી પણ જે દિવસ આપણે હાથે કે આપણી માર્ગેત એક પણ મુકૃત્ય થયું હોય તેજ દિવસ અને તેજ ઘડી સફળ બાણુવી, અને છેવટ તેનીજ ગુણના કરવાનો નિયમ બાધીએ તો વારંવાર આપણને તેનો ખ્યાલ આવે. અને છેવટ એમજ સમજાય કે ગત વર્ષનો આપણે જોઇએ તેવો મહાઉપયોગ કર્યો નથી. કહેવાનું તાત્પર્ય એજ કે આજેજ શાલિવાહનનું નવું વર્ષ શરૂ થાય છે, તો આવો યથાશક્તિ તન મન ધનની દ્રોષ પણ શુભ કામનો પ્રારંભ કરીએ.

દરેક ખેસના વર્ષને પ્રભત, વિભવ, શુકલ વગેરે ૬૦ નામો આપ્યાં છે. કાકતાત્રીય નામ પ્રમાણે કેટનીકવાર જ્યારે તે પોતાના નામ પ્રમાણે ભાવ બજવે છે, ત્યારે જ્યોત્ષોતુ કથન સત્ય પડે છે પણ કેટલીકવાર તેથી ઉલટું સ્વરૂપ દેખાય છે, ત્યારે જ્યોતિષ અથવા જ્ઞોતિષની શ્રદ્ધા મિલકુય રહેતી નથી. દાખલા તરીકે શાકે ૧૮૭૪ ના શકનું નામ આનંદ હતું પણ એજ વર્ષમાં યુગપનો થોર ત્રિવિદ સગગી જીકતા આનંદને સ્થળે અશ્વમેધ દેવાયો હતો. (અપૂર્ણ.)

બાળકોના આરોગ્ય માટે નિત્ય નિયમ.

(યુનાનકૃત એટ્લસમાં પ્રિટ્સગર્ગની બહેર નિશાળો માટે આરોગ્ય—ખાતાએ ઘડેલા ધારાસંગ્રહ ઉપરથી.)

(અનુનામક રા. રા. મલિયાલ સામગ્રણાષ દિવેદી
એમ. એ., એસ. ટી. સી. ડી.)

હવા—ધરમાંની હવા કદી બહારની હવા જેવી મારી હોતી નથી. બની શકે તે દરેક સ્થળે બહારની ખુશી હવામાં રહેા.

૧૨૮ પ્રાથમિક શાળાના ટ્રેન્ડ શિક્ષકોના પગારમાં વધારો.

વડદો—સૂર્યનો તાપ રાગના જંતુઓને વધતા અટકાવે છે. તમારા ઘરમાં અને કપડાં ઉપર સૂર્યનો તાપ પડવા દો.

ઉંઘ—દરેક રાત્રિએ બાળકોને ઓછામાં ઓછી દશ કલાકની ઉંઘ જરૂરી છે. ઉંઘવાના ઓરડાની બારી નીચેથી અને ઉપરથી ઉઘાડી રાખી ઉધો.

સ્નાન—દરરોજ ઓછામાં ઓછું એક વખત નહાઓ.

રમત—શિઆબમાં તેમજ વિનાબામાં દરરોજ રમો, અને જાને ત્યાં સુધી મેચાં ધરતી બહાર રમો.

દૂધ—ઉછરતાં બાળકો માટે દૂધ ધણેજ ઉત્તમ ખોરાક છે. મળી શકે તો દરરોજ ત્રણ કે ચાર પ્યાલા દૂધ પીઓ.

ચોરસાક—સુખ પડે તેવો અને આછો પોચાક પહેરો. કસરત, રમત, અને દીર્ઘ શ્વાસોચ્છ્વાસ વડે શરીર ગરમ રાખો.

ખાણી—દરરોજ ત્રણ કે ચાર મોટા પ્યાલા ખાણી પીઓ.

ખોરાક—ખાવા બેસતા પહેલાં દરરોજ તમારા હાથ ધોઈને સાફ કરો. ખોરાક બરાબર માળીને ધીમે ધીમે ખાઓ.

ઘોડું, દાંત, અને નાક—આ બધાં સાફ રાખો. કારણ કે રાગના જંતુઓને શરીરમાં દાખલ થવાનાં તે બારીબારણાં છે.

મુંબઈ સરકારના નામદાર ગવર્નર સાહેબે પ્રાથમિક શાળાના ટ્રેન્ડ શિક્ષકોના પગારમાં નીચેનો ટાઈમ સ્કેલ-અમુક સુદતે મળતો વધારો મંજૂર કર્યો છે. પહેલા વર્ષના શિક્ષકો.

૩ મુંબઈ ઇન્ડિયા. સિંધ.

(૧) સામાન્ય રીતનો ૩. ૧૫-૧ (બે વર્ષ) વધી ૩. ૨૫, ૨૮-૧ (બે વર્ષ) ૩ ૩૦ વધારો. ૩ ૨૫-૧ (દર વર્ષ) વધી ૩. ૩૦, ૩૦-૧ (દર વર્ષ) ૩ ૩૫

(૨) ખાસ પસંદગીની ગ્રેડો. ૩. ૪૦ ૩ ૪૦

આ જગ્યાઓ ઉપરની ની-

મણીકા ૧૦ ટકા જેટલી યશે.

બીજા વર્ષના ટ્રેનિંગ શિક્ષકો.

મુખર્જી ઇલાકા. સિંધ

- (૧) સામાન્ય સ્વરૂપનું રૂ. ૨૦-૧ (બે વર્ષે) વતી રૂ. ૨૫,
રૂ. ૨૫-૧ (બે વર્ષે) વધીને રૂ. ૪
ટાઈમ રોકલ. રૂ. ૨૫-૧ (દર વર્ષે) વધી રૂ. ૪૦,
રૂ. ૪૦-૧ (દર વર્ષે) વધીને રૂ. ૪૫
- (૨) ખાસ પમંદગીની ડ્રોડો. રૂ. ૫૫ રૂ. ૫૫
આ જગ્યાઓ ઉપરની ની-
મણ્ટ્રો ૧૦ ટકા નેટલી થશે.

ત્રીજા વર્ષના ટ્રેનિંગ શિક્ષકો.

મુખર્જી ઇલાકા. સિંધ

- (૧) સામાન્ય સ્વરૂપનું રૂ. ૨૫-૧ (દર વર્ષે) વધી રૂ. ૪૦, ૪૦-૧ (વાર્ષિક રૂ. ૫૦ સુધી)
ટાઈમ રોકલ. રૂ. ૪૦-૨ (વાર્ષિક) રૂ. ૬૦, રૂ. ૫૦-૨ (વાર્ષિક) રૂ. ૬૦
- (૨) ખાસ પમંદગીની જગ્યાઓ. રૂ. ૭૫ રૂ. ૭૫
આ નીમણ્ટ્રો ૧૦ ટકા ને-
ટલી થશે

- ઉપરનું ટાઈમ રોકલ (ધોરણ) ઇલાકા તથા સિંધ બન્નેને લાગુ પડવામાં આવશે. મળતા ટ્રેનિંગ પુરુષ તથા સ્ત્રી શિક્ષકો જે સરકારની હકુ-
મત નીચેની જોટન કે મરકારી, લોક ઓડ' તથા મ્યુનિસિપલ શાળામાં કામ
કરનાં હશે તે આ વધારો મેળવવા દફતાર ગણાશે; અને તા. ૧-૩-૧૯
થી (જોટલે ફેબ્રુઆરિ ૧૯૧૯ના પગા- ખાતે મળી) આ વધારો અનુસમાં
મૂકવામાં આવ્યો છે.

તા. ૧-૧-૧૯૧૯ થી નામદાર મુખર્જી સરકારે ઇલાકા ખાતેની ટ્રેનિંગ
કોલેજોમાં અભ્યાસ કરતા શિક્ષકોની માસિક સેલાસરીપમાં રૂ. ૨-૦-૦નો
વધારો મેળવવાની ખાતે અપવાનું કરમાવ્યું છે. આ વધારો મેળવવાની
ચાર્ટર છે, કાયમનો નથી.

નોંધ.

તા. ૧-૪-૧૯૧૯ થી પ્રે. રા. ટ્રે. કોલેજના મંજીત શિક્ષક મિ.
જહમીરામ આદિત્યરામ વ્યાસ સરકારી મોકરીમાથી વાનપ્રસ્થ થયા છે.
એજ મંસ્થાના બે ડો.ઈંગ માસ્ટરોમાંના એક મિ. રાજેન્દ્રરાય સી.
સુરકાથાની બદલી સુસ્ત થઈ છે.

કેળવણીખાતાની જાહેર ખબરો.

કેળવણી ખાતાની જાહેર ખબર.

જન્મ થએલાં પુસ્તકો

ઉ. વિ. મે. એ. ઇ. સાહેબના તા. ૫-૪-૧૯ ના હુકમ નં. ૨૪૮ ઉપરથી) મુજબ સંસ્કારના નયુ. ડિ. ના નીચેના હુકમો ઉપરથી નીચે લખેલાં પુસ્તકો અને ચોપાનીયાંની બધી નકલો ન્યા મળી આવે ત્યા સને ૧૯૧૦ ના ઈન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની રૂઢિએ નામદાર શહેનશાહ તરફથી જન્મ થ. એલી જાહેર થઈ છે; કારણ કે બ્રિટિશ દિંદી સરકાર સામે વિરુદ્ધ કરવા તેમજ ખૂતી ફરિયાદો કરવા અને બ્રિટિશ સરકારને દેવ અને તિરસ્કાર ને પાત્ર કરવાનું તેમાં મખાજ છે.

(૧) " ગણતરી મચીગોલીયા, " ઉર્દુમાં લખેલા આ પુસ્તકની બધી નકલો દિલ્હીના ચીફ કમીશનરે જન્મ કરેલી જાહેર કરવામાં આવે છે. (કિલ્લે મુંગઈ નયુ. ડિ. તા. ૧૮-૨-૧૯ ના હુકમ નં. ૧૩૫૪)

(૨) ૧૯૧૮ ના ડિમેન્શરમાં દિલ્હીમાં મજેબી અગીઆરમી જોલ ઈન્ડિયા મેક્સેમ લોગના રસાગત કમીશનના પ્રમુખતરીકે ડૉ. એમ. એ. વનસારીએ કેટલા લાયણુસી અગ્રેજીમાં અને વર્નાક્યુલરમાં લાયણુના તેમજ તે ઉનામ અથવા નકલો જેમાં નામ તેવા દરેક - સાધનોની ન્યા જડી આવે ત્યાં તેની બધી નકલો પંજાબની સરકારે જન્મ કરેલી જાહેર કરી છે. (કિલ્લે મુંગઈ નયુ. ડિ. તા. ૨૫-૨-૧૯ના હુકમ નં. ૧૫૩૨)

"ગાદીસ" યાને "જાહેર ખબર" એ નામની અનુમત શીદિયાની ઈસ્લામ ઈન્ડિયા તરફથી મુમલમાતો આંખિ ઉઘાડો નિદ્રામાંથી જાગે ઇ. યી, શરૂ થતી અને ગિરમલ્લા બોલો (એટલે શરૂ કરી) અલ્લાહો અકબર (પ્રદા સહીથી મોટા છે) એવ પોકાગે તયા છેવટના ગિલ્ફ માટે તૈયાર થાયો એ શબ્દો જેના અંદરમાં છે તે પ્રકટ થએલી પત્રિકાને બંગાળાની સરકાર જન્મ થએલી જાહેર કરે છે. (કિલ્લે મુંગઈ, નયુ. ડિ. તા. ૨૭-૨-૧૯ ના હુકમ નં. ૧૬૨૫)

(મહેરબાન ઉ. ભાગના એ. ઈ. સાહેબના તા. ૮-૪-૧૯

હુકમે નં. ૩૯૨ ઉપરની)

ભૂગોળ ત્રીજા ધોરણ માટે.

આ ચોપડીની કિંમત રૂ. ૦-૪-૦ છે તે વધારી રૂ. ૦-૬-૦ છ-
જાના કરવા મુજબની મેઝર્મી. એન એમ ત્રિપાઠીની કંપનીને નેમનો તા.
૧-૪-૧૯ નો નં. ૧૬૦૦ ના કાગળના જવાબમાં મેઝ. એ. ઈ. સાહેબે
રજી આપી છે.

જે નવી આવૃત્તિ કાઢવાની છે તેનીજ કિંમતમાં વધારો કરવાની રજી
આપવામાં આવી છે સામાન્ય વખતમાં છપેલી ચોપડીની નકલોની કિ-
મતમાં વધારો કરવાનો નથી.

મે. ઉ. ભાગના એ ઈ સાહેબના તા. ૨૨-૪-૧૯ ના

નંબર ૫૪૭ના હુકમથી.

જાહેર ખબર.

તા. ૧૦-૪-૧૯ ના મુજબ સરકારી ગેઝેટના ભાગ ખીજાનાં ૫૦૬
મે પાને છપેલી તા. ૧-૪-૧૯ના નં. ૭૨ ની ઉ. ભ. ના ઇનસ્પેક્ટર
સાહેબની નોટીસ.

તા. ૧૬-૪-૧૯ ના મુજબ સરકારી ગેઝેટના ભાગ ખીજાનાં ૨૪૦
મે પાને છપેલી તા. ૩૦-૧-૧૯ ની એ ઓર્ડીસની છપેલી યાદીમાં છ-
જલ્દમાં રસાભાષ રાજાને બદલે જલ્દમાં જસાભાષ રાજા એમ વાંચવું.

ઉ ભાગના
એન્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરની
ઓર્ડીસ—અમદાવાદ,
તા. ૧-૪-૧૯૧૯

}

(સહી) ડી. એસ. સાવરકર.

એન્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર
ઉત્તરભાગ.

જાહેર ખબર.

મે. ઉ. બા. ના એ. ઇ. સાહેબના તા. ૧૬-૪-૧૯ ના નં. ૭૨૬ ના હુકમને આધારે.)

મેસર્સ ગોકમીલાલ કંપની મુંબઈનાને તેમના તા. ૧૦-૨-૧૯ ના નં. ૧૩૬ ના પત્રના જવાબમાં ખબર આપવામાં આવે છે કે (૧) માર્કેટ નું કૃત ઇતિહાસના પ્રાય મેક પ્રોફેર તથા (૨) માર્કેટનું કૃત વિટલ સામ્રાજ્ય નો હુંક ઇતિહાસ એ બન્ને પુસ્તકોના મરાઠી, ગુજરાતી, કનારીઝ તથા સિંધી ભાષાંતરો આ ઇલાકાની પ્રાયમિક શાળાઓના ઉપયોગ માટે ઇનામ તથા હાથમેરી તરીકે મંજૂર કરવામાં આવે છે.

પુના	}	સહી. ડી. એસ. દીક્ષિત
તા. ૫-૨-૧૯		ડાયરેક્ટર ઓવ પબ્લીક ઇન્સ્ટ્રક્શન વતી.

મે. ઉ. બા. ના તા. ૨૧-૨-૧૯ ના નં ૧૩૬૧ ના હુકમને આધારે.

જાહેર ખબર.

મેસર્સ કરસનદાસ નારજીદાસ અને સન્સ ટે. નાણાપટ શ્રુત.

તમાના તા. ૧૯-૧૨-૧૮ ના પત્રના જવાબમાં ખબર આપવામાં આવે છે કે સાલસંકરકૃત મોટું અંકગણિતની કિંમત રૂ. ૦-૧૦-૬ છે તે વધારી રૂ. ૧-૨-૦ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવે છે. આ કિંમતનો વધારો કામ ચલાવે છે અને કચ્છાતની કિંમતની સાથે તેને મંજૂર નથી.

કપડાને બદલે કાગળના પુકાની બાંધણી કામચલાઉ મંજૂર કરવામાં આવે છે.

પુના	}	સહી. જી. ડી. કોવર્ટન.
તા. ૧૩-૨-૧		ડાયરેક્ટર ઓવ પબ્લીક ઇન્સ્ટ્રક્શન,

જો. ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનના હુકમ નં. ૧૪૬૬૧ તા. ૨૬-૨-૬૬
તથા જો. જો. ઇ. સાહેબના હુકમ નં. ૧૪૧૬૧ તા. ૪-૩-૬૬ (વિષયી) નું

જાહેર ખખર.

પ્રાથમિક નિશાળો માટે મંજૂર કરેલી ચોપડીઓની નીચેની યાદી,
સર્વની જાણ માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

ક્રમ	ચોપડીનું નામ.	જો. બા.મ. માં જુપાર્મ હોય તે	જાણે માટે મંજૂર કરી તે.	કિંમત. રૂ. આ. પી.
૧	ધનજયન્સીલાલ, બી. એ. નિશાળોના આસિસ્ટન્ટ ઇન્સપેક્ટર, મરત			
૧	ઉર્દુ પ્રાથમિક અંગ્રજીત ભાગ ૧ લો.	ઉર્દુ.	ઉર્દુ નિશાળોમાં રેકર્ડબુક તરીકે.	૦-૨-૬
૨	" ભાગ ૨ જો.	"	"	૦-૨-૭
૩	" ભાગ ૩ જો.	"	"	૦-૨-૦
૪	" ભાગ ૪ જો.	"	"	૦-૪-૦
૫	ઉર્દુ કોપીયુક નં. ૧ જો.	"	"	૦-૧-૬
૬	" નં. ૩ જો.	"	"	૦-૧-૬
૭	" નં. ૪ જો.	"	"	૦-૧-૬
૮	ઉર્દુ કોપી સમીપ			
	નં. ૧ લો.	"	"	૦-૦-૨
૯	" નં. ૨ જો.	"	"	૦-૦-૩
૧૦	" નં. ૩ જો.	"	"	૦-૦-૬
૧૧	" નં. ૪ જો.	"	"	૦-૧-૬
૧૨	ઉર્દુ વાચનમાળા નં. ૧ લો.	"	"	૦-૧-૬
૧૩	વર્નાકુલર કાદનન માટે અંગ્રજીત, ઉર્દુમાં.	"	"	૦-૧૨-૦

૬	દિવાન ને ગોપાળ, મુદા “એવુક્ત પ્રાનો”	૬૬	૬૬ નિશાબોમાં રેકરટબુક તરીકે.	૦-૫-૦
૭	“આપને સુરીદે શસ્ત્રનતે, છેતરીશીઆ.”	૬૬		
	“રુમાએ તાલીમ” બુકડીપોના માલીક, દે.			
૧૫	ઈન્ડિયન મજમુન સીંગી ગેમ નાગમ મોદસુદાન બી એ	૬૬	આયમિક નિશાબોમાં રેકરટબુક તરીકે	૦-૮-૦

ડિસ્ક ૧ આર્ પર્સનલ
ઇન્ડિયન ગોરીન,
પૂના, તા ૨૬-૨-૧૯૨૦

(મન) K S Dikshit,
૬૬ આર્ પર્સનલ ઇન્ડિયન ગોરીન.

(મે ઉ. બા.ના એ. ઈ સાહેબના તા. ૧-૩-૧૯ ના હુકમ
નં. ૧૪૩ ૫ ઉપરથી.)

બાહેર ખબર.

આયમિક અને આયમિક નિશાબો તથા ટ્રેનિંગ કોલેજ માટે મે. ઉ.
બા. એ. ઇ સહેમે મજુર કોલી ચોપડીઓની યાદી સર્વની બાજુ માટે
પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે:—

સંખ્યા	ચોપડીનું તથા તેના લેખકનું નામ	જેબાપ મા. મે. ડી. જ. પ. મ. પાવતે	લાને માટે મજુર થઈ તે.	કિંમત. રૂ. આ. પા.
૧	મિ હી નાલ પ્રિયોવનના પારખ, આમિસ્ટટ મેક ટરી ગુજરાત વ. કિયુન ગોસાયટી, અમદાવાદ. “આપ સાચવવની ઉપાય” બાજુ આવૃત્તિ.	ગુજરાતી	બધી નિશાબોમાં હુતામ માટે અને આયમિક નિશા- બોમાં લાયકારી માટે.	૦-૧-૩

૩. "બાળ મરણ"	યુજરાતી	"બધી નિશાળો અને ટ્રેનિંગ કોલેજોમાં ત્રણ જરી માટે અને બધી નિશાળોમાં છનામ માટે.	૦-૧-૬
પહેલી આવૃત્તિ.			
૪. "દિલ્લિ સામ્રાજ્ય વૈ. ૪યુ. લાગુ રહેશે"	"	પ્રાથમિક અને અધ્યમિક નિશાળો અને ટ્રેનિંગ કોલેજોમાં સાયબેરી માટે	૧-૦-૦
પહેલી આવૃત્તિ.			
૫. "યુરોપીય પ્રાંતના આય રેલ્વેના ઇન્ડિયાસ"	"	સર્વ નિશાળો તથા ટ્રેનિંગ કોલેજોમાં સાયબેરી માટે.	૧-૦-૦
પ્રથમ આવૃત્તિ.			
૬. "દિલ્લિ રેલ્વેના રસ નિશાળો નો ઇન્ડિયાસ"	"	પ્રાથમિક નિશાળો અને ટ્રેનિંગ કોલેજોમાં સાયબેરી માટે અને સર્વ નિશાળોમાં છનામ માટે	૦-૧૨-૦
પ્રથમ આવૃત્તિ.			
૭. "શ્રી પી. ગી. રાયકુન નેશનલ કુલો મિ. પર્સનલ વૈકુન્ઠ રાય. ગેટ પ્રકાશક યુજરાત વર્ગીકૃત લેસ સોમાઈટી, અમદાવાદ.			
૮. "મેલાની બહેરખાતી"	"	સર્વ નિશાળો અને કોલેજોમાં સાયબેરી માટે અને બધી નિશાળોમાં છનામ માટે.	૦-૧૨-૦
છઠ્ઠી આવૃત્તિ.			
ગિ. નિહાસ ધનજીભાઈ અમદાવાદ.			
૯. "સ્વચ્છતા મહેશ"	"	કોલેજોની બધી નિશાળો અને ટ્રેનિંગ કોલેજોમાં સાયબેરી માટે તથા કોલેજોની નિશાળોમાં છનામ માટે.	૧-૧૨-૦
પહેલી આવૃત્તિ.			
મિત્રાઈ દેવી ત્રિમુગ્ધ વેદ. નરસિંહ દિલ્લિ, સાયસિદ મેન્ડન, કોલેજ માટે મુખર્.			
૧૦. "રીસિસ્ટાન" ૧૯૧૭ની આવૃત્તિ	"	સર્વ નિશાળો તથા ટ્રેનિંગ કોલેજોમાં સાયબેરી માટે.	૧-૦-૦
શ્રી. હોમમ તદમુસા, અંકલેસરીઆ નં. ૧ પાસે બહેર રેલ્વે, મુખર્.			

૬. "માખાપને એ બોલ." ખીજી આવૃત્તિ. મિ. એમ સી. કોઠારી, છુકસેવર અને પ્રકાશક, રાવપરા. કાપડી પોળ, વડોદરા.	પ્રજ્ઞસતી	સર્વ નિરાળો તથા ટ્રેનિંગ કોલેજોમાં લાયકરી માટે.	૦—૪૫૦ કામળની પુંકાવાળી. ૦—૬૦૦ કપડાના પુંકાવાળી.
૧૦. "ઈસુનું અનુકરણ" પહેલી આવૃત્તિ. મિ. જીવજીવાલ અમરસી મહેતા, મેનેજર જ્ઞાનવર્ધક પુસ્તકમાળા, પીરમસા ગાંડ, અમદાવાદ	"	"	૦—૮૦૦
૧૧. "મેટરલીકના નિબંધો." પ્રથમ આવૃત્તિ. મિ. ધનસુખલાલ કૃષ્ણ લાલ મહેતા. દુબારાનો બંગલો, સાન્તાક્રુઝ, મુંબઈ	"	સર્વ નિરાળો તથા ટ્રેનિંગ કોલેજોમાં લાયકરી માટે અને ટ્રેનિંગ કોલેજો તથા પ્રાથમિક તેમજ માધ્ય- મિક નિરાળોના ઉપલા વર્ગના છોકરાઓને ઈનામ માટે.	૦—૬૦૦

ઉત્તર ભાગના એનપુકેશનલ
ઈન્સ્પેક્ટરની ઓફિસ.
૬ ફો માર્ચ ૧૯૧૬ અમદાવાદ.

(સહી) D. S. Samarthkar.
એનપુકેશનલ ઈન્સ્પેક્ટર ઉત્તર ભાગ.

શારીરિક માનસિક અને નૈતિક

એ ત્રણે પ્રકારની જેળવણી આપી તમારા વડાલાં સંતાનોને સાચા
દિનિ દિનેની નાગરિક બનાવવા હોય તો ફાઈ પણ પ્રકારનાં શિક્ષણ
સાહિત્યો દિનિ દિનેની આર્થિક પરિસ્થિતિને અનુકૂળ મંગાવવા સારૂ એકવાર
અમારી સલાહ લેવા બતામણુ છે.

* કપાટલોગ મફત.

ધી બરોડા બ્રશ રેક્ટરી લિમિટેડ—વડોદરા.

એપ્રિલનો એક અમદાવાદમાં થયેલા અણધાર્યો તોફાનથી વહેલો
સ્વાના થઈ શક્યો નથી તે ખાતે ગ્રાહકો દરજી કરશે.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

પુસ્તક ૫૮ મું. જૂન-જુલાઈ સને ૧૯૨૬. અંક ૬-૭ મો.

વાચનના પાઠને લગતી કેટલીક સામાન્ય સૂચનાઓ.

શિક્ષણને લગતા ધણાખરા વિષયોમાં વિદ્યાર્થીઓમાં એ દોનો નજર પડે છે તેનું મુખ્ય કારણ શિક્ષક છે. અભ્યાસની શરૂઆતમાં આગ્રહ પામે કેવી રીતે કામ લેવું તથા તેમને ઈર્ષ મટેવોમાંથી મુક્ત રાખવું તથા કરવા તે યાગ્યત આપણા શિક્ષકવર્ગમાંના મોટા ભાગ દુર્લભ બતાવે છે. આ એક રોગનીય વાત છે.

વાગ્દત્ત એ એક અમલ્યનો વિષય છે, તે શીખનવામાં ધણા માત્ર વાક્યો વચાવી સમજીતીના કેટલાક શબ્દો પ્રશ્નદ્વારા સમજાવી કર્તવ્યવિધિના ચએલા પોતાની જાતને માની લે છે. વિદ્યાર્થીઓ વાંચતી વખતે કેમ ઉભા રહે છે, ઉચ્ચાર સ્પષ્ટ કરે છે કે નહિ, ચોપડી કેમ અને કેટલે અંતરે જાણે છે, એવી કેટલીક મુખ્ય બાજતો ગૌણ હોય એમ માની તેને લગતા દોનો સુધારવા કાળજી રાખના નથી. માત્ર વાચનપરતે આમ નથી. લખવાના વિષયોમાં પણ જેટલું ધ્યાન વિદ્યાર્થીએ શું લખ્યું તે ઉપર, અપાય છે તેટલું ધ્યાન બીજી કેટલીક બાજતો જેવી કે વિદ્યાર્થીઓની બેસવાની સ્થિતિ કેવી જોઈએ, કલમ કેમ પકડવી એ તરફ અપાવું નથી. આથી શિક્ષણનો ઉચ્ચ આગમ લુપ્ત થઈ વિદ્યાર્થીને નુકમાન ધણુ થાય છે. તેથી વાચન સંગ્રહ કેટલીક સૂચના અંગે કરવી અપરિચક વાગી છે.

વાચનના પાઠમાં વર્ગની મજ્યા તથા ઓરડાની રચના એવી હોય, કે પાટીઓ ઉપર બેસાડી શીખરી રાખાય, તે પુસ્તકો કેમ ઉપર મપાટ મૂકાવવા. વર્ગ નાનો હોય તો વિદ્યાર્થીઓને અર્ધચંદ્રાકારમાં ગોઠવનાં-ઉભા રાખવાની સ્થિતિ વધારે પર્મદ કન્વા જોગ છે. શિક્ષક એવી જગ્યાએ ઉભા રહેવું કે જ્યાંથી પોતાની નજર ડાબી અમર જમણી ફેરવી શકે.

ચોપડીઓ ઉમડાંઆ પછી ડાબા હાથમાં ઝાલવા કરેવું. ચોપડી એવી રીતે રાખાવવી કે તેમની નજર પાનાં ઉપર પડે, મરદન વળી ન જાય,

અને તેમના ચહેરાને શિક્ષક જોઈ શકે. આ બાબત સામાન્ય રીતે ઓછું ધ્યાન આપાય છે. પરંતુ સારૂ વાચન તથા સામાન્ય તંદુરસ્તી માટે આ ઘણી ઉપયોગી બાબત છે. પાઠ લેતી વખતે શિક્ષકે જોતાં રહેવું કે કોઈ વિદ્યાર્થીની નજર ઓપડીતી બહાર ફરતી ન હોવી જોઈએ. કોઈ એવો નજરે પડે તો તેને તરત વાંચવા કહેવું. કેટલીક વખત તૈયારીની ખામી અગર અંગત કારણોને લીધે શિક્ષકનુંજ વાચન નમૂનાદાર હોતું નથી.

વાચનને લગતી આ કેટલીક પ્રાથમિક સૂચનાનું વર્ણન કરી હવે આપણે વાચનપાઠ વિષે કેટલીક અગત્યની બાબતોનો વિચાર કરીએ. આને અગે પણ ઘણાક સામાન્ય દોષો નજરે પડે છે. કાંતો માત્ર વંચાવવા તરફ લક્ષ આપાય છે (જે છેક તુક્ષ્ણાનકારક નથી), અગર તો વાચન થોડીક વાર વચાવી સમજાતી શીખવવામાં સમય વ્યતીત થાય છે. ધોરણ પરત્વે આ બાબતોના શિક્ષણનો આધાર હોય છે, એ રમરણમાં રાખ્યા વિનાજ પાઠ આપાય છે. આથી સામાન્ય બૂલોથી દૂર રહેવા નીચેની સૂચનાઓ ઉપયોગી થશે એમ માની અમે અત્રે વર્ણવી છે.—

ખાસ કરીને નીચલાં ધોરણોમાં વાચનની શરૂઆત નીચે મુજબ કરવી. શિક્ષકે પ્રથમ ફકરા રખજી તથા મમળય તેવા ઉચ્ચાર અને અવાજથી વાંચવો. ન્યાં વિગમની જરૂર હોય ત્યાં વિરામ લઈને વાંચવું. આ કાર્ય-સિદ્ધિને અર્થે ધેરથી શિક્ષકે તેનું મનન પણ કરવું જોઈએ. પછી વિદ્યાર્થી પાસે સમગ્ર વાચન કરાવવું. શિક્ષકના વાચનનું અનુકરણ કરાવવું; શિક્ષકે આ વખતે, વિદ્યાર્થીઓના ઉચ્ચાર, અવાજ વગેરે બરાબર છે કે નહિ તે જોતા રહેવું. અનુકરણ દુપિત માત્રમ પડે તો તરતજ તે સુધારવા પ્રયત્ન કરવો. વિચારો કે કેટલા શિક્ષકો આ બાબત અગત્યની માની જ ને બદલે ન, શ ને બદલે પ કે સ કે તેથી ઉલટા ક્રમના દોષો મુદારવાની ખાસ ફરજ માનતા હશે ? દરેક શબ્દનો ઉચ્ચાર રખજી થાય અને શબ્દનો છેલ્લો અક્ષર રખજી મંલગાય એવું વાચન જોઈએ, આવી બૂલો મુદારી કે ન મુદારી એટલામાં તો આગળ વાગે છે, અગર ખીજા પાસે વચાવે છે, માટે આશા છે કે શિક્ષકો ઉચ્ચારની શુદ્ધતા તથા રખજીતા તરફ શરૂઆતથીજ લક્ષ આપતા રહેશે, કે જેથી દાલ નજરે પડતા દોષોમાંના ઘણા નાશુદ થશે.

પછી ફરીથી શિક્ષકે ફકરા એક વાર વાંચી બતાવવો. વિદ્યાર્થીઓને તેની ઢગનું વધારે કાળજીપૂર્વક અનુકરણ કરાવવું. હવે જે થોડાક વિદ્યાર્થી

ખરાબર ન વાંચી શકેતા હોય તેમની ભૂલો સુધરાવવી. એમ માની લઈએ કે આ પાક ૩૦ થી ૪૫ મિનિટ સુધીનો છે તો ઉપર વર્ણવેલી બાબત ખાતે ૧૦થી ૧૫ મિનિટ એટલે કુલ નિર્મિત સમયનો ૬ ભાગ આ રીતના વાચનના અનુકરણ તથા ભૂલો સુધારવામાં ગણવો. ૫૭ીથી છુટક વિદ્યાર્થી પાસે વંચાવવાની શરૂઆત કરવી.

ભૂલો વિદ્યાર્થીઓ પાસેજ સુધરાવવી. સારું વાંચે તેનાં વખાણ કરવાનું અને ખરાબ વાંચે તેમને પોતાની ભૂલ તરફ ધ્યાન દોરવાનું પણ જૂલનું નહિ. આ કામ ૧૦ થી ૨૦ મિનિટ સુધી ચલાવવું. ૫૭ીની દસ મિનિટ શિક્ષક પાકને લગતી લખીકત અથવા સમજૂતી ખાતે ગણવી.

આને અંગે થતો એક ખીલ્લો દોષ પણ છે. શિક્ષકોમાંનો મોટા ભાગ અપરા શબ્દોની જોડણી શીખવવામાં અનિશય વખત ગુમાવે છે, જેથી વાચનના મુખ્ય વિષયના શિક્ષણને પુરતો વખત આપી શકતો નથી. માત્ર જાચન શીખવવાથી કદાચ વિષય નીરસ કે એકજ તરેહનો માલમ પડવાની દહેશત લાગે તો શિક્ષક પાકમાં આવતાં કોઈ સ્થળ કે પુરોગાને કમગી લખીકત પ્રશ્નદ્વારા શીખવે. ઉપરનાં ધોરણોમાં વચ્ચે વચ્ચે બાકરુ છાત્રને સગતા પ્રશ્નો પણ પૂછ્યા, જેથી વિષયમાં સિનનતા આવવાથી રસની ક્ષતિનો મંભવ દૂર રહેશે.

સમજૂતીને અંગે એટલું સચન કરવાની જરૂર પડે છે કે તૈયારી બહુજ નૂજ કરવામાં આવે છે. પાકની તૈયારી વિના પાક આપવો એના જેવું ખીલ્લું સાદમ શું હોઈ શકે ? શિક્ષક જે પાક વાચનને અંગે શીખવવાનો હોય તેમાં આવના શબ્દના ખરા અને બંધજેસતા અર્થનો અગાઉથી વિચાર કરવો જોઈએ. આમ તૈયારી મંપૂર્ણ હશે તો પાક ગમે તે વિષયનો હશે તો પણ કર્તવ્યપરાયણ શિક્ષક પોતાનું કાર્ય ઉત્તમ રીતે બજાવી શકશે.

ધોરણ ત્રીજું.

શિક્ષક:—(સ્વ. મોહનલાલ નાગરદાસ મહેતા.)

વિષય:—પદાર્થપાક. (ગંધક.)

સાધન:—ગંધક, સગમતા દ્રાવણાથી ભરેલી સગડી, સાણસી, પાણી, વજુ ચાર ખાલા, સભય દીવાસળીની પેટી, યુલાખનું ૧૬, ગોળ, રંગીત કાગળ, ને રંગીન લુગડું.

કેલુ—તરફકિત ફળવી ગંધક સંબંધી અત્યક્ષ જ્ઞાન આપવાનો.

સમય:—૫૦ મિનિટ.

સંક્ષિપ્ત નોંધ.

રૂંગ:—પીળો છે. (અત્યક્ષ બતાવીને ખાતરી કરાવવી.)

સુણ:—(૧) કડક છે. (દળાવીને ખાતરી કરાવવી.)

(૨) બરડ છે. (જમીન ઉપર પછાડીને ખાતરી કરાવવી.)

(૩) અગળાઉ છે. (પાણીમાં થોડી વાર રહેવા દઈને ખાતરી કરાવવી.)

(૪) ગરમીને લીધે પીગળે છે. (પ્યાલામાં ગંધકનો કકડો નાખી પછી પ્યાલાને દેવતા ઉપર મૂકીને આ બાબત સિદ્ધ કરી બતાવવી.)

(૫) પીગળવાથી જે રસ બને છે, તે રંગે રતાશ પડતો હોય છે. (અત્યક્ષ અવલોકન કરાવીને ખાતરી કરાવવી.)

(૬) રસનો પાણી સાથે મેયોગ થવાથી તે નરમ મીઠુ બને છે. (રસવાળા પ્યાલામાં પાણી રેડીને આ મેયોગ કરી બતાવવો.)

(૭) રસને ઠરવા દીધાથી પાછો મૂળ રંગ પકડે છે. (ઉપર લખ્યા પ્રમાણે ગંધકને ઝોમાળીને જે રસ થાય તેને ઠરવા દઈને આ બાબત સિદ્ધ કરી બતાવવી.)

(૮) રસને વધારે તાપ આપવાથી તેમાંથી લિવાશ પડતો રતા રંગનો ધુમાડો નીકળે છે, ને પછી એ ધુમાડો એકદમ સળગી જાડે છે. બકડાનો રંગ આસમાની હોય છે. (કરી ગએલા રસને ફરી ખૂબ તપાવીને આ પ્રયોગ કરી બતાવવો.)

(૯) તેની જાળથી ફૂલનો, રંગીત લુગડાનો, ને રંગીત કામગની રંગ જાડી જાય છે. (ગંધકના કકડાને દેવતા ઉપર મૂકીને તે સળગવા લાગે એટલે તેની જાળમાં રંગવાળુ ફૂલ, વસ્ત્ર કે કામગનીની આ બાબત સિદ્ધ કરી બતાવવી.)

કુદરત:—જ-લીવાસળી ઝટ જાગે, માટે તેના ઉપર ચોપડામાં આવે છે.

જ-દવાની કામમાં વપરાય છે.

ક-તેનો તેજ્ય બનાવવામાં આવે છે, ને ગંધકના તેજ્યના નામથી અનેક પ્રયોગોમાં વપરાય છે.

હ-તેના ધુમાડાથી ઝેરી ભંતુઓ મરી જાય છે.

સૂચના:—(૧) ગંધકને બાળતી વખતે તેનો ધુમાડો આસ વાટે ગળામાં ન જાય તેની સાવચેતી રાખવી, કારણ કે તે ધણો ઝેરી છે. એનાથી માથું દુઃખવા આવે છે, ને ગળામાં જવાથી ઉધ-રસ થાય છે.

(૨) ગંધક પીગળાને રસ થયા પછી તરતજ તેમાં પાણી રેડવાથી તે ધોઓ પડતો નથી. રસને જરા વધારે તાપ આપવાની જરૂર પડે છે. પુસ્તકમાં લખ્યા પ્રમાણે કરવાથી પ્રયોગ સિદ્ધ થતો નથી.

(૩) ગંધકની ઝાળથી ઉડી ગયેલ યુક્તાબના ફૂલનો રંગ તે ફૂલને ગોળાનો ધુમાડો આપવાથી ફરી ઉત્પન્ન થાય છે.

(૪) ઉપર લખેલી બધી હમીકત આમતસારા ગંધક વિશે છે. આમતસારા સિવાય બીજા એક જાતનો ગંધક બજારમાં વેચાય છે, તેને લાકડીઓ ગંધક કહે છે. આ ગંધક મધ્ય બનાવવાના કામમાં આવે છે. તેનો રંગ ધોળો હોય છે. આ સિવાય કાળા ને સત્તા રંગના ગંધક વિશે પણ વૈદકના ગ્રંથોમાં વર્ણન કરેલ છે. કાળો ગંધક મળતો નથી.

કેળવણીનો અર્થ.

(રા. મુળહસાઇ હીરાલાલ ચોકશી એમ. એ., એસ. ટી. સી., નડિઆદ.)

સાધારણ રીતે એમ સમજવામાં આવે છે કે નો શિક્ષક વર્ગની અંદર બેઠો બોલ્યા કરે, છોકરાઓ શાંત રીતે સાંભળ્યા કરે, વર્ગમાં તેઓ જક નેવા બેમી રહે અને શિક્ષક પૂછે ત્યારે કડકઘટ જવાબ આપી શકે, તો તેનું શિક્ષણ સારું; પણ આ ધારણું ભ્રમભરેલું છે. કેળવણીનો ખરો અર્થ એ છે કે બાળકની સર્વ શક્તિઓને બરાબર કસરત મળવી નોઈએ; અને તેથી ચોખ્ખો કામ કરવાને તે મજબુત બનવી નોઈએ. ધણી

શિક્ષકો એમ માને છે કે બાળકને તેનો પાઠ પરીક્ષા વખતે સારી રીતે યાદ રહે, તો તેને સારી કેળવણી મળી છે, અને તેથી સાધારણ સમજ એવી છે કે બાળકને જેમ વધારે યાદ રહે, અને તે અટક્યા સિવાય જવાબ આપી શકે તો તેને સારું શિક્ષણ મળ્યું છે એમ ગણવામાં આવે છે; પણ આ ધારણું ખામીભરેલું છે, કારણ કે યાદશક્તિ એ મનની ઘણી શક્તિનો એક જ ભાગ છે. કાર્મ પણ વસ્તુનું જ્ઞાન આપણને નીચેની રીતે અપાણે મળે છે.

આપણા મનનું સ્વાભાવિક વલણ એવું છે કે પ્રથમ આપણે પ્રત્યક્ વસ્તુનું જ્ઞાન મદલ્યું કરી શકીએ છીએ. જે વસ્તુનો આપણને અનુભવ હોતો નથી તેને બીજા જ્ઞાનની મદદથી ટપવી પડે છે. દા. જ્યારે આપણે બાળકને રણનો ખ્યાલ આપવા હોય છે, ત્યારે રેતી અને તાપના જ્ઞાનથી તે સંબંધી ખ્યાલ આપી શકીએ છીએ; પણ જો રેતીનું કંઈપણ જ્ઞાન હોય નહિ તો રણ એ શું છે તે જાણી શકાતું નથી. આ કારણને લીધે સારું જ્ઞાન મેળવવાનો યોગ્ય રસ્તો એ છે કે બાળક જેમ જાને તેમ વસ્તુ-જ્ઞાન વિશેષ મેળવવું જોઈએ. વસ્તુજ્ઞાનને પદાર્થપાઠ કહે છે. પ્રથમ તો કાર્મ વસ્તુનું અવલોકન બાળક કરવું જોઈએ, અને તેના જુદા જુદા ગુણ નિહાળ્યા પછી તેને મળતી બીજી વસ્તુ સાથે મુકાબલો કરવો જોઈએ. મુખ્ય ગુણ ઉપર વિશેષ ધ્યાન આપવામાં આવે તો ઝીણી બાબત ઉપર ખાસ ધ્યાન આપવાની જરૂર રહેતી નથી મુદ્દાની બાબત બગમર મનમાં ગોઠવ્યા પછી જો તેનો અમત વહેવારમાં યર્થ શકે તો તે બાબત વધારે યાદ રહી શકે છે. દાખલ તરીકે નાગમીનો પાઠ આપતી વખતે તે બાળકના હાથમાં આપવાની જરૂર છે. તેનો રંગ, આકાર, કદ, સ્વાદ વગેરે ગુણો જો બાળક જાતે અનુભવે તો તે જૂની જતુ નથી; વળી નારંગીને લીંછુ સાથે સરખાવવામાં આવે તો તેનું જ્ઞાન વધારે સ્પષ્ટ થાય છે; હવે જો નારંગીનું ચિત્ર દોરવામાં આવે, અને તેનો આકાર માટીથી બનાવવામાં આવે તો તે બાબત મનમાં લાંબા વખત સુધી રહી શકે છે. આવી રીતે પ્રથમ વસ્તુનું અવલોકન, બીજું તેનો વિચાર, અને હવે તેની યાદદાસ્ત એવો જ્ઞાનનો ક્રમ છે. સાધારણ રીતે શિક્ષકવર્ગમાં એવું માનવામાં આવે છે કે કેળવણી એટલે બાળકને જુદી જુદી બાબતની લોકીકતનું જ્ઞાન આપવું તે છે. આ વિચાર ધણેજ ભૂતઅનુભવ છે, કારણ કે બાળકનું મન જડ નથી.

‘કે જેમાં મરણ માફક જ્ઞાન મૂકી શકાય. બાળકનું મન એ ધણી ચંચળ વસ્તુ છે. જે તેની વૃત્તિને અનુકૂળ જ્ઞાન આપવામાં આવે તોજ તે ગ્રહણ કરી શકે છે; નહિ તો તે અપચેવા બોરાકની માફક બહાર નાખી દે છે; માટે શિક્ષક હંમેશાં બાળકની વૃત્તિનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ; અને તેના સ્વભાવ અનુસાર શિક્ષણ આપવામાં આવે તોજ તે ફળદાયક નીવડે છે; નહિ તો ફક્ત પાડના શબ્દજ તે મોઝે કરે છે; અને થોડા વખત પછી તે ભૂલી જાય છે. આ કારણને લીધે શિક્ષણમાં મુખ્ય બાબત ધ્યાનમાં એ રાખવાની છે કે બાળકનું મન હંમેશાં શીખવતી વખતે જાગૃત રહેતું જોઈએ. જે તેનું મન ચચળ સ્થિતિમાં નહિ હોય તો વસ્તુની છાપ તેના ઉપર ઝાંખી પડશે; અને તે જાગૃતીથી ભૂતાર્થ જશે. બાળકને કોઈ વિષય મારો આવડતો હોય તો એટલાથી શિક્ષકે મંતોપ પામવાનો નથી પણ કેવી રીતે બાળકને તેનું જ્ઞાન મળ્યું છે, તે બહુ ઉપયોગી બાબત ધ્યાનમાં રાખવાની છે. ધણું શીખવાને બદલે જે થોડું શીખવામાં આવે પણ તેથી બાળકને વિચાર કરવાની તક મળે, અને અવલોકન કરવાનું મન થાય, અને વિચાર અમલમાં મુકવાની તેનામાં શક્તિ આવે, તોજ તે સાચું શિક્ષણ છે એમ કહી શકાય. જ્યાં સુધી બાળક પાડના ખરા અર્થ મનને નહિ ત્યાંસુધી પાડનું માફ જ્ઞાન થયું છે એમ કહેવાય નહિ. દરેક શિક્ષકે બહુ શીખવવા કરતાં બાળકને કેળવવા તરફ વધારે લોક રાખવો જોઈએ. કોઈ પણ બાબત કક્ત બહુવાથી આપણને તેનું ખરું જ્ઞાન મળતું નથી, પણ તે ઉપર સારો વિચાર કરવાથી ખરી કેળવણી મળે છે. બાળકના મનની શક્તિની કેળવણી એજ શિક્ષણનો ખાસ હેતુ છે.

અમુક અમુક વિષયનું ધણું છુટું છાપું જ્ઞાન બાળકને હોય, તેના કક્તાં થોડું પણ કારણ મદિત જ્ઞાન વધારે ઉપયોગી નીવડે છે. બહુતર અને કેળવણીમાં આવો ભેદ છે. ભણેલો માણસ ભણે પણ ગણેલો ભોતો નથી. કેળવાયેલો માણસ બહુતા જ્ઞાન ઉપરથી નવી નવી બાબત ઓધી કાઢે છે, અને ધ્યાનને અનુમતી પોતે ફેરફાર કરી શકે છે. ભણેલો માણસ અમુક સ્થિતિમાંજ ચાલ્યાં કરે છે, પણ કેળવાયેલો માણસ મુશ્કેલી આવતાં નવો માર્ગ કાઢી શકે છે. ખરી કેળવણી અમુક ચોપડી વાંચવાથી પ્રાપ્ત થતી નથી, પણ તે ઉપર મનન કરવાથીજ મન કેળવાય છે. જેમ શરીર કેળવવાને મહાદળ, ડમ્બેલ વગેરે સાધન જરૂરનાં છે, પણ શરીરને દસરત

મળ્યા પછી તેમની જરૂર રહેતી નથી, તેમ પુસ્તકનું જ્ઞાન મનની શક્તિને કસરત આપવાને માટે સાફ સાધન છે; પણ મન કેળવાયા પછી તે ચોપડીઓ બહુ ઉપયોગી થઈ પડતી નથી. શરીરને કસરત મળ્યા પછી તે માણસ પોતાની તદ્દુરસ્તી અને બળનો આધાર કબ્જે ઉપર રાખે તો તે અયોગ્ય છે, તેવીજ રીતે જે માણસનું મન કેળવાય છે તે ચોપડીઓના જ્ઞાનના લગરને પોતાનું બેજો સમજતો નથી. આ પ્રમાણે કાઈપણ વસ્તુનું જ્ઞાન મનને કેળવાવું માધન છે.

પણ ખરી કેળવણી તો શક્તિની કસરત છે.

કેળવાયેલા માણસનું મન આલાક હોય છે, અને તે જલદીથી વિચાર કરી શકે છે. નવા નવા પ્રયોગે થી કરવું તેની સમજ તેને તરત પડે છે. માણસનું મન કેળવાયેલું હોય તે છતાં પણ તેને બુદ્ધ બુદ્ધ વિષયના જ્ઞાનની જરૂર છે. મન ગમે તેટલું કેળવાયેલું હોય તો પણ જ્યાં મુધી જ્ઞાન હોતું નથી ત્યાંમુધી તેની ક્રિયા સફળ નીવડતી નથી. હાલમાં શિક્ષણની પદ્ધતિ ઉપર વધારે ભાર મુકાય છે. એકવી પદ્ધતિના જ્ઞાનથી સારું શિક્ષણ આપી શકાય નહિ તેને માટે તો પદ્ધતિ અને પ્રિયવના જ્ઞાનની જરૂર છે. હા. પતંગીઆનો થાક આપવાનો હોય અને શિક્ષક શીખરવામાં આવે તો તેટલો હોશિયાર હોય તો પણ પતંગીઆના જ્ઞાન સિવાય તે શિક્ષણ આપી શકશે નહિ, તેથી મનને કેળવવાની સાથે ઉપયોગી જ્ઞાનની પદ્ધતિ જરૂર છે. મન અને શરીરને ગાઢો સંબંધ છે. માત્ર માણસનું મગજ જ જાગર કામ કરી શકતું નથી, તેમજ નખજા મગજવાળો માણસ ગમે તેટલો તદ્દુરસ્ત હોય તો પણ તે દુનિયામાં આગળ વધી શકતો નથી. વળી, મનની કેળવણી સાથે શરીરની કેળવણી પણ ખાસ જરૂરની છે. હાલમાં શરીરની કેળવણી તરફ ધ્યાન આપાય છે, તેથી કેળવાયેલા માણસો મનોપ્રકારક કામ કરી શકતાં નથી. મગજની જાંઘી ક્રિયાનો આધાર શરીરમાં ફરતા સોડી ઉપર છે. મગજને પુરતું પોષણ ન મળે તો તે બરાબર કામ કરી શકતું નથી. નિર્બળ મનુષ્યમાં ઓછી શક્તિ હોવાથી તેઓ આમદ-પૂર્વક લાંબો વખત કામ કરી શકતા નથી. તેમજ નિર્બળ બાળકો લાંબો વખત વર્ગમાં ધ્યાન આપી શકતા નથી. શરીરમાં ભેઈંટા પ્રમાણમાં લોહી હોય તોજ કામ કરવાનો દિઆદ થાય છે. ધ્યાનપૂર્વક લાંબો વખત મગજનું કામ કરવાને મારી તદ્દુરસ્તી ખાસ જરૂરની છે. નિર્બળ શરીરમાં.

મધ્યિયાર મંદ બુદ્ધિ માલમ પડે છે, તેથી શરીરના આરોગ્ય ઉપર મનની ઉંચી શક્તિનો આધાર છે. શરીર અત્યમસ્ત હોય, બુદ્ધિ તીવ્ર અને કસ્ટ-એક્ષી હોય તોપણ તેથી ખરી કેળવણી પુરી થતી નથી, કારણ કે જ્યાં સુધી મનુષ્યને પારકાનું બહુ કરવાની અને પોતાનો સ્વાર્થ કમી કરવાની વૃત્તિ થતી નથી, ત્યાં સુધી શરીર અને મનની સારી કેળવણીથી ધારેલો ફાયદો મળતો નથી. બુદ્ધિશાળી પણ સ્વાર્થ માથુમ બીજાને નુકસાન કરવાના રસ્તા સહેલાઈથી ગોખી શકે છે. જ્યાં સુધી આપણા મનોવિકારોને દગાવી તેમને ઈષ્ટ હેતુ સાધવાને ચોજવામાં આવતા નથી, ત્યાં સુધી તે સત્ત્વની ગરજ નારે છે. આ કારણને લીધે ઘણી વખત આપણે સાક્ષરને શક્ષસના રૂપમાં જોઈએ છીએ. ધર્મ અને નીતિની કેળવણી તન અને મનની ખીલવટમાં એક આવશ્યક અંગ છે. 'એ'જન' ની ગતિને તેનો હાંકનાર નિયમમાં રાખતો નથી તો તેનાથી મુખને બહારે દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે; તેવીજ રીતે જ્યાંસુધી મનુષ્યમાં જે જે પ્રેરણા, વેગ અને ઇચ્છાઓ છે, તેને નિયમિત કરવામાં આવી નથી, ત્યાં સુધી વ્યક્તિ તેમજ સમષ્ટિનું કલ્યાણ માધો શકાતું નથી. મનની વૃત્તિને અંકુશમાં રાખી અન્ય વ્યક્તિના કલ્યાણને માટે તેના વેગનો ઉપયોગ કરવો તેને નીતિની કેળવણી કહી શકાય. ધર્મના વંધન કે દરજ્જાની ઉંચી લાગણી સિવાય કાર્ષણીય સારું કામ થઈ શકતું નથી. આવી રીતે બુદ્ધિને સારે રસ્તે દોરવાને નિભાવવાની જરૂર છે. કેટલીક વખત દોચિયાર શિક્ષક ખરા અંતઃકરણથી કામ કરતા નથી, પણ અબુધક શિક્ષક તન ઈર્ષને કામ કરે છે તેની અસર વિદ્યાર્થી ઉપર નારી પડે છે; તેથી હુરખાટું કહ્યું છે તેમ કેળવણીનો ખરો હેતુ સદાચાર છે. આવી રીતે તન અને મનની કેળવણીને નીતિની કેળવણીના એક સાધન તરીકે ગણી શકાય.

શાળાઓમાં કલ્પનાશક્તિની ખીલવટ.

(લેખક. રા. માણેકલાલ કાળીદાસ બટ.)

સૂકુમાર બાળકોની કેળવણીના મંત્રેષમાં કલ્પનાશક્તિ બહુ અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. વિજ્ઞાન, ઐતીહાસ, કાવ્ય, ચિત્રકામ, ઇત્યાદિ વિષયોમાં નિખજાન પુરવો ધણું કરીને ઊંચા પ્રમાણની કલ્પનાશક્તિ ધરાવના હોય છે;

અને જ્યોતે એવા પુરુષો પાસેથી જે કંઈ અમોક્ષું મેળવ્યું છે, તે કલ્પનાના મનોહર પ્રદેશનીજ પ્રસાદી હોવાનું જણાયલું છે. વિજ્ઞાન, સંગીત, કાવ્ય, ચિત્રકામ, એ વગેરે વિષયોમાં સાદૃશ્ય સાધવાને આવશ્યક એવા કલ્પનાશક્તિની ખીલવડના વિષય ઉપર જેમના શિક્ષણ-સમયે યોગ્ય લક્ષ આપવામાં આવ્યું હોય, તે જેમની એ શક્તિ કેળવાઈ, કાળમાં રહેલી થઈ, વિકાસ પામી હોય, એનાં બાળકોમાંથી કાંઈ લવિષ્યનો મહાન વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી, કવિ, લઘુપણ, કે ચિત્રવિદ્યાવિશારદ નહિજ નીવડે, એમ કહેવાની કોઈ શિક્ષક ધૃષ્ટતા કરશે ?

કલ્પનાશક્તિવિદ્યાર્થી આ જગત કેવું સુનમામ લાગત ! નિર્દોષ, રસ-ભર્યું બાલ્ય, છવનની નવનવીન ભાવનાઓથી અંકુરાતું અણુમોક્ષું યૌવન, અને કહો કે સારૂ છવન કલ્પનાશક્તિ વિના તો વાસ્તવિક રીતે અસંભવ થઈ પડે; કારણ કે કલ્પના વડેજ ભાવનાઓ ઘડાય છે, ને ભૂત, વર્તમાન, કે ભવિષ્યના પ્રમંજી દૃષ્ટિ સમક્ષ આબેહુળ આવીને ખાડા થઈ જાય છે. નાનાં નાનાં બાળકો રમતાં હોય, અને ખાસ કરીને ઘર આગળ રમતાં હોય, ત્યારે તેમની રમતોનું અવલોકન કરનારને સહજે જણાશે કે તેમાં કલ્પના શું કાર્ય કરી રહી છે. હાથમાં સોટી ધારણ કરી બેઠેલા બાળક તે જાણે વાસ્તવિક શિક્ષકપદજ ધારણ કરી બેઠો છે ! ઉંચે આસને, જેસી ગંભીરતાથી ઈન્સાફ આપતો બાળક તે જાણે ખરેખરો ન્યાયાધીશજ છે ! ટીંગણા ટીંગણીનાં લગ્નમાં મહાલક્ષ્મી બાળાઓ તો જાણે ભવિષ્યની માતા-ઓના અનેક ઉદ્ધામની પ્રતિઓ છે ! આ સવળું જ્ઞાને લીધે ? નાનાં બાળકોની લગ્ય કલ્પનાશક્તિનો એ વિચાર છે. નાની કે મોટી એવી કાંઈ રમત ભાગ્યેજ હશે, કે જેમાં કલ્પના વિકાસી રહી નહિ હોય. હવે ત્યારે, એ શક્તિ બાલ-છવનને આમ રસભર્યું કંઈ છે, ઉદ્યાસભર્યું બનાવે છે, ત્યારે સારા શિક્ષકનું લક્ષ તેના પ્રતિ આકર્ષાતુજ જોઈએ. કારણ કે તેમને એ-શક્તિ વિશેષ લાભપ્રદ થઈ પડે તે માટે તેના વિકાસનું, તેના સ્તંભનનું, અને સંયમનનું કાર્ય કરવાની શક્તિ અને અધિકાર શિક્ષક સાંગોપાંગ મેરાવે છે.

શાળામાં અભ્યાસ કરના વિદ્યાર્થીઓ ઉપર ઘણી વાર આલેખ કરવામાં આવે છે, કે તેમનામાં પુરતો આત્મ-વિશ્વાસ હોતો નથી. તેમની સ્મરણ શક્તિ ટીક હોય છે; પરંતુ સ્મરણના સંસ્કારો એકત્રિ કરી તેમને બાહ્ય

કરવાની શક્તિ, એટલે કલ્પનાશક્તિની જાદુવા તેમનામાં ઉણપ હોય છે, એ શક્તિનો યથાયોગ્ય વિકાસ શિશુઅવસ્થામાં જ ને થાય, તો ઉપરનો આદેશ સહેજ નિમૂળ થઈ જાય અને છત્રવનબચાવવાની પારાવાર મુશ્કેલી-ઓને બાળક-અવિધનો મંદ-સજ્જતાથી તરી પાર ઉતરી શકે એ સ્પષ્ટ છે.

હવે પ્રશ્ન એ લાગે છે, કે એ શક્તિનો વિકાસ થઈ શકે શી રીતે ? અને શિક્ષક તેમાં શું કરી શકે ? કલ્પનાશક્તિનો વિકાસ કરવા માટે શિક્ષકને પોતાનો નિત્યનો કાર્યક્રમ જાલવાની કશીએ જરૂર નથી; કારણ કે નિત્યના પાઠોમાં એ શક્તિનો યોગ્ય વિકાસ કરી શકાય એવા પ્રસંગો તેને ઘણા મળી શકે એમ હોય છે. નિત્યના પાઠો ચાલતા હોય, તે દરમિયાન કલ્પનાશક્તિના વિકાસને માટે શિક્ષક બાળકોને પુષ્કળ તક આપવી જોઈએ; પણ સાથે સાથે અણુપણુટયા આખંડા જેમ ગાડું ગમે તેમ એથી જઈ કદાચ જ્યાંમાં પધરાવી દે છે, તેમ નિયમનને વગવર્તી રહેવાને ન ટેવાએલી બાળકકલ્પનાના ઘોડા ન કરી એમ, તે ઉપર તેણે મંપૂર્ણ લક્ષ રાખવું જોઈએ. એ ઘોડા આઘાધીન રહેવાજ જોઈએ; આઘાધીન રહે, તોજ એમના જળનો લાભ મેળવી શકાય. નહિ નો લાભ કરતાં હાનિ થવાનો મંભવ વિશેષ છે, એ નિર્ણયવાદ વાત છે.

કલ્પનાશક્તિની એ 'શાખા' છે; એક પુનરુર્લ્લાસમય ને ખીજ રચનાત્મક. પહેલી શાખા ભૂતકાળમાં જોએવા પદાર્થો કે પ્રસંગોને દૃષ્ટિ સમક્ષ યથાસ્થિત ખડા કરી દે છે; અને ખીજ ભૂતના અનુભવને આધારે કેવળ દ્રવ્યન સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરે છે, એમનાં કાર્ય ઉપરથી સદજ જણાય એવું છે કે રચનાત્મક શાખા વિશેષ અગત્યની છે. એના પ્રભાવથીજ જગતમાં મદાન ગણાતી વસ્તુઓ અસ્તિત્વમાં આવી રાટ્ટી છે.

કલ્પનાશક્તિનો મુખ્ય આધાર સ્મરણશક્તિ ઉપર છે. સ્મરણપટ ઉપરનાં ચિત્રો ઉપરથીજ કલ્પના નવાં ચિત્રો, સર્જનો ઉપજાવી શકે છે; માટે સ્મરણશક્તિ વિશેષ કેળવાએલી હોવી જોઈએ. સંસ્કાર જેમ ઉંડા પડે છે, તેમ સ્મરણશક્તિ પ્રયત્ન જાને છે; તેથી શિક્ષક જેમ અને તેમ ઉંડા સંસ્કાર પાડવા ચત્ત કરવો જોઈએ. કાર્ષ પશુ વિખતી છાપ એક કરતાં વધુ ઇન્દ્રિયદ્વારા પાડવાનો પ્રયત્ન થાય, તો એ હેતુ સરળતાથી સાધી શકાય.

વિષયના સાક્ષાત્કારને માટે શિક્ષકે બધી ઇન્દ્રિયોનો લાભ અને તેટલો લેવો જોઈએ અને ચક્ષુરિન્દ્રિયનો લાભ તો પુષ્કળજ, લેવો જોઈએ; કારણ કે ચક્ષુને કે આંખને મનનું દારૂ હોયું છે. પરમાં જેમ દારૂવાટે સહેલાઈથી પ્રવેશ કરી શકાય છે, તેમ જ્ઞાન એ દારૂવાટે મનમાં સહેલાઈથી પ્રવેશી શકે છે.

કલ્પનાશક્તિનો વિકાસ કરવાને શક્તિમાન યત્ર માટે શિક્ષકમાં નીચેના ગુણો ખાસ આવશ્યક છે:—

(અ) બાળકની દૃષ્ટિએ વસ્તુ કે વસ્તુસ્થિતિનું અવલોકન કરવાની તેનામાં શક્તિ હોવી જોઈએ; અને બાળકે સહજે સમજી શકે એવી સાદી, સરળ ભાષામાં એ અવલોકનનું વર્ણનચિત્ર આલેખવાની તેનામાં શક્તિ જોઈએ. આનો અર્થ એજ કે ભાષા ઉપર તેનું સંપૂર્ણ પ્રભુત્વ હોવું જોઈએ.

(બ) મનોચત્તોને યથાયોગ્ય ચક્રતા ક્રમમાં ચોક્કસની તેનામાં શક્તિ જોઈએ; અને બાળકનું મન વિકાસ પામવું જાય, તેમ તેમ વધુ ને વધુ દર ચિત્રો રજૂ કરવાને તે શક્તિમાન હોવો જોઈએ. વૃજી પોતાના પૈઠામાં રેવિંધ ઇન્દ્રિયને કસરત મળે એવી રચના કરવાની તેનામાં શક્તિ જોઈએ.

(ક) શિક્ષક બાળકના મન ઉપર ઠાઈ પણ સુંદર ચિત્રની છાપ પાડવા યત્ન કરે, તે પહેલાં તે ચિત્રને પોતાની દૃષ્ટિ આગળ આગેનુગ્ન ખુલ્લું કરી શકે અને તે શક્તિમાન હોવો જોઈએ; અર્થાત્ તેને વિષયનો સાક્ષાત્કાર થવો જોઈએ. જો આમ તે નહિ કરી શકે તો હોય, તો બાળકના મન ઉપર તે જે છાપ પાડી શકશે, તે અસ્પષ્ટ ને અચોક્કસ હોવાની.

હવે કેટલાક વિષયો લઈએ. વિજ્ઞાનમાં કલ્પનાને પોષણ મળે એવા પુષ્કળ પ્રસંગો શિક્ષકને પ્રાપ્ત થાય છે. હિંદના જગદિષ્ઠિયાત વિજ્ઞાનસાસ્ત્રી જગદીશચંદ્ર બોઝની મદ્દન ગોષ્ઠો એમની લબ્ધ કલ્પનાશક્તિનું દર્શન છે, આખી સૃષ્ટિ પ્રભુની સૃષ્ટિ છે, તો પછી તેમાં જડ ને ગેતન સર્વમાં એક સરખા નિયમો પ્રવર્તી રહેલા હોવા જોઈએ; એવી એમણે વિજ્ઞાનના પ્રદેશમાં નવીન ને લબ્ધ કલ્પના કરી, અને તેની સિદ્ધતા માટે પ્રયોગો આરંભ્યા. પરિણામે જે માત્ર કલ્પનાજ દની, તેણે સિદ્ધાંતનું રૂપ મદજૂ કર્યું, અને આખોને સુપરિચિત સિદ્ધાંતનું આધુનિક વિજ્ઞાનસાસ્ત્રાનુસાર મંજૂ થઈ ચૂક્યું. શિક્ષક આ ઉત્તરરજુમાંથી પછો લાભ ઉઠાવી શકે. બાળકને વિજ્ઞાનનું જે સાદું જ્ઞાન હોય, તે ઉપરથી કલ્પના ચલાવી નવા નિયમો

શોધવાની તે તેમને તો આપી શકે; અને એવી કલ્પનાની સત્યતા પ્રયો-
ગથી તપાસાવી શકે. આ રીતે બાળકોમાં વિજ્ઞાન પ્રતિ પ્રેમ ઉત્પન્ન કરી
અકાપ; આપણી શાળાઓમાં વિજ્ઞાનનું વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરી અકાપ.

સંગીતના વિષયમાં પણ કલ્પનાશક્તિની ખીલવટના પ્રયોગ બહુ મળી
શકે. બાળકોને કાવ્યોના રાગ શીખવ્યા પછી વાદિત્ર ઉપર માત્ર તે રાગ
વગાડવામાં આવે અને ક્યો રાગ કે ક્યું કાવ્ય વાગે છે, તે તેમની પાસેથી
શોધી કઢાવાય તો કલ્પનાને ઠીક કસરત મળે. વળી અમુક કાવ્યની પદ્ધતિઓ
કાળા પાટીઆ ઉપર લખી તે કયા રાગે-પરિચિત રાગે-માર્ગ શકાયે,
એ વિદ્યાર્થીઓ પાસેજ શોધી કઢાવવાના યત્ન કરવાથી પણ તેમની કલ્પ-
નાને પુરતી કસરત મળશે.

વાદિત્રની મદદથી કાવ્યોનું વાચન શિક્ષક કરી બતાવે, કવિતાઓ
સુંદર રાગે ગાઈ બતાવે, અને સાથે કાવ્યના ભાવને અનુકૂળ ચેષ્ટા કે ઇગિત
પણ થયાં જાય, તો કાવ્યરસની મજા ઓર જામે છે. એ રીતે ગવાએલું
કાવ્ય દીર્ઘ કાળપર્યંત સ્મૃતિની તત્ત્વોમાંથી સરી પડતું નથી, એટલુંજ નહિ
પણ પ્રથમ સાંભળતી વખતના સંગીતના વાતાવરણની કલ્પનામાં બ્યારે
કરી એ કાવ્ય ગાવામાં આવે છે, ત્યારે ગાનાર પોતે મૂળનોજ આનંદ
બહુધા અનુભવી શકે છે.

ઇતિહાસનું શિક્ષણ કલ્પનાશક્તિની ખીલવટને માટે બહુ સુંદર ક્ષેત્ર
છે; કારણ કે તેમાં જૂતકાળમાં યર્ષ જએલા મનુષ્યો અને બનાવો બાળકોને
પોતાની દષ્ટિ સમક્ષ ખડાં કરવાના હોય છે. એ કાલ્પનિક ચિત્રોમાં તેઓ
અર્પાચીન સમયના વિચારોનો રંગ પણ પૂરી દીધા વિના રહેતા નથી. આ
વળણને સત્ય માર્ગે વાળવા માટે ઇતિહાસના શિક્ષણ પ્રયોગ સારા ચિત્રો-
નોજ ઉપયોગ થયો જોઈએ. ઇતિહાસનું પ્રાથમિક શિક્ષણ વાર્તાદ્વારાજ
અપાય છે. આથી શિક્ષકને બાળકોની કલ્પનાને પોષી, માર્ગ દર્શાવી, ને
નિયમને વશ રહેતી કરવાની સુંદર સુંદર સંધિઓ મળે છે, એટલુંજ નહિ
પણ તેઓ બાળકોને જૂતકાળની મહાન વ્યક્તિઓ, પ્રજાઓ, અને બના-
વોમાં આતુરતાપૂર્વક રમ લેતાં કરી શકે છે. પરીઓને લમતી વાતો, મજ-
વારોપણની વાતો ઈત્યાદિ પ્રકારની બાળવાર્તાઓ પણ કલ્પનાશક્તિને બહુ
પોષિતક બોરાક પુરો પાડે છે.

નિર્બંધના વિષયમાં પણ કલ્પનાને પોષણ મળે એવું શિક્ષક ધ્યાન કરી શકે. 'સત્ય,' 'દયા,' 'પરોપકાર,' ઇત્યાદિ ભાવાત્મક વિષયો ઉપર નિર્બંધો લખાવવાનું આપણી પ્રાથમિક શાળાઓમાં બંધ થાય એ ધમ્મજ્ઞા-ભ્રમ છે; કારણ કે એ ઉભરના વિદ્યાર્થીઓને માટે એ વિષયો બહુ ભારે છે. એવા વિષયો ઉપર સ્વતંત્ર વિચાર કરવા નોટલી, અને તે વિચાર યોગ્ય ભાષામાં દર્શાવવા નોટલી શક્તિ હજી તેમનામાં આવેલી હોતી નથી. એમને બદલે કાલ્પનિક સંવાદો, યાત્રા, આનંદપર્વટન, પત્રો, વાદવિવાદો, ભાવભ્રમ એ વગેરે વિષયો ઉપર નિર્બંધ લખાવાય એ ઈષ્ટ છે. આથી બાળકો વિષ-યને લગતી માહી હકીકતોજ માત્ર આપીને બેસી રહેશે નહિ; પણ ધીમે ધીમે સંબંધ રાખતી બીજી વાતો જોડીને વર્ણન આપતા થશે. આમ વર્ણન વૈવિધ્યભર્યું થતું જશે; અને વૈવિધ્યભર્યું વર્ણન તે વૈવિધ્યભરી કલ્પનાનું પરિણામ છે, એની કાંઈથી ના ખાટી શકાશે નહિ.

ચિત્રકામના વિષયમાં પણ કલ્પનાશક્તિ મોટો ભાગ ભજવતી જણાય છે. સ્મૃતિ-ચિત્ર એ કલ્પનાની ઉત્તમ કમેડી છે; કારણ કે ચિત્ર દોરી રહેતા સુધી આકૃતિ સતત માનસિક નેત્ર સમક્ષ રાખ્યા વિના બાળકો કદાપિ સાફ સ્મૃતિ-ચિત્ર દોરી શકતાં નથી. ઇતિહાસ, ભૂગોળ, સાહિત્ય ઇત્યાદિમાં આવતા સુંદર વર્ણનાત્મક અનુચ્છેદો-ફકરાઓ-શિક્ષકે બાળકોના સમક્ષ મૂકી તેમને લગતા ચિત્ર દોરાવવાથી કલ્પનાને બહુ પોષણ ને ઉત્તર મળી શકે, નાની નાની વાર્તાઓ કહી તેને લગતા દેખાવો દોરાવવાથી પણ કલ્પનાશક્તિને સારી રીતે ખીલવી શકાશે.

આ ઉપરથી જણાશે કે શાળાઓમાં કલ્પનાશક્તિની ખીલવટને સફળતાથી પુરતું સ્થાન મળી શકે તેમ છે. શિક્ષકે કલ્પનાની ખીલવટને માટે પુરતી તક આપવી; પણ તેને નિયમમાં રાખવાનું કદી ચૂકવું નહિ. આપણી શાળાઓમાં કલ્પનાશક્તિને યથાયોગ્ય પોષણ મળે, અને તે યોગ્ય માર્ગે શક્તિ કસતી થાય, તે દેશનું ભવિષ્ય હિતજનક બની રહે એમાં કદી સંશય રાખવા જેવું નથી. પ્રજા એ દહાડો સત્વર દેખાડે. અરજી

ગુજરાતી ભાષામાં વપરાતા ફારસી અરબી શબ્દો.

(લેખક-મિ. અમીરમીયાં.)

(અનુમેધાન જુઓ શાળાપત્ર પુસ્તક ૫૭ પૃષ્ઠ ૩૭૨).

મિમર (અ). મિસ્ત્ર. શહેર આફ્રિકાની ઉત્તરમાં મુલક છે.

મિમરી (અ). મિસ્ત્રી. સાકર. પ્રથમ મિસરથી આવતી હતી માટે.

મિસરો (અ).-મિસ્ત્રા. ફારસી અરબી વગેરે કવિતાની ટુંક, પદ.

મિસલ (અ), મિસ્લ મમાન.

મિસાલ (અ). ના જેવો. છબી, સમાન, બાદશાહનો હુકમ, કાશ્તું હુકમ-
નામુ, રમઝિદ્દી વગેરે.

મીનહુન (અ). મિન્ન. તેમાંથી, નેજ, એજ. તારીખ દ્વાણી માટે મીનહુન
(સરકારી કાગળમાં લખાય છે) એટલે ચાલુ મહીનો.

મીના (અ). મિના મક્કામાં એક કુળ છે જ્યાં કુર્બાની કરે છે.

મીર (ફા). અમીર (અરબી.) નું હુકુ રૂપ. હાકેમ, સરદાર.

મીરઅદમ (ફા). અદમ (અરબી) મીરે અદલ. ન્યાયાધીશ.

મીરકામમ (ફા). કામિમ (અરબી)=રહેઝનાર. મીરકાસિમ મંત્રાચાર્યક નામ છે.

મીરમગ્યામ-ગ્યામ (અ). ગિયાસ, ક્યાદ સાબળનાર યંત્રાવાચક નામ છે.

મીરાસી (અ) વંશપરંપરાથી જે ચાલના આવતા હોય તે, મુમતમાન
ગરેયાની જાત છે.

મુકદ્દર (અ). મુકદ્દર નસીમ. મદોન્ને કરેલો. કદર=માધું ઉપરથી.

મુકદ્દમો (અ). મુકદ્દમા, આગળ જનાર. લસ્કરની આગળ ચાલનાર થોડીક
ફોજ, દીળાથો, કેસ.

મુકરમ (અ). મુકર્રમ. આમર વધારનાર મુક્રિમ = મહેરયાની કરનાર
આપનાર.

મુકરરુ (અ). મુકિર=કરાર કરનાર, હા પાડનાર. તેને ફારસી 'ના' ઉપસર્ગ
લાગવાથી નામુકિર=ના પાડનાર ઉપરથી ગુજરાતી ક્રિયાપદ =
જૂદી જવું.

મુકરરમ (અ). મુકદ્દમ. આગળ થનાર, આગેવાન, મુખી.

મુકાબલ (અ). મુકાબિલ. મામાવાળાઓ, હરીફ, દુસ્મન, શત્રુ.

મુકામ (અ). સ્થળ, જગા.

મુકરર (અ). મુકર્રર=નફી કરવું.

૨૫૨ મુજસતી લાપામાં વપરાતા ફારસી અરબી શબ્દો.

મુખ્તેસર (અ). મુખ્તસર=નાતું, 'હુંક', ખસર=તેણે હુંક કર્યું ઉપરથી.

મુખ્તીયાર (અ). મુખ્તાર. સત્તા આપેલી હોય તે.

મુખ્તીયારનામું (અ. ફા). નામું (ફા). નામા. મુખ્તારનામા=સત્તા આપેલો

કાગળ.

મુગલ (તુ). મુગલ અથવા મુગોલ. તુર્કસ્તાનની એક ઉંચી જાતના લોક છે. શબ્દાર્થ સાદા. કેટલાક કહે છે કે લોક.

મુઝલીએગમ (તુ). મુઝલીએગમ ફારસીમાં 'એગમ.'

મુઝરો (તુ). મુઝફ્ફા, કરારનામું.

મુજબ (અ). મુજિબ. પ્રમાણે.

મુજરો (અ). મુજરો શબ્દ લુગો.

મુજહામત (અ). મુજહમત, રોકવો, અટકાવ કરવો. જહમ=તેણે હાલે ગાલે નદિ તેવો ધર્યો ઉપરથી.

મુજબો (અ). મુજબકા. તંગી, અડચણ, પરવા.

મુજાફત (અ). મુજાઅફ. ખમણું, કબલ.

મુજાવર (અ) મુજાવિર, પડોશી, દરગાહોમાં દામ કરનાર, રોજના કામ કરનાર. જવર=પામે હનો ઉપરથી.

-મુતલક (અ). મુતલક, સ્વતંત્ર, અખાધ.

મુતાબીક (અ). મુતાબિક. માફક, બરાબર.

મુતાલીક (અ). મુતઅલિક. મંખંધી, તત્તક=સટકયો ઉપરથી.

મુદત (અ). અરમો, સમય.

મુદલ (અ). મુદલ. જેના ઉપર દલીલ લાગુ પડી શકે તે. મુજ નાણાં.

મુદામ (અ). મુદઅન મુદા=જરૂરી વસ્તુ, મુદામ=ખાસ જરૂરી કામ માટે. મુદામ માણસ મોકલ્યો છે=ખાસ એજ કામ માટે માણસ મોકલ્યો છે.

મુદો (અ). મુદઆ, જરૂરી વસ્તુ. દઅવ=માગ્યું, બોલાવ્યો ઉપરથી.

મુનકર (અ). મુન્કર. ના પાડનાર.

મુનશી (અ). મુન્શી. સર કરનાર, કોઈ વસ્તુ પોતાના મનથી ઉત્પન્ન કરનાર. ખશઅ = તે થયો, ને હવે ચડ્યો ઉપરથી. આ રજદ હિંદુસ્તાનમાં વપરાય છે. દરાનમાં મિરજા કહે છે.

આપણું ૪ થું. આપણો પ્રયત્ન.

(સ. હરરાય એ, દેસાઈ, બી. એ., એસ. ટી. સી.)

૧૯૧૪ ની સાલમાં લડાઈ શરૂ થઈ અને દૂર આવેલા ક્રાન્સના ઉત્તર ભાગમાં આપણા દુશ્મન જર્મનોનાં રણસૌગંડાઓનો અવાજ મંભળાયો તે પહેલાં આપણા માનવંત શહેનસાહ પાંચમા જોજ આપણા તરફ નજર ફેંકી, અને આપણે એ પૂર્ણ પિતાની આજ્ઞાને ફળીમૂત કરવા કમર કસવા લાગ્યા.

જ્યારે જર્મનીએ લડાઈ શરૂ કરી ત્યારે તેણે આપણે માટે જાત-જાતના તર્કવિતર્ક બાધ્યા હતા. તે તો એમજ માની બેઠું હતું કે આપણે ઇંગ્લાંડને મદદ ન કરતાં ઉઘટા તેના કામમાં અડચણ નાખીશું, ને એવી ખટખટ જગાડીશું કે આપણું લશ્કર અહીં હિંદુસ્તાનમાં રોકાઈ ગ્હે એ-ટલુજ નહિ, પણ આપણને સામ્યવા ને-કબજમાં રાખવા ઉપર ઇંગ્લાંડથી નવું લશ્કર મોકલશે બોલાવવું પડશે. તેનો પોતાનો અનુભવ એવો હતો, અને બીજાં રાજ્યોમાં પણ તેમજ યશ એમ તે અતુમાન કરતું હતું. આ-રિક્ષનાં તેતા મંથાનોમાં તેણે ધણો અન્યાય કરેલો, તેણે ત્યાં હરેક પ્ર-કારનો લુપ્ત કરેલો, તેથી તો દેશના વતનીઓ તેને ધિક્કારતા હતા, પણ તે જાણતું ન હતું કે ન્યાયી બ્રિટિશ રાજ્યની શીતળ છાયા તો આપણે હિંદુ તેમજ મુસલમાનો-ગધા પોતાનો ધર્મ જરાજર પાળી ચકતા હતા, આપણે સલાહ શાંતિથી ચર્ચા સુખ ભોજવતા હતા, અને આપણને આપણા આ ન્યાયી રાજ્યમાં, બીજા હરેક પ્રકારનું સુખ મળતું હતું, તેથી આપણે ખરા પ્રેમથી જ્યાં રાજ્યને આહવા હતા, અને તેને વફાદાર રહેવા ઇન્નેજર હતા. બુદ્ધિ જર્મનોને આપણા મનની આ સ્થિતિનો ક્યાંથી અ્યાય હોય.

મહુમ મહારાણી વિક્ટોરિયાનો ઢઢેરો હતો આપણા મનમાં ધુમ્મા કરે છે, તેમની મનોહર પ્રેમાળ છબી આપણી આંખ આગળ તર્વાં દે છે, તેમણે કહેલા હજારો ઉપકારોનું સ્મરણ આપણને તાજું છે, અને તેમના ગુણોનું ગાન ગામઘમાં અને શહેરોમાં થાય છે. તેમની પાછળ ગાદીએ આ-વેવા મહુમ શહેનસાહ એકતરફના લડાઈ કામોની છાપ આપણા હૃદયમાં કોતરાઈ નહીં છે, અને તેમનાં ગાથા, મમતા વગેરે આપણે સૂચી ગયા નથી. આ આપણી પવિત્ર લામણીઓમાં નામદાર શહેનસાહ પાંચમા જોજ

વધારો કર્યો છે દિલ્લી દરબાર વખતે તેમણે કહાડેલા ઉદ્ગારો, અને તેમણે આપેલી આશાઓ જે ધીમે ધીમે ફળીભૂત થતી જાય છે, એ સપણું આપણે કેમ ભૂલી જઈશું ?

જ્યારે હિંદુસ્તાન તરફથી મદદની આશા આપણા સંદેશશાહે રાખી ત્યારે પોતાનું કામનું લશ્કર ત્યાં એકદમ મોકલવા હિંદ તૈયાર થયું. ઠેકાણે ઠેકાણે વફાદારી જાહેર કરનારી સમાચાર મળી. પ્રજાના આગેવાનો અને પ્રજાજનો પોતાની વફાદારી દેખાડવા એક પછે યથું રહ્યા, અને જે દિલ્લી લશ્કર ફ્રાન્સ લડવા જાય તે લશ્કરનું બધું ખર્ચ ઉપાડી લેવા આપણે તૈયાર થયા. જુનું લશ્કર ઉપડી ગયું, અને નવા લશ્કરની બરતી થવા લાગી દેશી રાજ્યકર્તાઓ પણ પોતાની વફાદારી બતાવવા હરિશ્ચંદ્ર કરવા લાગ્યા. પોતાનું સર્વસ્વ લડાઈના કામમાં મોકલવા તેઓએ મરજી દેખાડી.

હિંદીઓનું પહેલું લશ્કર—નાનું પણ ઉમમ અને ઉત્સાહ ભરેલું કસાએલું બદાકુર લશ્કર—વહાણુમાં ખેસી સપ્ટેમ્બર માસમાં ફ્રાન્સ પહોંચ્યું. એક નાનો પણ ભય કાઢેલો એક દિવસ બંદરમાં દાખલ થયો, અને ૭૦ હજાર હિંદીઓ પોતાના દેશની કીર્તિ વધારવા ખાતર ફ્રાન્સના કિનારા ઉપર ઉતર્યા. તેમને ગુરત આગાડીઓમાં ખેમાડી રજામૂમિ તરફ રવાના કર્યા, ૧૯૧૪ ના ઓક્ટોબર માસની ૨૮ મી તારીખે આ આપણા બદાકુર મિપાઈઓએ પોતાનું પાણી જમીનેને પ્રથમ દેખાડ્યું.

આ લડાઈ પહેલાં યઈ મએલી લડાઈઓ કરતાં જુદીજ તરેહની હતી. ખાઈઓમાં રહી લશ્કર લડે, નાની મોટી તોપો સતદિવસ ફૂટે ને હવાઈ વિમાનો અને જહાજો દરમાં ઉંચે ચક્ર ચક્ર ફૂંચી ઉપરથી બોમ્બ ગોળા ફેંક. આ બધું આપણા લશ્કરને ચુંચવી નાખે એમ હતું. પણ તેથી ન મહારાતાં તેઓ શાંતપણે લડ્યા, અને જમીનેને પોતાની ગંગીતોનો સ્વાદ એવો ચખાડ્યો કે સદેહ દાંતવાળા, નીડર આંખવાળા, બદાકુર અને ચીવ-ટાઈથી લડનારા સ્વામરંગી હિંદીઓથી તેઓ ડરવા લાગ્યા. બદાકુર શીખ લોકોના ઝનુની હુમલા, રજપુત, જાડ, ડોમા, વગેરે શરી જતોનું હિંમનથી લડતુ, અને અચળ ગુરખા લોકોના સતના તેમજ દિવસના છાપા, અને પંજાબી મુમક્કમાન, બહુચીઓ તથા પઠાણ વગેરે જતોનાં શૂર્ગ કામોનાં વખાણુ ફ્રાન્સમાં ઠેરઠેર થવા લાગ્યાં. પોતાના દેશથી બે હજાર માઈલ

દૂર આવી ક્રાન્સની રજુમૂગિ ઉપર આવી. બહાદુરીથી લડનાર હિંદરત્નોની તારીફ ક્રાન્સનાં નરનારીઓ કરવા લાગ્યાં.

હિંદના ટેકા ૩૫ ગણાતા હિંદુ તથા મુસલમાન રાજ મહારાજઓ અને નવાઓ પોતાની બહાદુરી દેખાડવા અને મહારાજ ભોજ તરફ પોતાની વફાદારી બતાવવા આ વખતે તૈયાર થયા. ઈરના મહારાજ, બિકાનેરના મહારાજ, પનિઆંલાના મહારાજ, સચીનના નવાબ સાહેબ વગેરે જાતે રજુક્ષેવમાં જના ઉપકયા; આ ઉપરાંત ૭૦ વરસ ઉપરના વૃદ્ધ અએલા ભેધપુરના રાજ્યપ્રતિનિધિ-રીજેન્ટ-સર પ્રતાપસિંહજી પણ ક્રાન્સ તરફ વિદાય થયા. તે વયોવૃદ્ધ હતા પણ રજપુત હતા, અને તેમનું લોહી આ વખતે ઉકળી આવ્યું. ધણે ઠેકાણે તેમણે લડીને બહાદુરી દેખાડેલી અને આ વખતે તે કેમ શાંત બેસી રહે! જે રાજ મહારાજઓ રજુક્ષેવમાં જાતે જઈ શક્યા નહિ તેઓએ પોતાના લશ્કરની અને પૈસાની ખરા છગ-રથી મદદ આપી. ગુજરાતના અને કાઠિઆવાડના મહારાજઓએ પણ પોતાનાં લશ્કરે મોકલી આપ્યાં. અંતરના ઉભરાતા હિમગકાંથી રાજઓ તથા પ્રજાજનોની આ મદદ મળતી જોઈ અંગ્રેજ પ્રજા ખૂરા થઈ, અને જર્મનો આભા બની ગયા.

લડાઈમાં જીતવાને સાડે ઇગ્નાંડમાં જ્યારે નવા માણસોની ભરતી થવા માંડી, મિનો, કારખાનાં, નિશાગો વગેરે રથગેથી હાર્થન અંગ્રેજો પોતાનાં નામ નોંવાવવા સાડે લડાઈ ખાનાની ઓફીસ આગળ હાજર થયા, ત્યારે હિંદી લશ્કરમાં પણ નવા માણસોની ભરતી કરવા સાડે તૈયારીઓ થવા લાગી. પંજાબમાંથી હયા, કદાવર, શાંત મુખાકૃતિવાળા શીખ લોકો, દિમા-લપના કુગરી પ્રદેશમાંથી મજથુન માહસિક ચપલ અને ઠીંગણા ગુરખા લોકો, પશ્ચિમના મુવકામાંથી મુચુચીઓ, મોગલો અને પકાણો, અસતના નામાકિન રજપુતોના હાવના શૂરા ફરજંદો, દક્ષિણના કુંગરોમાંથી શૂરા શિવાજીના શૂરા લશ્કરના વગળે, મદ્રાસ ઇનાકામાં આવેના મદુરાના નામીયા રાજ તીરમન નાયકના લશ્કરમાં રહી લડેલા બહાદુર મદ્રાસી જલોના હાલના વંશજો, શૂરા નાયર લોકો વગેરે આ જશમાં ભાગ લેવા, પોતાના બાપમદાની કીર્તિને ઝળકાવતી કરવા, અને પોતાના દેશની, અને રાજની મેદા કરવી નવાં લશ્કરમાં જોડાવા લાગ્યા. આ ઉપરાંત બંગાળી યુવકો જેઓ નિશાગો અને પાકિષ્ઠામાં ભરૂના હતા, અને જેમણે લશ્કરી

મેસોપોટેમીઆ, પેલેસ્ટાઇન, આફ્રિકા વગેરે સ્થળે તેમણે કરેલાં કામોને સંભારે. મેસોપોટેમીઆમાં તુર્કેસ્તાનની સામે જે લશ્કર હતું તેમાં લગભગ જે તૃતીયાંશ ભાગ આપણા લશ્કરનો હતો. આ આપણા લશ્કરમાં મુસલમાન તેમજ હિંદુભાઈઓ બન્ને હતા.

આપણા આ લશ્કરની બહાદુરીથી તુર્ક લોકોના ટાંટીઆ ઢીલા થયા, અને આખરે તેમને શરણે આવવાની જરૂર પડી. આ છતાંતું ખરું માન આપણા લશ્કરને છે—આપણા દેશને છે.

હવે આપણી સરકાર અને તેમના મિત્રોએ કરવા માંડેલા મહાન કામની પૂર્ણાહુતિ યર્ષ ગર્ષ છે. આપણે બધા ન્યાય અને ધર્મના કુડા હેડળ રહી લડ્યા તેથી મહાન ઈશ્વરે આપણને જય આપ્યો અને અધર્મ અને અન્યાયી જુદમી જમનાને પાછા પાડ્યા. તેઓ હવે શરણે આવ્યા છે અને તેમના શહેનશાહ દેસર રાજપાટ છોડી નાસી ગયા છે આ લડાઈમાં સર્વ રીતે આપણો ભાગ બળવવા આપણે ચૂમ્યા નથી, આપણે ખરા પ્રેમથી રાજ્ય સેવા અને દેશસેવા બજાવી છે. તેથી આપણે એવી નામના મેળવી છે જે આપણા પછીથી આવનાર પ્રજા પણ આ લડાઈની વાત ખરા શુભાનથી કરી શકશે.

તાર વિનાના સંદેશા.

તાર વિના સંદેશા મોકલવાની રીત વિજ્ઞાનની એક મહાન શોધ છે. તેની મદદથી ઘણા સંદેશા ગયા વિગ્રહમાં અધવચ દુસ્મનો પકડી લેતા, અને તેને પરિણામે ધારેલી યોજના બર લાવવા અસખ્ય વ્યક્તિઓને સંકાર પણ તેમણે કર્યો છે.

તાર રૂપી સાધન વિના સંદેશા શી રીતે મોકલાતા હશે તે—બાણકું આવશ્યક હોવાથી ટુકી હડકત એક “ટીયર્સ એઇડ” નામના માસિકેટમાંથી બહારે ઉતારી છે.

આ વિષયની રાજ્યાત કરતાં પહેલાં “ધયર”ને લગતો વિજ્ઞાનશાસ્ત્રનો મહાન પ્રશ્ન સમજવો પડશે. ધયર શું છે એ સમજવું ધણું મુશ્કેલ છે, છતાં વિજ્ઞાનશાસ્ત્રની કેટલીક બાબતોનું સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં તે બહુ ઉપયોગી છે. એક બે દર્પાંત લઈએ —

કોઈ માણસ બહુ દૂર ઉભો છે. તેને બોલાવવો હોય તો કંઈ સાધન વાપરવાની જરૂર પડે છે. કેટલીક વખત જૂમ પાડીએ છીએ, અગર સિસોટી વગાડી તેને બોલાવીએ છીએ. આમાં અવાજ પહોંચાડનાર સાધન શું? આનો ઉત્તર નીચેના દર્શાવેલા આપી શકાય. ધારો કે એક ધડિઆળને કાચની શીશીથી ઢાંકી દીધી છે, તેની તરફ કાન ધરીશું તો અવાજ સાંભળી શકાય; પરંતુ હવા કાંઠી લઈશું તો અવાજ મંભળાતો બંધ થશે. આથી સિદ્ધ થાય છે કે હવા વગરની ખાલી જગામાંથી અવાજનાં મોજાં પસાર થઈ શકતાં નથી, માટે જૂમ કે સિસોટીનું સાધન હવા છે.

ખીલ એક બાબત એ લક્ષમાં રાખવાની કે શીશીમાં હવા નથી છતાં ધડિઆળ નેઈ શકાય છે. પ્રકાશનાં કિરણો જોનારની આંખ ઉપર પડે છે, વચમાં અવકાશ વાળી જગા છે આથી શું એમ માની લેવું. કે પ્રકાશ અવકાશદ્વારા પસરી શકે? તેને શું સાધનની જરૂર નથી? ખરેખર અવકાશ છે ખરો! વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ ખાલી જગા હોય એમ માનતા નથી. તેઓ કહે છે કે કાચના ઢાંકણામાંથી હવા કાઢી લઈએ તો તે ખાલી જગા કંઈક તરવથી ભરેલીજ છે, અને તે કંઈક તરવ પ્રકાશનાં કિરણો દેલાવવામાં સદાયબૂન બને છે. આ તત્વને “અવકાશમાં રહેલું ધંધર” અગર સાદું ધંધર કહે છે. હવામાં વપરાતી ધંધર નામની વસ્તુ સાથે આને સંબંધ નથી એ વાત ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છે. આ સાદસ્પષ્ટ્યક દર્શાવે ઉપરથી અનુમાન કરી શકાય કે સૂર્યનો પ્રકાશ ઘણે દૂરથી પૃથ્વી ઉપર પડે છે, ધંધરદ્વારાજ. વાતાવરણ માત્ર ૨૦૦ માઈલ સુધીનું છે, સૂર્ય તો ઘણો દૂર છે. તો પ્રકાશ આપવાનું સાધન કંઈક હોવું જોઈએ, અને તે ધંધર છે વિદ્યુતનાં મોજાં દેલાવવામાં પણ તે સાધન રૂપે પ્રયત્ન છે, વિદ્યુતના એક તણુખા સાથે મોજાંઓ ઉત્પન્ન થાય છે. જેમ પાણીમાં પત્થર નાખવાથી પાણીનાં મોજાં ઉત્પન્ન થાય છે તેમ આ વિદ્યુતનાં મોજાં બહાર પ્રસરે છે અને અમુક મંજોગોદ્વારા તેને પાઠાં મૂકી શકાય છે.

તાર વિનાના મંદેશા મોકલવા તથા મદલ કરવા ત્રણ ચીજની જરૂર પડે છે (૧) મોજાં ઉત્પન્ન કરનાર યંત્ર (૨) સાધન કે પ્રવાહક (૩) મદલ કરનાર યંત્ર. એક હોકરો બીજા હોકરને બોલાવતો હોય છે ત્યારે આજ વસ્તુસ્થિતિ હોય છે (૧) તેનો અવાજ (૨) હવા રૂપી સાધન અને (૩) કાન. વિદ્યુતનાં મોજાંને અંગે ઉત્પાદક રક્તિ તે પેલો તણુખો છે. આ

૧૬૨ પ્રે. રા. ટ્રેનિંગ કોલેજમાં સુવર્ણ ચંદ્રક આપવાનો મેળાવડો

ચૂક્યું છે; અને તમે સર્વ બવિધ્યમાં શિક્ષક થવાના છો. એટલે આ પ્રસંગે તમને બવિધ્યમાં એ વિષય શિક્ષણમાં સદાયભૂત થઈ પડે એવી કેટલીક સૂચનાઓ કરવાની તક હું સાધી લઉં.

નીતિશિક્ષણમાં તમારે બાળકોને નીતિને રસ્તે ચાલતાં બોધ આપી શીખવવાનું નથી; પણ નીતિ પ્રત્યે તેમને આંતરિક પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય એવું કરવાનું છે. એક બે ઉદાહરણથી એ વાત વધુ સ્પષ્ટ થશે. ધારો કે તમે તમારી શાળાના બે વિદ્યાર્થીઓને લગાઈ દંડો કરતાં બેસો. એ પ્રસંગે તમારો ધર્મ શો છે? લગાઈ દંડો ન કરવા માટે એક લાંબુ ભાષણ આપી બોધ આપવા બેસી જવાનો કે તેમને સરખાવવાનો કે તેમને ધમકાવવાનો તમારો ધર્મ નથી તમારે એ તકનો લાભ લઈ બાળકોમાં એવી લાગણી ઉત્પન્ન કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, કે જેથી લગાઈ દંડો પ્રત્યે તેમને તિરસ્કાર ઉત્પન્ન થાય, અને પરિણામે તેઓ કદી તેમ કરેજ નહિ. નીતિશિક્ષણ આપતાં આ મુદ્દો શિક્ષકે હમેશ દષ્ટિ સમક્ષ રાખવો જોઈએ.

બીજું ઉદાહરણ લઈએ. કાઈ છોકરો ધારો કે લુકું બોલતાં પકડાશે. એ પ્રસંગે જો તમે તેને સરખાવો, ધમકાવો, કે શિક્ષા કરો. તો તે વધારે નહાર થઈ જવા સંભવ છે. એમ ન કરતાં એ પ્રસંગે તમારી મુખ્ય ફરજ એ ધર્મ પડે છે, કે તમારે એ છોકરાને સત્ય ઉપર પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય એવાં પગલાં ભરવાં. લુદાં લુદાં ઉદાહરણથી તેમનામાં સત્ય માટે પ્રેમ અને અસત્ય ને માટે તિરસ્કાર ઉત્પન્ન કરવો. આમ કરવાથી તે ફરી જૂઠું બોલવાની ટેવ એની મેળેજ મૂકી દેશે; અને તમારો હેતુ સધાશે.

નીતિપાઠ આપતાં શિક્ષકો મુખ્ય દોષ કરે છે, તે એ છે, કે તેઓ ભારેભાર નીતિમુત્રો બાળકોનાં કુમળાં મગજો ઉપર લાદવા પ્રયત્ન કરે છે. બાળકોનું મગજ તે કંઈ શુષ્ક નીતિમુત્રો ઠાંસીઠાંસીને ભરવાનો થેલો નથી. એ રીતે ભરવામાં આવેલાં નીતિમુત્રો તે ભરતાં જોડેલો વખત લાગેલો દોષ, તેનાથી ઓછા વખતમાં બાળકો વીસરી જાય છે; અને પરિણામે કોઈજ લાભ થતો નથી, જરૂર કાળને ત્રાસ જનવું બનાવેલો જણાય છે. આથી તમારે નીતિમુત્રો બાળકોનાં મન ઉપર લાદવા પ્રયત્ન કરવો ન જોઈએ; પણ સરળ બાળમન જે સર્વ પ્રકારના વિકાસને યોગ્ય છે, અને જેમાં નીતિનાં અનેરાં બીજ પ્રભુએ રોપીજ મૂકેલાં દોષ છે, તે બીજ વિકસિત થાય અને નીતિમય હવનનું એક સુદર વૃક્ષ બની રહે, એમ કરવું એ તમારી ફરજ છે.

મનુષ્યના મનનું પ્રભુએ કંઈ એવું અજાણી બરેલું વણ્યું ધડેલું છે કે તે સારા કરતાં નહારા તરફ, સત્ય કરતાં અસત્ય તરફ વધુ ખેંચાય છે. હવે જો તમે નહારી વસ્તુ દૂર કરી તેની જગ્યાએ સારી વસ્તુ પુરી નહિ પાડો, તો પછી નહારી વસ્તુઓ આવી બસાવાનીજ. મનનો એ સ્વભાવજ છે. માટે તમારે બાળકની નકાદે કરવાની વૃત્તિનો ઉચ્છેદ કરવો એટલુંજ નહિ, પણ તત્કાળ સાફ કરવાની વૃત્તિને ઉત્તેજન મળે એવું કરવું જોઈએ. હુંકર્માં નકાદે કરવાના વિચારો દૂર કરી તત્કાળ સાફ કરવાના વિચારો તમારે પુરા પાડવા જોઈએ. એજ નીતિસૂત્રોનું છેવટનું અને ખરૂં સ્થાન છે.

તમે સર્વ ભવિષ્યના શિક્ષક છો, તમે કોલેજના શિક્ષકોના જ્ઞાનનો અલભ્ય લાભ કોલેજમાં રહી મેળવી રહ્યા છો. હું આશા રાખું છું, કે જે જ્ઞાન તમે પ્રાપ્ત કરી રહ્યા છો, અને જે વિવિધ શિક્ષણશૈલીઓનો અનુભવ મેળવી રહ્યા છો, તે સર્વનો તમે કોલેજ છોડી શિક્ષક થાઓ લારે ઉપયોગ કરશો. કોલેજમાં શીખવવામાં આવેલી શૈલીએ શિક્ષકોને ગામડાની સ્થૂલમાં હું કામ કરતાં જોઈું છું ત્યારે મને અપાર આનંદ થાય છે. પરંતુ ત્યારે શિક્ષક કોલેજમાં જે સંધ્યું શીખેલો હોય તે સંધ્યું જતી વખતે કોલેજનેજ પાછું સોંપી દઈ ગામડામાં જઈ પોતાની પ્રાચીન શૈલીએજ કામ કરેલો અને કર્તવ્યનું લેશમાત્ર લાન રાખ્યા વિના શાળામાં મોડો જતો અને એવી ખીજ અનેક રીતે બાળકોને અનીતિનું પ્રત્યક્ષ દર્શાવ પુરું પાડતો મને જણાય છે, ત્યારે ખરેખર મને અત્યંત ખેદ થાય છે. બદ્ધ એવા શિક્ષકની અધમતાને માટે મને તેની દયા આવે છે.

આ પછી સ્ટાલર મૂળશંકરે ઉદ્દેશીને તેમણે કહ્યું કે:—તમે ઉત્તમ નીતિપાઠ આપ્યો, તે માટે તમને આ ચંદ્રક આપવામાં આવ્યો છે. એ ચંદ્રકની કિંમત ઉપર તમારે જોવાનું નથી. એ તો માત્ર એક ચિહ્નજ છે. હું આશા રાખું છું કે તમે વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં જેમ ઉત્તમ નીતિપાઠ આપ્યો છે, તેમ ભવિષ્યમાં એક ઉત્તમ શિક્ષક તરીકેના તમારા વર્તનથી બાળકોને પ્રત્યક્ષ નીતિપાઠ આપી એક નીતિમાન મનુષ્ય તરીકેનું તેમજ નામદાર સરકારને સંપૂર્ણ વફાદાર રહેરી તરીકેનું એક જવલંત દર્શન સોમને પુરું પાડશો.

આ પછી સ્ટાલર મૂળશંકરે પોતાને સુવર્ણચંદ્રક આપવા માટે નામદાર સરકારનો અને મે. એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબનો ઉપકાર આપ્યો હતો, અને તે પછી મેળાવડો વિસર્જન થયો હતો.

સાણુ અને સાણુની ખનાવટ.

(ટીપ્પણી એક નામના મોસિકમાંથી અનુવાદ.)

પાંક માટે નીચેના સંદર્ભોની જરૂર પડશે:—

(મીઝ) તેલ, પાણી (ગરમ અને ઠંડુ), સાણુ, તેલ, વધારે સાણુ મિશ્રણ, ધોવાનું ટબ, નાની શીશી વગેરે. પાંકનો વિષય ઊકરોને એકદમ કહેવો નહિ; પણ આગળના કુટલાક વિદ્યાનાં 'ઓગળી' નામ એવા પદાર્થો તથા મિશ્રણના પ્રાદેશના કુકાણમાં આરંભમાં પ્રત્યે પૂછી પાંક શરૂ કરવો. નક્કર પદાર્થ જે 'ઓગળી' શબ્દ એવો હોય તેનું નામ દો. તે શેમાં 'ઓગળ' શે? ધારો કે પાણીમાં તમે ખાંડ ઓગળા છો, તો તેનું શું પરિણામ આવશે? આ બાબતમાં પાણીને તમે કયું નામ આપશો? ખીખ-પદાર્થો કે જેને પાણી ઓગળી શકે તેનાં નામ દો. ગરમ અને ઠંડા પાણીની ઓગળી શકવાની શક્તિમાં શો તફાવત છે? જે પદાર્થ પાણીમાં ન ઓગળી શકે તેનું નામ દો. 'એ' પદાર્થ શેની અંદર ઓગળશે?

ચોક્ક તેલ (મીઝ) આપીને ઊકરોને વર્ગ સામે ઉભો કરો. જોણી જોઈને તેને તેના હાથ ખગાડવા દો. તે ઊકરોને તેના હાથ સાફ કરવાનું કહેવીને પૂછો કે તે શું કરશે. ખરેખર તે તેના હાથ ધોવાનું સૂચન કરશે. તેને ધોવાનું પાણુ અને ચોક્ક ઠંડુ પાણી આપો. તે તેના હાથ સાફ નહિ કરી શકે. તેને ગરમ પાણી વાપરવાનું સૂચન કરો. આ વખતે તે દક્ષ ચોક્ક અંશે કાંવે છે. તેથી ચીકણા પદાર્થો તેના હાથને હળુ સુધી ચોટેલો છે. અને તેના હાથ સાફ કરવામાં ઠંડુ અથવા ગરમ પાણી વાપરીને ફતેકમંદ થયો નથી. આમ કેમ? મીઝ, ચરખી, અને તેલ પાણીમાં 'ઓગળી' શક્તિ નથી. ત્યારે ઊકરો પોતાના હાથ કવી રીતે સાફ કરી શકશે? જે વસ્તુની અંદર મીઝ ઓગળી શકે છે તે વસ્તુનો ઉપયોગ કરવાથી.

'ઓગળવાના' ગુણુ જેમાં હોય એવા પદાર્થને લગતા જ્ઞાન આપનારા 'ઓગળ' શીખી ગએલા પાંકની મદદ લઈને 'વધારે' સોડાવાળા મિશ્રણનું કે જેની અંદર મીઝ ઓગળી નામ છે તેનું—વિદ્યાર્થી તસન કરે. જો પહેલ પડે તો તે ઊકરોને સોડાચોટરથી હાથ સાફ કરવા દો. પણ આપણી પાસે આપણા ઘરમાં એક એવી તૈયાર વસ્તુ છે કે જે મીઝને સહેલાઈથી દૂર કરી શકશે; અને તે સાણુ છે. ઊકરોને સાણુનો એક કકડો આપો. અને હાથ ધોવાનું શરૂ કરવા દો. શીણુ થાય છે. તે ખાનમાં રોમ્બો. આ

ક્યાંથી આવે છે? સાધુ પાણીમાં ઓગળી શકે છે. સાફ હાથવાળા બીજા છોકરાને પાણીના બીજા ટબમાં સાધુ વાપરીને શીથુ બતાવવા દો. આ બંને શીથુને સરખાવો. ટબનું શીથુ સાફ છે. પહેલી ગામતમાં તેમણે દેખાવ્યું છે. મેલ ક્યાંથી આવ્યો? છોકરાનો જે હાથ હાલ સાફ છે, તેમાંથી, આ બધી બાબતોનું તારણ કાઢતાં સમજાય છે. સાધુને પાણી ઓગળી શકે છે, તેમાંથી શીથુ બને છે, ચીકટ પદાર્થ તથા મેલને તે દામે છે. અગાઉ શીખી ગયા હોય તેનું જ્ઞાન કદાવવું, કે મોઝવોટર વાપરવાથી મીઠા જેમાં હોય તે શીથી સાફ કરાય છે. આથી અનુમાન તીકળી શકે, કે સાધુમાં સોડા હોય છે.

તેમથી અર્થાં ભરેલી અથવા પ્રવાહી ચરબીવાળી એક શીશી લો, અને વર્ગ સામે તેને ટેબલ ઉપર મૂકી રાખો. એક છોકરો પામે મંભાળથી તેમાં સોડાનું સખત મિશ્રણવાળું પાણી રેડાવી તેને ભરી દો. આ કામ બહુ ધીમે કરાવવું. બાળકોને શું ચાય છે તે જોવા કહેવું. બંને ભળતાં નથી, પણ તેજ મોઝવોટરની સપાટીએ તરવું નજરે પડે છે. વિદ્યાર્થીને પૂછવું કે આવી રીતે તેણે પાણીની સપાટીએ તરવું કઈ જોયું છે? રસ્તામાં ભરાયેલા પાણીના ખાખેચીઆમાં ફેરોમીન તેજ ધણી વાર તમને તરવું નજરે પડ્યું હશે જાનું શું કારણ છે? પાણી તેજની સપાટીએ કેમ નહિ તરવું હોય?

શીશીને બૂચ મારી અંદરના તત્વને ધુબી દલાવો. તરતજ તેજ તથા સોડા એક યર્ષજો એ મિશ્રણ પછીથી કેવું દેખાશે? પાણી કે તેમથી તદ્દન જુદો જ બતાવું તે બંને છે. ચીશીને મેજ ઉપર મૂકી રાખીશું અને અંદરની વસ્તુઓને કરવા દર્શિું તો ચીશીને તળીએ પાણી જેવો પ્રવાહી પદાર્થ નજરે પડશે. ઉપર એક ધટ બનેલો પદાર્થ દેખાશે, જે તેજ કે પાણીથી તદ્દન જુદો જ છે. કાચની નળા અગર ચમચની મદદથી તેમની ચોડાક ભાગ બહાર વિદ્યાર્થીને હાથમાં સર્પ તેની અગળાઓથી ધસવા દો. તેને જી લાગણી ચાય છે? તે ઝુંવાળો, નરમ અને ચીકણા જેવો દેખાય છે, તે ખરેખર સાધુ છે.

શીશીમાંથી મંભાળીને પાણી જેવો ભાગ કાઢી નાખો. પાછળ રહેલો સાધુ તપાસો. અગાઉ વાપરેલી સાધુની ગોટી સાથે તેને સરખાવવા દો. બંને તદ્દન સખાં નથી. સાંધારણ વર્ષોનાં માણસ કડક હોય છે. આ બનાવો તે નરમ છે. પેલો સાધુ નરમ સ્વેદનમાં છે. બીજો પ્રવાહી છે.

પરોશમાં આવે એવો બનાવવા નવા સાણુને કહેણ કરવાની જરૂર છે. આ સાણુમાં એવું કંઈક છે કે જોથી તે સ્વરૂપમાં પ્રવાહી બન્યો છે. તે પાણીને લીધે છે. પાણીમાં જોગળે એવાં તત્વોવાળા પ્રવાહી પદાર્થોને નક્કર રૂપમાં આણી શકાય છે. પાણીને તેનાથી જુદું પાડવાથી તેમ થાય છે. આ ક્રિયા ઉકાળવાથી થઈ શકે છે. આથી સાણુમાં રહેલું પાણી અદૃશ્ય થાય.

પ્રવાહી સ્વરૂપના સાણુને એક ઉકાળવાની રકાબીમાં રેડો. ગરમ કરો. પાણી વરાળરૂપે ઉડી જાય છે તેમ તેમ માણુ ઘટ ને ઘટ બને છે તે જોવા કહેવું. ઉકાળવાની ક્રિયા મંપૂર્ણ થઈ રહે એટલે ગરમીનું સાધન દૂર કરી રકાબીને ઠંડી પડવા દો. છેવટે સાણુનો એક જાડો કણ કણ રહેશે. એક-એકને આ કણની સાણુની ગોટી સાથે સરખામણી કરવા કહો. બન્ને સરખા સ્વરૂપના નજરે પડશે. માત્ર ફેર એટલોજ રહેશે કે બળરનો ખરી. -દેસો સાણુ રંગીન હશે. આ નરી માણુની ગોટી વાપરવા વિદ્યાર્થીને કહે. તેના હાથ માફ કરી શકશે.

આમ સાણુ બને છે તે કદમાં નાનો છે. આ સાણુનું મિશ્રણને આપણા ધનમાં કાળજીવાળી સોજો પોતાના નાણુનો જ્યો સાચવી રાખે છે તેની સાથે મરખાવો છેવટે તે મિશ્રણ દરજો, અને કણ બનશે. પાકીયા વાપરવામાં પેસાની દૃષ્ટિએ પણ લાલકારક નીવડશે.

(સાળાપત્ર આપીશ.)

બળતું અને ધુમાડો.

(સ. ચક્રવાલ કે. અમીન, બી. એ. એસ. ટી. સી. ડી., તેલંગ હાઈસ્કુલ, ગોધરા.)

यत्र यत्र धूमः तत्र तत्र वह्निः ।

ન્યાં ન્યાં ધુમાડો ત્યાં ત્યાં અગ્નિ.

તર્કસંગ્રહ, તર્કલાપા અથવા એવું કોઈપણ પુસ્તક જે નાની નાની અથવા ઉપરના વાક્ય વિશે કંઈક ધ્યાનપૂર્વક વિચાર કરે તેને તેની સત્યતા વિશે શંકા બાજેજ રહે. અગ્નિમાંથી ઉત્પન્ન થઈ જાયે ચક્રી અદૃશ્ય થાયે ધુમાડાનું લક્ષણ છે. આથી ધુમાડો જોતાય કે તરતજ આપણે કશીયે જાણે છીએ કે તેને ઉત્પન્ન કરનાર અગ્નિ પામેજ હોવો જોઈએ. ન્યાં ન્યાં અગ્નિ હોય ત્યાં ત્યાં ધુમાડો હોવો જોઈએ તેમ નથી. કારણે સગડીમાં પાકા ફાલસા બળતા હોય છે તો ત્યાં ધુમાડો નથી હોતો.

ધુમાડો, ધુમાડો, ધુમાડો ન્યાં જોઈએ ત્યાં એજ, બપોરના ચહેસી-
પસાર જોઈએ તો મિલેનાં ભુંગળામાંથી ધુમાડો નીકળતોજ હોય; સવારમાં
જોઈએ તો રસોડામાં ને તેની આસપાસના ખંડમાં તેની હવાતી ખરીજ.
ધણે ઠંડાણે ધરતી ભીંતો ને છત-તેને લીધે કાળો થયેલી હોય છે. રાતના
ફરતા હોઈએ ત્યારે ઘણી યજ્ઞત તેને લીધે આપણી આંખો બળે છે.
બળતું અને ધુમાડો—કેટલાં સામાન્ય છે! છતાં તેઓ વસ્તુતઃ શું છે
તે કેટલા થોડા માણસો જાણે છે.

વસ્તુઓ ગમે તેટલી જુદી જુદી જાતની હોય પણ તે બળે ત્યારે
તેમાંથી નીકળતો ધુમાડો એકજ જાતનો હોય છે. લેપ, બત્તી અથવા ગાસનાં
દીવામાંથી ધુમાડો નીકળતો દેખાતો નથી તોપણ તેમાં પણ ધુમાડો છે.

એક સફેદ કાંડ લો. તે બળી ન જાય તેમ સાચવીને રાખો.
ટોચ ઉપરથી તેને એકદમ પસાર કરો. તમને માલમ પડશે કે કાંડ કંઈક
કાળું થયું છે. હવે એજ રીતે પહેલાં કરતાં નીચેથી કાંડ પસાર કરો, કાંડ
પહેલાં કરતાં વધારે કાળું થશે. આ કાળાશ ધુમાડાની છે આથી એમ
કહી શકાય કે બત્તીની જાળમાં ધુમાડો છે, પિત્તળની વાડી દહાય. નહિ
માટે લુગડાવતે કાલી બત્તા ઉપર ધરો તો થોડીવારે તે ધુમાડાથી કાળી
થયેલી માલમ પડશે.

હવે કાંઈ પણ વસ્તુ બળે ત્યારે શું થાય છે તે આપણે તપાસીએ.
જો વસ્તુ કાર્બનની (રેફે એલ્મનમાં બળતો કાલસો લગભગ કાર્બનજ છે;
લાકડાનો કાલસો પણ મોટે ભાગે કાર્બન છે.) બનેલી હોય તે ઝટ બળે છે.
આપણે લાકડાના છોડીપત્તિ ગાયરાં એવી કાર્બનવાળી વસ્તુને દિવાસળી
ચાંપીએ, અથવા તેલવાળી કરી લુગડાની સળગાવેલી કાકડી ચાંપીએ, કે
તરતજ કાર્બનતા અણુઓ ગરમ ને ગરમ થતા જાય છે. પછી એક વિચિત્ર
બનાવ બને છે. તેઓ હવામાંના ઓક્સિજન (પ્રાણવાયુ) નામના ગેસ-
પદાર્થ સાથે મળી જાય છે, અને થોડીજ વારમાં અદસ્ય થાય છે.

પણ જેમ જેમ કાર્બનતા અણુઓ ઓક્સિજનના અણુઓ સાથે મળે
છે તેમ તેમ તે ધણીજ ગરમ થાય છે—અતિશય ગરમ થઈ ધોળાશ પડે
છે. આમ અસંખ્ય કાર્બનના ગરમ ધોળા અણુઓ પુવારાની માફક દૃત્ય
કરતા કરતા ઉંચે ચડે છે; અને તેઓ બળતું અથવા જ્વાળા એ રૂપે
દેખાય છે. બળતાની ગરમીથી ઓક્સેનના કાર્બનના અણુઓ ગરમ થાય છે
અને તેઓ પણ આ દૃત્યમાં સામેલ થાય છે.

હવે આ બધાને ધુમાડા સાથે પોતે સંબંધ છે તે કહીએ. કેટલાક કાર્બનના અણુઓને ઓક્સિજનના સાથે મળવાની જોગવાઈ થતી નથી, કારણ કે આશ્વાસનો ઓક્સિજન અગ્નિ ગમેલો હોય છે. આથી તેઓ ધોળાશ પડે તેટલા ગરમ થતા નથી. પરિણામ એ આવે છે કે તેઓ પોતાના કળાગરવરૂપમાં ધુમાડા તરીકે ઉઠે ચડે છે. તેઓ ગરમ કે તેજ આપવામાં કંઈકામ કરતા નથી. જ્યારે અગ્નિ ધુધવાતો હોય ત્યારે એકસ માનવું કે કાર્બન પોતાનામાં હોય તેટલો તાપ ને અજવાળું આપી શકે તેટલા પુરતો ઓક્સિજન તેને મળતો નથી. આથી પુઠ્ઠવાની જરૂર પડે છે. જેથી વધારે હવા એટલે તેમની ઓક્સિજન અગ્નિની સમીપમાં આવે જ્યાં આપણે વીંઝણાવતે વા નાખીએ છીએ, અથવા ચીપીઆવતે દેવતાને તળે ઉપર કરીએ છીએ, તેનું કારણ હવામાંની ઓક્સિજન અગ્નિની સમીપમાં વધારે આવે તેજ છે.

હવે ધુમાડો ઉઠે કેમ જાય છે? આ સવાલ તમારા મનમાં આવેલો? તેનું કારણ એમ છે કે દેવતા ઉપરની હવા ગરમીથી ખાતળી થાય છે અને ઉપર ચડે છે. તેની જગાએ ઠંડી હવા આવે છે, ને તે પણ ગરમ થાય છે ને ઉઠે ચડે છે. આમ અગ્નિ હોય ત્યાં સુધી બન્યાજ કરે છે, આ હવાના ઉઠે ચડતા ચાલુ પ્રવાહ સાથે કાર્બનના કળા અણુઓ ધસડાય છે ને આપણને ઉઠે ચડતા ધુમાડાના રૂપમાં દેખાય છે.

રહે અજનમાંથી નીકળતો ધુમાડો ધોળાશ પર દેખાય છે. આનું કારણ એટલું જ છે કે ધુમાડો વરાળ સાથે મળેલો હોય છે. દરેક ધુમાડાના અણુએ વરાળનું કપ્પડ પહેરેલું હોય છે, અને તેથી તેનો રંગ ધોળાશ પડતો લાગે છે.

કેટલીક વાર આપણે સવારે કે સાંજે ફરવા જઈએ છીએ ત્યારે ઉપર ક્યો તેવો ધુમાડો-તેને મોટો સમૂહ આકાશમાં લટકતો માલમ પડે છે. કાર્બનખત તો તે જમીન સુધી પથરાયેલો હોય છે. આને આપણે ધુમસ કહીએ છીએ. તે વરાળને ધુમાડાનું બનેલું છે. હવામાં જ્યારે બેજ ધણો હોય છે ત્યારે તે ધણું ઘાટું દેખાયું છે. લેડન, ગ્લાસગો, મેચેસ્ટર અને એવા ખીલે તે દેશના મીલોવાળાં શહેરોમાં ધુમસ એટલું, બધું ઘાટું હોય છે કે લોકોને બપોરે પણ ગેસ લાઈટની જરૂર પડે છે. રસ્તા ઉપર તેઓ ધુમસને લીધે દોડાળે ગઈ જોઈએ ત્યારે પણ સાચો જ જોઈ શકે છે.

સ્લોઈડનાં સત્યો.

(રા. પરમાનન્દ ડી, વ્યાસ. બી. એ., એસ. ટી સી. ડી)

ગયા અંકથી ચાલુ.

કુટપટ્ટી અને તેની ઉપરનાં માપોની ઝાળખ.

નોંધ—આ શિક્ષણમાં સ્લોઈડ અને બીજા વિષયોને પરસ્પર મંબંધ સિદ્ધ કરવા શિક્ષકે બુદ્ધિવું નહિ.

પદ્ધતિ કે પાઠ આપવાની રીતનાં પગથીયાં શિક્ષકને સુચાત હોવાં જોઈએ.

પગથીયા.	મુદ્દાઓ વિશે સ્થૂળ દર્શાવત.	મુદ્દાઓ.	સામાન્ય સૂચનાઓ.
૧ ગારભ.	વિદ્યાર્થીઓ સુઅવસ્થિત છે કે નહિ તે તપાસવું, અને પછી શિક્ષકે પોતાના હાથમાં કુટપટ્ટી દેખાવ તેવી રીતે ઉભે ધરવી, અને પ્રશ્નો પૂછી જણાસા ઉત્પન્ન કરવી ન જાણતા હોય તો કુટપટ્ટીનું નામ દેવું.	કુટપટ્ટી અને તેના ઉપર પાડેલા આંકાઓ.	દરેક કુટપટ્ટી ઉપર ઇંચ અને તેના વિભાગો, એવાં માપો જણાવેલાં છે. શરૂઆતમાં નીચલાં ઘોરણોમાં કુટપટ્ટી ઉપરનાં બધાં માપોની ઝાળખ દર્શાવવાની જરૂર નથી.
૨ મુખ્ય વિષય પાઠ ૧.	૧. વિદ્યાર્થીઓને કુટપટ્ટી આપી પાટલી ઉપર મૂકવા કહેવું. કેવી રીતે મૂકે છે તે જુઓ, અને બૂલ્ડ હોય ત્યાં ધ્યાન એવો. ૨. હવે તેમને કુટપટ્ટી લાથનાં લેવાનું કહો, અને તેના ઉપર શું છે તે તપાસવાનું કહો.		શરૂઆતમાં યસ્તુને ઠીક મૂકવાના વિદ્યાર્થી ઘણી ચાર ભૂલ કરશે; શિક્ષકે એમને એમ લાણાવી દેવું નહિ, વિદ્યાર્થી દુરાગ્રહી અને તો તમારે આગ્રહી બનવું.

૩. પ્રભો પૂજી વિદ્યાર્થીઓનું ધ્યાન એવો પુટપટીના બંને છે શોડી જગા આંકા વિનાની છે અને તેવી માપ લેવામાં એ ભાગો ગણવાના નથી.

૪. ઉપરી આગત નક્કી થયા પછી શિક્ષકે પોતાના હાથમાં કાગળની પટ્ટી લઈ ઉઘે ધરી વિદ્યાર્થીઓનું તે નરક ધ્યાન એવું જણાવે કે એ પટ્ટી ઉપર કંઈ લખેલું નથી. પછી એ પુટપટી પટ્ટી વહેચી આપે; દરેકને (બંને તો જુદા જુદા રંગની) ગોઠવી દેવાનું કહે. આંખો આરીકાઈથી તપાસે. જ્યારે હોય તો ત્યાં ધ્યાન જોડો.

પાક ૨

કાગળની પટ્ટી લઈ પુટપટી અને આપેલી દરેક શિક્ષકે અડોઆ પુરતી કા પટ્ટી ઉપર આંકાઓ ઉપર કાગળની પટ્ટી ગણ રાખતી કે દરેક વિદ્યાર્થી ગોઠવી દેવાનું કહે. તપાસે સંગ્રહમાં રાખતી કે દરેક વિદ્યાર્થી (ફરીતે) કે તેઓ તે પ્રમાણે સરખાં છે. કરે છે, અને પછી પુટપટી અને કાગળની પટ્ટી દરેક ગરખા છે તે તેમની પામેથી મિલ કરાવે.

(શિક્ષકે પણ બંને પોતાના મેજ ઉપર ઉપર મુજબ પ્રત્યક્ષ દેખાડતા જવું)

પાક ૩.

ફરીથી એક પટ્ટી હાથમાં લે, વિદ્યાર્થીઓ પામે તેમની પટ્ટી લેવાશે અને પુટો કે આના જે સરખા માગ કરવા છે, કાપ્યા

ને આ આગત વિષે જરાપણ અચોક્કસાઈ જતા-વવામાં આવશે તો વિદ્યાર્થીઓ પામેથી ખરે માપ લેવાવર્તા ધણી મળી મુલકેલીઓ પડશે

પુટપટી અને કાગળની પટ્ટીઓ એક બીજાને મમાનતરે ગોઠવણીમાં છે કે નહિ તે જોવું. દરેક ગીજતી વચ્ચે અંતર ઠીક રાખવું.

દિવાલમક ભાગ રોવાથી શિક્ષકે અડોઆ પુરતી કા ગણ રાખતી કે દરેક વિદ્યાર્થી રાખતી કે દરેક વિદ્યાર્થી

વિદ્યાર્થીઓ પામેથી ગંતોપકારક જવાબ ન મળે ત્યાં મૂકી શિક્ષકે પ્રયત્ન કરી દેવો નહિ. ઉવટે પટ્ટી અને પટ્ટીના વચ્ચે મેજે માત્ર સચના આપ અને એ પ્રમાણે તેમને ત

વિના, કેવી રીતે થઈ શકે? મને એ કરનાનો પ્રેરણા ઉભો કરવો કે
પછી, દરેક કાગળની સરખાવિલાગ
પગીનો અર્થો ભાગ પુટપુટીને એ મને
ગીરી અર્થો છે એટલે કે મન
દરેક વિભાગ અર્થો પુટ છે
તે વિવાર્થિઓ સમજે છે
એ જુઓ

પાક ૪. એ રી રીને કાગળની પ સાધાની
ગીના એ વિભાગના ચાર આપી પુટ
સરખા વિભાગ કરાવી તે પટી અને
મનો પુટપગી નાથે તે મને વળગી પ
સમજાવે તે રીના ચાર મ
મમજાવે કે એ પ્રમાણે આ વિભાગ
થયેલા ચાર વિભાગમાના નો નો
દરેક વિભાગ "પા પુટ"
કે એ ના ચાર "પા પુટ"
મળીને એક પુટ છે

પાક ૫ એ પ્રમાણે "પા પુટ" એક પુટ
"અર્થો પુટ", "પોષા પુટ" અને તેના
"એક પુટ", વગેરેનો ખ્યાલ વિભાગ
પ્રત્યક્ષાણે દર્શ થયે
બીજી સગળ પગી છે
તેની ઉપર એના વિભાગ
નાળી પગી મૂકાવું કરેલું
પરિણામ જોવાનું

એ પાનમા રાખી
શિક્ષકની પાસે ને પગી
દોષ તેના ઉપર પગ એ
પ્રમાણે ઘેરો પડેલી રાખ

પાક ૬. દરે બાળકને જાગૃત "પા પુટ"
કરી પૂરો કે આ "પા પુટ" એટલે વળ
(પગીનો વાળેનો ભાગ)ના ધ્યાના ત્રણ
ત્રણ સરખા ભાગ કરના છે સરખા ભાગ
કાણ કરી દેશે? કરાની "એક
જવાબ ન મળે તો "ત્રણ" એટલે
શિક્ષક જાતે કરી દેખાડી કિટલી સજાઈ
અને પોતે કેવી રીતે વાળીને તે મમજાવવું
ત્રણ સરખા ભાગ કરે છે

ક્રિયા અપરી દોવાથી
વિવાર્થિઓને અર્થો મિનિટ
કે મિનિટ તરફ માટે આપી
રાખ તે પધારે માંડ

તેના તરફ વિદ્યાર્થીઓના
ધ્યાન બરાબર ખેંચવું. પછી
તેમને તેમ કરવા કહેવું;
પોતે જોવું.

આ પ્રમાણે છેવટે કાગ-
ળની એક પટ્ટીના છેડાથી,
એક અર્ધા ફુટના છ સરખા
ભાગ કરીને બાકીનો અર્ધો
ફુટ થેક વિનાનો છે તેના
પણ તેનીજ રીતે વિભાગ
યથ શકે.

પાઠ ૭.

જે એ પ્રમાણે બાર લાઠડાની ફુટ,
નાના સરખા વિભાગવાળી પટ્ટી ઉપરના
કાગળની ફુટપટ્ટી સરખાવે વિભાગો અને
(૧) ફુટપટ્ટી. કાગળની પટ્ટી
(૨) કાગળ- ઉપરના બાર
ની આ- ની સાથે સરખા એમ-
ખી પટ્ટી. નો સંબંધ.

આ નાના વિભાગને “એક ઇંચ”
“એક ઇંચ” કહેવામાં ની એળખ,
આવે છે. તેનો ફુટપટ્ટી
સાથેનો સંબંધ

પાઠ ૮

સમજાવેલી બાબતો ઉ-
પરની સામેના સિદ્ધાંતો
કદાવો.

અ. બ. આ જગ્યાએ પાટીઆનો
ઉપયોગ કરવો. આની પરથી
પણ થોડાં લાગે ત્યાં રીક્ષક
પાટીઆનો ઉપયોગ કરવા
જાણવું નહિ. પાટી ઉપર
દેવું નહિ, પણ જોઈતું
જે પ્રમાણે લખવું,
આમજ

પાઠ ૯.

પાટીઆ તરફ દૃષ્ટિ ખેંચી ઉપર પ્રમાણે
વિદ્યાર્થીઓને કહેવું કે “૦
ઇંચ,” “૧ ઇંચ” બીજી
રીતે પણ લખાય છે. જુઓ
આમ.

૩ પ્રશ્નોદ્ધારા
માનવું દહી-
કરણ, પુનરા-
વર્તન.
મનોપત્નો.

સમના-(૧) પ્રશ્નો પૂછતી વખતે પાઠનો ક્રમ યાદ રાખવો
અને એ ક્રમ પ્રમાણે પ્રશ્નોદ્ધારા પાઠના અંત
સુધી પુનરાવર્તનમાં આવી જવું.

(૨) ક્રિયાત્મક. વિદ્યાર્થીઓની ખાસેની વસ્તુઓનાં
જુદાં જુદાં માપ લેવરાવા નોંધ કરવાનું કહેવું,
અને જુઓ કે તે પાઠ સમજ્યા છે કે નહિ.

એ પ્રમાણે શિક્ષકે યોગ્ય લાગે તે તે
વસ્તુઓનાં માપ લેવરાવી પદ્ધતિનો ક્રિયાત્મક
લાગ પુરો કરવો.

(૩) પાઠીઆ ઉપર જુદાં જુદાં માપની કીટીઓ
છે છે દારી માપ લેવરાવો.

(૪) યેરથી માપ કાઢપણ્ય મોટી વસ્તુનું કાઢી
લાવરાનું કહેા.

નોંધ:—દરેક પાઠમાં ક્યાં ક્યાં પગથીઆ ઉપર ઠેની રીતે
સમયને અનુસરી શિક્ષકે તૈયારી રાખવી એ કહે-
વાની જરૂર નથી.

શાલિવાહનની ઉત્પત્તિ અને અદ્ભુત શક્તિ.

(ગયા અંકથી ચાલુ.)

(સૌ. માણેકઝાર્દ કાનજી કવિ.)

હવે શક અવર્તક શાલિવાહન વિષે વિચાર કરીએ:—તેની ઉત્પત્તિ વિષે
કયાઅંચ લેતાં જણાય છે કે પ્રતિષ્ઠાનપુર નગરમાં સત્ક્રિયાવાળા બે વિદ્વાન
બ્રાહ્મણો રહેતા હતા. તેને લોલાક્ષી નામે એક અતિ સ્વપત્ની અને તપસ્વિની
વિધવા બેન હતી. એક વેળા નાગપુત્ર સ્વર્ગે જતા હતા, ત્યાં લોલાક્ષીને
તેણે વિષસ્ર બેતાં સગમાં યઈ! આ વાત તેના ભાઈઓની જાણમાં આવ-
તાં લોકાપવાદથી ડરી સરંમના માર્ગા પરદેશ ચાલી નીકળ્યા ને વિધવા
બેને તે બાદ થોડે દિવસે એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. તે સ્વરૂપવાન દેવાયા
સરંમે અતિ પ્રિય લાગ્યા માંડ્યો. તેનું નામ શાલિવાહન પાડ્યું. “ પુત્રનાં
લક્ષણ પારંગારાધીજી વર્તાવ. ” એ કહેવન પ્રમાણે શાલિવાહન પોતાની પાંચ

વર્ણની વય ચતાંજ માટીના રચ તેજા હાથી ઘોડા જનાવી પોતાના જ્વેષ્ઠ છોકરાઓમાં રાજકોજની રગત રમતો મયાન્યાય ચૂકવવા લાગ્યો. એથી લોકોમાં કીર્તિ ફેલાઈ.

એક વેળા માળવામાં દેવ લોકથી વસાએલુ પુરંદર નામે નગર હતું. ત્યાં ધનપાળ નામના એક મોટા ધનાઢ્યને ચાર પુત્ર હતા. ધનપાળે પોતાનો અવસાનકાળ નજીક આવતાં વડીલ ધર્મ પ્રમાણે પુત્રોને બોધ કરી કહ્યું:—મેં મેજવેશા ધનના ચાર વિભાગ કરી, જ્યાં હું સુઈછું ત્યાં ખૂણામાં ચાર કળશ ગુપ્ત વસ્તુથી ભરેલા દાટ્યા છે, તે પ્રત્યેક ઉપર તમારામાંના એકેકનું નામ લખ્યું છે. તે તમારે શુદ્ધ જુદીથી બેઠે રાખ્યા વિના લઈ લેવા.

પછી તે શ્રીમંતના મરણ થાદ, ચારે પુત્રો ફેળા મળી ધરકાર્ય કરવા મળ્યા, પણ ધીમે ધીમે તેમની પ્રિયાને પૌવનનો મદ થવા માંડ્યો, એટલે રાતદિવસ પરસ્પર કલેશ કરતી એક કહે હું માટી ને ખીછ કહે હું. આથી જ્યેષ્ઠ પત્નીનું જ્યેષ્ઠપણું ને દીગરપત્નીનું દેરાણીપણું ગયું, કેમકે તેઓ પરસ્પર સાજ તથા વિવાદ કરતી મરજી મુજબ મોલવા તથા ખાનપાનનો વ્યવહાર કરવા લાગી. એટલેથીજ વાત અટકી નહિ, પણ પોતપોતાના પતિને બંભેરતી કહેવા લાગી કે હવે આપણે લુદાઈ થઈએ. પતિએ ધણુએ સમજાવ્યું, પણ સ્ત્રી હક આગળ નિરુપાય થઈ, કકાસથી કટાણી એવા કરાવ ઉપર આબા કે આના કલેશથી આપણે દેહ, યશ, સુખ, સર્વ નાશ પામશે, માટે લુદાઈ થવું. પછી ધરમા બોદીને પેના તાગાના ચાર કળશ ભરેલા ને જે નામથી અંકિત કરેલા હતા તે તેઓએ કાઢ્યા અને લોખને સાક્ષી રાખી પોત પોતાના નામવાળા કળશ ઉઘાડ્યા બેઠા.

પહેલા પુત્રે દર્પિત થઈ પોતાની પત્ની સમક્ષ કુંભ ઉઘાડવા માંડ્યો, તો તેમાંથી કેવળ માટી નીકળી. બીજા કળશમાંથી કેવળ અંગારા નીકળ્યા; ત્રીજામાં હાડકાં નીકળ્યા. ને ચોથામાં છોતરો જેવામાં આવ્યાં. સર્વે ધણુ વિસ્મિત થયા; અને છેવટ ઉજ્જવની જઈ વિક્રમાદિત્યને વિનંતી કરી પોતાની રિયતિ કહેવા લાગ્યા. તેણે પણ આ બાબત અગમ્ય જણાવી તેથી પ્રતિજ્ઞાનપુર ગયા. પુરપતિને અરજ કરતાં તેણે પણ આશ્ચર્યચકિત થઈ એવો ઢંટો ફેરવ્યો કે જે કોઈ આ વિષયનો નિર્ણય કરી આપણે તેને મારી રૂપૌવનવતી કન્યા આપીશ; પણ દાર્ઢ ઉમેદવાર બહાર પડ્યો.

નરિ. છેવટ આ ચાર જણના મનનો વિવાદ-રાગ શાલિવાહનના કાને આવતાં તેણે તેઓને બોલાવી આપો ન્યાય આપ્યો:—

(૧) જેના કળશમાંથી માટી નીકળી છે તેણે ભૂમિમાત્રપર પોતાનો દંડ સમજી, નમર, ગ્રામ, ક્ષેત્ર તથા હાટ (ફૂકાન) વગેરે લેવાં.

(૨) જેને અંગારા આપ્યા છે, તેણે સુવર્ણ, રૂપ, કનાઈ, તાણુ તથા લોહ આદિ સમ ધાતુ લેવી.

(૩) જેને હાડકાં મળ્યાં છે, તેણે ગજ (હાથી) અશ્વ, ગાય, બેંમ, દાસદાસી એ લેવું.

(૪) જેને છોતરાં આપ્યાં છે તેણે કપાસ, કાષ્ઠ, તથા મજાદાદિ માન્ય આપ્યાં છે તે લેવું. વલ્લુકપુત્રોને આ ઇન્સાફથી સંતોષ થયો તે ઘેર આવી સર્વ વહેંચણી કરી. પ્રતિષ્ઠાનપુરના રાજાએ શુભ લગ્ન બોધી ઉત્સાહપૂર્વક પોતાની કન્યા શાલિવાહનને આપી પછી ધનપાળના પુત્રોએ ઉજ્જયની જઈ બધો વૃત્તાંત વિક્રમને કહ્યો. શાલિવાહનને બુદ્ધિસાગર જાણી રાજાએ તેને તેડવા દૂતો મોકલ્યા વિનયપૂર્વક તેણે પોતાની માથે આવવા કહેતાં, શાલિવાહનને જનાય આપ્યો કે:—

“હું તું તેનો નોકર છું કે ગરાસ ખાઈછું કે તેણે મારી વૃત્તિ બાધી આપી છે કે મને મરણ્યથી ઉગાર્યો છે કે તે મારા પિતાનો સંગથી છે, કે મારા પિતાનો સેવક છે? હું લિપ્તુ નથી, ગંધર્વ નથી, દરિદ્ર નથી, વાયગ્રાંત નથી, મારે નૃપતું કઈ કામ નથી.”

દૂત—“હે સર્વજ્ઞાનવિશારદ! તમને મહા બુદ્ધિસાગર જાણી વિક્રમ રાજા બોધાવે છે, માટે તમે માન્ય છો, ગુણ્ય છો, વિવેકી છો, બાળક હતાં બુદ્ધિમાન છો, ને તેથીજ તમારા દર્શનની ઇચ્છા છે.

શાલિવાહન—“તમે તમારે રસ્તે લાગો. જે રાજાને મારું કામ હોયતો તેને અહીં મોકલો. જરૂર હશે તો રાજા પોતેજ અહીં આવશે. કેતકી પોતાની મેજે કાપ્ય જતી નથી, પણ ભ્રમર પોતાની મેજે તેની કને આવે છે.”

દૂતદાન આવી ગર્વોક્તિ સાળણી વિક્રમે મનમાં વિચાર કર્યો, કે આ બાળક બહુ ઉદત જણાય છે. જાતિ, કુળ, ઐશ્વર્ય, બળ, રૂપ તથા વિદ્યાનો જે માણસ મદ કરે છે, તે એ બધાને દબાવી પાડે છે.

પછી વિક્રમ ચતુરંગ સેના તૈયાર કરાવી પ્રતિષ્ઠાનપુર જવા નીકળતાં, ત્યાંનો રાજા મહાબલ પામ્યો. વિક્રમે પોતાના અધિકારીઓ મોકલી તેને કંદાવું, કે શાલિવાહનને શ્રી માળવાધિપતિ (વિક્રમ) પામે તુરંત મોકલી

તે પર્વતોમાં કેટલાએક જંગલોમાંથી પર્વતો છે. અહીંની જમીન રેતાળ અને ખડકવાળી છે. સમુદ્રકિનારો ઉંચી ખડકવાળો છે, જે ખડકોની સાથે નિરંતર સમુદ્રનાં મોર્મ અથડાયા કરે છે. વળી કિનારાની જમીન સપાટ ન હોતાં ઉંચી ખડકવાળી હોવાથી તથા કિનારાની નજીકનો સમુદ્ર સદા તેજાની રહેતો હોવાથી ત્યાં વહાણોને જહું દુર્ગમ થઈ પડે છે. આ દ્વીપોની યાત્રાએ આવતાં ધણાં વહાણોએ તેના ઝરણાંમાં જળસમાધિ લીધી દશે. આ દ્વીપોની ઓંદરના ભાગમાં પહાડની તળેટીમાંથી અનેક ઝરા વહે છે. કેટલાક ઝરા તો ઝોવા મોટા છે, કે તેનું પાણી નદી રૂપે વહી સમુદ્રને મળે છે. આ દ્વીપોમાં આવેલી ગિરિમાળા અને તેમાંથી વહેતાં અનેક ઝરણો એ સૃષ્ટિસૌન્દર્યનો એક અનુપમ નમુનો છે. આ મનોહર ઝરાઓમાં અનેક જળચર પક્ષીઓ દર્શાવેલાં તરતાં જોવામાં આવે છે; અને તે પોતાના મધુર અવાજની પ્રતિધ્વનિથી, આસપાસની ગિરિમાળાને નિરંતર શબ્દાવમાન કરે છે.

કેટલાંએક પ્રત્યક્ષ જણાતાં ચિન્હો પરથી અનુમાન થાય છે કે—આ દ્વીપસમૃદ્ધ જંગલોમાંથી પર્વતદ્વારા ઉદ્ભવ્યો દશે. આ દ્વીપોમાંના કેટલાક દ્વીપોની ઓંદર આજે પણ જળતા જંગલોમાંથી પોતાની ઓંદરથી નીકળતા ધુમાડા વડે આકાશને ધારી દે છે. તેમજ કેટલાકમાંથી જ્વાળામુખી અગ્નિજ્વાળાઓ નીકળે છે. અહીંની જમીન ચીકણી અને સફેદ રંગની હોઈ રસાગ નથી. અહીં મોટાં ગીચ જંગલો નથી. ધાસ, રૂઝ, ફલ ઇત્યાદિ પાત્ર બહુ જૂજ જોવામાં આવે છે. રૂઝ પહાડી ઝરણોની આસપાસ નાનાં નાનાં વૃક્ષો જોવામાં આવે છે. અહીંના નિવાસી કૃષિકર્મ ખીલકુલ જાણતા નથી, કારણ કે આજોહવામાં વારવાર અત્યંત ફેરફાર થવાને લીધે અહીં પત્તી થવી લગભગ અશક્ય છે. અહીં સફેદ અને ચીકણી જાલનાં બર્ચ (Birch) નામનાં વૃક્ષો બહુ જગે છે, તેનું લાકડું ગજબત હોય છે. પણ તે બહુ ઉંચાં હોતા નથી, ખીજાં વૃક્ષોમાં વિલો (Willow) અને એલ્ડર નામનાં વૃક્ષો કોઈ કોઈ સ્થળે જોવામાં આવે છે. એકંદરે અહીં વનસ્પતિની પેદાશ બહુ ઓછી છે. અહીંના નિવાસી સમુદ્રમાં તજાઈ આવેલ લાકડાં, કિનારા પરથી મેળવી, મકાન બાંધવાના ઉપયોગમાં લે છે.

એલ્ફશિઅન લેકા માછલાં પકડવામાં તથા શિકાર કરવામાં ધણુજ હોદિયાર છે, કારણ કે એ જો ધધા ઉપર જ તેમનો જીવનનિર્વાહ ચાલે છે. ઉપલા બંને ધધામાં ઉપયોગી થઈ પડે એવાં ઓળંગરા બનાવવામાં

આ પ્રજા એટલી બધી કુશળ છે, કે તેનાં ઓળખેલાં બોધ બીજા પ્રજાને આશ્ચર્ય થયા વિના રહે નહિ. ગઈ સદીના અંત સુધી આ લોકો સામુદ્રિક પ્રાણીઓના શિકાર અર્થે દ્વિતીય નજદીકના પહાડો પર જાવણી નાખી વસતા હતા, પરંતુ હાલ એ ઉદ્યમ કંઈક ઓછો થયો છે. હાલમાં ન્હાની હોડીઓ પરથી માંછલાં પકડવાનો ઉદ્યમ મુખ્ય છે.

અહીંના નિવાસીઓ કામરુદ્રાટકના રહેવાસીઓ સાથે ઘણી બાબતમાં મળતા આવે છે. એકશિબન લોકો કદમાં હીંગણા, પણ શરીર હૃદયુષ્ટ હોય છે. તેમનાં શરીર ઘાટીલા, ગર્દન ટુંપી, શરીરનો વર્ણ ભુરો અને આંખો કાળી હોય છે. વાળ કાળા, લાંબા, સીધા હોય છે. આ લોકો ઘણા મહેનતુ અને સાહમિક છે. વિદેશી લોકોનો પગપેસારો થયા પછી એકશિબન પ્રજાની અવગતતા હવે રહી નથી. તેમજ વિદેશીઓના સહવાસથી તેમનાં રીતરિવાજ અને આચારવિચારમાં પણ ઘણું તફાવત થઈ ગયો છે. શિષ્ટ ગણાતી વિદેશી પ્રજાની મંરૂતિનો પવન, જ્યાં સુધી આ દ્વીપો પર વાયો ન હતો, ત્યાં સુધી આ બિચારી અમાન અને ભોળા પ્રજા મૂર્તિપૂજક, સ્વતંત્ર, મુખી અને સાદી જિંદગી ગાળનારી હતી, હવે તે પાશ્ચાત્ય રહેણી કરણી અને મુધારાનું મોજું આ દ્વીપોમાં પણ ફરી વળતાં અહીંની પ્રજા ચાવાક અને આડળચુકત બનવા લાગી છે, અને ધીમે ધીમે ખ્રિસ્તી ધર્મનું અવગંબન કરતી જાય છે, તથા મદિરાપ્રિય બનતી જાય છે. જગતમાં કોઈપણ દેશના આચારવિચાર અને રહેણી કરણી સર્વથા એક સરખાં રહેતાં જ નથી. તેમાં સમયાનુસાર પરિવર્તન થવાજ કરે છે.

ગણિત સંબંધી એક રીત.

(રા. રા. ગણેશ, એસ. ખરે. મીન્ન)

કઈ મંખ્યાને ૧૧, ૭, અને ૧૩થી નિઃશેષ લાગી શકાય તે જાણવાની રીત.

આપેલી મંખ્યાના એકમની બાબુથી (જગણેથી કાળી બાબુએ ગણી) ત્રણ ત્રણ અંકનો એક એમ લાગ પાડો.

હાખી બાલુના એક ભાગને તેની સાથેના જમણી બાલુના ભાગમાંથી બાદ કરે. જે બાદબાકી આવે તેને બીજા ભાગમાંથી બાદ કરવો, એમ છેવટ સુધી જમણી તરફના છેલ્લા ભાગમાંથી બાદબાકી કરતાં સુધી ક્રિયા જારી રાખો. બાદ કરવાની સંખ્યા જેમાંથી બાદ કરવાની છે તેનાથી મોટી હોય તો બાદ કરવાની સંખ્યામાંથી એક બાદ કરવો, અને તે એકની સંખ્યા બદલ ઉપલી સંખ્યાની શરૂઆતમાં હાખી બાલુ એક મૂકવો અને તે સંખ્યા ચાર અંકની બનાવવી.

જો છેલ્લી બાદબાકીનો જવાબ ૦ (શૂન્ય) આવે તો મૂળ સંખ્યાને ૧૧, ૭, ૧૩ થી નિર્ણય લાગી શકાય.

જો શેષ વધે તો બાકી ગણ્યાને શતકનો અંક અને બીજા બે અંકોનો સરવાળો કરવો. જો ૧૧થી તે સરવાળાને ભગાય તો આખી સંખ્યાને ૧૧ વડે ભાગી શકાય.

જો શતકના અંકને બમણા કરી તેમાં બાકીના અંકો ઉમેરતાં જો આવે તેને ૭ થી ભાગી શકાય તો મૂળ સંખ્યાને પણ ૭ વડે ભાગી શકાય.

જો શતકના ૪ ગણા કરી તેને બાકીના અંકોમાંથી બાદ કરતાં જો જવાબ આવે તેને ૧૩થી ભાગી શકાય, તો આખી સંખ્યાને પણ ૧૩ થી ભાગી શકાય.

દાખલા.

- (૧)
$$\begin{array}{r} ૫, ૪૭૩, ૪૧૦, ૯૪૩. \\ ૪૭૩, ૪૧૦, ૯૪૩. \\ ૫ \quad ૧૪૧૦-૯૪૩. \\ \hline ૪૬૮ \quad ૯૪૩ \quad ૦ \end{array}$$
 $\left. \begin{array}{l} \text{છેલ્લો તરફવટ ગ્રન્થ (૦) છે માટે} \\ \text{મૂળ સંખ્યાને, ૧૧, ૭, કે ૧૩ થી} \\ \text{નિર્ણય લાગી શકાય.} \end{array} \right\}$
- (૨)
$$\begin{array}{r} ૫, ૨૨૭, ૭૧૧, ૦૨૭. \\ ૨૨૭, ૭૧૧, ૧૦૨૭ \\ -૫ - ૨૨૨ - ૪૮૮ \\ \hline ૨૨૨ \quad ૪૮૮ \quad ૫૩૯ \end{array}$$
 $\left. \begin{array}{l} \text{છેવટે બાદબાકી ૫, ૩૯ આવે છે.} \\ ૫+૩૯=૪૪. ૧૧ થી ભગાય છે માટે \\ \text{મૂળ સંખ્યા પણ ૧૧થી ભગાય.} \\ ૫ \times ૨+૩૯=૪૯. \text{ અને } ૭ થી} \\ \text{ભગાય માટે મૂળને ૭ થી ભગાય.} \\ ૩૯-૫ \times ૪=૧૯. \text{ અને તેથી ન} \\ \text{ભગાય માટે મૂળ સંખ્યાને ૧૩ થી} \\ \text{નિર્ણય ન લગાય.} \end{array} \right\}$

(૨)
$$\begin{array}{r} ૧૮૮, ૭૬૫, ૪૧૩, \\ ૧,૭૬૫ ૧,૪૧૩ \\ -૮૮૭ -૮૬૭ \\ \hline ૮૮૮ ૫૪૬ \end{array}$$

બાદબાકી ૫, ૪૬ છે.
 $૫+૪૬=૫૧$. આ ૧૧થી નિઃશેષ
 ભગતા નથી માટે મૂળ સંખ્યા ૧૧થી
 નિઃશેષ ન ભગાય.
 $૫ \times ૨+૪૬=૫૬$, ૭ થી નિઃશેષ
 ભગાય છે માટે મૂળ સંખ્યાને ૭ થી
 નિઃશેષ ભાગી શકાય
 $૪૬-૫ \times ૪=૨૬$. આને ૧૩ થી
 ભાગી શકાય શેષ ન રહે માટે મૂળ સં-
 ખ્યાને પણ તેરથી નિઃશેષ ભગાય.

(૪)
$$\begin{array}{r} ૧,૨૩૫, ૯૪૫, ૪૨૫, \\ ૧,૨૩૫ ૯૪૫ ૧,૪૨૫ \\ -૧ - ૨૩૪ - ૭૧૦ \\ \hline ૨૩૪ ૭૧૧ ૭૧૫ \end{array}$$

બાદબાકી ૭, ૧૫ છે.
 $૭+૧૫=૨૨$. આને ૧૧થી ભાગતા
 શેષ વધતો નથી માટે મૂળ સંખ્યાને
 ૧૧થી નિઃશેષ ભાગી શકાય.
 $૭ \times ૨+૧૫=૨૯$. ૭ થી નિઃશેષ
 ભાગી શકાય નથી, માટે મૂળ સંખ્યાને
 પણ નિઃશેષ ૭થી ન ભગાય.
 $૭ \times ૪-૧૫=૧૩$. ૧૩થી ભગાય છે
 માટે મૂળ સંખ્યાને નિઃશેષ ૧૩ થી
 ભાગી શકાય.

(૧)
$$\begin{array}{r} ૨,૭૧૪, ૮૧૪, ૯૨૭ \\ ૭૧૪, ૮૧૪, ૯૨૭ \\ ૨- ૭૧૨ ૧૦૨ \\ \hline ૭૧૨ ૧૦૨ ૮૨૫ \end{array}$$

છેલ્લી બાદબાકી ૮,૨૫ છે.
 $૮+૨૫=૩૩$ મૂળ સંખ્યાને ૧૧
 થી ભાગી શકાય.
 $૮ \times ૧+૨૫=૩૧$ મૂળ સંખ્યાને
 ૭ થી નિઃશેષ ન ભગાય.
 $૮ \times ૪-૨૫=૭$ મૂળ સંખ્યાને
 ૧૩ થી નિઃશેષ ન ભગાય.

(૬)
$$\begin{array}{r} ૩,૨૭૬, ૦૯૫, ૦૬૭ \\ ૨૭૬ ૧,૦૯૫ ૧૦૬૭ \\ -૩ - ૨૭૨ - ૮૨૨ \\ \hline ૨૭૩ ૮૨૩ ૨૪૫ \end{array}$$

બાદબાકી ૨૪૫
 $૨+૪૫=૪૭$. ૧૧થી ન ભગાય.
 $૨ \times ૨+૪૫=૪૯$. ૫ થી ભાગી
 શકાય.
 $૨ \times ૪-૨૫=૭$ મૂળ સંખ્યાને,
 ૧૩ થી ન ભાગી શકાય.

મરાઠી શિક્ષક નામના જાન્યુઆરિ ફેબ્રુઆરિના અંકમાંથી વિતારણ
 લેખકના કહેવાથી.

એમ કુલ ચાર ગાંઠળી છે. સદરદુ બાળત ચચાંપત્રમાં હાવાની જાહેર કરવા તથા ચોખ્ખ જવાબ આપવા મહેરબાની કરશે એજ વિનંતિ. તા. ૨૬-૧-૧૯૧૬
 રેવારાકર ઉગરેશ્વર જાની.

વર્નાકુલર શિક્ષક.

ચુ. ઈ. રફલ, ગોધરા.

નં. ૩

સલામ સાથે લખવાનું કે નીચેની શંકાનું સમાધાન થવા વિનંતી છે.
 જોની રીતે જર્મન લોકોએ ટાલસામાંથી રંગોની શોધ ખોળ કરી છે તેવી રીતે તેઓએ તેમાંથી ખાંડ બનાવવાનો દુધર પણ શોધી કાઢ્યો છે કે નહિ અને જો કદી એવો દુધર ગોધી કાઢ્યો હોય તો એ ખાંડ ખીટરટની ખાંડ કરતાં કંઈ વધારે ગળી હોય કે નહિ, અને તેની ગાળાત હિંદુસ્તાનમાં ચાપ છે કે નહિ. ઉપરની શંકાઓનું સમાધાન થવા વિનંતિ છે, એજ.

કું છુ સાહેબ આપનો સેવક. ૧૨ (૨)

ગિરજાશંકર હેમરાજ જન છે ઉદા.

નં. ૪

વર્ણમંક છે.

શંકા—૧. ચોથી ચોપડીના પાઠ ૨૪ ની કવિતા એ પણ ગ્રન્થિન લખ્યું છે કે “સુતે મૂંઈ છૂટ શવે જ માલે,” અને ચોથીની તે પછીના પાઠ ૩૮ માં “ખર, ધુવડ, ને મૂળ નર સુખે સૂંઝે” એક ઠેકાણે ધુવડ માળામાં સુખે સૂંઈ રહેનો નથી એવો પારે પોતાની જાણી દુકામાં ધુવડ સુખે સૂંઈ રહે છે એવું છે. તો આ બાળન ખુલાસો થવા વિનંતી છે. તા. ૩-૨-૧૮-૧૯

તાલુકે મંજેલી

એ રેવાકાઠા

મોલીરામ ટીલારામ પાઠક.

સ. ૩ નિશાળના ને તરકા મહુડી

નં. ૫

અ ભૂગોળ ભાગ ૧ લો અમીધરકૃત. પાનું ૫૭ પુ, છઠી લાઈનમાં મુખ્ય પાક તરીકે ખરસાણી લખેલું છે. તે ખરસાણી એટલે શું? અહીં ખરસાણી થોર થાય છે તે કે ખીજ વસ્તુ છે? જો તે હોય તો ત્યાં તેનો શો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે?

જ ધધુકામાં હવાની માતાની વાવ, જે મિલ્કતને બંધાવેલી કહેવા છે, તથા ખાસ જોવાલાયક સ્થળ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે તેના પાણીમાં શિયાળે જતાં જો ને ચોમાસામાં અનુક્રમે જુરો, લાલ ને બીલો રંગ દેખાય છે. પર

દાયમાં લઈને તપાસી જોતાં કંઈ ફેર જણાતો નથી. તે જણવા પ્રશ્ન ઉત્કંઠા છે તે તે બાબત ચોખ્ખી જુલાસો અર્થ આવવા નહિ વિનિતિ છે.

સહી. ચોપડાસાલ જોનજી યાજ્ઞિક.

પહેલા આગ્રિ. રોજકા તા. ૬/૬/૬૦.

નં. ૬.

શુ. ૦ પાંચમી ચોપડી પાઠ ૫૧ ચોથી સીટીમાં વિક્રમસવન ઇસ્વીસન કરતાં ૫૬ વર્ષ પૂર્વે છે. શાલીવાહન રાક ઇસ્વીસનથી ૭૭-૭૮, હીજરી સાલ ૬૨૨, અને પારસી સાલ ૬૩૦ વર્ષ પાછળ છે. આ પ્રમાણે પાઠ શીખવતી વખતે છોકરાઓને આંકડા કાઢી બતાવતાં નીચે પ્રમાણે હીજરી-સાલ મળતી આવતી નથી.

૧ વિક્રમસવન	૨ શાલીવાહન	૩ હીજરીમાલ	૪ પારસીસાલ
૧૯૧૬	૧૯૧૬	૧૯૧૬	૧૯૧૬
૫૬	૭૮	૬૨૨	૬૩૦
૧૯૭૨	૧૯૮૪	૧૨૭૮	૧૨૮૬

ઉપર પ્રમાણે તમામ સાલ મેળવતાં ફક્ત હીજરીસાલ ૧૩૭૭ હાલના આગ્રિ આગે છે, તેને બદલે ૧૨૭૮ આવે છે. બાકીની તમામ સાલના પૂર્ણ મળે છે. જુનાં પચાસ જોનાં ૫૫ હીજરી સાલના આંકડામાં કળીસ વર્તિ તફાવત આવે છે, ૫૮૨ પાછળ ગણનાં હીજરી માલ મળી રહે છે. પદ્મ ઈ. સ. ૫૬૧ માં દજસ્ત મદમદનો જન્મ છે, અને ૪૦ વર્ષ પછી ઉપદેશ કરેલો જણાય છે એટલે ઈ. મ. ૬૨૨ બરાબર છે. તે ઉપરના આંકડા નહિ મળવાનું કારણ શું હશે તે સમજાતું નથી. તે સત્ય જણાવત કંઈ જણાવવા કૃપા કરજો. તા. ૨૬-૧-૧૯

વક્તવ્યમાર્ગ જુલાસીસાલ પટેલ

મહેતાજી મા. શુ. ૦ શાળા.

ગર્ભાગ. તા. ૦ લાદરજી.

નં. ૭

(લખનાર મી. આદમ ઇસ્માઈલ પટેલ)

જોજો મારુંબર—તા. ભરૂચ—જ. ભરૂચ.

પ્રમ ૧ ગયા જુન, જુલાઈ મામના શાળાપત્રમાં ચર્યાપત્રના જવાબમાં જણાવ્યું છે કે જુલાઈમાં ભુકરો બેગવવાથી જુલાઈ મળતી નથી,

પણ બુકરો ભેળવેલી જુવાર ખીના (ઝોરવાના) કામમાં આવે કે નહિ તે ખુલાશો થતા વિનંતી છે.

અશ્વ ૨. જે પદાર્થોને ગુજરાતીમાં સ્થિતિસ્થાપક કહીએ છીએ તેને ઉર્દુમાં શું કહે છે ?

ઉપરના પ્રશ્નોનો ખુલાશો આવતા માસના શાળાપત્રમાં આપતા વિનંતી છે.

નં. ૮

જાણી, ૨૦-૧-૧૯

૧. માર્કન કૃત દિવસના ઇતિહાસમાં તાજમહલ વિશે લખતાં પૃ ૧૮૮ માં દર્શાવ્યું છે કે:—“ તે બાંધતાં ત્રીસ વર્ષ લાગ્યા અને ત્રીસ લાખ રૂપીઆ ખર્ચ થયો. ” વળી શુ. વાચનમાળાની સાતમી ચોપડીમાં પૃ. ૧૧૪માં એજ વિષયે દર્શાવ્યું છે કે:—“ તાજમહલ બાંધવામાં પીસ દગ્ગર કારીગર બાવીસ વરસ મુધી રોકાવા હતા. તેને બાંધવાનો ખર્ચ ત્રીસ “ કરોડ રૂપીઆ થયો હતો ” આ બન્ને વાક્યોમાં સત્ય દર્શાવત કઈ હશે ?

૨. શુ. વાચનમાળાની છઠી ચોપડીમાં કાલગેસ વિષેના પાકમાં લખ્યું છે કે:—“ કાલગેસ બનાવનાં જે—કચરો પડી રહે છે તેનો ડાગર બને છે. ” વળી અષ્ટાધર કૃત જૂગોળ ભા. ૨ માં દ્રીનિડાડ ટાપુના વર્ણનમાં પૃ. ૧૩૯ માં લખ્યું છે કે:—“ તેમાં ૧૧૦ એકરનું મીચ (ડામર) નું સરોવર છે. ” આ બન્ને વાક્યોમાં ડામરની સત્ય ઉત્પત્તિ સમજાતી નથી તો ડામરની ઉત્પત્તિ જણાવવા મે. કરશો.

અન્દરાંકર મલ્હિરાંકર લાટ.

જાણી, ૨૦-૧-૧૯

નં. ૯

શાંતની ઉત્કર્ષ અભિલાષા ધરાવનાર શિષ્યોને શિક્ષણ આપતાં નીચે પ્રમાણે કેટલીક સંક્રમો ઉદ્ભવેલી તે સંક્રમોનું નિરાકરણ આપ સહેજ મને આભારી કરશો.

(૧) બાળપોથી “ અર્ધો ધર મુગટ આપે ધર મા આવે ન કદી કલો ” આ લીટીમાં ચાંદને મુગટની ઉપમા આપેલી છે તો તે કોનો મુગટ છે ? અને અર્ધો અને આખો મુગટ હાકરાઓને શી રીતે સમજાવવો ?

(૨) “તોય મારા આલસામાં નાહય ”

તારાઓને દર્પણ અથવા આસીમાં શી રીતે નાહતાં બતાવવા ?

“ આકાશો પવકે ને ઝીણું ઝીણું મલકે ”

તારા આકાશમાં હાથ્યા કરે છે એ પવકનું હોય તો વળી તારાઓનું આકાશમાં મતકનું શું હશે ?

“ (૧) અંધારી રાતે એ દેવકરી આંખો ”

“ (૨) નાનકડી ઉઘાડે તેજ કરી પાંખો ”

(૧) અંધારી રાતે એ કયા દેવતી આંખો હશે ? અને તારાને આંખો કહેવાનું કારણ શું ? શું દેવને ખરી આંખો નહિ હોય અને તારાને નાની તેજની કઈ પાંખો હોય છે ?

કદાચ તેજ રૂપી પાંખો છે એમ કહેવામાં આવે તો ‘કરી’ ગત્યય બ્રુવાનું શું પ્રયોજન ?

(૩) ઉઘાડી પાંખ માહરી, ઉઘાડ ભાઈ તાહરી.”

આ તુકમાં પોપટે કઈ પોતાની પાંખે ઉઘાડી, અને આપણને કઈ ઉઘાડવાની કહે છે ?

ઉપરની ચંકાઓમાંની જે યોગ્ય ચંકાઓ લાગે તેના ખુલાસો આપવા કૃપા કરશેજી. તા. ૨૪-૩-૧૯.

છાંનલાલ સોમશ્વર જોષી.

રસ્તમપુરા (પંચમહાલ.)

રોશન બાધરપુર.

અમને જણાવતાં અત્યંત ખેદ યાય છે કે અમારી મંસ્થાના સંગીત-શિક્ષક રા. લક્ષ્મીરામ એ. વ્યાસ જે તા. ૧-૪-૧૯ ને રોજ નોકરીમાંથી પેન્શન ઉપર જવા નિવૃત્ત થયા હતા તે તા ૧-૫-૧૯ ને રોજ રાતે આ કાની દુનીઆને તજી એકાએક હૃદય અંધ પડવાથી સ્વર્ગવાસી થયાં છે. સરકારી સંસ્થામાં પોતે પોતાના જ્ઞાન તથા હસમુખ્યા સ્વભાવથી લોકપ્રિય હતા, એટલુંજ નહિ પણ પછીથી અદિની વનિતાવિશ્રામની શાળામાં જોડાયા હતા, ત્યાં પણ તેની જોડપ્રિયતા પ્રાપ્ત કરી હતી. ધીરે ધીરે આત્માને શાંતિ આપો.

જાહેર ખબર.

રાવસાહેબ માધવરાવ હરિલાલ સ્મારક ઈનામની.

કોઈ નક્કી કરેલા વિષય ઉપર સૌથી સરસ પાઠ આપવા માટે અમદાવાદ ને ખેડા જિલ્લો ને ખેડા એન્જિનિયરી કોઈ સી શિક્ષકને માધવરાવ હરિલાલ સ્મારક ઈનામ તરીકે રૂ. ૩૦) નાં પુસ્તકો અથવા શિક્ષકનું સાહિત્યો આપવાની ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીએ ગોઠવણ કરી છે.

પરીક્ષા તારીખ ૧૩ મી ઓક્ટોબર સને ૧૯૧૯ ને સોમવારને દિવસે મહાલક્ષ્મી ટ્રેનિંગ કોલેજ, અમદાવાદની પ્રેક્ટિસિંગ સ્કૂલમાં, કોલેજના લેડિ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ અને પ્રેમચંદ રામચંદ ટ્રેનિંગ કોલેજના પ્રિન્સિપલ લેશે.

પાઠનો વિષય અને તે ને વર્ગમાં આપવાનો હોય, તે જોકે ક્લાસ અગાઉ કહેવામાં આવશે.

સંવર્ણી અરજી તા. ૨૬મી સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૧૯ સુધીમાં પોસ્ટાલ જિલ્લાના ડેપુટી એન્ડ્યુક્શનલ ઈન્સ્પેક્ટર સાહેબ મારફત, મહાલક્ષ્મી ટ્રેનિંગ કોલેજના લેડિ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ તરફ મોકલવી.

પાંચ વય ઉપરની અને ૧૫ વર્ષની અંદરની નોકરીવાળાં સી શિક્ષિકા અથવા ઈનામ માટે લાયક ગણાશે.

અમદાવાદ.	}	M E Chubb.
તા. ૨૬-૪-૧૯.		લેડિ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ. મહાલક્ષ્મી ટ્રે કો. ફોર વીમેન.

જાહેર ખબર.

આથી ખબર આપનામા આવે છે, કે આ કોલેજમાં દાખલ થનાર સ્ત્રીઓની પ્રાવેશિક પરીક્ષા તા. ૨૭મી માટે ઓક્ટોબર સને ૧૯૧૯ ને સોમવારને રોજ સદાહુ કોલેજના મકાનમાં સવારના ૧૦ વાગેથી લેવામાં આવશે.

પરીક્ષા કન્યાશાળાના પાંચમા ધોરણ પ્રમાણે લેવામાં આવશે, ૧૫ વર્ષથી ઓછી અને ૨૫ વર્ષથી વધારે ઉંમરની સ્ત્રીઓને દાખલ કરવામાં આવશે નહિ.

ઉમેદવારોએ પોતાની એરેન્જ ખાપેલા ફોરમ ઉપર કરી મોકલવી. આપેલા ફોરમ માગેથી અહીંથી મોકલવામા આવશે.

ઉમેદવારોએ પોતાની અરજ અમને તારીખ ૨૬મી સપ્ટેમ્બર અને ૧૯૧૯ સુધીમાં પહોંચે એવી રીતે મોકલવી.

ફોરમમાં લાયકાત ને ઉંમર સંબંધી હકીકત છે, તે ઉલ્લી નિયામનાં મહેતાજ કે મહેતીજીએ પૂરી ત્યાં પોતાની સહી કરવી.

જે ઉમેદવારનાં ધણી ટ્રેનિંગ કોલેજમાં લખુના હોય, અથવા દાખલ અથવા માયતા હોયે તેમણે તે બાબતની હકીકત જણાવવી.

ઈર્મના વચવા લાગેમાં આનંદાર વિદ્યાર્થીને મહેરમાન એજ્યુ. ઈ. સ્ટ્રેમની પરવાનગી વગર દાખલ કરવામાં આવશે નહિ.

અમદાવાદ

તા. ૨૬-૪-૧૯

M E Chubb.

લેડિ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ.

મહાલક્ષ્મી ટ્રે. કો. ફોર વીમેન.

એ. ડિ. પી. આર્થ સાહેબના તા. ૧૭-૪-૧૯ના નં ૮૬૩ના હુકમને આધારે.

સેકન્ડરી ટીચર્સ ટ્રેનિંગ કોલેજ, મુખ્યમંત્રી પ્રિન્સિપલના ૫-૪-૧૯ના નં, ૬ના કાગળનાં પેરા બીજામાં લખેલા કસવનો ખરોડા મળુર કરવામાં આવે છે.

સહી. કે. જી. જોષી.

ડિરેક્ટર આવ પબ્લીક ઇન્સ્ટ્રક્શન વતી.

ઠરાવ.

સારી તથા સસ્તા નમુનાવાળી સીંગલ ડેસ્ક (એક વિદ્યાર્થી બેસી શકે તેવી) અને નીં છુટી ઈકન (કાગળ મુકનાની ઘોડી) જેમાં લખા કાવલ સમાવેલા છે, તેવી ડેસ્ક ટ્રેનિંગ કોલેજના મકાનમાં મૂકી રાખી છે, તે ત્યાં આવી જોઈ શકશે.

મુખ્ય.

તા. ૧૫-૪-૧૯.

સહી. એ. કાખા.

પ્રિન્સિપલ, સેકન્ડરી,
ટ્રેનિંગ કોલેજ, મુખ્ય.

મે. ઉ. ભાગના એ. ઈ. સાહેબના હુકમથી.

રા. છગનલાલ હાકારદાસ મોદી, રિટાયર્ડ એજ્યુકેશનલ ઈન્સ્પેક્ટર, ખરોડા સ્ટેટ, ડે. બાલાજી રાડ સુરતનાને તેમના તા. ૧૦મી એપ્રિલ ૧૯૧૯ના ફાગળના જવાબમાં જણાવવામાં આવે છે કે તેમની “નીતિબોધ” તથા “પુત્રીશિક્ષા” નામની બે ચોપડીઓની કિંમત છ આના તથા ચાર આના છે તેને બદલે અનુક્રમે વધારી ૦-૭-૦ તથા ૦-૫-૦ આના કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવે છે; વળી સચવવાનું કે આ વધારા નવી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થઈ છે તથા ચવાની હોય તેને અંગે મંજૂર કર્યો છે.

મદી, ડી. એસ, સાવરકર.

એજ્યુકેશનલ ઈન્સ્પેક્ટર-

ઉત્તર વિભાગ.

જાહેર ખબર.

રાજકોટ પાર્ટન ટ્રેનિંગ કોલેજની સને ૧૯૧૯ ની સાલની પ્રાવેશિક પરીક્ષા.

૧. તમામ નિરાળના માસ્તરો, આસિસ્ટન્ટ અને સ્પેશિયલિસ્ટ ખબર આપવામાં આવે છે કે આ કોલેજમાં દાખલ થવાને જે બાઈએક ઉમેદ રાખતી હોય, તેમની ઉંમર, અભ્યાસ વગેરે હકીકતનું પત્રક સને ૧૮૫૩ ની સાલના શુજરાત શાળાપત્રના ૫૪૨૧૪ મે છાપેલા નમુના પ્રમાણે બંધાવી તેમાં માંગેલી હકીકત બરાબર પુરી આ જાહેર ખબર પહોંચે કે જેમ બને તેમ તાકીદથી અમારી તરફ મોકલવું. તા. ૨૦ મી માઈ ઓગસ્ટ સને ૧૯૧૯ પછી આવા પત્રક લેવામાં આવશે નહિ.

૨. પ્રાવેશિક પરીક્ષા હરકોઈ ઉમરની બાઈ આપી શકશે; પરંતુ જેમની ઉંમર પદર વર્ષથી ઓછી નહિ હશે, તેમજ ૨૫ વર્ષથી વધારે નહિ હશે, તેમને સ્કોલરશિપ મળી શકશે.

૩. પ્રાવેશિક પરીક્ષા કન્યાશાળાના સને ૧૯૦૨ ના બન્યુઆરી માસમાં પ્રથમ થએલા ધોરણ ૫ માં પુરાની લેવામાં આવશે. જેઓએ છઠ્ઠા ધોરણનું સર્ટિફિકેટ મેળવ્યું હશે તેમને પણ આ પ્રાવેશિક પરીક્ષામાં બેસવું પડશે. પ્રાવેશિક પરીક્ષામાં પાસ થયા વગર કોઈને કોલેજમાં દાખલ કરવામાં નહિ આવે.

૪. દાખલ થવા ઉમેદ રાખનાર બાઈઓએ સારી ચાલનું સર્ટિફિકેટ રૂઠ્ઠ કમિટિના મેમ્બરોનું અથવા સારા જ્ઞાણીતા ગૃહસ્થોનું ઉપરના પત્રક સાથે મોકલવું. ઉમેદવારમાં શરીર સંબંધી કોઈપણ જાતની ખાડ હોવી ન જોઈએ.

૫. પ્રાવેશિક પરીક્ષા તારીખ ૧ સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૧૯ સોમવારને દિવસે સવારના અગિયાર વાગે કોલેજના મકાનમાં શરૂ થશે.

૬. કોલેજમાં દાખલ કરવા યોગ્ય જે બાઈઓ માલુમ પડશે, તેમની તનદુરસ્તી ખાખતની ખાતરી દર સાલ મુજબ કરવામાં આવશે.

૭. જે ઉમેદવારોની કોલેજમાં ઉતરવા મરજી હોય તેમણે પોતાની અરજીમાં તે પ્રમાણે અગાઉથી જણાવવું કારણ કે સમાસ થોડો છે. તેથી જેમની અરજ વહેલી મળશે તેમનેજ આ લાલ આપી શકાશે.

રાજકોટ

H. M. Fielding.

તા. ૨૨ એપ્રિલ સને ૧૯૧૯ } લેડી સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ કાઉન્સિલર બાઈન-
ડ્રીમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજ—રાજકોટ.

જાહેર ખબર.

હંટર મેલ ટ્રેનિંગ કોલેજની પ્રાવેશિક પરીક્ષા.

૧. આથી ખબર આપવામાં આવે છે, કે હંટર મેલ ટ્રેનિંગ કોલેજની ચાલુ સાલની પ્રાવેશિક પરીક્ષા તા. ૧૫ માહે સપ્ટેમ્બર સન ૧૯૧૯ સોમવારે સવારના અગિયાર વાગે, અને તે પછીના દિવસોએ રાજકોટ મેલ ટ્રેનિંગ કોલેજના મકાનમાં લેવામાં આવશે. આ પરીક્ષા માત્રા ધોરણમાં થશે માટે જેમણે સાતમા ધોરણનો અભ્યાસ કર્યો હોય, તેવા વિદ્યાર્થી-ઓએ હાજર થવું.

૨. મને ૧૮૮૦ ના સપ્ટેમ્બર માસના શાળાપત્રમાં નમુનો છપાયો છે, તે મુજબ મેહતાજીઓએ સર્ટિફિકેટ આપતાં જણાવવું કે ઉમેદવારની ઉંમર ૧૭ વર્ષથી વધારે, અને ૨૨ વર્ષથી ઓછી છે. તેમ કંઈ ખાડ-

ખાંપેણું નથી, ને ચાલચલગત સારી છે. ચાલચલગતની બાબતમાં ખાસ તપાસ કરી ખોતાની ખાંતી કરીનેજ મહેતાજીઓએ 'સર્ટિફિકેટ' આપવું.

૩. સર્ટિફિકેટમાં ઉમ્મરના વર્ષ, માસ અને દિવસ લખવાની સાથે અંગ્રેજી અને ગુજરાતી જન્મતિથિ લખવા ચૂકવું નહિ.

૪. સત્તર વર્ષ કરતાં નાની ઉમ્મરના ઉમેદવારોને પરીક્ષા આપવા સારું મંજૂરી મેળવવાની જરૂર નથી. તે પાસ થશે તોપણ તેને કોલેજમાં દાખલ કરવામાં નહિ આવે.

૫. બાવીસ વર્ષ કરતાં મોટી ઉમ્મરના વિદ્યાર્થીઓએ પરીક્ષા આપવા માટે તેમ પાસ થવા પછી કોલેજમાં દાખલ થવા સારું, કોડીપાવાડ એજન્સિના મેહેરખાન એજ્યુકેશનલ ઓફિસર સાહેબ બહાદુરની ખાસ થરવાનગી મેળવવી પડશે.

૬ જે ઉમેદવારે પરીક્ષા પહેલાં ખાસ માસમાં એક કરતાં વધારે મહેતાજી ખાંસે અભ્યાસ કર્યો હોય, તેમણે તે સર્વજ્ઞાનાં સર્ટિફિકેટ લાવવાં. ચાલચલગતની બાબતમાં તે પરીક્ષા પહેલાં એક માસ અગાઉનું સર્ટિફિકેટ ખાતી લાવક ગણાશે.

૭. પરીક્ષા થઈ રહ્યા બાદ લાયક જણાયલા ઉમેદવારોને શરીર ખંધી તપાસ માટે મેહેરખાન દાકતર સાહેબ પાસે મોકલવામાં આવશે, માટે તેઓને અહીં વધારે વખત રોકાવું પડશે.

૮. દર વર્ષે પ્રાવેશિક પરીક્ષાની જાહેર ખબર બનતાં સુધી શાળા-પત્રમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે, પણ પરીક્ષાની તારીખ ઉતાવળે જણવાની જેની આગુરતા હશે, તેને રાજકોટમાં રહેતા તેના લાગતા વળગતા તરફથી અગર સ્કોલરો તરફથી તે મળી શકશે; કારણ કે, તારીખ મુકરર થયેથી તુરં મહેજના. મોટીસ. બોર્ડ હિયર ને જાહેર કરાશે. રિવાજ છે.

રાજકોટ મેલ ટ્રેનિંગ કોલેજ.	}	B. H. Buch.
તા. ૨૫ એપ્રિલ સને ૧૯૧૯.		પ્રિન્સિપલ.
		હંદર મેલ ટ્રેનિંગ કોલેજ, રાજકોટ.

(મિ. ઉ. ભાગના એ. ઈ. સાહેબનાં તા-૧-૫-૧૯ ના નં. ૧૪૬૧ ના હુકમને આધારે.)

મેસર્સ કસ્ટોડિયન નારાયણસાહેબ સંસ્થા, બુલ્ડેલસે
અને પબ્લીશર્સ. સુરત.

તમારા તા. ૨૨-૩-૧૯૧૯ના નં. ૧૦૫ના કાગળના જવાબમાં
સખવાનુ કે મે. ડિરેક્ટર સાહેબે તેમના તા-૨૫-૪-૧૯ ના હુકમ નં.
૧૧૦૩થી " કાયદાકર્તૃ મોટુ અંકગણિત " ની નવી આવૃત્તિ મંજૂરી કરી
છે. હવેથી શાળાઓ તથા લોકોને વેચવાની રજા આપવામાં આવે છે.

(મહી) એ. એમ. દિવાનજી.

એડ્યુકેશનલ ઈન્સ્પેક્ટર ના. વતી.

જાહેરખબર.

મે. ડિરેક્ટર એડ્યુકેશનલ ઈન્સ્પેક્ટરના હુકમ નં. ૧૮૧૯ તથા
ઉત્તર વિભાગના મે. એ. ઈ. સાહેબના હુકમ નં. ૨૧૩૯ ઉપરથી મી.
જી. જી. અમરસી મહેતા, પીરમથારોડ અમદાવાદ—ને જણાવવામાં
આવે છે કે " દર્શન સત્યાગ્રહ " એપ્રિલની કિમત ૦-૪-૦ થી વધારીને
રૂ. ૦-૫-૦ કરવાની રજા આપવામાં આવી છે.

કિંમતનો વધારો ફક્ત નવી આવૃત્તિને માટે જ છે. સાધારણ સમયમાં
જપાઈતી નકલોને તે સાગુ પડતો નથી.

અમદાવાદ. } મહી. એ. એમ. દિવાનજી.
તા. ૧૫ મી મે. ૧૯૧૯ } એડ્યુકેશનલ ઈન્સ્પે. ઉત્તર વિભાગની વતી.

(ઉ. ભા. મે. એ. ઈ. સાહેબના હુકમ નં. ૩૫૬૮ તા. ૨૬-૫-૧૯
ઉપરથી.)

મેસર્સ કસ્ટોડિયન નારાયણસાહેબ અને સંસ્થા નાણાવટ સુરત. તમારા
તા. ૧૫-૫-૧૯ ના નં. ૧૪૬ ના પત્રના જવાબમાં જણાવવામાં આવે
છે કે. " નીતિમાર ભાગ ૧ લા ની " રૂ. ૦-૭-૩ ની કિંમત હતી તે
વધારીને રૂ. ૦-૮-૦ કરવાની રજા આપવામાં આવે છે. કિંમતમાં વધારો
ફક્ત યોગ્ય વખતે માટે છે.

પૂના. } સહી K. S. Dikshit.
તા. ૨૪-૫-૧૯ } ડિરેક્ટર એડ્યુકેશનલ ઈન્સ્પેક્ટરની વતી.

(ઉત્તર વિભાગના મે. એ. ઈ. સાહેબના તા. ૫-૬-૧૯ ના મુદ્દા)
 પ્રાથમિક તથા માધ્યમિક નિશાળો અને ટ્રેનિંગ કોલેજો માટે મંજૂર કરેલી ચોપડાઓની યાદી સર્વેનો
 ગ્રાંથિક તથા માધ્યમિક નિશાળો અને ટ્રેનિંગ કોલેજો માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

ક્રમ	પુસ્તક તથા તેના લેખકનું નામ.	જે ભાષામાં પુસ્તક પ્રકટ થયું હોય તેનું નામ	શા માટે મંજૂર કરી તે.	ક્રિમ-૧ રૂ. આપા.	રિમાર્ક્સ.
૧	મિ. ડાલાલાલ ઘનશ્યાલ પંડિત નરસેજા તા. નદીઆદ્ય જિલ્લો ખેડ. “નીતિ-વાચનમાળા પુસ્તક ૧ હુ પહેલી અને બીજી આવૃત્તિઓ. મિ. મગનલાલ દલપતરામ ખખખર. રાવ સાહેબ ખખખરને મકાને, સી. પી. ટેન્ક રોડ મુળધ. “અભિયાન સાકુન્તલ નાટક” ૩ છ આવૃત્તિ.	ગુજરાતી	બધી નિશાળોમાં ધનામ અને લાયબ્રેરી માટે.	૦ ૧ ૬	
૨	ધી જ્ઞાનરસી સોફ્ટરી ગુજરાત વર્તોકમુદ્ર સોસાયટી, અમદાવાદ. “અયામા” ૧ લી આવૃત્તિ.	ગુજરાતી	બધી નિશાળોમાં ધનામ તરીકે અને સર્વ નિશાળોમાં અને ટ્રેનિંગ કોલેજોમાં લાયબ્રેરી તરીકે.	૨ ૦ ૦	
૩	મિ. હિંચાલીમ વલીમહમદ લખાની, બી. એ. હેડ માસ્તર મહોળત મહેલા, ભુવનગર.	ગુજરાતી	સર્વ નિશાળો અને ટ્રેનિંગ કોલેજોમાં લાયબ્રેરી માટે.	૦ ૧ ૦ ૦	

૪	"અકબરી અને અસગરી" ૧૯૧૮ ની આવૃત્તિ મિ ગુનાજયંદ વજીગર મહિતા અમરેલી, કાલીયાવાડ	ચુબરાતી	સર્વ નિશાળોમાં લાયબ્રેરી માટે અને ઉર્દુ નિશાળોમાં હનામમાટે	૦ ૧ ૨
૫	"નહનવનને વ્યાગરો" ૧૯૧૮ ની આવૃત્તિ. મિ. દામોદર દસ્તાવેશ શાહ, ભુકસેવર અને પંચીસર, ખજાત.	ચુબરાતી	બધી નિશાળો અને ટ્રેનિંગ કોલે- જોમાં લાયબ્રેરી માટે.	૧ ૦ ૦
૬	"ખ્યાયત સંસ્થાનતી બજોળ" ૫ મી આવૃત્તિ. મિ હરખજાદ ઉચ્ચગી, બારાહીદીન પોસ્ટ જુનાગઢ.	ચુબરાતી	સર્વ નિશાળોમાં લાયબ્રેરી માટે	૦ ૨ ૦
૭	"મહિલા-ગોદાય" ૧૯૧૮ ની આવૃત્તિ. મિ. સત્યેન્દ્ર લીમરાવ દીવાદીઆ. પાદરા. "આત્મસંયમનું રોનમ" ૧ લી આવૃત્તિ.	ચુબરાતી	પ્રાયમિક તથા માધ્યમિક નિશા- ળોમાં તથા વર્નોક્યુલર ટ્રે- કાલેજોમાં લાયબ્રેરી માટે	૧ ૨ ૦
૮		ચુબરાતી	પ્રાયમિક અને માધ્યમિક નિશા- ળોમાં હનામ માટે અને પ્રાથ- મિક, માધ્યમિક નિશાળો અને ટ્રેનિંગ કોલેજોમાં લાયબ્રેરી માટે.	૦ ૮ ૦

વ્યાખ્યાવાદ

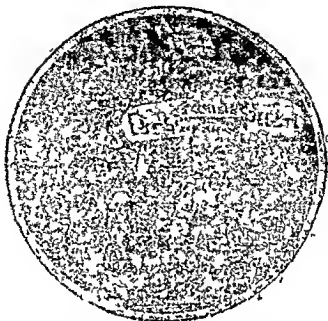
}

(સહી.) ડી. એસ. સાવરકર.

૫ મી જુન ૧૯૧૯

એક્યુકમનલ મન્ટ્રેપેક્ટર, ઉત્તર વિભાગ.

દેલવાડાકર કિન્ડર-ગાર્ટન સ્ટાલ.

ન્દાનાં બાળકોને રમત-ગમતથી શીખવવાનો તરિક્કવાર સામાન દેશી તેમજ વિલાયતી જરૂયાર્થે તથા છુટક તૈયાર છે. પ્રાઈસ લિસ્ટ માટે સુચ્ચાત શાળાપત્રનો જુનાઈથી સપ્ટેમ્બર સુધી અક જોવો.

શાળોપયોગી સામાન

કિન્ડરગાર્ટનની બક્ષિસો, પદાર્થ પોઠનાં સાહિત્ય, ખમ્મ, પ્રાણીઓના નકશા, ચિત્રો, બોક્ષો. તેમજ તરિક્કવાર શાળોપયોગી સામાન અને કિન્ડર ગાર્ટન વગેરેના પુસ્તકો [સરકારી શાળાઓ માટે મંજુર થયેલા] કમીશનથી મળશે. કિન્ડરગાર્ટન બાગ અથાવળી ન. ૧ થી ૨૦ સુધી ગ્રામો સદ, એકજ પુસ્તકમાં તૈયાર છે

‘દેલવાડાકર’ [સચિત] વાર્તામાળા.

સરકારી રિપોર્ટમાં વળજાવેલી ‘નવલ-ગગા’ વડોદરા વગેરે રેલ્વેમાં મંજુર થયેલી ‘નીલમ માણેક’ તેમજ બીજા બોધક પુસ્તકો જોતી ત્રણ, ચાર અને પાંચ અવૃત્તિઓ થયેલી છે, તે પણ મળશે.

કિન્ડરગાર્ટન સ્ટાલ-માણેકળ બીહીંગ } ગ્રાંથાળય કલ્યાણુલ દેલવાડાકર.
ગિરમામ બેકરોડ-મુબઈ. } [કિન્ડરગાર્ટનનીસદ]

ગુજરાત શાળાપત્ર.

પુસ્તક ૫૮મું.

ઓગસ્ટ અને ૧૯૧૯.

અંક ૮ મો.

વર્ગમાં શિક્ષણ.

વર્ગ સાથે મંબંધ ધરાવતી મુખ્ય બે વ્યક્તિઓ શિક્ષક તથા શિષ્ય છે. વર્ગમાં શિક્ષણ આપવાનું કાર્ય શિક્ષકને કરવાનું હોવાથી શિક્ષક શિષ્યોના મુખ્ય દોષ માટે કારણરૂપ મનાય છે. આમ હોવાથી શિક્ષકે વર્ગમાં શિક્ષણ આપતી વખતે કેટલીક બાજતો લક્ષમાં રાખી પોતાનું કર્તવ્ય અભવનું જોઈએ. વર્ગના વિદ્યાર્થીને માત્ર વિષયજ્ઞાન આપ્યું એટલે કર્તવ્યમાંથી મુક્ત થયા એમ ધણા માને છે, અને કદાચ વર્તતા દરે, પરંતુ વર્ગની બીજી વ્યક્તિ શિષ્ય પણ છે, માટે શિષ્યને લગતી દરેક બાજત (જ્ઞાન ઉપરાંતની) લક્ષમાં રાખી કાર્ય ચલું જોઈએ; આ વિષયને ખામ શિક્ષક તથા શિષ્ય સાથે મંબંધ હોવાથી બન્નેને લગતી કેટલીક બાજતોનો વિચાર કરીએ.

શિક્ષકે વર્ગમાં શિક્ષણ આપતી વખતે ઘણી બાજતોનો વિચાર કરવાનો છે. પોતે વર્ગમાં ક્યાં હિસા રહેવું, પોતાનો અવાજ કેવો જોઈએ; વર્ગવ્યવસ્થા કેવી રીતે જળવડી, અને પોતાની તૈયારી તથા રીતભાત કેવું જોઈએ તે બાજતો વર્ગશિક્ષણમાં અમલનું સ્થાન ભોગવે છે આ દરેક મુશ્કેલી અલક્ષ્ય, અગર દરેક મુશ્કેલી ખ્યાલમાં રાખી કામ કરનાર કર્તવ્યનિષ્ઠ શિક્ષક શું ન કરી શકે ! મુખ્યત્વે કરીને કેટલાક માત્ર વિષય શીખવવામાં એવાં તલ્લીન ચર્ચ જાય છે, અગર લક્ષ દે છે કે વર્ગની બીજી બીજી બાજતો તેમની ખ્યાન બહાર રહી જાય છે. વિદ્યાર્થીઓ કેવી રીતે બેઠા છે, પ્રત્યેકનું ખ્યાન કેવું છે, પ્રશ્નો હિતર દેવા હિમ્મત યતો વિદ્યાર્થી કેવી રીતે ઉભો છે, ઉત્તર કેવી રીતે આપે છે, વગેરે બીજી બાજતો કેટલાકને નજીવી લાગે છે, પણ વખત જતાં તે કંટેવો ઘણી રૂઢ ચર્ચ જવાથી ભવિષ્યમાં તે વિદ્યાર્થીઓને દાનિકારક નીવડે છે. શિષ્યોને વર્ગમાં કેવી રીતે બોલવવા એ પણ અગત્યની બાજત છે. સૌથી નજીબ કે સુખતને પોતાની સમીપ કે સામા આગલી દારમાં બેસાડવા જોઈએ. કોપી લખવાના વિષયને અંગે એક મોટી ખામી અક્ષર સંબંધી ધણા અધિકારીઓ કાઢે છે. અક્ષર અરાજ

રાય તો તેને માટે શિક્ષકને જવાબદાર ગણે છે. આ આક્ષેપ એક દૃષ્ટિએ સત્ય છે કાંપી લખવાનાર શિક્ષક વર્ગમા વિદ્યાર્થીઓએ ક્વમ કેમ જાનવી, સારા અક્ષર કાને કહે છે એ માન્યતા ઉપર પુરતુ ધ્યાન આપવું જોઈએ. વિદ્યાર્થીઓ પાટની ઉપર ગમે તેમ મેગી અમુક સમય કાંપીના અક્ષરો ધુટે, શિક્ષક ક્યાં તો ફરતા રહ, અગર પોતાનું બીજું કામ કરે તેથી કાંપી લખાવનારો ઉદ્દેશ કદિ સિદ્ધ નહિ થાય. “પેન્સિવનિન” જેને કહે છે એ કૃતિ સંપૂર્ણ કરાવ્યા બાદ લખવાનું કામ શરૂ કરાવવું આમ આવી ઘણી ઝીણી તથા નજીવી દેખાતી, ફેટકે વિષયને લમતી માન્યતા છે તે ઉપર ધ્યાન આપી કામ કરાય તેનેજ ‘વર્ગમા શિક્ષણ’ એ નામ આપી શકાય સાતમી વિભક્તિનો પ્રથમ ‘વર્ગ’ શબ્દને લગાડવામા બહુજ ઉડો અર્થ સમાયેનો છે ‘વર્ગને શિક્ષણ’ આતુ કેટલેક બરો સરલું હોઈ શકે પરતુ ‘વર્ગમા શિક્ષણ’નું કામ હુબર છે કેટલાક નિયમો મોઝા લાગનાથી અત્રે આપ્યા છે.

શિક્ષકે વર્ગમા શિક્ષણ બહુધા ઉભા રહી આપવું જોઈએ પાઠ્યપ્રમા પુરેતા સિંકની મુજબ વર્ગમા વારવાર આટા મારવાની જરૂર નથી નિષ્કર ધ્યાનમા રાખી હીનચાલ કરતી વર્ગબંધવત્યા પોતે કાચનો ઉપોગ કરીને નહિ, પણ આખતી ચપગતાથી રાખતી જોઈએ કેટલીક શાળાઓમાં ફક્ત પણ નેત નો ઉપોગ જારી છે એ એટલી વાત છે વગ કમળનો નામે ત્યાજેજ વચ્ચે નિ જરાવતી વર્ગ કટાબો હોય છતાં વિષયનું શિક્ષણ જાગી તખતુ વર્થ છે શિક્ષકે પોતાને યારને નિર્ણીત થોના સનયમા કઈ ક્ષણે કયુ કામ કરવું એ બાબતી તત્ત્વ જાગૃત રહેવું જોઈએ આખતી ચપગતા આ કાર્યસિદ્ધિનું ઉત્તમ સાધન છે બાગકા યામે એને કોરને વશ વર્ધ ધાગ પાડી બગથી નાં બચારિત કર્યા જેવું રીતુ કયુ બનત શિક્ષકે પોતાની લાગણીઓ કેળવી મનને જોડેલું હાતુ જોઈએ

મિડરગાર્ટનની રદ્ધિ બાગરજાવને ઉદ્દેશો પોતાનેની છે માટે શિક્ષક બાગરજાવનો પુરો અભ્યાસી હોવો જોઈએ પોતે ગારેની અજાનું પાનન કેટલે બરો થયુ છે તે તરફ પુરતુ લક્ષ્ય તેજુ દેવું જોઈએ ડિનનો વિષય નિચારીએ તો જણાગે કે એમા આસામ્યક શબ્દો ધણા વચરાય છે એ મુજબ કૃતિ થાય છે કે નહિ તે તપાસ્યા નિતા એન્દમ રીત મુઝા શીખવવાની રીત દોષપ્રજ્ઞ છે માટે દરેક વિષયપરતે જે અજાઓનું સ્વયન થયું હોય તે આજાનું અપૂર્ણ પાલન થયુ કે નહિ તે જોતા રતુ વિદ્યા

ચીનો દેહ પવિત્ર છે, તે પણ એક મનુષ્યદેહ છે, એમ માની કામ કરવું નોંધ્યો. વિદ્યાર્થીને હાથેથી ખેંચવો કે ધમ્મો ન મારવો નોંધ્યો. આ એટલી રીતભાતનો પ્રશ્ન છે. પોતાનો અવાજ અતુર્ક તથા ધીમે નોંધ્યો. મન કે અસાધારણ નહિ કેટલીક વખતે શિક્ષકો શિક્ષણ આપતી વખતે ઉચ્ચાર બગાડે છે, અગર મુખના કે શરીરના ચાળા કરે છે એ ઈંટ નથી. માત્ર વાર્તા અગર વાચનના વિષયમાં અવાજ બદલવો ખરે અગર ક્રોધ, શોક, કે સૌમ્ય સૂચનારી કૃતિ કરવી ખરે ત્યારે તેમ કરવું આવશ્યક છે. અતિશયપણે, ત્યાગ્ય છે. આ બધી બાબતોને સિધ્ધો સાથે આડકતરી રીતે મંનથ છે. છતાં બીજી કેટલીક જે બાબતો સિધ્ધોમાંજ દશ્યમાન થાય છે, તેને હવે વિચાર કરીએ.

વિદ્યાર્થીઓમાંના ધણા વર્ગમાં એક દબથી બેસી રહેતા નથી કેટલાક વાંકા બેઠેલા હોય છે તો બીજા કેટલાક પગ લાંબા કરીને બેસે છે. પ્રથમ પૂછવામાં આવે એટલે તત્ત વિદ્યાર્થીઓ ઉત્તર દેવા ત્વરા બતાવે છે, હાથ હલાવે છે એવી કેટલીક ખાટી દેવ તથા રીતભાત પ્રદર્શિત કરે છે. તેમને સ્પષ્ટ આજ્ઞા આપવી નોંધ્યો કે જેને ઉભો કરવામાં આવે તેણેજ ઉત્તર દેવાનો છે. પ્રશ્ન આખા વર્ગને પુછાય છે, તોપણ ઉત્તર તો અમુકનેજ આપવાનો હોય છે. વર્ગમાં શીખતી વખતે કોઈ વિદ્યાર્થી કામ વિનાનો બેઠેલો ન નોંધ્યો. ઉત્તર દેવા ઉભો રહેલો વિદ્યાર્થી કેવી રીતે ઉભો રહ્યો છે તે પણ પ્રથમ નેત્રુ નોંધ્યો. વાચન કે લેખન બંને વિષયમાં બાળક કેમ બિભા છે, અગર કેમ બેઠે છે તે જોયા બાદ શિક્ષક પોતાના વિષયની સરખાત કરતી.

શિષ્યોની ઉપર વર્ણવેલી બાબતો ધર્મવ્યવસ્થા સાથે ગાઢ સંબંધ ધરાવે છે. આ બાબતો વર્ગને ઇચ્છિત બતાવે છે, અને શિક્ષકનું કાર્ય કહિન થાય છે. વિષય સાથે આ બાબતોને સીધો સંબંધ નથી, છતાં આડકતરે તો છેજ. વિષયજ્ઞાન એ કેળવણીનો એકજ ઉદ્દેશ નથી ચારિત્રના મંધારણ. વાંચી એટલે મંપૂર્ણ ગુણવાળો મનુષ્ય, ભવિષ્યનો બાળક થાય એ પણ બીજો હેતુ છે. આ ચારિત્ર પ્રાપ્ત કરાવનારું કે ધડનારું સાધન માત્ર વિષયશિક્ષક નથી. પરંતુ નહીં મનાતી તથા શિક્ષકનાં પાત્રના વિષયમાં જોણે હજી નોંધ્યો તેવું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું નથી તે ઉપર વર્ણવેલી અમત્યની બાબતો છે. એ બાબતોને સ્મૃતિમાં રાખી વર્ગમાં શિક્ષણ આપનારનું શિક્ષણકાર સર્વથા તથા સર્વદા મુક્ત થાય છે.

શબ્દલેખન.

(લેખક-શ. રતનશી પુરુષોત્તમ અનંત-અમદાવાદ.)

બ્રાહ્મણીના અક્ષર કે અક્ષરસમૂહ, જેનો કઈક અર્થ સમજાય છે તે શબ્દ કહેવાય છે. લખાણમાં શબ્દશબ્દ છુટ્ટો લખાય છે, તેથી શબ્દ જોવામાં જો બાળકોને મારે મુશ્કેલ કામ નથી. હવે શબ્દલેખન શરૂ કરતાં પહેલાં શબ્દવાચન ને શબ્દોચ્ચાર શીખવવા જોઈએ. જેમ શુદ્ધ વાચન ને શુદ્ધ ઉચ્ચાર હશે તેમ શબ્દલેખન ઉત્તમ પ્રકારનું થશે. ઉત્તમ પ્રકારનું શબ્દલેખન કયું ને કહેના પહેલાં શબ્દલેખનમાં કયા કયા દોષ થાય છે, ને પ્રથમ દર્શાવીએ, જે જાણીને શિક્ષક પોતાના વિદ્યાર્થીઓ તેવા દોષ ન કરે તેની કાળજી રાખે તો સ્વાભાવિક રીતે બાળકોનું લેખન શુદ્ધ ને મારું થશે.

શબ્દલેખનમાંના સામાન્ય દોષ ને તેનું નિવારણ.

૧. મૂળાક્ષરોનું અજ્ઞાન. ઘણા બાળકોને બાળપોથીમાં મૂળાક્ષરનું જ્ઞાન બરાબર થયું હોતુ નથી, કે યજ્ઞેતુ વિસ્મૃત ઘર્ષ મધુ દોષ છે, તેથી જોકેને સ્થાને બીજા અક્ષર લખી દે છે. આવી ભૂલ ન કરે માટે મૂળાક્ષરો બરાબર પાઠ કરાવવા.

૨. મૂળાક્ષરો લખવાની રીતનું અજ્ઞાન. એટલે 'ક' આમ લખવાને બદલે 'ક' આમ લખે, 'હ' આમ લખવાને બદલે 'હ' આમ લખે. આવો દોષ ન થાય માટે શિક્ષક પહેલેથીજ દરેક અક્ષર લખવાની રીત બરાબર શીખવવી.

૩. અક્ષરોના કોણી બેઠાનું અજ્ઞાન. એટલે 'બ' ને 'ખ', 'પ' ને 'ય', 'ચ' ને 'મ', વગેરેના બેઠા બાળકોના મનમાં બરાબર હોવા હોતા નથી, તેથી 'બ' ને સ્થાને 'પ' અને 'ખ' ને સ્થાને 'પ' લખે છે, આવી ભૂલો ન થાય માટે મળતા અક્ષરોના કોણી બેઠાની છાપ બાળકોનાં મનમાં બરાબર બરાબર પાડવી.

૪. ઉચ્ચારબેઠાનું અજ્ઞાન. એટલે 'ચ, જ, ણ, ધ, સ,' વગેરેનો; 'ડ ને દ'નો; 'જ ને ઝ'નો; 'ઞ ને ણ'નો; તથા 'હ ને જ'નો. ઉચ્ચારબેઠા બાળકોના મનમાં હોવા હોતા નથી, તેથી જોકેને સ્થાને બીજા લખી દે છે, ને લેખન અશુદ્ધ થાય છે. બાળકો આવી ભૂલો ન કરે માટે શિક્ષક તેવા અક્ષરોનો ઉચ્ચારબેઠા બરાબર સમજાવવો.

૫. અક્ષરોનું અસમાન કદ. બાળકો શબ્દ લખે છે ત્યારે કોઈ અક્ષર મોટો ને કોઈ નાનો કરે છે જેમકે, 'અદમદાખાદ'. આ દોષ ઘણો સામાન્ય છે. શિક્ષક તેને દરરોજ કરેલો નહિ. બાળકોના લેખનમાં આ દોષ ન ચામ માટે સૌથી ઉત્તમ ઉપાય એ છે કે શરૂઆતમાં બાળકોને બે લીટીની વચ્ચે લખાવવાનો મંદાવરો કરાવવો. તેનો નમુનો આ નીચે છે.

ખિલાડી, તોળા, નહોર.

૬. અક્ષરોનાં પાંખડાંનું અસમાન કદ. ઘણીવાર બાળકો અક્ષરોનાં પાંખડાંનાં કદ માપ પ્રમાણે કરતાં નથી, તેથી અક્ષરો ઘણા બેડોળ લાગે છે. જેમકે 'ક, ત, ઇ, ઘ' વગેરે. બાળકો આવી ભૂલો ન કરે તેનો ઉત્તમ ઉપાય એ છે કે શરૂઆતમાં બાળકોને નીચેની રીતે બે તથા એક વચમાં એમ ત્રણ લીટી દોરીને લખવા કહેવું.

ક, ત, ઇ, ઘ, દ, મ, ખ, ન.

૭. અક્ષરો સીધી લીટીમાં ન લખવા. ઘણી વાર બાળકો અક્ષરો સીધી લોટીમાં લખવાને બદલે ત્રાંસી કે વક્ર લીટીમાં લખે છે, જેમકે 'અમદાવાદ' આ દોષ દૂર કરાવવા બાળકોને લોટીઓ અકાંચીને લખાવવું.

૮. બહુ નાના અથવા બહુ મોટા અક્ષરો લખવા. આ દોષ ઘણો સામાન્ય છે. કેટલીક વાર બાળકો કે પહેલા ધોરણનાં છોકરાં સાતમાં ધોરણનાં વિદ્યાર્થીઓ કરતાં પણ નાના અક્ષરો લખે છે જેવા કે, 'મગન' આવા લખાણથી તેમની આંખને નુકસાન થાય છે, શિક્ષકથી અક્ષરના દોષ પકડાતા નથી, ને વાંચનારને પણ મુશ્કેલી પડે છે. આથી ઉત્તરું કેટલાંક છોકરાં બહુ જ મોટા અક્ષરો લખે છે. જેવા કે, 'ટોપી'. આવા લખાણથી સ્લેટમાં નોંધ એ તેટલું લખી શકાતું નથી, ને અવધવાનું પ્રમાણ જળવાતું નથી. આમ હોવાથી આગવર્ગ તથા પહેલા ધોરણમાં સામાન્ય કદનાં એટલે આશરે ૧૦ ઇંચ લંબાઈના અક્ષરો લખાવવાની ટેવ પાડવી; પછી જેમ જેમ ધોરણ ચડતાં ૧૫ તેમ તેમ લેખાઈ એટલી કરાવવા જવું.

૯. બેડોળીનું અજ્ઞાન. કેટલીક વાર બાળકોને બેડોળી આવડતી નથી, તેથી 'લુ' આમ લખવાને બદલે 'જુ' આમ લખે છે. 'છ' આમ લખવાને બદલે 'જો' આમ લખે છે. આ ભૂલો યિત્તે જતા દેવી નહિ.

૧૦. સ્વરનાં નિશાનો વ્યંજન પર ક્યાં ને કેવી રીતે કરવાં

તેનું અજ્ઞાન. આ જૂલ ધણી ભારે છે, ને બાળકો તે માટે ઘણું બેદર-
કાર રહે છે. આ બાબતમાં બાળકો કેવી ભૂલો કરે છે તે નીચેના નમુ-
નાથી સમજાશે.

૧૧. 'ક', 'કી', 'કૂ', 'કું', 'કુ', 'કે', 'કો', 'કી', 'ક', 'કઃ' વગેરે. આમાં
કયાં કેવી ભૂલો છે તે સહેજ સમજાય તેવું છે. શિક્ષકે આ દોષ મટાડવા
બારાક્ષરી શીખવની વખતેજ સ્વરનાં નિશાનો કયાં અડાડવા, ને કેવી રીતે
કરવા તે પર બાળકોનું લક્ષ બરાબર ખેંચવું, ને એવી ભૂલો બાળકો કરે તે
જતી કરવી નહિ.

૧૧. 'કૂ' ને 'કું' ના ભેદનું અજ્ઞાન ઘણું બાળકો આ જૂલ
કરે છે, માટે શિક્ષકે તેનો ભેદ બરાબર બારાક્ષરી વખતેજ કસાવવો.

૧૨. હરેવ 'ઉ' ને દીર્ઘ 'ઊ' નાં નિશાનો લીટીવાળા વ્યં-
જનને લગાડવાનું અજ્ઞાન. જેમકે, 'ખુ, ખૂ' આવી ભૂલો પણ શિક્ષકે
જવા દેવી નહિ ને 'ખુ, ખૂ' આમ લખતાં શીખવવું.

૧૩. અનુસ્વારનું અજ્ઞાન. ધણીવાર બાળકો અનુસ્વાર મૂકવાની
જગ્યાએ મૂકતાં નથી ને નહિ મૂકવાની જગ્યાએ મૂકે છે. જેમકે, 'આધળા'
ને બદલે 'આધળા' અને 'જગુ' ને બદલે 'જગુ' લખે છે. આવી ભૂલો
મટાડવા ઉચ્ચાર તરફ બાળકોનું લક્ષ ખેંચવું એજ ખરા ઉપાય છે.

૧૪. જુદા જુદા શબ્દો સાથે લખવા. આ દોષ બહુ સામાન્ય
છે. કેટલાંક બાળકો શબ્દો એા પાસે પાસે લખે છે કે એક શબ્દ બીજાથી
જુદો દેખાતો નથી. જેમકે, 'પેલાછગને મારીચોપડી ફાડી.' લખનારને
પોતાને ફરી વાર, કે બીજાને આ લખાણ વાંચતું હોય તો ઘણું મુશ્કેલ પડે છે.

આ દોષ મટાડવા શબ્દો જુદા જુદા લખવાની બાળકોને ખાસ સૂચના કરવી.

૧૫. એક શબ્દના અક્ષર બીજા સાથે લખવા. જેમકે, 'હું
દુકા નમાહું' આવા દોષ મટાડવાને કયાં અક્ષરો 'સાથે' બોલાય છે તે
પર બાળકોનું લક્ષ ખેંચવું.

૧૬. શબ્દના અક્ષરો જુદા લખવા. ધણીવાર બાળકો જે અક્ષ-
રોનો શબ્દ બનેલો હોય તે યોગ્ય અંતરે પાસે પાસે લખવાને બદલે બહુ
દૂર દૂર લખે છે. જેમકે, 'તે ર વા ર' આ દોષ મટાડવા અક્ષરો કેટલે
દૂર કરવા તે તરફ બાળકોનું ધ્યાન ખેંચવું.

૧૭. સંધાન સંધાનું અજ્ઞાન. બાળકો શબ્દ લખતાં હોય ત્યારે
લીટી પૂરી પાય, ને શબ્દ અધુરો રહેતો હોય તેને વખતે અધુરા શબ્દનો

જાણતો લાગ બીજી લીટીમાં લખવો પડે છે, ત્યારે તે વહેલા સખ્દની પછી ‘—’ આવી લીટી કરવાનો શિવાજ છે તે બાળક નહિ બાળનાં દોષથી તેની રેખા કરતાં નથી બાળકો આવી ભૂલ ન કરે માટે સખ્દ વહે ત્યારે મેંધાનરેખા કરવાની સમજ આપવી.

૧૮. જોડાક્ષરના અવયવ જોડવાનું અજ્ઞાન. પહેલા તથા બીજા ચોરસનાં બાળકો આ બાબતમાં ધણીજ ભૂલો કરે છે, ને તે બાબતમાં શિક્ષક બેદરકાર રહે તો શરૂઆતથીજ ખોટી રીતે અક્ષરો જોડવાની બાજોને ટેવ પડી જાય છે, જે મોટી ઉંમરે પણ કાયમ રહે છે. આ દોષ-આંથી બાળકો બચે તે માટે શિક્ષક પોતે જોડાક્ષરના લાગે લક્ષ્યરૂપે દર્શાવવા ને યોગ્ય રીતે જ્યાં જોડાક્ષર બરાબર ચીખવવા, બાળકોએ સહેજ પણ ખોટી રીતે જોડેલા અવયવોને પણ ચકાવી લેવા નહિ.

(અપૂર્ણ.)

“સુદામે દીડી દ્વારામતી.”

(લેખક:—રા. સાકરસાધ અમૃતલાલ દવે. બી. એ.)

ગુજરાતના મહાકવિ પ્રેમાનંદ વિશે શિક્ષક જેટલું જાણે તેટલું જાણું છે, અને તેમનો કાવ્યનો રસારવાહ શિષ્યોને અખાડે તેટલો જાણી જ છે. પાંચમી ચોપડીના ૩૯ માં પાઠમાં પ્રેમાનંદ મેંધે મુખ્ય હકીકત આપેલી છે; શિક્ષક તેની પુસ્તકીરૂપે ‘પ્રેમાનંદની પ્રસાદી’ એ ગ્રન્થનો ઉપોદ્ધાન નાંચવો. કવિનાં મુખિષ્વાત કાવ્યોમાં ‘સુદામાચરિત્ર’ સરજ છે, અને તે વીતે તેની પાનગી સિંચ આગળ ધરાઈ છે. કાવ્ય જેટલું સહેલું છે તેટલું રસમય છે. અનેક વચનો નો બહુ વાર સંમળાય છે, અને માણસદીક કથાની સચોટ અમર દર્શાવે છે; ઉત્તરરજુ તરીકે,

(૧) એ જાન મને ગમતું નથી, ત્રપિશાયકરે;
રુએ બાળક ગાયો અલ, લાયું પાપજી રે.

(૨) જળ વહી ગયે શી શોચના, સુખ સુન્દરી રે;
જો અયમ ન બાંધી પાળ, ધેઘી કાણે દરી રે.

(૩) જેવો ઉમે તેવો આયમે.

(૪) જાયરાથી ઝડું મરણ.

(૫) વહી સરખી છુપડી, હંટી સરખી નાર,
મગ્યાં સરખાં છોકરું, ન મગ્યાં બીજી વાર.

પ્રકૃત કાવ્ય શીખવતાં પહેલાં શુન્નરાતના નકશામાં પોરબંદર (સુદામાપુરી), દ્વારકાં (શ્રીકૃષ્ણની નગરી), અને અરબી સમુદ્ર તથા તેમજથી દ્વારકાં આગળ યઈને જતી ગોમતીની ખાડી સિમ્બોને બનાવવાં જોઈએ. પોરબંદરથી દ્વારકાં, લગભગ ૫૦ માઈલનું અંતર, સુદામા ચાલીને જવા હતી એ વાત પર ભાર દઈ દ્વારકાંનું કવિએ વર્ણન કર્યું છે તે તરફ વળવું.

સુદામાખ્યાન મૂળ સંસ્કૃતમાં શ્રીમદ્ ભાગવતના દશમ સ્કંધના ૮૦મા અધ્યાયમાં વર્ણવેલું છે. વેદવ્યાસના પુત્ર શુકદેવજીએ અર્જુનના પૌત્ર પરીક્ષિત રાજાને કહી સંભળાવી તેને શાન્તિ પમાડી હતી એ પ્રાંત જાણવો જોઈએ.

૧ ‘ઋષિ કહે સાંમળ નરપતિ;’ ઋષિ તે શુકદેવજી, અને નરપતિ તે પરીક્ષિત રાજા.

‘કનકેષ્ટ યગકારા કરે, મણિમય સ્તન જડ્યાં કાંગરે.’ એમ કહેવાય છે કે શ્રીકૃષ્ણના સમયમાં દ્વારિકા તે સુવર્ણમય દ્વારિકા હતી. સોનાનદી દ્વારકાં-એ કલ્પના હો કે સત્ય હો; પરંતુ સ્પર્શસ્ત મંથરે અરબી સમુદ્રનાં વેગભરે ઉછળતાં મોઝાંતી આસપાસ સન્ધ્યાના સોનેરી રંગ તો પરિજરે દર્શનીય છે. મુંઝઈ આગળનો દરિયો જોઈ મંત્રોષ માનનાર દ્વારકાની અરબી સમુદ્ર જુએ, ત્યારે આશ્ચર્ય પામે છે.

ત્યાં તો ગોમતી સંગમ થાય’ એમાનન્દ કવિ દ્વારકાં ગયા નહિ હોય. ગોમતી એ નદી નથી, પણ સમુદ્રની એક નાની થોડે સુધી જતી ખાડી છે. ‘ગોમતી સંગમ’ એ ભૌગોલિક ભૂલ છે.

૨ ‘ખંડી પુરમાં પેડાં ભગવાન’, અહીં ‘ભગવાન’ વિશેષજી તેમજ સંસ્કૃત અર્થમાં સુદામા ઋષિને લગાડેલું છે. ભગવાન સુદામા = પવિત્ર સુદામા. ‘ભગવાનના પુરમાં પેડાં’ એ અર્થ તદ્દન ખોટો છે.

‘કાંઈ દશે મત તપ અપાર, તે સ્ત્રી પામી દશે આ ભારથાર’-સ્ત્રી-એને મુખેથી આવી સુધરિત ગરકરી કટકી રસિક લાગે છે.

૩ ‘વિકરાળ’; સંસ્કૃત નહિ જાણનાર શુન્નરાતી લેખક સંસ્કૃત જાણવાનો વિશેષ ઢોંગ કરે છે એ સામાન્ય અનુભવની વાત છે. એવા લેખક સુધ્ધ ‘વિકરાળ’ ને જદલે તેમની દષ્ટિએ વધારે સંસ્કૃત ભાસતું ‘વિકાળ’ લખે છે. વિકરાળ=વિનકરાળ=વિરોધ ભયંકર.

‘સૂણી સુદામો હસતા જાય’-‘ઋષિજી દરિ દરિ મુખથી લાગે’ એ સુદામાનું જાનીપણું દર્શાવે છે.

‘પાડે તાળી વગડે ગાથ, પૂઠે ફરી વળ્યાં નાનાં બાળ’

એ સ્વસ્થાવેશિત છે. નાનાં બાળક તાળીઓ પાડે, પોતાના ગાથ પુલાવી તે પર તમાચા મારી અવાજ કરે, અને વિચિત્ર દેખાતા મુદ્રમાની આસપાસ વીંટળાઈ વળે, એ દેવું સ્વાસ્થાવિક ચિત્ર છે !

૪ ‘ઝખિ’=ઝખિ. સંસ્કૃત પૂનો ગુજરાતીમાં ‘ખ’ થાય છે; ઉદાહરણ તારોડે, વિખ, ઝખ, ભાખવું, ગલિલાખ, ગોખ.

૫ ‘ઉભા રસ્તે આશું નવ નય.’

રાજમહેલ આગળની શોભા એવી આકર્ષક હતી કે મુદ્રામાંથી તે નીરખીને જોયા વિના રહેવાયું નહિ, એમ કહી પ્રેમાનન્દ પોતાની વર્ણનશક્તિ દર્શાવે છે. આપણા કવિઓની એક ખોડ હતી કે જેનું વર્ણન કરવું તે અત્યુચિતશયોક્તિમયું કરવું. ‘નગાખ્યાન’ માં નગનું તથા દમયન્તીનું વર્ણન આનાં ઉદાહરણ છે. સ્વ. દશપતરામનું ‘ભોજન આજ જમ્યા જે અગો રેતું વર્ણન સૂણીને તમે;’ એ કાવ્ય વાંચી (પારતલિક દષ્ટિએ) હસવુંજ આવે છે. કાંઈતાને ઉપયોગ નવાં ત્યાં ન જ થઈ શકે.

હાટ, ચોટાં, ચોક; છત્ત, ઝરખા, ખારી, ગોખ; અટારી, ભળી, મેડી, આળ;—આં ભાંગો અર્થ સ્પષ્ટ થવો જોઈએ. હાટ=દુકાનો; ચોટાં=અનર; ચોક=ચક્ર; છત્ત=છેલોને ઉપતે માટે બહાર પડતી રવેશ; ઝરખો=વધારે ચોળીનું છત્ત, (સુરત તરફ ‘છત્ત’ ને બદલે ‘ઝરખો’ વધારે વપરાય છે); ગોખ (સં-ગવાસઃ) =ઝરખામાંથી આગળ પડેલો અર્થ ગોળાદાર ભાગ; અટારી=દરેલીના ઉંચા ભાગમાં રસ્તા પર પડતી રવેશ; ભળી=અટારીમાં ભળી ભરીને સીઓને માટે ખાસ રાખેલો ભાગ, ત્યાં બેસી ઓઝો રસ્તા પર જોઈ શકે, છત્ત રસ્તે જનાર તેમને જોઈ શકે નહિ.

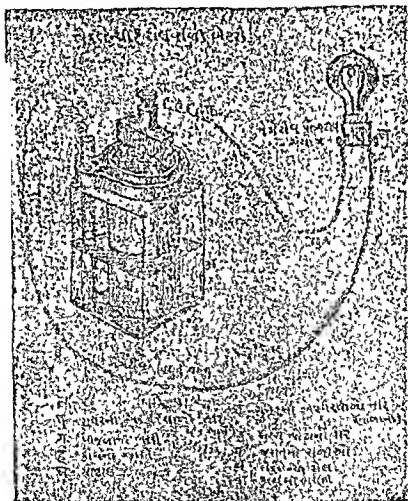
૬ ‘અમરાપુરી નાખું ઓવારી;’ આ રાખદોમાં અદ્ભુત મિઠાશ અને ચમત્કાર રહેલાં છે. શ્રીકૃષ્ણની દ્વારિકા નગરી, ઈન્દ્રપુરી અમરાવતી કરતાં પણ સદિવાતી છે એમ કવિ કહે છે. ઓવારતું = ફેંકી દેવું; દ્વારકાં આમળાં હું ઇન્દ્રપુરી ફેંકી દઉં, પત્રેદ ના કરું. (ઓવારણું લેતાં = દુઃખ હરી લેવું; દુઃખ લઈતે અન્યત્ર ફેંકી દેવું.)

મુદ્રમે—એ બાલુએ (બે હાથથી) વગાડવાનું દોલ; પખરાજ અથવા

ઉપમ—એક પ્રકારનું દોલ.

તો એમના આનદનો પાર રહેતો નથી એટલુંજ નહિ, પણ એમની રસ
વૃત્તિ એટલી ઉત્તેજક થઈ જાય છે કે તે મર્મથી ઉડી અજાસ કરવાને
તેમનું મન સર્વ વૃત્તિઓને એકાકાર કરી કાઢે લાગે છે. આમ કરવું એ
અર્થ શિક્ષકનો પરમ ધર્મ હોવાથી મારા વિવાર્થાઓ માટે વિજ્ઞાના દીવાનો
જો પ્રયોગ મેં યોજ્યો હતો, અને જોમાં મને તથા મારા શિષ્ય મેંડાને
પૂરી કુતેદ મળી ચૂકી છે તે સર્વ શિષ્ય શિક્ષકતા લાભ થઈ નીચે મુજબ
વ્યવસ્થિત રીતે ગોઠવવામાં આવ્યો છે.

(આ પ્રયોગ મનજ્ઞતા માટે પાસેની આકૃતિ લક્ષ્યપૂર્વક નિદાનવાની
આસ નિતની કરવામાં આવે છે.

અંગોત્રનાં મુખ્ય સાધન:—

- ૧ (અ) મજ્જુત બિલોરીકાયની જરણી ચોરસ, (દશઘાળાના એકર ઘાસ પેઠે ઉપરના એક છેડા તરફ ખોલણુવાળી.)
- ૨ (વ) નળાકાર ચિનાઈ માટીનું (છિદ્રાણુ) લેકલેન્ચી સેત્ર.
- ૩ (ક) જસનનો નક્કર સુગોઝો મથાળે નરમ લોહનો તાર હ નોડેવો.
- ૪ (દ) તથા (ફ) તાંબાના પાતળા તાર. ઉપર અસ્તરવાળા.
- ૫ (ઘ) મોઢીયાવાળો ધાયનો ઝોળ.

પ્રધાન આતુ કરવાની રીત.

પ્રથમ ચોકબો નવસાર ૧૫ પાસેર ઝીણા વાડી બિલોરી કાયની જરણી અ માં ભરો પછી તરતજ ૧ સ્તર (આસરે) પાણી અ માં રેડો. નવસાર પાણીમાં પુરેપુરો પીગળી રહે પછી લેકલેન્ચી સેત્ર જ જરણીની નવચોક્કસ ગોઠવો.

૧ પછીથી જસનનો મજીઓ ક ઝાંખી તરફની ઝોલાખમાં ગોઠવો, એરી રીને ૩ તેને નોડેવો નરમ લોહનો તાર હ જરણીની બહાર જરણીને અગ્રા સિવાય લટકેલો રહે લગભગ આવી સ્થિતિમાં વ તથા ક ને ૨૫ થી ૩૦ મિનિટ રહેવા દો.

ત્યારબાદ હ પાસેના ગોળ નાકમાં તાંબાનો તાર બેરડીને વાળો, અને વ ના મોઢીયા ઉપર મથાળે સ્વ સ્કુ ધાતુનો લગાડેલો છે તે જુદો ખાડો. તેને તાંબાના તાર ક સાથે બેડો. પછી ક તથા દ તારના બન્ને છેડા હ ઝોળાના મોઢીયામાં પીતળના બે સ્કુ સાથે બેડી દો. પ્રથમ એક નોડેવો. ત્યાંગુધી કથી અસર થશે નહિ, પણ બીજો તાર સ્કુ સાથે બેડ-તાંજ હ ઝોળામાં જ વીજળીનો દીવો થશે, અને નવસારનું દ્રાવણ પુરની શક્તિવાળું રહેશે ત્યાંસુધી દીવો બળ્યા કરશે.

બેટરીમાં વીજળી શીરીતે ઉત્પન્ન થાય છે ?

નવસારના દ્રાવણમાં ચિનાઈ માટીનું છિદ્રાણુ લેકલેન્ચીસેત્ર બ્યારે મૂકવામાં આવે છે ત્યારે નવસારના દ્રાવણનું શોષણ તે સેત્ર (વ) કરવા ગાડે છે, અને સેત્રના મથાળે સ્વ સ્કુની નીચે બે ઝીણા ખૂણાં મોઢાનાં છિદ્ર રાખે છે તે વાતાવરણની અંદરનો વાયુ અંદર દાખલ કરે છે. આ વાતાવર-ણનો વાયુ અને નવસારના દ્રાવણનું શોષણ એકત્ર થવાથી પોઝિટિવ વિ-જ્ઞાત પ્રવાહ ઉત્પન્ન થાય છે. સેત્રના પાણીમાં ફોબેલા લગભગ સેત્રના ઉપ-

સંધિલો નવસાર, અને બીજો શુદ્ધ નવસાર. આ પ્રયોગમાં શુદ્ધ નવસાર વાપરવો એ વધારે જરૂરનું છે.

(૧૦) હ ઝોળ (કાચનો) મોઢીયાવાળો મુખ્ય ચાર લાગનો બનેલો હોય છે. ઝોળ, મોઢીયું, પેચ અને ચિનાઈ માટીનું ગોળ ધોળું ચકતુ. આ ચારે સાધનો વારે વારે છુટાં પાડવાં નહિ. નહિ તો પેચ ખરાબ થઈ જશે.

(૧૧) તાંબાના તાર જોડવામાં સમાવૃત્તિનો ઉપયોગ કરવાથી સરળતા વધશે. આ પ્રયોગથી નીચે મુજબ સવરતા સચવાય છે.

(૧) બેટરી દ્વક્ત નવસાર નાખવાથીજ વીજળી હિત્પત્ર કરે છે. નવસાર વસ્તુ નિર્ભય છે. એમીડ ઉપયોગમાં આવે એની બેટરી કરતાં આ વધારે પર્મદ કરવા લાયક છે. કારણ કે વિદ્યાર્થીઓ પાસે એમીડનું કામ કરાવવું જોખમ લાગે છે.

(૨) નાનામાં નાના ગામડામાં પણ નવસાર મળી શકે.

(૩) દર પ્રયોગ વખતે માત્ર ૩ થી ૪ આનાનુંજ ખર્ચ થાય.

(૪) લેક્ટેન્સી એલવાળી બેટરીના સહિત્યો ટકાકે ને મજબુત હોય છે.

(૫) ધણી જુગ દિ મતમાં બેટરી, તાંબાના તાર, મોઢીયાં સહિત ઝોળ તૈયાર મળે છે. હાલમાં તે ૫ થી ૬ રૂપિયા સુધીમાં મળી શકે છે, અને એક વખત લીધેલાં સાધન વર્ષો સુધી ચાલે છે.

(૬) આ પ્રયોગ કોઈ પણ વિદ્યાર્થી કે કોઈ પણ શિક્ષક ધણીજ નિર્ભયતા અને સહીસક્ષામતી સાથે કરી શકશે.

(૭) નાનામાં નાની પ્રાથમિક શાળામાં પણ આ પ્રયોગ થઈ શકશે.

આ પ્રયોગ મળથી ઉપર મુજબની મારી અંગત માહિતી છે. દરેક શિક્ષક પ્રયોગ વખતે પોતાને અનુકૂળ મગવડ અને વધારે અનુભવ કાર્ય કરવાથીજ મેળવી શકે, અને તેમાં તે સ્વતંત્ર પણ રહી શકે, અત્યાર સુધીની સર્વ બેટરી ડેનીયલ પ્રોવ્ડ વગેરે કરતાં આ બેટરી મને વધારે સુગમ પડવાથી મારો અનુભવ માત્ર જણાવ્યો છે. મનુષ્ય માત્રના અંગત અનુભવમાં કદાચ ખામી પણ હોય, તેવીજ રીતે આ પ્રયોગમાં આનાથી પણ વધારે અનુભવ જેમ જેમ થાય તેમ તેમ અનુકૂળતા વધે. હિંસાહી શિક્ષક બંધુઓ આવો કાર્મક અનુભવ લેતા અને દેતા થશે તો લીધેલો શ્રમ સફળ થશે.

કેળવણીખાતાની જાહેરખબર.

મ. એ. ઈ. સાહેબના તા. ૬-૬-૧૯ ના હુકમ નં. ૩૮૮૩ ઉપરથી.

મેસર્સ કરસનદાસ નારણદાસ અને સન્સ. નાણાવટ, સુરત.

તમારા તા. ૫ મી મે ૧૯૧૯ ના કાગળ નં. ૧૪૫ ના જવાબમાં જણાવવામાં આવે છે કે મ. ડિરેક્ટર સાહેબે તેમની ઓફિસના તા. ૨૭-૫-૧૯ ના હુકમ નં. ૨૭૩૬ થી "મેસર્સ દેસાઈ અને દિવાનજી કુટુંબજોળનાં મૂળતત્વો ભાગ ૨ જ" ની કિંમત ૦-૭-૬ ને ખદલે વધારી ૦-૮-૬ કરવાની મંજૂરી આપી છે. આ વધારો કામ ચલાઉ છે.

(સહી) એ. એમ. દિવાનજી

એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર. ઉ. ભાગ વતી

જસ થયેલાં પુસ્તકો વગેરે.

(૧) મ. એ. ઈ. સાહેબના તા. ૧૨-૬-૧૯ નો હુકમ નં. ૪૦૯૧.

મુંબઈ સરકાર, ન્યાયખાતું.

હુકમ નં. ૨૦૮૧. કિલે મુંબઈ, ૧૮ મી માર્ચ ૧૯૧૯.

તા. ૨૮મી જાન્યુઆરિનો સંયુક્ત પ્રાંતની સરકારનો ઠરાવ નં.

૨૧૫૪૯.

સને ૧૯૧૦ ના ઇન્ડિઅન પ્રેસ એક્ટની કલમ ૧૨ ની પેટા કલમ ૧ થી મળેલી સત્તાને આધારે આગ્રા તથા આઉધના સંયુક્ત પ્રાંતના લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર સાહેબ ફરમાવે છે કે "ઓમ્ આર્ચ ફેલોન્ડર (પંચાંગ) ૧૯૧૯" નામનું હિંદી પંચાંગ સહુ કાયદાની કલમોમાં વર્ણવેલા મુદ્દાવાળું હોવાથી જ્યાં જડી આવે ત્યાં જસ કરવામાં આવે છે.

(સહી) એમ. વેળ.

એકિટંગ ડ. સેક્રેટરી હ. ગવર્નમેન્ટ.

(૨) કિલે મુંબઈ ૧૮ મી માર્ચ, ૧૯૧૯.

નં. ૨૭૫૬, વેપાર ઉદ્યોગખાતાનો હિંદી સરકારનો નીચેનો ઠરાવ ફરી અસિદ્ધ થયો છે.

કસ્ટોસ ડયુટિઝ. (જકાત)

નં. ૨૨૧૬ ટ દિલ્હી ૮-૩-૧૯૧૯.

સને ૧૮૭૮ ના દરિઆઈ માલને લગતી જકાતનો કાયદો તથા ૧૯૧૪ના ઓક્ટ ૧૨ થી સુધરેલી કલમ ૧૯ થી મળેલી સત્તાને આધારે નામદાર ગવર્નર જનરલ ઈન કૌન્સિલ ફરમાવે છે કે "ઈસ્લામ, આફ્રીનને આબ્દાન-Iskalam a challenge to Faith. એસ. એમ. જ્વેમરનું નામના પુસ્તકની કોઈ પણ નકલ દરીઆ કે જમીન માંથી પ્રિન્ટિય હિંદુસ્તાનમાં લાવવા મના છે.

(સડી) એ. એચ. લે.

સેક્રેટરી, ઈન્ડિઆ સરકાર.

(૩) ઠરાવ નં ૩.

મુંબઈ સરકાર ન્યાયખાતું કુલમ નં. ૨૬૭૯.

કિસ્મે મુંબઈ ૪થી એપ્રિલ ૧૯૧૯.

ઉપર વર્ણવેલા ઠરાવમાં લખેલું "સેમ્યુએલ એમ. જ્વેમરનું ઈસ્લામ-આફ્રીનને આબ્દાન"-જમ કરવામાં આવે છે.

(સડી) એ. એફ. કિન્ડરર્સ.

એક્ઝિટિવ સેક્રેટરિ હ. ગવર્નમેન્ટ.

(૪) ઠરાવ નં ૪ થી.

મુંબઈ સરકાર ન્યાયખાતું નં. ૩૫૮૦.

જાગિરે મુંબઈ, ૮મી મે ૧૯૧૯.

ઠરાવ.

મેસર્સ શોકનઅલી અને મહમદઅલીએ તા. ૨૪ મી એપ્રિલ ૧૯૧૯ નો ચિન્હવારા મધ્યપ્રાતથી લખેલો, અને મુંબઈના 'મહેર' એ-નીમરોઝ નામના, ધર્મશાળા રોડ ઉપર આવેલા છાપખાનામાં છાપેલો હિંદુ-સ્તાનના નામદાર વાઈસરોય અને ગવર્નર જનરલને મોકલેલો કાગળ સીધી કે આડકતરી રીતે, અનુમાન, સૂચના, મંત્રણ, રૂપક કે તેવા કોઈ અર્થથી પ્રિન્ટિય સરકારની તરફ તિરસ્કાર ઉત્પન્ન કરાવનારો છે, માટે ૧૯૧૦ ના ઓક્ટ ૧ની પેટા કલમ ૪માં લખ્યા મુજબ તે કાગળ તેમજ તેના તરજુ-આની બધી નકલો જ્યાં મેળી આવે ત્યાં જમ કરવાનું ફરમાવવામાં આવે છે.

સડી લે. ફેરર.

સેક્રેટરિ હ. ગવર્નમેન્ટ.

(૫) મુખર્ધ સરકાર ન્યાયખાતું. નં. ૩૭૨૪.

લંબિરે મુખર્ધ, ૧૩ મી, મે ૧૯૧૯.

કેસીવ.

અધ્યાનિસ્તાનના અમીરે જાહેર પાડેલું ફરમાન જેની સરખાતમાં
“હું આ હુકમ મોકલું છું” અને છેવટે “અત્રા મદદ કરો” એવા શબ્દો
લખેલા છે તે ૧૯૧૦ ના ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની કલમ ૪ ના પેગ્ર કલમ
૧ માં લખેલા શબ્દોવાળું છે, તેથી નામદાર મુખર્ધના ગવર્નર સાહેબ તે ખત
તેમજ તરજુમા જ્યાં મળે ત્યાં જામ થયેના જાહેર કરે છે

સહી જે. કેરર.

સેક્રેટરી ટુ ગવર્નમેન્ટ.

કેસીવ ૬.

મુખર્ધ સરકાર. ન્યાયખાતું. હુકમ નં. ૩૯૧૩.

કિરોને મુખર્ધ, ૧૯ મી મે ૧૯૧૯

તા. ૨૮ મી એપ્રિલ ૧૯૧૯ ના નં. ૨૫૦૪ હોમ ડિપાર્ટમેન્ટના
દિલ્હીના ચીફ કમિશ્નર સાહેબનો ઠરાવ

સને ૧૯૧૭ ના પ્રેસ એક્ટની કલમ ૧૨ થી મળેલી સત્તાને આધારે
દિલ્હીના ચીફ કમિશ્નર સાહેબ તા. ૨૮ મી એપ્રિલ ૧૯૧૯ ના દૈનિક
ખત ‘અખબાર’ની લખનામાં ઉર્દુમાં પ્રસિદ્ધ થયેલો બધી નકલો તથા ઉત્તર
જામ થયેલા જાહેર કરે છે. તેમાંનું લખાણ વાંધા ભરેલું છે.

(સહી) એ. મોન્ડગોમરી.

એસિસ્ટન્ટ ડેપુટી સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ ટુ ગવર્નમેન્ટ.

મ. એ. ઇ સાહેબનો તા. ૧૫-૭-૧૯નો હુકમ નં. ૫૬૫૭.

નીચેનો મ. ડિરેક્ટર ઓવ પબ્લીક ઇન્સ્ટ્રક્શન સાહેબનો હુકમ નં.
૪૭૭૩ તા. ૧૨-૭-૧૯ નો શિક્ષક વર્ગની જાણ માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

ગુજરાતી વાચનમાળા પુસ્તક ૫ માનો પાક ૫૪ મે જાપેડી કવિતાની
પરેલી ત્રણ કડીઓ એક કાવ્યની ગણી, ૫૪મી ત્રણ બીજા કાવ્યની છે,
બન્ને જુદાં કાવ્ય છે એમ સમજી લેવું. યોગ્ય સુધારો તે પુસ્તકની નવી
આવૃત્તિમાં થશે.

પુના
તા. ૧૨-૭-૧૯

}

(સહી) કે. એમ. ત્રીક્ષિત.
ડિરેક્ટર ઓવ પબ્લીક ઇન્સ્ટ્રક્શન વગે.

જાહેરખબર.

અમદાવાદ પ્રે. રા. ટ્રેનિંગ કોલેજની વાર્ષિક પરીક્ષા.

અમદાવાદ. પ્રેમચંદ રાયચંદ ટ્રેનિંગ કોલેજની પહેલા, બીજા તથા ત્રીજા વર્ષની તેમજ ઉર્દુકલાસના ૧ લા તથા ૨ જા વર્ષની વાર્ષિક પરીક્ષા તા. ૧લી ઓક્ટોબર ૧૯૧૯ ને શુક્રવાર તથા તે પછીના દિવસોએ સદરજુ કોલેજના મકાનમાં લેવામાં આવશે.

K. A. Bala.

પ્રિન્સિપલ,

પ્રે. રા. ટ્રેનિંગ કોલેજ—અમદાવાદ.

જાહેરખબર.

પ્રાવેશિકપરીક્ષા.

અમદાવાદ પ્રેમચંદ રાયચંદ ટ્રેનિંગ કોલેજની પ્રાવેશિક પરીક્ષા તા. ૨૮ મી ઓક્ટોબર ૧૯૧૯ ને મંગળવાર તથા તે પછીના દિવસોએ સદરજુ કોલેજના મકાનમાં લેવામાં આવશે.

પરીક્ષામાં લેવાના વિષય:—અદ્વગણિત, ભૂમિતિ, ભાષા અને વ્યાકરણ, વાચન તથા નિબંધ.

K. A. Bala.

પ્રિન્સિપલ,

પ્રે. રા. ટ્રેનિંગ કોલેજ—અમદાવાદ.

શુદ્ધિપત્ર.

પુસ્તક નંબર	પાનું.	પાત્ર	
પુસ્તક ૫૭ મું	૩૪૦	૪	કિંમત છપાઈ છે તે ગણવાની નથી.
પુસ્તક ૫૮ મું	૧૫૨	૧૨	‘મુજાદમત’ ને બદલે મુજાદિમત.
”	”	”	૨૩ મુદાને બદલે મુદ્દયા
”	”	૧૭૦ થી ૧૭૨	પહેલું પાકને બદલે પાદ
”	”	”	આસન
”	૫૬	વિષય ૮	‘ઉત્તર’ ને બદલે ઉત્તમ
”	૧૨૯	૨૭ તથા ૪ થી	‘સિંધ સબ્દ શરૂઆતમાં મૂકવે.

મહેર પત્ર.

પ્રાથમિક નિશાળા માટે મંજુર કરેલી ચોપડીઓની યાદી સર્વની માથુ માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

ક્રમ	ચોપડીનું નામ.	જે બાપામાં છપાઇ હોય તેનું નામ.	શામાટે મંજુર થઈ	કિંમત. રૂ. આ પા.	રિમાર્ક.
૧	સોપાળતા રાહબાગ હુમીદુલાના જોગમ ગ્રીફ મુબારક. [સાહેબા.	ઉર્દુ	ઉર્દુ નિશાળામાં ચલાવવા માટે.		
૨	ભાર્ગવ રામલદાસ, હજરતગજલખની અરજો મે ખાગ પેઢી કાઆરી	ઉર્દુ	એજન	૦ ૦ ૬	
૩	" ફુસરી કાઆરી			૦ ૦ ૩	
૪	અજબાસીલાત, એસિકદર હન્સેફદર એવ રકુલસ, કમાઉત ડિવિઝન.	ઉર્દુ	ઉર્દુ નિશાળામાં લાયકેરી માટે.		
૫	બુગોળનો નકશો રોસવા વિસે ચોપાનીયુ.	"	"	૧ ૧ ૦	[બડેલો
૬	દિસ્તાનની મહેાળને સમતી સમાપ્તિ (F. 1908)	"	"	૧ ૧ ૦	કપડા ઉપર
૭	ઉર્દુ બારાખીનો નકશો.	"	"	૧ ૧ ૦	સારો બડેલો
૮	નકશો નં ૪. જે બાલુનો (Two-eyed)	"	"	૧ ૧ ૦	નહિ
૯	નકશો નં. ૫ શુદ્ધ એખન ગંભધી નિશાનીઓ- ના બુદ્ધા બુદ્ધા વણોચાર	"	ઉર્દુ નિશાળામાં ચલાવવા માટે.	૧ ૧ ૦	ક. ઉ. બડેલો
૧૦		"		૧ ૧ ૦	બડેલો નહિ
૧૧		"		૧ ૧ ૦	ક. ઉ. બડેલો
૧૨		"		૧ ૧ ૦	ક. ઉ. બડેલો નહિ.

૬	હિંદુસ્તાની બૂગાજ	}	}	હિંદુ નિશાગોમાં ચલાવવા માટે	૦ ૧ ૦	૦
૧૦	અણિત વિચયવાળો બૂગાજ	"	"	"	૦ ૪	૦
૧૧	ફેવ કે એચ આમદાવાદ.	ગુજરાતી		ટૂંકિંગ કાલેજોમાં ચલાવવા માટે	૨ ૮ ૦	૦
૧૨	સાંચુ રવેન્			હિંદુ નિશાગોમાં લાકેરી માટે.	૦ ૧૨ ૦	૦
૧૩	ઝોનરની સેક્ટરી અંબુમને રક્કી ઉદ્દે,			"	૧ ૮ ૦	૦
૧૪	ઝીરગાલ્પાદ (દખખલ)			"	૧ ૬ ૦	૦
૧૫	અલ-કમર, કર્તા, મોઘવી હુસેન.			"	૧૨ ૦	૦
૧૬	પ્રીત સદાએ-જામપત, કર્તા, અમદુલ મલક			"	૦ ૧ ૦	૦
૧૭	નેરોલીઅન-એ-આક્રમ-પાંચ ભાગોમાં.			"	૧ ૧૦	૦
૧૮	કર્તા સીયદ મહમદ મોદિનુદ્દીન	હિંદુ		હિંદુ નિશાગોમાં ધનામ તથા લાયકેરી માટે.	૦ ૧ ૦	૦
૧૯	જલાલુદ્દીન એમ. એચ મુખ્ય મોલવી.			હિંદુ નિશાગોમાં ચલાવવા માટે.	૦ ૧ ૦	૦
૨૦	સારા આસર ઉપર એક નાનું ચોપાતીય.	"		"	૦ ૧ ૦	૦
૨૧	ગજના-એ-હિંદુ,	"		"	૦ ૧ ૦	૦
૨૨	અસરનો નકશો નં. ૧			હિંદુ નિશાગોમાં ધનામ અને લાયકેરી માટે.	૦ ૧ ૨	૦
૨૩	" નં. ૨			"	૦ ૦ ૬	૬
૨૪	" નકશો નં. ૩			"	૦ ૦ ૬	૬
૨૫	" નં. ૪			"	૦ ૦ ૬	૬
૨૬	ખતીલ-એ-હિંદુ			"	૦ ૦ ૬	૬
૨૭	નવી હિંદુ પ્રાંતી રનીપ. નં. ૧			"	૦ ૦ ૬	૬
૨૮	" નં. ૨			"	૦ ૦ ૬	૬
૨૯	" નં. ૩			"	૦ ૦ ૬	૬

[illegible]

આદિત્ય જોવા માટે ગિરિદર જોવા
પરિવહન ઇન્ડસ્ટ્રી,

1st Vol. K. S. Dikshit,

સિદ્ધિદેવદર ગોવિંદ પતિયક મંડલકાશી વતી

ગુજરાત શાળાપત્ર.

પુસ્તક પટ્ટું.

સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૧૯.

અંક ૯ મો.

માધ્યાપ, શિક્ષક અને બાળક.

આજકાલ નિશાળમાં હજારો બાળકોની નીતિ કે ચારિત્ર જેની બીજી કોઈ જાતની ન્યૂનતાને અંગે કોણ જવાબદાર ગણી સકાય એ પ્રશ્ન ચર્ચાનું સ્થાન થઈ પડ્યો છે. માધ્યાપ પોતાના બાળકોના હોયને માટે શિક્ષકને જવાબદાર ગણે છે; શિક્ષક માધ્યાપનો હોય કાઢે છે. આ સંબંધે ઇંગ્લાંડના નીતિ તથા કેળવણીને લગતા મંડળે એક નાનું ચોપાનીડ જાપી કેટલાક વિચારો દર્શાવ્યા છે તે મનન કરવા યોગ્ય હોવાથી તેથીએ ડ્રીએ.

૧. કેટલાક એમ માને છે કે શિક્ષક એકબેજા બાળકોને કેળવવાનું સવગ્ન કાર્ય કરી શકે. આ વાત સત્ય નથી ધર કરતાં શાળાનું કેળવણીમાં ઉત્તમ સ્થાન છે. શાળામાં બાળકોને એક સમય વર્ગમાં શિક્ષક લેવાનું હોય છે. શિક્ષક ધારે તેવજી વ્યક્તિપરતેવનું જ્ઞાન પુર ન આપી શકે. દરેકને સામાન્ય વિષયો શીખાવના હોય છે. જે શોખવાનું હોય તેજ શીખવું પડે છે. એ બધું જ્ઞાન ઉપયોગી તથા આવશ્યક છે; પરંતુ દરેકને જુદું, તેમજ અંગત જ્ઞાનનો વિચાર કરી કેળવવું અનુકૂળ નથી થતું. કેળવણીનો હેતુ માત્ર જ્ઞાન અંતરનો હોઈ શકે નહિ. બાળકોની શક્તિઓનો વિકાસ એજ કેળવણીનો મુખ્ય હેતુ છે. આ શક્તિઓનો વિકાસ કરવાનું કાર્ય શાળામાં કે શાળા બહાર નિગ્નર આપ્યા કરે છે. શાળા બહાર તે વધારે ખીને છે કેમકે વિદ્યાર્થીઓને શાળા બહારનાં સ્થળોએ પુરતી સ્વતંત્રતા અને જોજ અંકુસ હોય છે. બાળક પોતે પોતાની ગમતી વસ્તુઓ આનંદથી ભોગવે છે.

વિચારવાની બાબત એ ઉપસ્થિતિ યાદ છે કે બાળકમાં આશ્ચર્ય-જનક શક્તિઓ છે. તેનો જાગ્રેજ વિકાસ થતાં દર્શાવે છીએ. શાળાનું કલ્પન સર થતાં પહેલાં તેનો વિકાસ થવો જોઈએ શાળા સર કરતાં પહેલાં શાળામાં અને મોટી ઉંમર-એટલે દરેક સમયે-માધ્યાપે જનનો ચલન કરી આ વિકાસમાં સાહાય્યજીવ થવું જોઈએ.

કુળવણીના બે મુખ્ય મુદ્દા ચારિત્ર તથા જ્ઞાન છે. તેમાં ચારિત્ર વ્યક્તિ અગત્યનો વિષય છે. જ્ઞાન જીવનવ્યવહાર સરળ કરે છે. તેના વિના કંટાળીક વખતે કાર્યપરિપૂર્ણતા અટકે છે. જ્ઞાન શિક્ષક આપે છે. ચારિત્ર એ આત્માનો ગુણ છે, જીવનનું સત્ત્વ છે. માળાપજ તેની ઉચ્ચતા

૧. ૨. ૩. ૪. ૫. ૬. ૭. ૮. ૯. ૧૦. ૧૧. ૧૨. ૧૩. ૧૪. ૧૫. ૧૬. ૧૭. ૧૮. ૧૯. ૨૦. ૨૧. ૨૨. ૨૩. ૨૪. ૨૫. ૨૬. ૨૭. ૨૮. ૨૯. ૩૦. ૩૧. ૩૨. ૩૩. ૩૪. ૩૫. ૩૬. ૩૭. ૩૮. ૩૯. ૪૦. ૪૧. ૪૨. ૪૩. ૪૪. ૪૫. ૪૬. ૪૭. ૪૮. ૪૯. ૫૦. ૫૧. ૫૨. ૫૩. ૫૪. ૫૫. ૫૬. ૫૭. ૫૮. ૫૯. ૬૦. ૬૧. ૬૨. ૬૩. ૬૪. ૬૫. ૬૬. ૬૭. ૬૮. ૬૯. ૭૦. ૭૧. ૭૨. ૭૩. ૭૪. ૭૫. ૭૬. ૭૭. ૭૮. ૭૯. ૮૦. ૮૧. ૮૨. ૮૩. ૮૪. ૮૫. ૮૬. ૮૭. ૮૮. ૮૯. ૯૦. ૯૧. ૯૨. ૯૩. ૯૪. ૯૫. ૯૬. ૯૭. ૯૮. ૯૯. ૧૦૦. ૧૦૧. ૧૦૨. ૧૦૩. ૧૦૪. ૧૦૫. ૧૦૬. ૧૦૭. ૧૦૮. ૧૦૯. ૧૧૦. ૧૧૧. ૧૧૨. ૧૧૩. ૧૧૪. ૧૧૫. ૧૧૬. ૧૧૭. ૧૧૮. ૧૧૯. ૧૨૦. ૧૨૧. ૧૨૨. ૧૨૩. ૧૨૪. ૧૨૫. ૧૨૬. ૧૨૭. ૧૨૮. ૧૨૯. ૧૩૦. ૧૩૧. ૧૩૨. ૧૩૩. ૧૩૪. ૧૩૫. ૧૩૬. ૧૩૭. ૧૩૮. ૧૩૯. ૧૪૦. ૧૪૧. ૧૪૨. ૧૪૩. ૧૪૪. ૧૪૫. ૧૪૬. ૧૪૭. ૧૪૮. ૧૪૯. ૧૫૦. ૧૫૧. ૧૫૨. ૧૫૩. ૧૫૪. ૧૫૫. ૧૫૬. ૧૫૭. ૧૫૮. ૧૫૯. ૧૬૦. ૧૬૧. ૧૬૨. ૧૬૩. ૧૬૪. ૧૬૫. ૧૬૬. ૧૬૭. ૧૬૮. ૧૬૯. ૧૭૦. ૧૭૧. ૧૭૨. ૧૭૩. ૧૭૪. ૧૭૫. ૧૭૬. ૧૭૭. ૧૭૮. ૧૭૯. ૧૮૦. ૧૮૧. ૧૮૨. ૧૮૩. ૧૮૪. ૧૮૫. ૧૮૬. ૧૮૭. ૧૮૮. ૧૮૯. ૧૯૦. ૧૯૧. ૧૯૨. ૧૯૩. ૧૯૪. ૧૯૫. ૧૯૬. ૧૯૭. ૧૯૮. ૧૯૯. ૨૦૦. ૨૦૧. ૨૦૨. ૨૦૩. ૨૦૪. ૨૦૫. ૨૦૬. ૨૦૭. ૨૦૮. ૨૦૯. ૨૧૦. ૨૧૧. ૨૧૨. ૨૧૩. ૨૧૪. ૨૧૫. ૨૧૬. ૨૧૭. ૨૧૮. ૨૧૯. ૨૨૦. ૨૨૧. ૨૨૨. ૨૨૩. ૨૨૪. ૨૨૫. ૨૨૬. ૨૨૭. ૨૨૮. ૨૨૯. ૨૩૦. ૨૩૧. ૨૩૨. ૨૩૩. ૨૩૪. ૨૩૫. ૨૩૬. ૨૩૭. ૨૩૮. ૨૩૯. ૨૪૦. ૨૪૧. ૨૪૨. ૨૪૩. ૨૪૪. ૨૪૫. ૨૪૬. ૨૪૭. ૨૪૮. ૨૪૯. ૨૫૦. ૨૫૧. ૨૫૨. ૨૫૩. ૨૫૪. ૨૫૫. ૨૫૬. ૨૫૭. ૨૫૮. ૨૫૯. ૨૬૦. ૨૬૧. ૨૬૨. ૨૬૩. ૨૬૪. ૨૬૫. ૨૬૬. ૨૬૭. ૨૬૮. ૨૬૯. ૨૭૦. ૨૭૧. ૨૭૨. ૨૭૩. ૨૭૪. ૨૭૫. ૨૭૬. ૨૭૭. ૨૭૮. ૨૭૯. ૨૮૦. ૨૮૧. ૨૮૨. ૨૮૩. ૨૮૪. ૨૮૫. ૨૮૬. ૨૮૭. ૨૮૮. ૨૮૯. ૨૯૦. ૨૯૧. ૨૯૨. ૨૯૩. ૨૯૪. ૨૯૫. ૨૯૬. ૨૯૭. ૨૯૮. ૨૯૯. ૩૦૦. ૩૦૧. ૩૦૨. ૩૦૩. ૩૦૪. ૩૦૫. ૩૦૬. ૩૦૭. ૩૦૮. ૩૦૯. ૩૧૦. ૩૧૧. ૩૧૨. ૩૧૩. ૩૧૪. ૩૧૫. ૩૧૬. ૩૧૭. ૩૧૮. ૩૧૯. ૩૨૦. ૩૨૧. ૩૨૨. ૩૨૩. ૩૨૪. ૩૨૫. ૩૨૬. ૩૨૭. ૩૨૮. ૩૨૯. ૩૩૦. ૩૩૧. ૩૩૨. ૩૩૩. ૩૩૪. ૩૩૫. ૩૩૬. ૩૩૭. ૩૩૮. ૩૩૯. ૩૪૦. ૩૪૧. ૩૪૨. ૩૪૩. ૩૪૪. ૩૪૫. ૩૪૬. ૩૪૭. ૩૪૮. ૩૪૯. ૩૫૦. ૩૫૧. ૩૫૨. ૩૫૩. ૩૫૪. ૩૫૫. ૩૫૬. ૩૫૭. ૩૫૮. ૩૫૯. ૩૬૦. ૩૬૧. ૩૬૨. ૩૬૩. ૩૬૪. ૩૬૫. ૩૬૬. ૩૬૭. ૩૬૮. ૩૬૯. ૩૭૦. ૩૭૧. ૩૭૨. ૩૭૩. ૩૭૪. ૩૭૫. ૩૭૬. ૩૭૭. ૩૭૮. ૩૭૯. ૩૮૦. ૩૮૧. ૩૮૨. ૩૮૩. ૩૮૪. ૩૮૫. ૩૮૬. ૩૮૭. ૩૮૮. ૩૮૯. ૩૯૦. ૩૯૧. ૩૯૨. ૩૯૩. ૩૯૪. ૩૯૫. ૩૯૬. ૩૯૭. ૩૯૮. ૩૯૯. ૪૦૦. ૪૦૧. ૪૦૨. ૪૦૩. ૪૦૪. ૪૦૫. ૪૦૬. ૪૦૭. ૪૦૮. ૪૦૯. ૪૧૦. ૪૧૧. ૪૧૨. ૪૧૩. ૪૧૪. ૪૧૫. ૪૧૬. ૪૧૭. ૪૧૮. ૪૧૯. ૪૨૦. ૪૨૧. ૪૨૨. ૪૨૩. ૪૨૪. ૪૨૫. ૪૨૬. ૪૨૭. ૪૨૮. ૪૨૯. ૪૩૦. ૪૩૧. ૪૩૨. ૪૩૩. ૪૩૪. ૪૩૫. ૪૩૬. ૪૩૭. ૪૩૮. ૪૩૯. ૪૪૦. ૪૪૧. ૪૪૨. ૪૪૩. ૪૪૪. ૪૪૫. ૪૪૬. ૪૪૭. ૪૪૮. ૪૪૯. ૪૫૦. ૪૫૧. ૪૫૨. ૪૫૩. ૪૫૪. ૪૫૫. ૪૫૬. ૪૫૭. ૪૫૮. ૪૫૯. ૪૬૦. ૪૬૧. ૪૬૨. ૪૬૩. ૪૬૪. ૪૬૫. ૪૬૬. ૪૬૭. ૪૬૮. ૪૬૯. ૪૭૦. ૪૭૧. ૪૭૨. ૪૭૩. ૪૭૪. ૪૭૫. ૪૭૬. ૪૭૭. ૪૭૮. ૪૭૯. ૪૮૦. ૪૮૧. ૪૮૨. ૪૮૩. ૪૮૪. ૪૮૫. ૪૮૬. ૪૮૭. ૪૮૮. ૪૮૯. ૪૯૦. ૪૯૧. ૪૯૨. ૪૯૩. ૪૯૪. ૪૯૫. ૪૯૬. ૪૯૭. ૪૯૮. ૪૯૯. ૫૦૦. ૫૦૧. ૫૦૨. ૫૦૩. ૫૦૪. ૫૦૫. ૫૦૬. ૫૦૭. ૫૦૮. ૫૦૯. ૫૧૦. ૫૧૧. ૫૧૨. ૫૧૩. ૫૧૪. ૫૧૫. ૫૧૬. ૫૧૭. ૫૧૮. ૫૧૯. ૫૨૦. ૫૨૧. ૫૨૨. ૫૨૩. ૫૨૪. ૫૨૫. ૫૨૬. ૫૨૭. ૫૨૮. ૫૨૯. ૫૩૦. ૫૩૧. ૫૩૨. ૫૩૩. ૫૩૪. ૫૩૫. ૫૩૬. ૫૩૭. ૫૩૮. ૫૩૯. ૫૪૦. ૫૪૧. ૫૪૨. ૫૪૩. ૫૪૪. ૫૪૫. ૫૪૬. ૫૪૭. ૫૪૮. ૫૪૯. ૫૫૦. ૫૫૧. ૫૫૨. ૫૫૩. ૫૫૪. ૫૫૫. ૫૫૬. ૫૫૭. ૫૫૮. ૫૫૯. ૫૬૦. ૫૬૧. ૫૬૨. ૫૬૩. ૫૬૪. ૫૬૫. ૫૬૬. ૫૬૭. ૫૬૮. ૫૬૯. ૫૭૦. ૫૭૧. ૫૭૨. ૫૭૩. ૫૭૪. ૫૭૫. ૫૭૬. ૫૭૭. ૫૭૮. ૫૭૯. ૫૮૦. ૫૮૧. ૫૮૨. ૫૮૩. ૫૮૪. ૫૮૫. ૫૮૬. ૫૮૭. ૫૮૮. ૫૮૯. ૫૯૦. ૫૯૧. ૫૯૨. ૫૯૩. ૫૯૪. ૫૯૫. ૫૯૬. ૫૯૭. ૫૯૮. ૫૯૯. ૬૦૦. ૬૦૧. ૬૦૨. ૬૦૩. ૬૦૪. ૬૦૫. ૬૦૬. ૬૦૭. ૬૦૮. ૬૦૯. ૬૧૦. ૬૧૧. ૬૧૨. ૬૧૩. ૬૧૪. ૬૧૫. ૬૧૬. ૬૧૭. ૬૧૮. ૬૧૯. ૬૨૦. ૬૨૧. ૬૨૨. ૬૨૩. ૬૨૪. ૬૨૫. ૬૨૬. ૬૨૭. ૬૨૮. ૬૨૯. ૬૩૦. ૬૩૧. ૬૩૨. ૬૩૩. ૬૩૪. ૬૩૫. ૬૩૬. ૬૩૭. ૬૩૮. ૬૩૯. ૬૪૦. ૬૪૧. ૬૪૨. ૬૪૩. ૬૪૪. ૬૪૫. ૬૪૬. ૬૪૭. ૬૪૮. ૬૪૯. ૬૫૦. ૬૫૧. ૬૫૨. ૬૫૩. ૬૫૪. ૬૫૫. ૬૫૬. ૬૫૭. ૬૫૮. ૬૫૯. ૬૬૦. ૬૬૧. ૬૬૨. ૬૬૩. ૬૬૪. ૬૬૫. ૬૬૬. ૬૬૭. ૬૬૮. ૬૬૯. ૬૭૦. ૬૭૧. ૬૭૨. ૬૭૩. ૬૭૪. ૬૭૫. ૬૭૬. ૬૭૭. ૬૭૮. ૬૭૯. ૬૮૦. ૬૮૧. ૬૮૨. ૬૮૩. ૬૮૪. ૬૮૫. ૬૮૬. ૬૮૭. ૬૮૮. ૬૮૯. ૬૯૦. ૬૯૧. ૬૯૨. ૬૯૩. ૬૯૪. ૬૯૫. ૬૯૬. ૬૯૭. ૬૯૮. ૬૯૯. ૭૦૦. ૭૦૧. ૭૦૨. ૭૦૩. ૭૦૪. ૭૦૫. ૭૦૬. ૭૦૭. ૭૦૮. ૭૦૯. ૭૧૦. ૭૧૧. ૭૧૨. ૭૧૩. ૭૧૪. ૭૧૫. ૭૧૬. ૭૧૭. ૭૧૮. ૭૧૯. ૭૨૦. ૭૨૧. ૭૨૨. ૭૨૩. ૭૨૪. ૭૨૫. ૭૨૬. ૭૨૭. ૭૨૮. ૭૨૯. ૭૩૦. ૭૩૧. ૭૩૨. ૭૩૩. ૭૩૪. ૭૩૫. ૭૩૬. ૭૩૭. ૭૩૮. ૭૩૯. ૭૪૦. ૭૪૧. ૭૪૨. ૭૪૩. ૭૪૪. ૭૪૫. ૭૪૬. ૭૪૭. ૭૪૮. ૭૪૯. ૭૫૦. ૭૫૧. ૭૫૨. ૭૫૩. ૭૫૪. ૭૫૫. ૭૫૬. ૭૫૭. ૭૫૮. ૭૫૯. ૭૬૦. ૭૬૧. ૭૬૨. ૭૬૩. ૭૬૪. ૭૬૫. ૭૬૬. ૭૬૭. ૭૬૮. ૭૬૯. ૭૭૦. ૭૭૧. ૭૭૨. ૭૭૩. ૭૭૪. ૭૭૫. ૭૭૬. ૭૭૭. ૭૭૮. ૭૭૯. ૭૮૦. ૭૮૧. ૭૮૨. ૭૮૩. ૭૮૪. ૭૮૫. ૭૮૬. ૭૮૭. ૭૮૮. ૭૮૯. ૭૯૦. ૭૯૧. ૭૯૨. ૭૯૩. ૭૯૪. ૭૯૫. ૭૯૬. ૭૯૭. ૭૯૮. ૭૯૯. ૮૦૦. ૮૦૧. ૮૦૨. ૮૦૩. ૮૦૪. ૮૦૫. ૮૦૬. ૮૦૭. ૮૦૮. ૮૦૯. ૮૧૦. ૮૧૧. ૮૧૨. ૮૧૩. ૮૧૪. ૮૧૫. ૮૧૬. ૮૧૭. ૮૧૮. ૮૧૯. ૮૨૦. ૮૨૧. ૮૨૨. ૮૨૩. ૮૨૪. ૮૨૫. ૮૨૬. ૮૨૭. ૮૨૮. ૮૨૯. ૮૩૦. ૮૩૧. ૮૩૨. ૮૩૩. ૮૩૪. ૮૩૫. ૮૩૬. ૮૩૭. ૮૩૮. ૮૩૯. ૮૪૦. ૮૪૧. ૮૪૨. ૮૪૩. ૮૪૪. ૮૪૫. ૮૪૬. ૮૪૭. ૮૪૮. ૮૪૯. ૮૫૦. ૮૫૧. ૮૫૨. ૮૫૩. ૮૫૪. ૮૫૫. ૮૫૬. ૮૫૭. ૮૫૮. ૮૫૯. ૮૬૦. ૮૬૧. ૮૬૨. ૮૬૩. ૮૬૪. ૮૬૫. ૮૬૬. ૮૬૭. ૮૬૮. ૮૬૯. ૮૭૦. ૮૭૧. ૮૭૨. ૮૭૩. ૮૭૪. ૮૭૫. ૮૭૬. ૮૭૭. ૮૭૮. ૮૭૯. ૮૮૦. ૮૮૧. ૮૮૨. ૮૮૩. ૮૮૪. ૮૮૫. ૮૮૬. ૮૮૭. ૮૮૮. ૮૮૯. ૮૯૦. ૮૯૧. ૮૯૨. ૮૯૩. ૮૯૪. ૮૯૫. ૮૯૬. ૮૯૭. ૮૯૮. ૮૯૯. ૯૦૦. ૯૦૧. ૯૦૨. ૯૦૩. ૯૦૪. ૯૦૫. ૯૦૬. ૯૦૭. ૯૦૮. ૯૦૯. ૯૧૦. ૯૧૧. ૯૧૨. ૯૧૩. ૯૧૪. ૯૧૫. ૯૧૬. ૯૧૭. ૯૧૮. ૯૧૯. ૯૨૦. ૯૨૧. ૯૨૨. ૯૨૩. ૯૨૪. ૯૨૫. ૯૨૬. ૯૨૭. ૯૨૮. ૯૨૯. ૯૩૦. ૯૩૧. ૯૩૨. ૯૩૩. ૯૩૪. ૯૩૫. ૯૩૬. ૯૩૭. ૯૩૮. ૯૩૯. ૯૪૦. ૯૪૧. ૯૪૨. ૯૪૩. ૯૪૪. ૯૪૫. ૯૪૬. ૯૪૭. ૯૪૮. ૯૪૯. ૯૫૦. ૯૫૧. ૯૫૨. ૯૫૩. ૯૫૪. ૯૫૫. ૯૫૬. ૯૫૭. ૯૫૮. ૯૫૯. ૯૬૦. ૯૬૧. ૯૬૨. ૯૬૩. ૯૬૪. ૯૬૫. ૯૬૬. ૯૬૭. ૯૬૮. ૯૬૯. ૯૭૦. ૯૭૧. ૯૭૨. ૯૭૩. ૯૭૪. ૯૭૫. ૯૭૬. ૯૭૭. ૯૭૮. ૯૭૯. ૯૮૦. ૯૮૧. ૯૮૨. ૯૮૩. ૯૮૪. ૯૮૫. ૯૮૬. ૯૮૭. ૯૮૮. ૯૮૯. ૯૯૦. ૯૯૧. ૯૯૨. ૯૯૩. ૯૯૪. ૯૯૫. ૯૯૬. ૯૯૭. ૯૯૮. ૯૯૯. ૧૦૦૦.

૩. આટલું કરે છે છતાં ચારિત્ર ધરાવતું મુખ્ય સ્થળ ધરે છે, અને તેમાંજ માળાપે શિક્ષકની સાથે રહી સદાનુભૂતિ દર્શાવી સક્રિય સાહાય્ય આપવાની છે. માળાપની મુશ્કેલીઓ સુવિદિત છે. બાળકો વદાણામાં જન્મતાં સાથે તે પહેલાં તો પોતાને ધણે તેમને આદવા જવું પડે છે, રાત્રે આઠવાપાડવા આવે એટલે પોતાનાં બાળકો સાથે બેસી નીતિ કે કાર્યની બાબતોનો જોધ આપી શકવા જેટલી શક્તિ કે અવકાશ તેમને હોતો નથી. માતાને ધરમમ તથા પોતાના પતિને વખતસર જમાડી નોકરી ઉપર મોકલવાના કાર્યમાં બધો વખત બ્યતીત કરવાનો હોય છે. વસ્તુસ્થિતિ આવી છે, છતાં દુર્લભ શકાય કે બાળકોની કાળજી રાખી એ માતાનું પ્રથમ કર્તવ્ય છે. તમારા બાળકો ભવિષ્યમાં મહાન થાય એ ઉમેદ તમે રાખો. બાળકના આત્મામાં ભવિષ્યની મહત્તાના જે અંકુરો છુપા હોય તેનો વિશ્વાસ થવાનું શિક્ષકના મનમાં બને. જુદજુદનેજ આ ભવિષ્યના ઉમદા છાંદને ઉછેરવામાં સર્વતા પ્રકારસર છે. આશા છે કે નીચેના નિયમો ઉપયોગી થઈ પડશે.

(૧) બાળકના શિક્ષકને મળો. (૨) બાળક સાથે મિત્રભાવ રાખો. (૩) તમારા બાળક સાથેના દરેક કાર્યમાં સ્પષ્ટ તથા શુદ્ધ પ્રેમ દર્શાવો. (૪) શાળાને ઉતારી પાડશો નહિ. (૫) બાળકોની રમત તથા મોખતીઓ ઉપર દેખરેખ રાખો. (૬) બાળકોને સ્વાથ્યથી બનવામાં તેમજ બીજાને મદદ આપવાને ઉત્તેજ.

આ નિયમો આવશ્યક છે. મરકાર કાપદારૂપે આવી કરને નાખી ટોકે નાહ, માટે માળાપો રાત્રિયને કઈ પણ લાભ આપી શકે તો માત્ર આથી રીતે બાળકના ચારિત્રને ધરમમાં જવાનું આવે સારેજ. આથી સારા રહેતી રીતિનું થયે, અને માળાપ તથા શિક્ષકના સંમુક્ત ઉદ્દેશ્યો વળી વધારે ઉત્તેજા વિદ્યાર્થીઓ ઉત્તમ જ્ઞાન તથા ચારિત્રવાળા નીવડશે એ નિર્વિવાદ છે.

શબ્દલેખન.

(લેખક—સ્તનશી પુરુષોત્તમ અનંત—અમદાવાદ.)

(ગયા ઓકી આહુ.)

શબ્દલેખન.

શબ્દલેખનમાં યતા સામાન્ય દોષો ને તેના નિવારણના ઉપાય અ-
ચાહિ દર્શાવ્યા પછી હવે સારું શબ્દલેખન ક્યું ને તેને માટે વિશેષ શું
કરવાની જરૂર છે તે અત્રે દર્શાવવામાં આવે છે.

સારું શબ્દલેખન.

જે લેખન શુદ્ધ, સ્વચ્છ, સારા મરોડદાર અક્ષરવાળું ને લેખનના
દોષો વખરું હોય તે સારું લેખન કહેવાય.

શુદ્ધ ને સારું શબ્દલેખન કરાવવાના ઉપાય.

૧. લેખનમાં યતા સામાન્ય દોષો શિક્ષકે બાંનમાં રાખવા, ને તેવા
દોષો બાળકો ન કરે તેની તેણે સતત કાળજી રાખવી.

૨. શિક્ષકે પોતે શુદ્ધ ઉચ્ચારે ને સ્પષ્ટ બોલવું.

૩. શિક્ષકે પોતે દોષરહિત ને નમુનાલાયક લખવું.

૪. બાળકોના હાથ, કપડાં ને સ્વેશે સ્વચ્છ રખાવવાં.

૫. દરેક બાળક પાસે લખવાની પેન મોટી રખાવવી.

૬. સ્નેહમાં કુટુંબી કે એવા બીજા કોઈ સાધનથી લીટીઓ દોરાવવી.
દોરેલી લીટીઓ બધાંની વચ્ચે એક સરખા છેડાની હોવી જોઈએ. આદે
આંકતાં આવડ્યા પહેલાં લખાવવાની ઉતાવળ કરવી નહિ.

૭. આંકેલી લીટીઓમાં શબ્દો ફેરી રીતે લખવા તેનો નમુનો શિક્ષક
કાળા પાટીઆ પર આપવો, ને બાળકો પાસે તેની નકલ કરાવવી. (નકલ
કરવામાં ભૂલ ન કરે તે પહેલાં નકલ કરાવવાનું બંધ કરવું નહિ.)

૮. જે શબ્દો બાળકોએ વાંચ્યા હોય કે સાંભળ્યા હોય તેજ
લખાવવા, તદ્દન નવા ને અપરિચિત શબ્દો હોય તે રીતસર કાળા પાટીઆ
પર સીખ્યા સિવાય કંઠી લખાવવા નહિ.

૯. લખાવતી વખતે બાળકો સમજી શકે તેવી રીતે ઉચ્ચાર કરવો,
ને તેમ કરતાં જોઈએ તેથી વધારે ઉતાવળ કે વિભાસ કરવી નહિ.

૧૦. કોઈ પણ શબ્દ એકથી વધારે વાર બોલવો નહિ.

૧૧. લખાવતી વખતે બાળકોને વચ્ચે બોલવા દેવા નહિ, કેમકે તેમ કરતાં તે ધ્યાનથી સાંભળતાં નથી ને બીજાને હરકત થાય છે.

૧૨. લખાવી રહ્યા પછી બાળકોને પોતાનું લખાણ વાંચી જવા કહેવું. તેથી તેમને પોતાની ભૂલો શોધવાની રેવ પડશે.

૧૩. લખાવેલું જોતી વખતે સામાન્ય દોષો પૈકીનો કોઈ પણ દોષ ક્યો હોય તે જવા દેવો નહિ.

૧૪. જોઈ રહ્યા પછી ચએલી ભૂલો બાળકો પાસે જ સુધરાવવી તે તેમ કરતાં તેમણે શી બૂલ કરી છે તે પર તેમનું બરાબર લક્ષ્ય ખેંચવું.

૧૫. ભૂલો કરેલા શબ્દો બાળકો પાસે ફરીને લખાવવા.

૧૬. થોડી ભૂલો ને સારા અક્ષર લખનારને નંબર આપવા.

શબ્દલેખનને વખતે વિદ્યાર્થીની સ્થિતિ.

૧. વિદ્યાર્થીઓની આગળ ઢળતી રેખલો રાખવી, તેવી રેખલો પૂરું રહેલો રાખીને બાળકો લખે તેમ કરવું, પણ જો તેવી સવડ ન હોય તો બોનામાં રહેલો રખાવવી.

૨. રેખોટા આખતી બહુ નજીક તેમ બહુ દૂર રાખવા ન દેવી.

૩. રેખોટા ડાબા હાથમાં પકડાવવી. તેમ કરતાં તે હાથના ૪ આંગળી પાંચે ને અંગુઠો ઉપર રાખે તેમ કરવું.

૪. પ્રકાશ ડાબી બાજુએથી આવે તેમ બાળકોને બેસાડવા.

૫. બાળકો એક બીજામાં જોવાને લલચાય નહિ તેવી રીતે બેસાડવા.

૬. પેન જમણા હાથમાં પકડાવવી તે એવી રીતે કે પેન અંગુઠા ને તેની ખાસેની આંગળી વચ્ચે રહે.

૭. લખતી વખતે બાળકો બહુ ઉતાવળ કે ધિમાય ન કરે તે ધ્યાનમાં રાખવું.

૮. બાળકોને અંદર અંદર વાત કરવા ન દેવી.

૯. બાળકોનું ધ્યાન શિક્ષકના અવાજ પર હોવું જોઈ એ.

૧૦. લખતી વખતે બાળકો બહુ વાર્તા ન વળે, પનનો અવાજ ન કરે, પેન પર બહુ ભાર ન દે, વગેરે પર ધ્યાન રાખવું.

SUMMARY OF THE TERMS OF PEACE WITH GERMANY.

જર્મનિ સાથે કરેલી મુલેહની શરતોનો સારાંશ.

“ દેશ પરદેશની નીતિ અને કાલકારોની પવિત્રતા સામે એક અદ્વાન મુન્દો ” કરવા માટે માછ કેસર ઉપર મિત્રરાજ્યોએ જાહેર તોહમત આપ્યું છે.

તેને સોંપી દેવા માટે હોલાન્ડ પાસે માગણી કરવામાં આવશે. લડાઈના કાયદા અને નિયમોનો જે શખશોએ ભંગ કર્યો હોય તેમનો ઈન્સાફ કરવા સારૂ મિત્રરાજ્યો તરફથી લશ્કરી અદ્વાલતો સ્થાપવામાં આવશે.

જે શખશો ઉપર એવું તોહમત મૂકવામાં આવ્યું હોય તેમને જર્મનિએ સોંપી દેવા.

મેલ્છયમ.

મિત્રરાજ્યો સને ૧૮૭૯ના કાલકારોને જાહેર જે કાઈપણ કન્વેન્શન હરે તેને જર્મનિએ અગાઉથી મંજૂરી આપવી.

મેરેસ્નેટ ઉપરની મેલ્છયમની સંપૂર્ણ રાજ્યસત્તાનો જર્મનિએ સ્વીકાર કરેલો.

યુપેન તથા માલ્મેડી ઉપરના સર્વ હકો જર્મનિએ છોડી દેવા.

લક્સેમ્બર્ગ.

૧ લી જાન્યુઆરિ સન ૧૯૧૮ થી લક્સેમ્બર્ગની માલિકી કયો જર્મન સોલ્ડેવેરિનનો ભાગ તરીકે ગણાતી બંધ પડશે.

રહાઈનનો ડાબો કિનારો.

રહાઈનની પૂર્વે ૫૦ કિલોમિટરની અંદર કાઈ પણ કિલ્લેબંધી સ્થાપવી નહિ, અથવા બાંધવી નહિ. તે પ્રદેશમાં કાઈ પણ હથિયારખંધ સ્થાપકર સખવું નહિ.

ધી સારે બેલ્જિન.

સારે બાલેની કાલસાની ખાણોની સંપૂર્ણ માલિકી ફ્રાન્સને આપી દીધી છે.

તેની કિંમત રેપેરેશન કમિશન નક્કી કરશે અને તે જર્મનિની જવાબદારી પેટે જમો કરવામાં આવશે.

લીગ ઓફ નેશન્સ (બ્રજ સંઘ) તરફથી નિમણવતી પાંચ જાણીતું કમિશન સદસ્ય મુલકનો રાજ્યાધિકાર ચલાવશે, અને તેને સ્થાનિક હેતુઓ માટે કર નાખવાની સંપૂર્ણ સત્તા રહેશે.

સદસ્ય મુલકને ક્રેન્ચોની કરદાસ પદ્ધતિ લાગુ પડશે.

ત્યાંના લોકો ક્રાન્સ સાથે કે જર્મનિ સાથે રહેવા માગે છે તે પંદર વર્ષ પછી કોમ્યુનદ્વારા પ્રજામતથી નક્કી કરવામાં આવશે.

જર્મનિને પાછા સોપવામાં આવેલા કાંઈ પણ જાગમાની ક્રેન્ચ ખાણની કિંમત કરાવીને તે ખરીદી લેવામાં આવશે.

આઈસેસ લોરેઈન.

સને ૧૮૭૧ માં સોપેલા મુલકો, જાહેર દેવાથી મુક્ત, ક્રાન્સને પાછાં સોંપી દેવા.

રેલ્વેઓ તથા દાખલેના છુટછાટો ક્રાન્સને પ્રાપ્ત થશે.

રહાઈનના ખૂસો ક્રાન્સને મળશે.

જર્મન-ઓસ્ટ્રિયા.

જર્મનિએ જર્મન-ઓસ્ટ્રિયાનું “કુલ સ્વતંત્રપણું” સ્વીકારવું.

ઝેકો-સ્લોવાકિયા.

રથેનિયનોના સ્વરાજ્ય સત્તાવાળા મુલકોસુદ્ધાં, ઝેકો સ્લોવાકિયાની સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા સ્વીકારવામાં આવી છે.

પોલેન્ડ.

જર્મનિએ પોલન તથા વિશુલાની પશ્ચિમ તરફનો વેસ્ટ પ્રશિઆનેલ મુલક પોલેન્ડને આપવો. પણ પોમેરાનિયા તથા વેસ્ટ પ્રશિઆ વચ્ચેની ઐતિહાસિક સરહદ માન્ય રાખવી જોઈશે. અને પોલેન્ડના અગાઉના રાજ્યની બહારનો જર્મનિનો કાંઈ પણ જાગ પોલેન્ડને આપવામાં આવશે નહિ. પોલેન્ડને સિલિસિયા આપી દેવાના પ્રશ્નનો કુઝ્વો મિત્રરાજ્યોના નિર્ણય હેઠળ પ્રજામતથી કરવામાં આવશે. જર્મનિની પૂર્વ સરહદ બાબતના પ્રશ્ન ઉપર મિત્રરાજ્યો ખુશીથી ફરી વિચાર ચલાવશે.

ઈસ્ટ પ્રશિઆ.

ઈસ્ટ પ્રશિઆની હક્કિણુ અને પૂર્વ સરહદો પ્રજામતથી નક્કી કરવામાં આવશે.

સુલેહના પંદર દિવસની અંદર જર્મન લશ્કર અને અધિકારીઓએ ઈસ્ટ પ્રશિઆ છોડી ચાલ્યા જવું.

ઈન્ટરનેશનલ કમિશને, “સ્વતંત્રપણે, વાળખી રીતે અને ગુપ્ત રીતે મત” લેવાની ગોઠવણ કરવી.

વિસ્તૃત્તા ઉપર જવા આવવાનો અને પુરેપુરો ગસ્ત હક ઈસ્ટ પ્રશિઆને ખાત્રીપૂર્વક મળે એવા નિયમો પાંચ રાખ્યો ધડી કાઢશે.

લિથુનિયન મુલકોનો દરજ્જો હજીસુધી નક્કી થયો નહીં હોવાથી મેમ્બર આગળનો ઈસ્ટ પ્રશિઆનો પ્રશ્ન ખુલ્લો એએસિએટેડ પાવર્મન્ટે આપી દેવો.

ઈસ્ટ પ્રશિઆ અને જર્મનિના બાકીના મુલક વચ્ચે આવળ કરવાની છટ છે.

ડેન્માર્ક.

ડેન્માર્કનું સ્વતંત્ર શહેર, લીગ ઓફ નેશન્સની બાંધવરી હેઠળ, પેનલેન્ડની કસ્ટમ્સ સરહદની અંદર દાખલ કર્યું છે.

ડેન્માર્ક.

આખા ઉત્તર સ્કેન્ડીનેવિયામાં અને મેન્દ્રલ સ્કેન્ડીનેવિયા દેશમાં બાગેમાં ક્રામ્યુનદ્વારા મત લઈને ડેનિશ જર્મન સરહદ નક્કી કરવામાં આવશે.

સુલેહ ૫૭ી દશ દિવસની અંદર જર્મન લશ્કર તથા અધિકારીઓ એ એક્સ પ્રેશિ છોડી ચાલ્યા જવું.

મત લેવાનું કામ ચાલે તે દરમિયાન સદરહુ પ્રેશિ ઇન્ટરનેશનલ કમિશનના હવાલા હેઠળ રહેશે અને તે કમિશનના મે મેમ્બરો તોવે તથા સ્વીડન નીમશે.

જે મુલકો ડેન્માર્કની તરફથી મત જણાવે તે મુલકોમાંથી જર્મનિએ રાજ્યાધિકારના હક છોડી દેવા.

હેલિગોલેન્ડ.

હેલિગોલેન્ડ તથા ડ્યુનની સમગ્રી કિલેબંચીઓ, લશ્કરી યાત્રાઓ અને બંદરોનો મિત્રરાજ્યોની દેખરેખ હેઠળ જર્મનિના ખર્ચે અને જર્મનિના મલ્લુશે ક્રમે લખાડીને નાશ કરવામાં આવશે.

એવા કોઈ પણ કિસ્સેબંધી વગેરે કાગળો જનિતમાં પાછાં કરવા દેવામાં આવશે નહિ.

રશિયા.

અગાઉના રશિયન રાજ્યમાં જે સંઘના મુલકો સમાયલા હતા તેનું પૂર્ણ સ્વતંત્રપાત્રું જર્મનિએ સ્વીકારતું.

સને ૧૯૧૭ના નવેમ્બર માંહના પછીની એસ્ટ-સિટોવસ્કની ગંધિ અને રૂસોજર્મન કોલકારો રદ કર્યા છે.

આ સુલેહના સિદ્ધાંતો ઉપરથી રશિયાએ જર્મનિ પાસેથી જે પાત્રું મેળવવાનું હોય તે ઉપર મિત્ર રાજ્યોએ સંઘના હક પોતાને સ્વાધીનતાપ્રાપ્તિએ સંસ્થાનો તથા દરિયાપારના મુલકો.

મંસ્થાનો તથા દરિયાપારના મુલકોપરના જર્મનિના સંઘના હકો તથા દાવાઓ મિત્રરાજ્યો તથા એસોસિએટેડ પાવર્સની તરફેણમાં છોડી દીધા છે.

એવા દરેક મંસ્થાન તથા મુલકમાં અધિકાર અન્નાવનાર નવી સરકારને જર્મન સરકારની મીલકત સ્વાધીન થશે.

યુદ્ધસામગ્રીની મર્યાદા.

લશ્કર.

સુલેહના જે મહિનાની અંદર જર્મન લશ્કર વીખેરી નાખવું.

ફરનિયાન લશ્કરી નોટરી કાઢી નાખી છે.

લડાઈમાં નોટરી કરી હોય એવા અમલદારો રિઝર્વમાં રાખ્યા નહીં.

લડનારું લશ્કર વર્ષામાં વર્ષા ૧,૦૦,૦૦૦ રાખવું અને તેમાં ૪,૦૦૦ કરતાં વધારે અમલદારો રાખવા નહિ.

ઝેરી વ્યાસ અથવા જળતો પ્રવાહી તૈયાર કરવો નહિ અથવા આપાત કરવો નહીં. તેમજ ટેન્કો અથવા આર્મર્ડ કાર બનાવવી નહિ અથવા આપાત કરવી નહિ.

દારૂ, જો આપાત કરવા દેવામાં આવશે નહિ.

લશ્કરી કયાયત વગેરે કરવી નહિ.

લશ્કર ધીમે ધીમે વીખેરી નાખવું તે મિત્રરાજ્યોને કશુંય છે. પણ મહિનાની અંદર લશ્કર ઘટાડીને વધારેમાં વધારે ૨,૦૦,૦૦૦ માણસ રાખવાં, અને બને તેટલું જલદી ઠરાવેલું ૧,૦૦,૦૦૦ માણસનું લશ્કર ઘટીને ચાલ તેટલા સારું લશ્કર કયા પ્રમાણમાં ઘટાડવું તે મિત્રરાજ્યોના લશ્કરી નિયંત્રણો નહીં હરંગે.

કાફલો.

બે મહિનાની અંદર જર્મનિની દરિયાઈ ફોજ હેઠળ જણાવેલા પ્રમાણ કરતા વધારે રહેવાી જોઈએ નહિ:—

૬ બેટલ-શિપ (લગાઈનાં વહાણ).

૬ લાઈટ-ક્રુઝરો.

૧૨ ડિસ્ટ્રોયરો.

૧૨ ટોર્પીડો-બોટ.

સગ-મરિનો રાખવી નહિ.

બે મહિના પછી દરિયાઈ લશ્કર ૧૫,૮૦૦ સિપાઈઓ અને ૧,૫૦૦ અમલદારોથી વધારે રહેવું જોઈએ નહિ.

મિત્રરાજ્યોનાં અથવા તટરમ્યરાજ્યોનાં ખંદરોમાં પરદેશ કરેલાં પાણીની સીડીપર રહેતાં લગભગ વહાણો છેવટે આપી દેવાં.

જર્મન ખંદરોમાં જે વધારાનાં વહાણો હોય તે સધળાં મિત્રરાજ્યોના ખંદરોએ સોંપી દેવાં. જે વહાણો બાધવામાં આવતાં હોય તે છુટાં કરી નાખવાં.

ઉત્તર સમુદ્ર તથા બાલ્ટિક સમુદ્ર વચ્ચેના દરિયાઈ માર્ગ ઉપર તોપોનાં મારો ચલાવી શકાય તેવી રીતે તોપ ગોઠવવી નહિ.

મૌદ જર્મન સગ-મરિન કેબલો પાછા મળશે નહિ.

વિમાનો.

લશ્કરી વિમાનો અથવા દરિયાઈ વિમાનોના કાફલો રાખવો નહિ.

તેને લગતું મનજી લશ્કર વીખેરી નાખવું. માત્ર ૧ લી અક્ટોબર સુધી માણુગો તથા અમલદારો મળી ૧,૦૦૦ તુજ લશ્કર રાખવું.

વિમાનો અથવા વિમાનોના ભાગો બનાવવાની ૬ મહિના સુધી બધી છે.

બદલો તથા કબજે કરેલું પાણું આપવા બાબત.

“લગાઈને લીધે મિત્રરાજ્યોને તથા તેની પ્રજાને જે નુકસાન તથા હાનિ થયેલ છે તે સર્વની જવાબદારી” સ્વીકારવા જર્મનિ કબુલ કરે છે.

સધળાં બીનલશ્કરી પ્રજાને કંઈ સધળાં નુકસાનનો બદલો જર્મનિએ સાત મુખ્ય વર્ગો હેઠળ આપવો.

ઈન્ટર-એસાઈડ રેપેરેશન કમિશને મોડમાં મોડું ૧૯૨૧ ના મે મહિનાની ૧ લી તારીખ સુધીમાં જર્મનિને તેની કુલ જવાબદારી જણાવવી. નાણું ત્રીસ વર્ષની મુદતમાં ભરપાઈ કરતું. એ કમિશનેનો મંપૂર્ણ અધિકાર કાંઈ પણ વધેલી સિવાય જર્મનિએ સ્વીકારવો.

તાત્કાલિક પગલાં તરીકે જર્મનિએ એ વર્ષની અંદર ૨૦,૦૦૦,૦૦૦, ૦૦૦ માર્ક (એટલે કે, ૧,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦ પાઉન્ડ) આપવા અને એ રકમ નાણાંના, માલના, વહાણોના અથવા બદલો આપવા માટે ખીજા કોઈ કરાવેલા રૂપમાં આપવી.

ઈન્ટર-એસાઈડ કમિશન પેરિસ ખાતે ૩૦.૧૦ અને સમજા બદલા ઉપર તથા તેની વટવણીના ઉપર નિર્ણય રાખે. (આ કમિશનમાં યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ, બ્રિટન, ફ્રાન્સ, ઈટલી અને બેલ્જિયમનો અગ્રેકો પ્રતિનિધિ તથા ખીજા સભ્યોના હક ઉપર વિચાર ચલાવવામાં આવે ત્યારે તેમને પ્રતિનિધિ રહેશે).

બાંધધરી તરીકે જર્મનિએ ૫,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦ પાઉન્ડના બોન્ડો આપવા.

વહાણ.

જેટલા ટનના અને જે જે વર્ગનાં વેપારી વહાણો તથા માછલાં પકડવાના મછવાઓ લગાઈમાં શુભ કરવામાં આવ્યા હોય અથવા તેને ગુલસાન કરવામાં આવ્યું હોય તેટલા ટનના અને તે તે વર્ગના વેપારી વહાણો તથા માછલાં પકડવાના મછવાઓ ભરી આપવાનું ધોરણ જર્મનિએ સ્વીકારવું.

તેણે મિત્રરાજ્યોને, એકદર ૨,૬૦૦ ટન અથવા તેથી વધારે વજનનાં વેપારી વહાણો, એકદર ૧,૦૦૦ અને ૨,૬૦૦ ટન વચ્ચેના વહાણોમાંનાં અડધા વહાણો અને સ્ટીમ ટ્રોલ્લરો અને ફિશિંગ બોટોનો એક ચતુર્થાંશ ભાગ આપી દેવા.

આવતાં પાંચ વર્ષ દરમિયાન તેણે દરવર્ષે એકદર એ સાત ટનનાં વેપારી વહાણો મિત્રરાજ્યોને સારૂ બતાવવાં.

પાયમાલ થયેલાં મુલક.

જે મુલકોમાં હુમલો લઈ જવામાં આવ્યો હોય તે મુલકોને પાછા

અસલ સ્થિતિએ હાવવા માટે જર્મનિએ પોતાનાં સાંપત્તિક સાધનો કામે લગાડ્યાં.

પાયમાલ થએલા પ્રદેશોની તપાસ કરીને તેમના દાવા નક્કી કરવાની સૂચનાઓ કરવાને જર્મનિ શક્તિમાન થાય તેટલા સારૂં તેને સધળી વાજખી સગવડો મિત્રરાજ્યો આપશે.

મિત્રરાજ્યોના રેપેરેશન કમિશનની સાથે મળી કામ કરવા માટે એક કમિશન નીમવાની જર્મનિએ કરેલી મૂચના મિત્રરાજ્યો સ્વીકારે છે.
ફ્રાંકફર્ટ.

જે જે રાજ્યોને જર્મનિના મુશ્કેલી આપવામાં આવે તે તે રાજ્યો જર્મનિના લગાઈ પહેલાંના દેવાનો દિરમો પોતપોતાને ભાગે આવે તે પ્રમાણે માથે લેશે.

પશુ, ફાન્સ અથવા પોન્ડેઝ અથવા ઘાઈ પશુ મેન્ડેટરી પાવર્સ, જર્મન મેરથાનોના સંબંધમાં ઘાઈ પશુ દેવું આપશે નહિ.

આર્મિસ્ટીસની તારીખથી જે જે સરકાર જર્મન મુશ્કેલી ઉપર મુકયું હોય તેનો સરનો ખર્ચ જર્મનિએ આપવો. તેનાં સાધનોપર આ પ્રથમ બોલ્ને ગણાશે અને તુકસાનીના બદલાની રકમ ત્યારપછીનો બોલ્ને ગણાશે.

ટર્કી તથા ઓસ્ટ્રિયા હંગેરીએ જર્મનિમાં અનામત રાખેલી સધળી રકમ જર્મનિએ મિત્રરાજ્યોને આપવી, તેમજ લગાઈ દરમિયાન કરેલાં કરારનામાઓના સંબંધમાં જે રાજ્યો સામાના તથા બલ્ગેરિયા સામાના જર્મનિના સવળા દાવાઓ જર્મનિએ મિત્રરાજ્યોને તબદીલ કરવા.

કીલ કનાલ.

જર્મનિની સાથે સુઘેદ હોય એવી સવળા મળના લગાઈના તથા નેપારી વહાણોને છૂટથી ઉપયોગ કરવા માટે કીલ કનાલ ખુલી રહેશે.

આંધરગીઓ.

સુઘેદની શરતો પાળવામાં આવે તેની આંધરગી સારૂં રદાઈની પશ્ચિમના જર્મન મુશ્કેલી તથા પૂર્વ ઉપરની તદ્દર્ભીઓ ૧૫ વર્ષ સુધી કબજે રાખવામાં આવશે.

જે જર્મનિ સુઘેદની શરતો પાળશે તે, ડામોન સુદાં કેટલાક મુશ્કેલી ધોમ વર્ષની આખરે આવી કરવામાં જાણશે, જાણે નહીં બંજર દુરો.

દસ વર્ષે ખાલી કરવામાં આવશે, અને મેઈનસુદ્ધા બાકીના મુલકો ૧૫ વર્ષે ખાલી કરવામાં આવશે.

જો સુલેહની શરતો પાળવામાં નહિ આવશે તો એ મુલકો સમગ્ર અથવા તેના કંઈ ભાગો ખાજા કબજામાં લેવાનો મિત્રરાજ્યોએ હક રાખ્યો છે.

જો જર્મન સરળી જવાબદારી ૧૫ વર્ષની પહેલાં પૂર્ણ કરશે તો તેના મુલક ઉપર મેઈસુનું હસ્તક એકદમ ખેંચી લેવામાં આવશે.

(True translation)

M. K. SHAIKH,

Oriental Translator to Government.

નોંધ.

પુરાણી દારૂ વિગ્રહ સમાપ્ત થયાની નોંધ અમે અગાઉ લીધી છે તે વિગ્રહ પુરા થયો એટલે કાર્ય પરિપૂર્ણ થયું મનાય નહિ, પરંતુ પ્રજા નિયમને વશ રહે અને લલિધ્યમાં આવા વિગ્રહ ઉત્પન્ન ન થાય તથા પૃથ્વી ઉપર વસતા મનુષ્યોના સંહારનું કારણ કોઈ પ્રજા નીવડે નહિ એ હેતુથી આપણી બ્રિટિશ સરકાર તથા ફ્રાન્સ અને અમેરિકાના સ્વતંત્ર રાજ્યના પ્રમુખો તથા નેતાઓએ એક કોન્ફરન્સ (નાની પરિષદ) ભરી સંધિના કોલકરાર ઘડી કાઢ્યા. ફરેક મહાન રાજ્યના પ્રતિનિધિઓ તેમાં હાજર હતા. આ સરતો જર્મન પ્રજાને બતાવવામાં આવી અને તેની કબજાત તેમના પાસેથી માગવામાં આવી. કેટલીક રાજગ પછી દુનીયાના સુખના સાધનરૂપ વિગ્રહનો નાશ કરી તેનું લલિધ્યમાં પુનરાવર્તન ટાળનાર, અને અનીતિને માર્ગે ચાલી નિર્દોષ મનુષ્યોનો સંહાર કરનારી પ્રજાને દંડરૂપ આ ન્યાયી તથા આવશ્યક કોલકરાર ઉપર જર્મન પ્રજાએ નીમેલા પ્રતિનિધિઓએ સહી કરી છે, અને તે સુલેહના ઉત્સવ નિમિત્તે હિંદુસ્તાનમાં તા. ૧૬ મી જુલાઈનો દિવસ તહેવાર રૂપે મનાયો છે. આ અંકમાં અમે સરકારે પ્રસિદ્ધ કરેલી કોલકરારોની સરતો જે કોઈની જાણમાં ન આવી હોય તેમને જાણવા માટે પ્રસિદ્ધ કરી છે. નીતિને રસ્તે ચાલનાર વિજયી નીવડે છે એ મહાન ચત્ર ગા સદીમાં પણ સિદ્ધ થયું છે. કૃપાળુ ઈશ્વર સત્ય તથા ન્યાયને સદા જય આપે છે.

વિજય-ગીત.

(રા. માણેકલાલ કાલિદાસ ભટ્ટ.)

રાગ માહ.

યયો વિજય વિજય, પ્રભુ-પ્રતાપે મિત્ર-રાજ્યનો;

યયો વિજય વિજય, ધર્મ અને સત્યના સિદ્ધાંતનો;

યયો વિજય વિજય.

સ્વારથને કરી આજે કૈસરજી, કપટકળાએ પૂરા;

ધર્મ અને નીતિને બાળુએ મુકતાં, આખ્યાં છે દેવાં

કટુના ભરેલાં ફોળાં

પ્રભુ.

ફેન્સ અને બ્રિટિશ સિંહ કેરા સાથમાં, જૂઝ્યા હિંદીઓ શેરા;

યોઈ રણધેલા પીર રંગ રાખ્યો, કેવી હતી તે

અણીની અનિષ્ટ પળો

પ્રભુ.

ધાંધા અમેરિકન સ્વાતંત્ર્ય-પૂજક, કાંધો અધર્મ-ચૂરો;

તાયો તાયો સત્ય બેકનાને જૂડતો, લીધો ધણેરો

અનેરો યશ તો રૂડો.

પ્રભુ.

ધર્મ તહીં જય અને પાપ તહીં હામ એ, પાક તો થએલ પૂરા;

સાંતિ-સામ્રાજ્ય વિષુ વિશ્વમાં યાગીએ, વાધો યશ થી

પંચમ જ્યોર્જ તણો.

પ્રભુ.

વિજયહર્ષ.

(રા. સાકરલાલ પુરુષોત્તમ શુક્લ.)

રાગ કાનડો.

ઉર વિજયહર્ષ ઉભરાયે. (૨)

સત્યમેવજયતે અંતે છે,

સિદ્ધ કર્યું જગરાયે.

ઉર.

અડગ ટેક ધુસ મિત્રરાજ્યનો,

સફળ યયો પરિણામે;

અધઃપાતનો અનુભવ મળાયો,

કૈસરને અભિમાને.

ઉર.

બ્રિટિશ, ફ્રેન્ચ, હિંદી, પીર આદિ,
રથુધીરા રથુ ધૂમ્પા;
મહાત ક્યાં જીલમી જર્મનને,
પાપ પુજ ક્ષમ થાયે.

ઉર.

અસ્તવ્યસ્ત કરવા દુસ્મનને,
મિત્રરાજ્ય પરવરીયા;

ન્યાયપથ નિષ્કંટક જનીયો,
વિદ્ય ભરમ થઈ જાયે.

ઉર.

વિજયમાળ ઝળહળતી આજે,
મિત્રરાજ્યને કુંઠે;

વિજયધોય ગાજ્યો દશ દિશમાં,
સુજશગાન જગ ગાયે.

ઉર.

નોંધ.

યુરોપના દેટલાક દેશોનાં પરિવર્તન.

યુરોપના મહાન વિગ્રહને પરિણામે એક નવી મંસ્થા અસ્તિત્વમાં આવી છે જેનો મુખ્ય હેતુ અવિધ્યમાં વિગ્રહોના મંલવ તદ્દન નાશ કરવાનો છે. એ સંસ્થાનું નામ "લીગ ઓવ ધી નેશન્સ" (પ્રજાઓનું સંયુક્ત મંડળ છે) અને તેનો સ્થાપક અમેરિકાના પ્રમુખ મિ. વિલ્સન છે. યુરોપની ભૂગોળ રચના આ મંડળોના ઉદ્દેશોને અનુસરી એટલી બધી બદલાશે કે અવિધ્યમાં યુરોપખંડનું જીવું સ્વરૂપ પણ બૂલી જવાશે. પવનમાં વાદળોની સ્થિતિ માફક યુરોપખંડ બદલાતો જાય છે. વિગ્રહરૂપી પ્રજા વાયુએ આમ વીખેરવાનું કામ શરૂ કર્યું છે. પરિણામે ઓસ્ટ્રિયા સાથે જોડાયેલું જર્મનિ હવે તે સ્થિતિમાં રહ્યું નથી. આમ આ બે દેશ લુપ્ત થતા જાય છે ત્યારે બીજા પ્રખ્યાતિમાં આવવા લાગ્યા છે. બોહીમીયા પ્રેગના જુના શહેરની આસપાસ વિસ્તારમાં વધતું જાય છે. પાસેની પ્રજા સાથે મિત્ર બાવનો સંબંધ દર્શાવવા લાગ્યું છે. તેની આજો, જંગલો, તથા હોશિયાર કારીગરોને લીધે મજેલી સમૃદ્ધિ તથા મદ્રાન પદ્ધતિઓના કબજામાં જતા પહેલાં હતા તેજ પાછા પ્રાપ્ત કરશે. આ માટે દરિયા કિનારો થઈ બંદરને જોડતી રેલ્વેના સાધનની જરૂર પડશે.

જુની કાલ્પનિક કથાઓથી વિખ્યાત પોલેન્ડ દેશ આખાદ થવાનો સંભવ છે. સ્વતંત્ર દેશ બન્યો છે. કેદાવ અગર વોરસોમાંથી એકાદને રાજધાની તરીકે સ્વીકારવાની મંજૂરી મળી છે. વિસ્તુલા નદી દરિયાને મળે છે ત્યાં આગળ આવેલા ડેન્ઝીગ બંદરનો અધિકાર પ્રાપ્ત કર્યો છે. પોલેન્ડ સ્વતંત્ર તથા આખાદ થશે તેમજ સ્થિતિસંધર્ધનું 'સ્થાન બનશે. રશીઅન બળવાખોરની સામે યર્ષ નવું જીવન પ્રાપ્ત કરવા પ્રયાસ કરી રહેલા કેટલાક નાના દેશો પોલેન્ડની હિતરે આવ્યા છે તે પણ અસ્તિત્વમાં આવવા લાગ્યા છે. પાલિટક સમુદ્રને કાંઠે આવેલા આ નાના દેશો રશિયા કે પોલેન્ડની દેખરેખ નીચે રચાનિક સ્વરાજ્ય ભોગવશે કે નાની નિરાળી પ્રજા બનશે તે કહી શકાય નહિ.

યુરોપની દક્ષિણે વિચાર કરીએ તો મોન્ડીનીઝો દ્વાતીમાંથી અસ્ત થતું જાય છે. તેવીજ રીતે સર્વોચ્ચાની દશા યર્ષ છે. મોન્ડીનીઝોના લોકો સર્વોચ્ચાના વતની સાથે જોડાઈ ગયા અને તે લોકો ઓસ્ટ્રિયા તથા હંગરિના સર્વ ભાષા બોલનાર લોક સાથે ભળી જવા લાગ્યા છે, અને નવા રાજ્યનું નામ કે હદ નિશ્ચિત થયાં નથી. કેટલાક તેને જુગો સ્લેવીઆ અગર દક્ષિણ સ્લેવીઆ કહે છે, પરંતુ આશા છે કે જુનું રમુજ નામ ઈલીરીઆ સ્વીકારાશે. તેમાં સર્વોચ્ચા, મોન્ડીનીઝો, બોઝનીઆ, હર્ઝગોવીના તથા ખીજ કેટલાક નાના દેશોનો સમાવેશ થશે. અત્યારે ઈટાલીઅનો તથા ઈલીરીઅનો પ્રદેશો તથા બંદરોની વહેંચણી માટે રજા કરી રહ્યા છે, પરંતુ એ નિર્ણય પ્રજાઓનું સંયુક્તમંડળ કરશે.

આ મંડળને એક ખીજ અગત્યની પાળત એ વિચારવાની છે કે મેસિડોનિઆની જુની પ્રખ્યાત ભૂમિ જેણે ઈજિપ્તથી હિન્દુસ્તાન સુધીના પ્રદેશો જીત્યા હતા તેને ફરી અસ્તિત્વમાં આણવી કે નાશ પામતી સ્થિતિમાં રહેવા દેવી. ગ્રીસ, સર્વોચ્ચા અને બલ્ગેરિઆની વચમાં આવેલી, તથા ભૂમધ્ય સમુદ્ર ઉપર આવેલા કેપેલા બંદરની આલુબાલુની ફગદુપ જમીન તે મેસિડોનીઆનો ભાગ છે. આને ફરી અસ્તિત્વમાં આવવાની જરૂર છે કેમકે એ પ્રદેશ એક કાયમનું ખજાનાનું સ્થાન છે.

આમ યુરોપખંડના દેશોનું પરિવર્તન થવાનો સંભવ છે.

(અનુવાદ.)

શાળાપત્ર ઓરિસ.

૨૪૦ સોયકામ અને ભરત-ગુંથણુ શીખવવાના વર્ગોની જરૂરીઆત

સોયકામ અને ભરત-ગુંથણુ શીખવવાના વર્ગો
સ્થાપન કરવાની જરૂરિઆત.

(લેખક-સૌ. કૃષ્ણાગૌરી હિરાલાલ વિદ્યારામ રાવળ, મુખ્ય શિક્ષક, વિક્ટોરિઆ
બ્રુબિલિ કન્યાશાળા, મુંબ-રામપુર-રેવાકાંઠા.)

(ગીતી.)

ચૂંકલાં જનને જે, સુખોદ આપી સુમાર્ગ બતાલાવે;
ધન તેનાં તન મનને, અન્ય ન તેની બરોબરી આવે;

(હિ. વિ. રાવળ.)

બુના ઈતિહાસો તથા વાર્તા વર્ગેરે ઉપરથી સર્વને સુવિદિત છે કે
ધરાન તથા દિલ્હીના પહેલાંના મોટા બાદશાહો અને ખીજા સુલતાનોની
માનવતી બેગમો અને કુમારિકાઓ પોતાની દુરસદનો વખત ઉત્તમ પ્રકારનાં
શીવણુ વગેરે હુજરકળાનાં કામ કરવામાં નિર્ગમન કરતી હતી, અને આજે
પણ નાના મોટા પગારના અંગ્રેજ આદિ અમલદારોને ત્યાં જોઈશું
તો જણાશે કે તેમની ધર્મપત્નીઓ પાંચ મિનિટ પણ નકામા ન બેસી
રહેતાં શીવણુ અને ભરત-ગુંથણુનાં કામ કરવામાં બાહોનીશ મકર્મા રહે છે.
આ ઉપરથી કહેવાની મતલબ એવી નથી, કે માત્ર મુસલમાન બાનુઓ
અને યુરોપીયન બેનોજ આવાં હુજરકળાનાં કામ કરે છે. મેં ધણીવાર
આપણા દેશી ગૃહસ્થ અને મોટાં કુટુંબોમાં જોઈું છે કે હિન્દુ અને પારસી
ડૉક્ટર કલેક્ટરો, દિવાનો અને તેવાજ હંચી રિયલિતા ગૃહ—મંદિરે સાધન
અને સુખી કુટુંબોની દેવી જેની સન્નારીઓ અને બેનો હમેશાં પોતાની
નવરાસનો વખત ભરત-ગુંથણુ વગેરે કામમાં આનંદથી નિર્ગમન કરે છે.
આ ઉપરથી સારી રીતે સાબીત થાય છે કે જ્યારે પેસેટકે સુખી કુટુંબોની
સ્ત્રીઓ પણ પોતાની નવરાસનો વખત પાડોશી બેનો સાથે નકામી વાતો
કરવામાં ગુમાવતી નથી, તો પછી યુરોપીય વિગ્રહને લીધે હાલની અત્યંત
મેધિવારીના સમયમાં સામાન્ય વર્ગની સ્ત્રીઓએ તો 'એ સર્વના કરતાં હુજર
કળાનાં કામ શીખવા પાછળ વિશેષ ખંત અને ઉત્સાહથી મંથા રહેવાની
જરૂરિઆત છે, જે કુટુંબોની રિયલિટી ગરીબ અથવા મધ્યમ પ્રકારની છે
તેમણે ખાસ કરીને કપડું ધોરીને, ધીગદ્ધ મારતા, તથા સારી રીતે હંચા

પ્રકારનું વેતનતાં અને શોવતાં શીખવા ઉપર વધારે ધ્યાન આપવું એ હાલના સમયે તેમને બહુ લાભકારક છે. જેઓના ઉપર પરમાત્માની કૃપાને લીધે લક્ષ્મી દેવી પ્રસન્ન રહેતાં હોય તેમણે ઉપર જણાવેલું વેતન સાથે સોયકામ શીખવા ઉપરાંત પોતાના ગૃહસંસારને અનુકૂળ થઈ પડે તેવું ઉપયોગી રેશમી અને ઝીક ટીકી વગેરેનું ભરતકામ તથા ઊન અને દોરાનું ઉત્તમ ગુંથણ કામ વગેરે શીખવા હોંશ રાખવી જોઈ એ.

આપણે અર્દિઆ કન્યાશાળાઓમાં આ ઉપયોગી વિષય નામદાર સરકારે બહુ ડહાપણ વાપરીને દાખલ કરેલો હોવાથી બાળાઓને એ વિષયનું કેટલુંએક જ્ઞાન શાળાઓમાં મળે છે એ ખરું છે; તથાપિ સોયકામ અને વેતરકામનું વિશેષ જ્ઞાન તો ઉપરનાં ઘોરણોમાં શીખવવાનું છે, અને તે ઘોરણમાં દાખલ થતાં વિશેષે કરી સામાન્ય અને નિર્ધન (અથવા ગરીબ) સ્થિતિનાં કુટુંબોની સ્ત્રીઓ પોતાનાં નાનાં બાળકોને સાચવવામાં તથા ખીન્ન ગૃહકર્મોમાં મદદ કરવા (છાકરાઓને ન રાખનાં) કન્યાઓને ધણી વાર ઘેર રોકી રાખે છે, તેથી તેમની હાજરી બહુ અનિયમિત થઈ પડે છે. એવી સ્થિતિમાં તેમનો થોડો વખત નોકગી ગયા પછી આપણા ગુજરાતી તથા હિન્દુ લોકોમાં ઘણે ભાગે બાળવ્રત થતાં હોવાથી તથા પ્રિય પુત્રીઓને નાની વયમાં સાસરે મોકલવાની દુઃખદાયક અને અનેક પ્રકારે નુકસાનકારક નાપમંદ રૂઢિચી દોકરીઓને જલદીથી શાળા છોડાવી દે છે, એટલે સોયકામનું જોઈએ તેટલું વિશેષ અને મંત્રીન જ્ઞાન મેળવવા તેઓ ભાગ્યહીન બને છે. આ મુખ્ય કારણોને લીધે દરેક નાનાં મોટાં સ્થાનમાં મ્યુનિસિપાલિટી તથા લોકલબોર્ડ જેવી સંસ્થાઓ અને સંસાર સુધારાની સમાજો તથા મુખર્જી, સુરત, વડોદરા, અને અમદાવાદ જેવાં મોટાં શહેરોના ધીમંત અને ધીમંત-શેડીઆઓ વગેરે તરફથી, સ્ત્રીઓ પોતાના ગૃહ-કાર્યમાંથી નિવૃત્ત થઈ રહે તે વખતે, એટલે દિવસના લગભગ ત્રણથી પાંચ વાગના સુધીના દમેશના એ કલાક સુધી ચત્રાવવા સાથેનાં શીવણકામ તથા ભરત અને ગુંથણ કામ શીખવવા વર્ગો કાઢવા જોઈએ, તથા તેમાં હોશિયાર અને ઉત્સાહી બહેનોને મંત્રીની મદદથી લેસ તથા મેળાં, મંજીરાક વગેરે તૈયાર કરવાનો દુબર પણ શીખવવો જોઈએ.

આ વર્ગો જામના ખૂલ્લેખેતરે-લુલની વસ્તીવાળા કે નવળી દવાવાળા સ્થળે ન કાઢનાં ઉજગી વસ્તીવાળા મહોલ્લામાં સ્વચ્છ હવાનો લાભ મળે

૨૪૨ સોમકામ અને ભરત-ગુણુ શીખવવાના વર્ગોની જરૂરિયાત.

એવી સારી જગાએ રાખવા જોઈએ, અને વિશેષે કરી ટાઈ પ્રતિષ્ઠિત કુટુંબના મકાનમાં આવી સગવડ થઈ શકતી હોય તો ત્યાં શીખવાને માટે આહીને વિશેષ સ્ત્રીઓ આવવા સંભવ રહે છે. આવી રીતે ગોઠવણ કર્યા પછી શીખણ, ભરત અને ગુણુ કામમાં વિરોધ કુશળતા ધરાવનાર અમલદાર અને બીજા શહેરોની કાયેન્ને કે મોટી શાળાઓમાં રહી કામ શીખેલાં અથવા શહેરનાં સારાં કેળવાયેલાં અને પ્રતિષ્ઠિત કુટુંબોના સહવાચથી આ કામમાં કુશળતા મેળવનાર હરકોઈ અનુભવી (અથવા સરકારી પેન્શનર) અને સફળતા બેનને પુરતો પગાર આપી શિક્ષકની જગાએ નીમવાં જોઈએ, અને તેમને કેળવાયેલાં થીમત કુટુંબો તરફની સંપૂર્ણ મદદ-આશ્રય-અને ઉત્તેજન જોઈએ તે વિના આવી સંસ્થાઓ લાંબા વખત સુધી સારી રીતે ચાલી શકશે નહિ. આવા વર્ગોના નિભાવ અને મદદ માટે તેમજ સારી રીતે દેખરેખ રાખવા અને સલાહ આપવા સુચ અને સુદીર્ઘિમાન બાઈઓની તથા સુનીતિમાન, અનભવી અને હિસાબી વિદ્વાન બાઈઓની એક “સ્ત્રીજ્ઞાનવર્ધક કમિટી” નીમવી જોઈએ, અને તેમાં પુરુષો કરતાં સ્ત્રીઓનું તત્વ વધારે જોઈએ.

આવી રીતે શીખણ, ભરત અને ગુણુકામ શીખવવાના વર્ગોમાં અડવાડીઆમાં એકાદ બે વખત ‘પત્રપદ્ધતિ’ એટલે ધરના પત્રો બખવાનું કામ પણ શીખવી શકાય. તેમજ આ વર્ગો શહેરમાં અથવા તેવાજ ટાઈ મોટા તાલુકા કે મંડ્યાનમાં કાઢેલા હોય અને ઉચ્ચવર્ણની તથા સુધ્ધ કુટુંબની તરણ વચની બાળાઓ તથા સભારીઓ તેનો લાભ લઈ શકતી હોય તો ‘સ્ત્રીજ્ઞાનવર્ધક કમિટી’ની ધ્યેયનુસાર અડવાડીઆમાં એકાદ બે વખત દારમોનીઅમ વગેરે વાઘ સાથે ચોક મંગીત પણ શીખવી શકાશે.

રવિવાર કે શનિવારને દિવસે સાંજે આ વર્ગોમાં કામ શીખનારી બેનો ઉપરાત બીજા મોટી વચની વિશેષ સ્ત્રીઓને આમત્રણ કરી ટાઈ વખત સુખોષક “નીતિમાર” વાર્તાઓ કહેવા માથે સ્ત્રી ઉપયોગી વિષયો ઉપર સારા ઉપદેશક પાસે બ્યાખ્યાન અપાવી શકાય, અને સારા બ્યાખ્યાનકારના અભાવે (તેઓ ન મળે તો) ટાઈ કેળવાયેલી બેન કે કન્યા-શાળાની શિક્ષિકા પાસે ‘સુન્દરીસુખોષ’, ‘સ્ત્રીબોધ’, વગેરે ઉપયોગી માસિકા તથા સ્ત્રીઓને ખાસ ઉપયોગી પુસ્તકોમાંથી રસમય પ્રકરણો, તથા અન્ય લેખો વાંચી સંભળાવવા. એ રીતે સ્થળની જરૂરિયાત પ્રમાણે વિષયો શીખવવાનું નહીં કરી તેનું ‘વખતપત્રક’ બનાવવું.

સોયકામ અને ભરત-ગુંથણ શીખવવાના વર્ગોની જરૂરિયાત. ૨૪૬.

રવિવારે અથવા કાર્તિક તહેવારને દિવસે ફોનોગ્રાફ વગેરેની મરમત આપવી, તથા મેલુક લેન્ટર્નની મદદથી પ્રદર્શન સાથે વિરોધ જ્ઞાન આપવું. તથા પૃથ્વી ઉપરનાં પ્રાચીન તથા અર્વાચીન પ્રસિદ્ધ સ્થળો સૂક્ષ્મદર્શક કાચની મદદથી બતાવવાં. તેમજ કાર્તિક પિંચાવિલામી-શ્રીમંત બેનને ત્યાં મંગળ-પ્રસંગ હોય, અથવા તેઓનું મન પ્રસન્ન હોય તે વખતે સર્વેને આમંત્રણ કરી સૂક્ષ્મ-દ્રશ્યહાર અથવા જમણુ આપી મંપ તથા આનંદમાં વધારો કરતાં રહેવું.

નવરાત્રી વગેરેના સારા દિવસોમાં બની શકે તો દ્વારમોનીઆમ સાથે “ગરબા” ગાવાના મેળાવડા કરવા. આવા પ્રસંગે ગાનારી બહેનોને ઉત્તેજન આપવા નાના પ્રકારનાં ઉત્તમ ધાતુપાત્ર, તથા મિઠાઈ મેવા વગેરેનાં પડીકાં વગેરે યોગ્ય લાગે તેવી વસ્તુની લ્હાણી કરવી. અર્થાત્ દરેક રીતે તરુણ બેનોને મરમત સાથે જ્ઞાન આપતાં ઉત્તેજનથી આનંદની વૃદ્ધિ કરવી.

દૈનિક રિવાજ પ્રમાણે કાર્તિક વચમાં આવવાથી કે હિન્દુ મંસારત્રી દુષ્ટ શુદ્ધિને સ્વાધીન થઈ અજ્ઞાન માત્રાપ કે સામાન્ય અકલ્પનાં માત્ર સસરા વગેરેની મરજીને સ્વાધીન થઈ દીકરીઓ સાસરે જવાથી કન્યાશાળાનાં ધોરણો ન શીખતાં ઉતાવળે ગૃહમંસારમાં પડેલી તરુણ બેનોને, તથા ખેડના ત્રાસથી દુષ્પિયારી બનેલી યુવાન વિધવાઓ વગેરેને ઘણી રીતે ઉપયોગી થઈ પડે તેવું વેતરકામ તથા મેલકામ, તથા “મોદાની માવજત” વગેરે સ્ત્રી ઉપયોગી વિષયો શીખવવા, ન્હાનાં મોટાં સર્વે સ્થાનમાં-સદેરામાં અને ગામોમાં-“સોયકામ અને ભરતગુંથણ શીખવવાના વર્ગો” સ્થાપન કરવાની ઘણી જરૂર છે.

જેવી રીતે નામદાર સરકાર પ્રજાવર્ગના હિતમાટે કન્યાશાળાઓ, તથા સ્ત્રીશિક્ષણ શાળાઓ (અથવા ટ્રેનિંગકોલેજ ફોર વીમેન) વગેરે સ્થાપન કરી તેનો સંબંધો ખર્ચ પૂરો પાડે છે, એજ રીતે હવે દરેક જિલ્લા અને એજન્સિઓના તાલુકા તથા મંચરોમાં-પ્રથમ મોટે મોટે સ્થળે “સોયકામ તથા ભરતગુંથણ શીખવવાના વર્ગો” સરકારે સ્થાપન કરવાનો સમય છે નહીં આવી લાગ્યો છે. તેમજ દેશના પરોપકારી શ્રીમંત વર્ગે પોતાની ઉચ્ચ સંખ્યાવતનો હસ્ત દવે ઉપરનું કાર્ય મિદ્ધ કરવા લંબાવવો જોઈએ. સ્ત્રીશિક્ષણ વધારવાની હોશ સખતાર શ્રીમંત બહેનો જેવાં કે માનવન્તા આસ્વરૂપ લેડિ સુલોચના બેન, બેરોનેટ ચીનુશાઈ સી. આર્ષ. ઈ.નાં પત્ની, તથા

શીર્ષત વર્ગની વિશેષ કેળવણીથી, મોટા પ્રવાસો કરી નામના મેળવી પદો-
પકારનાં કામો કરવા તરફ ઉત્સાહ રાખનાર ફરેક માનવન્ત બેન આ
તરફ લક્ષ આપવાની તરફી લેવા કૃપા કરશે તો તેથી આપણી સંકેળવ-
ણીને તથા ગૃહમંસારને લાભ થયા વિના રહેશે નહિ.

ઉપર પ્રમાણે નામદાર સરકાર તરફથી, તથા દેશના 'કેળવણીમંડળ,'
મુખર્ધી ગુજરાતી હિન્દુ સંમંડળ, ભગિનીસમાજ વગેરે જનહિતકારી
પરોપકારી મંસ્થાઓ તરફથી આ કાર્યની ઘટતે સ્થળે સ્થાપનાઓ કરવા
યોગ્ય સદાય અને ઉત્તેજન આપવામાં આવશે તો તેઓ આ દેશની અનેક
તરુણ બેનો તરફની શુભાશિષો મેળવી શકશે.

ઉમેદ રાખવામાં આવે છે કે આપણા પ્રાન્તની કન્યાઓ અને સ્ત્રી
વર્ગમાં કેળવણી અને દુનરક્ષણ સાથે મંસાર મુખના ગ્રાનરૂપી સૂર્યનો પ્ર-
કાશ વધતાં ઘણે ભાગે હાલનાં કલેશમય કુટુંબોમાં સંપત્તિ વૃદ્ધિ થતાં વિદ્યા
અને દુનરક્ષણના પ્રતાપથી પોતાનાં રહેવાનાં સ્થાનને તેઓ, એક 'સ્વર્ગીય
સદન' બનાવી પોતાના કલનને મુખી તથા આનંદમય કરી શકશે. જન-
નિયંત્રા પરમ કૃપાળુ પરમાત્મા તેવો શુભ સમય સર્વ સ્થાન ઉપર જિજ્ઞાસુ
બેનોને સત્વર બતાવે. મચલુ

કેળવણીખાતાની જાહેર ખબર.

મ. એ. ઈ. સાહેબના તા. ૨૯-૭-૧૯ ના હુકમ નં. ૬૫૭૬ ઉપરથી.

મે. ડિરેક્ટર સાહેબે તા. ૨૩-૭-૧૯ ના હુકમ નં. ૫૩૫૦ થી

મેમ્બર્સ કરસનદાસ એન્ડ સન્સ-સુરત. વાળાની ભૂગોળવિદ્યા ભાગ
૨ ની છઠી આવૃત્તિ મંજૂર કરી છે.

મ. એ. ઈ. સાહેબના ૩૧-૭-૧૯ ના હુકમ નં. ૬૨૮૯ ઉપરથી.

મેમ્બર્સ કરસનદાસ એન્ડ સન્સ-સુરત. વાળાની ભૂગોળવિદ્યાનાં મૂળતાલે
ભાગ ૧ ની સાતમી આવૃત્તિ, મ. ડિરેક્ટર સાહેબે તા. ૨૬ મી જુલાઈ ૧૯૧૯
ના હુકમ નં. ૫૫૯૩ થી મંજૂર કરી છે.

શુદ્ધિપત્ર.

પુસ્તક	પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
પ૮ મું.	૧૩૧	૨	ઉપરની	ઉપરથી
"	"	૬	નં. ૧૬૦૦	૧૬૦૦
"	૧૨૨	૪	નં. ૧૩૯	નં. ૧૨૯
"	૧૩૩	વીગત ૧૧મી	કિંમત ૮-૧-૬	૮-૮-૬ જોઈએ.
"	૧૨૪	૩ બું ખાતું } વીગત ૧૪ મી }	ઉદ્ધુ નિશાળોમાં ટેકસ્ટબુક તરીકે	ઉદ્ધુ નિશાળોમાં ધનામ તરીકે
"	"	વીગત ૧૫ મી } ખાતું ખીલુ }	શેખ આદીમ	શેખ ખાદીમ.
"	૧૩૫	વીગત ૫ મી } ખાતું ત્રીલુ }	માધ્યમિક નિશાળો માટે	માધ્યમિક ઉચ્ચ ધોરણો શીખવનારી નિશાળો માટે
"	૧૬૦	કરાવ ૧ લો		તા. ૨૯-૪-૧૯૫૧
"	૧૬૫	૨૩	૯૧૯	પુસ્તક નં. ૧૮૫૩થી ૧૯૧૯
પુસ્તક	પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
પ૮	૪૧	૨૬	માનસિક	માનસિક
"	"	૩૨	વડોદરા	વડોદરા
પ૮	૨૧૭	૧૪	૧૮મી માર્ચ	૧૪મી માર્ચ.
"	૨૨૧	આસન ૩ તથા ૪		નં ૬ તથા ૭ સામે એજનનાં ચિહ્ન છે તે ન ગણવાં.
"	૨૨૨	ખાતું ૪		'નિશાળોમાં' પછી 'પુસ્તકાલયો ઉમેરો.'
"	૨૨૩	"	નિશાળો	નિશાળોમાં.
"	૨૨૪	"	ગ્રામિક	ઉદ્ધુ.

સૂચના.

લોકલબોર્ડ તથા ગ્યુનિસિપાલિટીના જે રિફરેન્સ ધનામ વગેરેની
વાદી યાજનાપત્રમાં હાપવા મોકલે તે ઉપરી અધિકારી મારફત મોકલશે
તેજ હાપવામાં આવશે.

તંત્રી.

ઈતિહાસપત્રક.

-જોડા જિલ્લો:-

ખડોલે—શા છોટાલાલ ગોરધનદાસ, રૂ. ૫૦) રૂઢા નમાડી, પટેલ શીવાભાઈ
હિંચાભાઈ રૂ. ૫૦) રૂઢા નમાડી તથા રૂ. ૧૫) ચોપડીઓ વહેંચી રામજી મેજી
રૂ. ૫૦) રૂઢા નમાડી,

આંકલાવ—ગાધી નરોત્તમદાસ હોમોદરદાસ રૂ. ૧૫) પરબ બેસાડી, પટેલ
જીવાભાઈ અનંતભાઈ રૂ. ૧૦) મિઠાઈ વહેંચી.

ગોરજી—પટેલ વાપજીભાઈ સામળભાઈ રૂ. ૧૧-૪-૦ મિઠાઈ વહેંચી પટેલ નાયાભાઈ
જંગદાસ રૂ. ૧૦) ફૂંડમા આખ્યા. આંકલાવ—ગોસાઈ મોતીનર મયાગર રૂ. ૧૩)
પટેલ જીવાભાઈ પુન્નભાઈ રૂ. ૩) પટેલ કાશીભાઈ બાપુજી રૂ. ૫) પટેલ શંકર-
ભાઈ દેસાઈભાઈ રૂ. ૨) એ બધાએ મળી ગરીબ વિદ્યાર્થીઓને મદદ કરી નાખાડ—
રણા મોતીભાઈ રણછોડભાઈ રૂ. ૧૫) કન્યાશાળામાં ઈનામ વહેંચ્યું લીંબાસી—
શા શા હાફાઈ પ્રત્યેકત્તમદાસ દેસાઈ રૂ. ૧૦) મિઠાઈ મહમદપુરા—પટેલ
દાસભાઈ તળશીભાઈ રૂ. ૨૧) ઈનામ વહેંચ્યું પટેલ વાપજીભાઈ તળશીભાઈ રૂ. ૫)
રૂઢા ફૂંડમા પટેલ હરમાન પુન્નભાઈ પટેલ ભુલા ધીરોરભાઈ દરેક રૂઢા નમાડી.
ગોરજી—કાકર મંરજદાસ રણછોડદાસ રૂ. ૪-૬-૦ ઈનામ કન્યાશાળામાં વહેંચ્યું.
ગાદરપુર—શાહ મનસુખરામ ગણેશજી રૂ. ૭) રૂઢા નમાડી આસરમા—છોટા-
લાલ હમેદયદ, મણિલાલ હમેદયદ પરોત્તમ પીતાબર, સોમાભાઈ મળીદાસ,
કુલાભાઈ કાળીદાસ એ બધાએ મળી રૂ. ૧૫) રૂઢા નમાડી. પીપળાવ—ગામ-
ના સદગૃહસ્થો રૂ. ૨-૮-૦ ઈનામ ઈસાણાવ—ગામ લોક રૂ. ૭) ઈનામ. લવાલ
તા. માતર—શિવાભાઈ રૂ. ૧) મિઠાઈ લગ્નભાઈ રૂ. ૨૧) ચોટણીઓ નં. ૧૨
વહેંચી જોડા ગયું ઉર્દુ રૂઢા—મજી પીર સાહેબ મીઆ ખેરદીન રૂ. ૮) ધા-
ર્મિક પ્રસ્તુતોના ઈનામ ઈસ્માઈલ મહેમુદજી રૂ. ૨) મિઠાઈ.

-ભરથ જિલ્લો:-

નંધુસર—શેઠ ગોરધનદાસ અમયાભાઈ પરબમા વાસજી ધર્માદા કબીર
મુલેવ—પટેલ કાળા લીખા રૂ. ૩) ઈનામ ગામલોક રૂ. ૧૩) ઈનામ રૂઢાના
મેગ્નસે રૂ. ૬) ઈનામ અંકલેશ્વર—વાણાભાઈ દેવજી રૂ. ૧૭) શરિયાળ આમોદ—
વેણીભાઈ ગલાબજી રૂ. ૫૦૦) તાલુકાની બધી રૂઢા નમાડી દેહજ તા. વાધરા—
ગામ લોક રૂ. ૧૦૦) સંચો શીવવાનો રહાડ તા. વાગરા—નરસિંહભાઈ લાલ-
દાસ રૂ. ૧૦૦) વ્યાજમાધી ઈનામ વહેંચવા નંધુસર ગુનિસિંહાસિદિપુરસા
તા. આમોદ—કાઠીઆ નરેર પરબદાસ રૂ. ૪) મિઠાઈ

-સુરત જિલ્લો:-

બેરગામ—શેઠ મોરબજી અરદેશર રૂ. ૭) ઈનામ વહેંચ્યું. ટોપરલી—
ગામલોક રૂ. ૬-૧૦-૬ મિઠાઈ તથા ઈનામ વહેંચ્યા લાખણપુર—ગામલોક રૂ.

૨૮) ઈનામ. સાઠા—કોળી હિતવર્ધક મંડળ ૨૬-૧૦-૬ ઈનામ. ખરસાડ—ખાઈ
લકમીકુંવર ખંડુસાઈ એદ્રેજ વેરમાકરની વિધવા ૨૩-૧૨-૦ રેડાલેરચીપ આપી
મઢી તા. ખારેડોલી—શિવાસાઈ જીવાસાઈ રૂ. ૩૦) નિશાળ જમાડી. મઢી જી-
નિંજ ફેક્ટરી તરફથી રૂ. ૫) ગરીબોને પોતકી નં. ૮. સા. શુભાખચંદ કાનજી તર-
ફથી રૂ. ૫) પતાસાં તથા પેન. દેસાઈ જબ્બનન પ્રાણસીકર રૂ. ૩૩ દરેકને દેશી
હિસાબ નં. ૪૦. ચંદ્રમલ ચત્તરજી ૩. ૧૧ પતાસાં. મામ તરફથી રૂ. ૫) છોટના
કડકા. મજીગામ તા. ચીખલી—રોઠ મંગરામ વરજાસ સરતીઆ રૂ. ૫૧) ખાલા,
કાપડ મિઠાઈ વગેરે. રા. મણીલાલ યાલાસાઈ ભગીરદાર બી. એ. રૂ. ૧૦) ટાપીઓ-
રૂ. ૫) મિઠાઈ. લાખણપુર તા. ખારેડોલી—આમલોકો રૂ. ૧૫) પુસ્તકો રૂ. ૧૩ છોટ.
સુરત મ્યુ. સ્કુલ નં ૧ રોઠ હનલાલ રણજોટ રૂ. ૪-૦-૦ ઈનામ ખાતે રોઠકા.
નં. ૨ મિ. પીરોજસાહ ફરામજી પાવરી રૂ. ૪-૮-૦ ઈનામ ખાતે રોઠકા નં. ૬ રા.
ગણેચદાસજી રૂ. ૫) મિઠાઈ નં. ૭ રોઠ પ્રાણજીવનદાસ કુંભારામ રૂ. ૮) મિઠાઈ.
નં ૯ રોઠ જોડુભાઈ કાકોરદાસ ચક્રવાળા સુમારે રૂ. ૬ મિઠાઈ નં. ૧૧ રોઠ કેશવલાલ
એંગાદાસ રજકપુરવાળા રૂ. ૫) મિઠાઈ નં ૧૪ મારે દુસ્તુલમ આલમ મઢીફીન રૂ.
૫) વર્ધરીતિની ચોપડીઓ. નં ૧૬ નવાળ સોદેળ મીરમસુદ આલમખાન (સુમારે)
રૂ. ૮) મિઠાઈ. નં. ૧૭ રોઠ દામોદરદાસ ગુનીલાલ દલાલ રૂ. ૧૦) મિઠાઈ. નં.
૨૨ રોઠ માણેલાલ સુનીલાલ મથુરાવાળા રૂ. ૬) મિઠાઈ. નં. ૨૪ રોઠ હરમાલજી
મરઠીવાળા રૂ. ૪) મિઠાઈ રોઠ મોગલ સાહેબ મદમદઅલી રૂ. ૩) મિઠાઈ.
નં. ૨૬ સા. કમળાચૈરી ગણપતરામ રૂ. ૫) રવ. વકીલ વીરેશ્વરાનન્દ ઇન્દિરાનન્દ
રૂ. ૫) મિઠાઈ. સરદાર જનાર્દન વીરસદ્ર પાઠકજી રૂ. ૫) મિઠાઈ. નં ૨૮ રોઠ
લીલાભાઈ નાગરશંકા રૂ. ૬) મિઠાઈ. નં. ૩૦ રોઠ નાગરજી વસનજી રૂ. ૪-૪-૦
નં. ૩૧ રોઠ લાલચંદ કુંભરચંદ રૂ. ૫) મિઠાઈ.

પાલનપુર—તાલુકદાર રૂ. ૪) પુસ્તકો. વારાહી—સાહેબ રૂ. ૧) મિઠાઈ
મઢીકાંઠા—

કંટોસણ—માસ્તર શિવલાલ શંકરલાલ રૂ. ૨૦ રૂફ જમાડી. રાજપીપળા
ખલાદરપુર—દેસાઈ જીવાજી નરસિંહભાઈ રૂ. ૨૦) છોટના કડકા. મંડાળા—પરચોત્તમ
મોરારજી રૂ. ૮૦) રૂફ જમાડી તથા પિત્તળના રાગી ખાલા આપ્યા. ખલાદરપુર—
દેસાઈ શંકરભાઈ વિક્રમભાઈ રૂ. ૧૫) કન્હાઓને પિત્તળના ખાલા આપ્યા. મોટા કંટાળા—
રા. ત્રિભોવનભાઈ રૂ. ૨૧) પિત્તળના ખાલા નં ૮૫) તા. સિનોર—રા. ત્રિભોવનભાઈ
ચંકરભાઈ રૂ. ૬૫) સાડી નં ૨) ૩ ૨૧ પિત્તળના ખાલા વરસોડા તા. સાદરા-
બટ નારાયણરાય, અમૃતરાય રૂ. ૧૦) સાગર બેઝી તથા રૂ. ૩૦) પોતકાનું
લુગડું. પાણેકા—દેસાઈ બલ્લુભાઈ શંકરભાઈ રૂ. ૩૦) રૂફ જમાડી. લાહરજી—
પટેલ દેવજીભાઈ કુબેરભાઈ રૂ. ૬૦) પિત્તળના ખાલા રામનીની જોડ ૮૮.) રૂ.
૧૫) ત્રણ સાડીઓ. રૂ. ૨) મિઠાઈ.

જાહેરખખરો.

ખાળ આંક પોથી રૂ. ૦-૨-૦ કાઢિ. એજન્સિમાં ટેકરટ, ઈં ૯૫૦; અને પાલણપુર રાજ્યમાં ઈં ૯૫૦ માટે મંજૂર થઈ છે, સરકાર અને અન્ય સ્થળે મંજૂરી માટે મોકલેલ છે, એ ખાળવર્ગમાં શરના શિક્ષણ માટે શિક્ષક શિક્ષક અને વાલીઓને ખાસ ઉપયોગી, ગમત માથે જ્ઞાન મળે, અવસો-કનદારા બુદ્ધિ ફળવે, તેથી સરળ સપ્રાયોગિક અને આનુભવિક સંકળનાથી નમુનેદાર આલેખાયું છે. ફળવણીના હિમાયતી વાનપ્રરથ વિદ્વાન અધ્યાપકો રા. બ. રૂ. પી. ત્રિવેદી, રા. બ. જ. ઐ. શાસ્ત્રી, રા. બ. હ. દા. કાંટાવાળા વગેરેના ઉત્તમ અભિપ્રાયો મળ્યા છે. કર્તા ખા. રૂ. શાહ. અને ભા. પુ. શાહ. ખાળગીત સંગ્રહ કિ. રૂ. ૦-૩-૦ એન્ડ; રાધનપુર, જેડળ, ધડર, રાજકોટ, મહીકાંઠા વગેરેમાં ઈં ૯૫૦ માટે મંજૂર. મુખ્ય વધારા સુધારા સાથે ખમણા કદની નવીન આવૃત્તિ તૈયાર થાય છે.

પાલણપુર એજન્સિની સાં જૂઓળ રૂ. ૦-૪-૬, પાલણપુર સંસ્થાનની સાં જૂઓળ રૂ. ૦-૨-૬ અને રાધનપુર સંસ્થાનની સાં. જૂઓળ રૂ. ૦-૧-૬ એ. કાઢિ. એજન્સિ પાલણપુર અને રાધનપુર રેટોમાં ઈં ૯૫૦ માટે મંજૂર અને પાલ. એજન્સિમાં મંજૂરી માટે લખાણ ચાલુ છે. મહિલાંકા અને ઈંદરની જૂઓળા મંજૂર છે, તે અને તેના રંગીન નાના નકશા તૈયાર થાય છે પુરતો અમદાવાદમાં જવણલાલ અમરશી મહેતા અને સુખલાલ નાથાલાલ શાહને ત્યાંથી મળશે.

(કર્તા) ભાઈચંદ મુંબદારા શાહ.

હેડમાસ્ટર, તાલુકા સ્કૂલ કાંદરા (મહીકાંઠા.)

૧. સરલ દેશીનામાની પદ્ધતિ-ટેકરટ છુક, આ. રહમી ૦-૪-૬ સરલ શુજરાતી ખાળ વ્યાકરણ-લાઈન છુક, ધણે ઠેકાણે ટેકરટ, આ. રહમી ૦-૪-૬. ૩. સરલ વ્યુત્પત્તિ જ્ઞાનપ્રકાશ (૫-૬-૭ મી યોપ-ડીના પાઠવાર સખ્દોના કોપ સહિત) લા. પ્રા. છુક, આ. ભીજ ૦-૬-૦, રૂ. રૂ. પ્રા. ૫. ના ઉમેદવારોને ખાસ ઉપયોગી; ૪. નવું સરલ સુખ-ગણિત (ખાળવર્ગથી ધો. ૫ સુધી એકજ છુકમાં) ધણે ઠેકાણે ટેકરટ, આ. હ મી ૦-૨-૩; ૫. શુજાત પ્રાંતની ભૂગોળવિદ્યા-આ. ૮ મી, ૦-૧-૩ કમિશન સારું મળશે. મુખ્ય એજન્ડ-અમદાવાદ એસ. બી. શાહની રૂપની, રાજકોટ બહેચંભાઈ મેથળ, ભાવનગર અબદલહુસેન આદમજી, ધોરાજી એલ.ટી. વાઢેર, જામનગર હેમરાજ બાદવજી, લુનાગઢ ઇંદાવન દાગોદર, સુખજ એન. એમ. ત્રિપાઠી, કુચ-માડવી લાલજી ચંકરલાલ, ઈંયાહિ. પ્રેમચંદ કંરમચંદ શાહ, માણ રૂ. એ. ઈ. જેડળ રેટ, સુ. કપડવંજ.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

પુસ્તક પદ્મ.

ઓક્ટોબર સને ૧૯૨૯.

અંક ૧૦મો.

સુખપાઠ.

જ્યાં કે પદ્મના જે સુંદર ફરસ મોંઘે કરાવવા હોય તે સંબંધે નીચેની પદ્ધતિ લક્ષમાં રાખવા જેવી છે.

પ્રથમ જેણે તે ફરસો સારો અભ્યાસ કર્યો હોય તેણે વર્ગ સમક્ષ મોટેથી તે ફરસો વાંચવો. તેને દરેક શબ્દ કે શબ્દસમુદાયના અર્થનું ગૌરવ પુરેપુરું માલીત હોવું જોઈએ. પછી વિદ્યાર્થીઓએ શિક્ષકના ઉચ્ચાર સુજન, અને ત્યાં સુધી લગભગ તેવાજ ઉચ્ચારથી, તે જોલી જવો. પછી કકડે કકડે નોટણકમાં ઉતારવો. દરેક વિભાગનું પ્રથમ વિનંદ્ય કરાવવું, તે પછી પૃથક્કરણ. આ ક્રિયા મોંઘે અગર લખીને કરાવવી. શબ્દો ઉત્પન્ન કરનારા, અગર અધગ શબ્દોનું પદ્મઉદ્ધ કરાવવું આમ પ્રથમ પછી માત્રમ પછી કે ફરસો એટલે નિપૂર્ણ રીતે જાણકના મન ઉપર દબી ગયો છે કે મોંઘે કનવતાં જલુ જૂજ સમય હવે લાગશે. આમ પહેલ કરેલા ફરસનું શિક્ષક જે લાભ આપે છે તે નિશ્ચય અને કાયમનો હોય છે, ન્યારે સમજના વિના ગોખેલા સંગ્રહો નિષ્ફળ નીપડે છે. ઉપરની રીતથી જાણકને લાંબાનું ગૌરવ, ક્રયા લાલિત્ય કેવું છે તેનો ખ્યાલ આવશે, અને સુદ્ધિની શક્તિનો વિકાસ થશે. ગોખણપટ્ટીની દુષ્ટ રીત તરૂં વિદ્યાર્થીઓ એવા ફરસો સમજીને મોંઘે કરશે તેવી તેમની સ્મરણશક્તિ શાસ્ત્રીય રીતે કેળવાશે.

મૂલના—આવતો અંક છુટા પ્રમિદ્ધ નહિ થાય. નવેન્નર,
 ઝિમ્મરનો ભેગો અંક પ્રમિદ્ધ નીયું.
 ચાલુ-વર્ગ પુરું થતા આગુ છે, તેથી જે માલકાએ
 લવાજમ ન મોકલ્યું હોય તેમણે તપાસી મોકલી આપવું.
 તંત્રી.

સાહિત્ય—પાણીની ડાહ, પ્રવાયો, જુદા જુદા આશરતી બેડેલી નળીઓ, એક જાળુએ ફેરફારનાથી સર્વ જાળુએ પ્રસરે છે

તે દર્શાવનાર પંચ, સપાટીદરોક યત્ર વગેરે પ્રારંભ.

(અ) પદાર્થ પેટલી બતના જે, તથા તેમના મુખ્ય સ્વભાવ કયા છે તે અંખે પ્રશ્નો પૂછવા.

(ક) એક ગોળીના 'પ્રવાહી'ના ફેટલાક ખામ ધર્મ બાકે આપણે શીખવાના છે એમ કહી વિષયપર આવડું.

ગરિજામ, અને શિક્ષણ-દોહી.

પાણીમાં, સાંસામાં સાંસાનો, અને હોઠામાં હોઠાનો

આકાર પાણી ધારણ કરે છે. જેવા વાસણમાં ભરીએ તેનો

આકાર થાય. એને ચોતાને ઘર્ષ આકાર નથી.

અગે તેમ નમાવીએ છતાં પાણી સરખી સપાટીએજ રહેશે,

'સરખી સપાટી' નો અર્થ બરાબર સમજાવવો; એનો અર્થ

તે નળીના અંધધમાં સરખી ઉંચાઈએ નહિ, એમ દર્શાવી એ

અર્થ દર્શાવવો. તેટલી ઉંચાઈએ પેટલી ડાહમાં પાણી હશે, તેટલીજ

ઉંચાઈએ બીજી ડાહમાં પાણી ચડશે, એ ઉપરથી એકરમાં

ઉંચાઈએ બીજી ડાહમાં પાણી ચડશે, એ ઉપરથી એકરમાં

મુદા પ્રયોગ.

પ્રથમ પાનામાં પાણી, પછી તેજ

પાણી સીસામાં, અને વળી તેજ

પાણી હોઠામાં ભરો.

જુદા જુદા ઘાટની બેડેલી

નળીઓમાં પાણી રેડો, અને આમ

તેમ નમાવી, સીધી રાખી અવ-

લોકન કરાવો.

ઉંચે એક ડાહ રાખી, તેને તળીએ

કરો; એક ડોઘમાં પાણી ભરો.

(મ) પુવારો.

ઉપરનો પ્રયોગ દાગ આવશે. સહજ દેશર કરી ટોટી ચઢાવી પુવારો ઉડાવો. મોટા પ્રાણવાળી, અતેવળી નાના પ્રાણવાળી ટોટી ચઢાવી પુવારો ઉડાવો.

(અ) નમુનો બતાવો.

(ક) અમુક પદાર્થો એકજ સ પાટીએ છે કે નહિ તે શોધી બતાવો.

(ક) સપાટીદર્શક યંત્ર.

પ્રવાહી પર એક બાણુએ કીધેલું દવાણુ બધી બાણુએ પ્રસરે છે. એ દવાણુ સપાટીના દોઢજળના પ્રમાણમાં થાય છે

આણેલા સાક્ષિયમાં પાણી ભરી પ્રયોગ કરો.

દડામાં એક કરતા બીજું મણુ બમણું મોડું પાડો, અને પછી પાણી ભરી દલાવો.

તેમજ સુખદના તાંત્રસા, વિહાંગ છે તે સમજાવો. છતાં શેરેના દટનાક જળમ્બા પાણીના બૂમ કેમ પડતી હોય તે પણ દર્શાવી શકાય.

પાણી ઉઘાડો છે. કેટલું ઉડે છે તે પૂછો. ટોટીનું મોડું સડકું કે પડેણું હોય તેના પર પણ એનો આધાર છે, તથા પાણીના જથ્થાના દળાણ પર પણ આધાર છે તે સમજાવવું.

(અ) જનાવનાની રીત કહો કેમાં ચું ભરવામાં આવે છે, અને પાણી કેમ લારમાં નહિ આવતું હોય તે દર્શાવો. પાણી ભરીએ તો ચાલે કે નહિ?

મધ્યમાં અડિા સા માટ પાડ્યો છે એ પણ દર્શાવો. જે બાણુ ઉડતી હોય છે તે તરફ પર્યોટો રહે છે. રહેવો એટલું જ મળ્યા. તેમ કહે તે માટે શું કંઈ તે દર્શાવો. રહેના પાટાનું વિદાદરજ. મગધી મપાનીએ ન રહે તો તેથી ચું નુકમાન થાય તે દર્શાવો. રમેષ પર વચ્ચે વચ્ચે પ્રાદાણા પાવડાવાળા સાથેસો સમ કસ્ટા હોય છે તે તરફ જ્યાન ખેંચો. એ એજ કામ કરે છે.

(અ) પાણી બધી બાણુએ ઉડે છે (ક) મારો સરખે અંતરે સમ છે; એ તરફ જ્યાન ખેંચો.

(અ) બમણું પાણી નીકળે છે તે દર્શાવો.

(ક) આ ઉપરથી 'આમાહ જળમ્બાશન પંત' ઉપર જ્ઞાવો.

વિજ્ઞાનના પાઠો સંબંધી સૂચના.

(લેખક રા. રા. પુરશોત્તમ જી. પંડ્યા)

અનુમંધાન-ભુઓ પુસ્તક ૫૭ મું પૃષ્ઠ ૧૪૪ થી.

પાઠ ૮૯ મે. હવામાંની લિનારા.

આ પાઠમાં નીચેના મુદ્દાઓ લઈ શકાય—

- ૧ ઋતુપરત્વે બાષ્પલવન ઓછુંવતુ થાય છે.
- ૨ વાતાવરણમાં ભેજ છે.
- ૩ ઋતુપરત્વે હવામાં ભેજનું પ્રમાણ વધે જતે છે.
- ૪ ભેજનું પ્રમાણ જાણવાનાં જુદાં જુદાં સાધનો છે.

પહેલાં મુદ્દામાં તાપથી પોણી મધ્યસ્થ, ઓઠામાં ઓઠાં હિમ્ણતામાને પણ બાષ્પલવનની ક્રિયા થાય છે, અને યંત્રેથી વરાળનું શું થાય છે તે ખૂબી વિષયમાંથી જિજ્ઞાસા સતેજ કરી બીજા મુદ્દા ઉપર આવવું. તેમજ જીવોનાં લૂપમાં ઉનાળામાં જસદી સૂકાઈ જાય છે, શિયાળામાં વધારે વખત લે છે, અને લર ચોગાસામાં કેમે કર્વી સૂકાઈ નથી તે જાણીતી બાબત કારણ સાથે સમજાવવી.

હવામાં ભેજ છે તે સાબીત કરવા મીડુ, ખાંડ, નવસાર, ફટકડી, સંચળ વગેરે પદાર્થો કઈ ઋતુમાં વધારે હેલજે છે, આરે થોડા હેલજે છે, અને કઈ ઋતુમાં નથી હેલજતાં તે પર લક્ષ દોરવું. ઉપલા દ્વારો ન્યારે નથી હેલજતા તે વખતે પણ કળીચુનો, કાર્લિક સોડા, કાર્લિક પોટાશ, મધકેનો નેનુન, રાતી ફોરફોસ્ફોરસ, ફોસ્ફોરસ ક્લોરાઈડ વગેરે પદાર્થો હવા-માંથી ભેજ ચૂસી લેજે, તે કરી જતાવવું. કાર્લિક સોડા અને પોટાશ વાપરતી ખાસ ગંભીર રાખવી કે તે સંદોષની વામણીને લાગે નહિ, કારણ કે તે બન્નેમાં તેમજ થોડે અંશે કળીચુનામાં અને મધકેના તેજાબમાં પણ ફાલકે ચુલ છે. કાર્લિક સોડા અને પોટાશ લાગવાથી આમડી બળી જાય છે. કળીચુનાથી બેધ ફાલ પડે છે, અને મધકેના તેજાબનાં સહેજ સ્પર્શથી મુનશાઉ કપડાં બળી જાય છે એટલે ખવાઈ જાય છે. ભેજશોષક પદાર્થો જુદી જુદી ઋતુઓમાં ઓછાવતા હેલજે છે એ જાણીતી બાબત ઉપરથી બીજા મુદ્દા ઉપર આવવું.

શિયાળામાં ભેજ થોડો છે, તેથી દોળાએલું પાણી જસદી સૂકાઈ-

નથી, બીનાં હુંગડાં જલદી સુકાર્તા નથી, કાગળ, ચામડાં, ઘરીરની ચામડી વગેરે બરછટ બને છે, અને કેટલાક લોકોના હાથ, પગ, હોઠ- વગેરે ફાટે છે, પરમેવો ઓછો થાય છે, વગેરે બાણીતી બાબતો પર લક્ષ દોરવું; અને ભેજનો ઉપયોગ બતાવવો. વનસ્પતિનાં પાંદડાં સુકાય છે, તે પણ બતાવવું. હિનાળામાં ભેજ વધારે હોય છે, પરમેવો વધારે થાય છે, પાણી જલદી સુકાર્તી જાય છે. શિયાળામાં જે જે વસ્તુઓ ભેજને અભાવે બરછટ બનતી હતી તે હિનાળામાં ઝુવાળી રહે છે.

શિયાળા કરતાં હિનાળામાં જે કે હવામાં ભેજ વધારે છે તેમ છતાં કપડાં જલદી સુકાર્તી જાય છે. તે વખતે હવાનું ઉષ્ણતામાન શિયાળા કરતાં ધન્ય વધારે છે. તે સમજવી સઘી અને લીની હવા દોને કહેવી તે સમજવું. હવામાં ભેજ કેટલો રહેવો જોઈએ તે સંબંધી પાઠમાં આપેલી હરીક્ત પંચથી છેવટે હવામાં ભેજ વધારે છે કે ઓછો તે શી રીતે બાણી-શકાય, તે પૃષ્ઠી છેલ્લા મુદ્દા ઉપર આવ્યું.

હવામાં ભેજ કેટલો છે, તે જાણવા સારૂ પાઠમાં આપેલા યંત્રનું ચિત્ર જરાબર જોવાથી સમજી શકાય તેમ છે. આથી યંત્રો ધર્યાખરાં સરકારી જ્ઞાપનાઓમાં બીતે ટાંગેલાં હોય છે, તે સ્વડે બતાવી શકાશે, અગર તેના ચિત્રથી પથ્થુ કામ સારી લેવું. આ યંત્રમાં બે ઉષ્ણતામાપક યંત્રો છે, તેઓમાના પાદાના અંદની બાદબાકી કરવી. તે બાદબાકીની રકમ જેમ ગોટી તેમ હવામાં ભેજ ઓછો સમજવો, અને તે રકમ જેમ નાની તેમ ભેજ વધારે જાણવો. જોકે હવામાં સંપૂર્ણ ભેજ તો ભાજેજ હોય છે, પણ ત્યારે બંને ઉષ્ણતામાપક યંત્રોમાં પારો સરખી ઉત્પાદિત હોય, ત્યારે જેના અંશની બાદબાકી થયે થાય તે વખતે હવામાં ભેજનો જથ્થો લગભગ નેનૂર્ણ જાણવો. આવો વંખન બે ચાર દિવસ ઝરમર ઝરમર વરસાદ વરસ્યા કરે છે, ત્યારે ચારે છે; અને તેને પ્રમંજો વધારે મારો વરસાદ થવાની વાત પણ રહે છે.

આથી યંત્રો તો હાલમાં જોવામાં આવ્યાં, પણ દેશી દેશી હવામાં ભિનાશ કેટલી છે તે અડતે જાણવા સારૂ ગાંધીની દ્વારો રાખવાની માટલીઓ તપાસીને પણ જાણી શકતા. ત્યારે માટલીનાં ઠીકરાં વધારે પલ્લ-મેલાં જણાય ત્યારે ભેજનો જથ્થો વધારે, અને વરસાદ પાસે આવતો જાણવો. જેમ ઠીકરાં ઠીકરાં તેમ ભેજ ઓછો, એટલે વરસાદની વાર સમજવી.

વીરમગામ અને પીળાં ઘણાં ગામોમાં એ ત્રણ દારી માટલીઓ પાણીથી ભરી દાંડીને જે જગાપર દેખાઈ પ્રગટવાની હોય તે જગાની નીચે કમરપુર ઉડી સવારથી દાંડી મૂકે છે. બીજે વર્ષે પાછા સવારે તે ખોદી જુની માટલીઓ કાઢી લઈ નવી દારે છે. કાઢેલી માટલીઓમાં ફેટલું પાણી છે, તે ઉપરથી ત્યારપછીનું ચોમાસુ ફેલું નીચડશે તેનો અડક સૂટો જાય છે. માટલીઓમાં જેમ પાણી વધારે રહ્યું હોય, તેમ વરમાદની નવી વધારે સમજે છે,

ઉપરથી પરીક્ષા કરનાં માત્ર ચૈત્ર માસમાં માટીની, લાલ ગંગી, ઝાંઝાં મોંની સરખા વજનની છ મારી કુલડીઓ લઈ મીઠું, યુગેખાર, નવસર, સાકર, કળીયુનો, મોણની છાન, એ દરેક સરખે વજનને લઈ તે દરેક એક એક કુલડીમાં નાખી, ઉપર તે નામની નાની ચિટ્ટી ચોટાડી છુલ્લી ન્યેચ ફેરી. તે દરેક કુલડીનું પદાર્થ માથે વજન પ્રથમથી કરીને નોંધી લેવું. ૫૩૧થી ૫૬૨ પદર દિવસને અંતરે તે કુલડીઓને જોખતાં જતો. આમ કરવાથી કયો પદાર્થ વધારે બેજ-ચૂમે છે, અને કયો ઓછો ચૂમે છે તે જણાયે. તેમજ જેમ જેમ બેજનો જથ્થો હવમાં વધતો જાય, તેમ કુલડીનાં હીકરાં બહારથી બીનાં થતા જણાયે.

ચોમાસું ઉતરતાં જ્યારે દરેાળીયાની જાણો નવી બંધાતી જોવામાં આવે છે, અથવા ઝાકળ પડવા મળે છે, ત્યારે ખેડુતો વરસાદ આવવાની આશા છોડે છે. તેમજ આ કુલડીઓનાં હીકરાં બીલકુલ વિનાશ પગરનાં જણાય, અથવા અંદરના પદાર્થને બહાર કાઢીને જોતાં તે સૂકો નીકળે તો પણ દહે વરસાદ આવવાનો નથી એમ જાણવું. ચોમાસુ આવવાનું થાય છે, તેવે પ્રયત્ને અમુક પક્ષીઓ નીકળે, અને ચોમાસું ઉતરનાં પાછાં પક્ષો પાછીકાઈથી કંવામાં આવે, તો કેટલાક દાતનાં મનોની ન.

ચર્ચાપત્ર.

સાહેબ,—સત્યમેવી અને ન્યાયપરાયણ નામદાર બ્રિટિશ સરકારની સુખાઈ સરકારે હાલમાં ચાલી રહેલી અસહ—સખ્ત મોંઘવારી તથા આજુ-આજુની પરિસ્થિતિ ખ્યાનમાં લઈ પ્રાથમિક શાળાના તમામ શિક્ષકોના પગારમાં વધારો કર્યો છે, અને એક નવી સ્કીમ બહાર પાડી છે. તે મુજબ તમામ લોકલબોર્ડ તેમજ ધણીખરી મ્યુનિસિપલ શાળાના શિક્ષકોને ફેબ્રુઆરિ સને ૧૯૧૬ થી પગાર આપવામાં આવ્યો છે. જ્યારે કેટલીક મ્યુનિસિપલ શિક્ષિકા તાબાના શિક્ષકો નવા સ્કેલ મુજબના પગાર મારે ફાંફા મારી રહ્યા છે! નામદાર સરકારના ઠરાવ મુજબ જિવારા ગરીબ શિક્ષકો હજી સુધી નવા સ્કેલ મુજબ પગાર ન મેળવે એ એક નવાઈનીજ વાત કહેવાય!!

મે સને ૧૯૧૬ના શાળાપત્રના પૃષ્ઠ ૧૨૮-૧૨૯ માં નવા સ્કેલની અવેરખમર પ્રસિદ્ધ છે, અને તે આધારે નામદાર સરકારના તાબાની હરોઈ શાળામાં જોડાએલ શિક્ષક એક સરળો હકદાર છે, છતાં દીલગીરી એ ઉપજે છે કે હજી સુધી અમો નવા સ્કેલ મુજબ પગાર મેળવનાર લાગ્યશાળી થયા નથી.!

આવી રહેલી સખ્ત-લપંકર મોંઘવારીથી પસાર થયામાં લાભ મેળવી ચકે કિંવા સદાય મોંઘે એ હેતુથીજ નામદાર દયાળુ સરકારે કૃપા કરી શિક્ષકોના પગારમાં વધારો કરી આપ્યો છે, એટલુંજ નહિ, પરંતુ લગાઈ કે મોંઘવારી ચાલુ રહે ત્યાં સુધી વેર એલાવન્સ પણ આપવા ઠરાવ્યું છે, ધણીખરી જગ્યાએ નવી સ્કીમ પ્રમાણે પગાર તથા વેર એલાવન્સ આપી દેવામાં આવ્યું છે, છતાં અમારા જેવા કમનસીબ શિક્ષકોના લાભમાં ચાલુ મુશ્કેલીઓમાંથી પસાર થવું લખ્યું હશે, જેથી પગારનાં નાણાં ચૂકવે દેવા છતાં અનેક એવની અધ્યક્ષો એક પછી એક પસાર કર્યે જગ્યાએ છીએ, એટલુંજ નહિ પણ ધૈર્ય અને સદનસીલતા રૂપી લગામને પૂર્ણ સ્વાધીન થવામાંજ લાભ છે એમ અમજી બેસી રહ્યા છીએ. તો આશ્ચર્ય છે કે મહેરબાન ઉપરી અધિકારી આદેશો આ બાબત ઉપર સત્વર ખ્યાન આપી ગરીબ શિક્ષકોને મ્યુનિસિપલિટીઓ પાસેથી નવા સ્કેલ મુજબ પગાર આપવાના કૃપા કરશે એવી આશા છે. એવન.

લિ. તાબેદાર
માસ્તર “અખિર”

(જી બા. ના રો. એ. ૬ સાંતુખતા તી. ૩-૯-૧૯ ની કુદમ નં. ૭૮૫૪ હિમરૂપ)

જાહેર ખખર, પરીક્ષામાં પાસ થએલા પરીક્ષાર્થી વર્તીકપુત્ર (લાયકતા પ્રમાણે)

અને ૧૯૧૯ માં ઉત્તર વિભાગમાં દેવાજીવી વર્તીકપુત્ર (લાયકતા પ્રમાણે)

નંબર. નામ. બાપનું નામ. અને અટક. કુલ મળેલા માર્ક.

અમરદાવાઢ, અધ્યયનશાળી.

- ૧ બોગીલાય દેવાચંદ મહેતા. ૪૨૭
- ૨ વલ્લભાઈ હિમરૂપ પડયા ૪૦૦
- ૩ ખેડેચર કાળીદાસ શાહ. ૩૯૮
- ૪ કુશલ રીયા રામી ૩૮૮
- ૫ જગન્નાથ મોહનલાલ ત્રવાડી. ૩૮૩
- ૬ ચુનીલાલ નરસિંહ શાહ. ૩૬૬
- ૭ મંદગદન જગન્નાથ ભટ્ટ. ૩૬૪
- ૮ મણિકલાલ મગનલાલ પડયા. ૩૬૪
- ૯ ગણેશ કુમરભાઈ હમર. ૩૬૦
- ૧૦ રાનાલાલ જાલચંદ શાહ. ૩૬૦
- ૧૧ રૂશનલાલ જોડાલાલ શાહ. ૩૬૦
- ૧૨ હરજીવન હરિભાઈ પટેલ. ૩૫૪
- ૧૩ દરજોગન રીંગલાલ ચેકડી. ૩૫૩
- ૧૪ કુમરશી રતનશી રોહાડ. ૫૦

- ૧૭ વ્યાસંકર જમીઅતરામ પડયા. ૩૪૬
- ૧૮ ગોરીશંકર બાળકૃષ્ણ પડયા. ૩૪૫
- ૧૯ ગણાભાઈ ચતુરભાઈ પટેલ. ૩૪૫
- ૨૦ ફલભાઈ મદાશકર મહેતા. ૩૪૩
- ૨૧ રૂશનલાલ જોડાલાલ શાહ. ૩૪૦
- ૨૨ રૂશનલાલ જગન્નાથલાલ હમર. ૩૩૯
- ૨૩ જીવાભાઈ કુમેરદાસ ગઢની. ૩૩૯
- ૨૪ જગન્નાથ કાશીનાથ અધ્યાર. ૩૩૧
- ૨૫ બોગીલાલ જોયર શાહ. ૩૨૫
- ૨૬ કુશલચંદ ધનમયંદ ભાવસાર. ૩૨૨
- ૨૭ મોહનલાલ ક્રવાજીલાલ સુતાર. ૩૧૬
- ૨૮ મણીલાલ બોગીલાલ શાહ. ૩૧૬
- ૨૯ શામળભાઈ કુમેરભાઈ પટેલ. ૩૧૫
- ૩૦ ગીરજશંકર મગનલાલ ભેયી. ૩૦૮
- ૩૧ હરિશંકર નાગેશ્વર બ્યાસ. ૩૦૮
- ૩૨ રમણલાલ જમીનાદાસ શાહ. ૩૦૬
- ૩૩ ગોરધનદા. ૩૦૬

૩૩	ભવાનાથકર અચરમ પાખા,	૩૭૩	સયાચકર રાજનરામ બ્યાસ,	૨૭૭
૩૬	પાનાચંદ મોપદસાલ શાહ,	૩૭૭	અવીમીઆ પીરમીઆ કુરેશી,	૨૭૫
૩૭	કિશરલાલ આત્મરામ પટેલ,	૩૭૮	અચૂમદખાન અમદુલકલીફખાન પદાણી,	૨૭૫
૩૮	નુમખરામ દુધિરલાલ શાહ,	૩૭૯	વરલાલાઈ મલ્હાદાસ પટેલ,	૨૭૩
૩૯	હનાભાઈ ધનીભાઈ પટેલ,	૩૮૦	શીરાલાલ આદરભાઈ પટેલ,	૨૭૧
૪૦	ભોગીનાથ સોમનાથ પટેલ,	૩૮૧	ગોગાભાઈ કાલીભાઈ પટેલ,	૨૭૧
૪૧	રાકનલાલ ગીરમથાકર રાખળ,	૩૮૨	દેશનલાલ ઉમેદચંદ શાહ,	૨૭૧
૪૨	મગનભાઈ રેવાભાઈ પટેલ,	૩૮૩	લોસાલાઈ શીરાભાઈ પટેલ,	૨૭૧
૪૩	રમણલાલ મગનલાલ લદ,	૩૮૪	દવસુખ નયરાકર જોષી,	૨૭૦
૪૪	બેચર મોહમ બારોડ,	૩૮૫	ગલાભાઈ મોતીભાઈ પટેલ,	૨૬૮
૪૫	પરશોતમ હબાભાઈ પટેલ,	૩૮૬	જેસલાલ કચરાભાઈ ધાસીઆ,	૨૬૮
૪૬	છોટાલાઈ બાખરભાઈ પટેલ,	૩૮૭	સોમાભાઈ મનોરદાસ પટેલ,	૨૬૭
૪૭	રતીનાલ હવજીલાલ જોષી,	૩૮૮	દાદુભાઈ મુજભાઈ નજોરા,	૨૬૬
૪૮	કલચંદ દામોદરદાસ શાહ,	૩૮૯	માયોદનાલ દરિલાલ ત્રિવેદી,	૨૬૬
૪૯	કચરાભાઈ ચંદ્રભાઈ ગાધી,	૩૯૦	વિદ્યુતભાઈ જલુભાઈ કાયકચ,	૨૬૬
૫૦	મણીલાલ જગનરામ દીક્ષિત,	૩૯૧	ગોવિંદ નરસિંહ પારેખ,	૨૬૫
૫૧	મુળજીભાઈ યેલાભાઈ પટેલ,	૩૯૨	સોમાભાઈ દયાજી મકવાની,	૨૬૩
૫૨	વનુભાઈ ગદામંગલ રાજા,	૩૯૩	રામરાકર લગન ગોર,	૨૬૩
૫૩	અંધીભાઈ સરમાદભાઈ પોંભરા,	૩૯૪	સોમેશ્વર વસ્તારામ ભદ,	૨૬૩
૫૪	*રમુલમીઆ વલીમીઆ કુરેશી,	૩૯૫	કલ્યાભાઈ દોસોરદાસ મુતાર,	૨૬૨
૫૫	અચ્યતનાલ મોહનલાલ મહેતા,	૩૯૬	ચીમનલાલ ભાઈચંદનાથ શાહ,	૨૬૧
૫૬	આણીદરામ દયાશેકર જાની,	૩૯૭	ચંદરલાલ માધવરામ પંડ્યા,	૨૬૧
૫૭	ચંદલાલ નોકમલાલ શાહ,	૩૯૮	મુદાનશેકર નયરાકર જોષી,	૨૬૧
૫૮	રાકરલાલ કળીદામ પટેલ,	૩૯૯	રાકરલાલ નાનજીભાઈ પંડ્યા,	૨૬૦

નોમ, બાપુનું નામ, અંતે વ્યવસ્થા મોકલ.	૨૩૭
મહારાષ્ટ્ર રાજ્યોડાલાઈ વાણીકર.	૨૩૭
કચ્છીચિંક હરિભાઈ વાણીકાર.	૨૩૭
હરિલાલ લોખાભાઈ પંડના.	૨૩૬
બાદરનીયા કાલુભીયાં મીરજી.	૨૩૬
કચ્છીભાઈ હરિભાઈ પટેલ.	૨૩૬
મણિલાલ મગનલાલ કાટપીટીઆ.	૨૩૬
મીમનલાલ વેણીચંદ શેડ	૨૩૫
પ્રલાભાઈ બેદરભાઈ પટેલ.	૨૩૫
એમ્બેશ્વર અંબાસામ બંદ.	૨૩૩
અહમદભીયાં ડાસમીયાં મુવાણી.	૨૩૨
કાલાલાલ લલુભાઈ શાહ.	૨૩૨
એંગારજી તખ્તગંગ મકરોના.	૨૩૨
શકર પુન મગર.	૨૩૦
મથુરભાઈ બહેચરભાઈ પટેલ.	૨૨૯
છાટાલાલ મુનીલાલ દેસાઈ.	૨૨૫
અક્ષરમ નરસાઈ ગેપારી.	૨૨૩
ગિરધરભાઈ નરોત્તમ ચોકસી.	૨૨૨
અમીરભાઈ મલેદભાઈ ખટક.	૨૨૨
અંબાલાલ છગનવાન રાવળ.	૨૧૯
ભોગીલાલ હરગોવિંદ ઉપાધ્યાય.	૨૧૮
વખતચંદ છવરામ મછર.	૨૧૭
અગનીભાઈ નાથુભાઈ વહેરા.	૨૧૫
હરિસિંગ રતનસિંગ પરમાર.	૨૧૫

નોમ, બાપુનું નામ, અંતે વ્યવસ્થા મોકલ.	૨૫૭
નોમ, બાપુનું નામ, અંતે વ્યવસ્થા મોકલ.	૨૫૭
નારાયણભાઈ જુલાભાઈ પટેલ.	૨૫૭
ભદ્રવજી મણીલાલ મહેતા.	૨૫૫
શાન્તિકાન વિશ્વનાથ ત્રાપરી.	૨૫૫
સોમાભાઈ ઉત્તમરામ વ્યાસ.	૨૫૪
કેશવલાલ મગનલાલ શાહ	૨૫૩
જમનાદાસ દામોદરદાસ લોચીચિયા.	૨૫૩
સરદાર જયજી વાણીકાર.	૨૫૩
મંગળભાઈ સ્વાભાઈ પટેલ.	૨૫૦
એન્જનીન સેમ્યુએલ દેસાઈ.	૨૫૦
પ્રાણભાઈ દાલાદાસ પટેલ.	૨૫૦
મણીબેન મહારાજર ભત્રી.	૨૪૯
વિક્રમભાઈ પરજોતભાઈ પટેલ.	૨૪૬
સેતીલાલ નાગરભાઈ પટેલ.	૨૪૬
અક્ષરખાં રસભાઈ મનશુરી.	૨૪૫
માણેકલાલ મગનલાલ શાહ.	૨૪૩
મહીજી બાપુજી કાટવાળ,	૨૪૩
નેહલાલ જયશંકર મહેતા.	૨૪૩
જોમાલાલ ધરમચંદ શાહ.	૨૪૨
શલાભાઈ જોતભાઈ પટેલ.	૨૪૨
જયચંદ ગણપતલાલ કાકરી.	૨૪૧
મોહનલાલ ઊગરચંદ શાહ.	૨૪૦
પુરજોતમ મળશંકર મહેતા.	૨૩૯
મળાલાલ મળશંકર ભાવસાર	૨૩૯

૧૦૨ નામ, બાપનું નામ, અને અટક
 ૩૬ પટેલ હોટલાઈ ધોરીભાઈ.
 ૩૭ પટેલ ગણભાઈ ડેવન્દ્રમ
 ૩૮ પગી કુલાભાઈ ત્રીજાભાઈ.
 ૩૯ ભટ્ટ મંગેશ્વર સોમેશ્વર.
 ૪૦ દેસાઈ પ્રભુલાલ ગુરુજીભાઈ.
 ૪૧ પટેલ મુશ્વરભાઈ ધનુભાઈ.
 ૪૨ વ્યાઝ જોખાનાથ મોજલાલ.
 ૪૩ પટેલ હોટલાઈ મરયાભાઈ.
 ૪૪ પટેલ રાવાભાઈ નાથાભાઈ.
 ૪૫ પટેલ ગણભાઈ શામળભાઈ.
 ૪૬ ભેશી શિવરામ દલસેખરામ.
 ૪૭ પગાર સુસક બાભાઈ.
 ૪૮ પટેલ લિખાભાઈ વસનભાઈ.
 ૪૯ પટેલ મણિલાલ સોમાભાઈ.
 ૫૦ પટેલ પુનમભાઈ છગનભાઈ.
 ૫૧ પરાજી મહમદખાન અસીનખાન
 ૫૨ બાગેટ ગમવંદ કાગિદામ.
 ૫૩ પુરોહિત ગોરધન ચિંપરામ
 ૫૪ પટેલ બેરાભાઈ ગયુરભાઈ.
 ૫૫ ભટ્ટ વિજયસાહ છગનલાલ.
 ૫૬ ગોસાઈ કુપવન ઉમરાવન.
 ૫૭ પત્રી જીજ્ઞાભાઈ રમલાઈ

કલ મરેલા મોક.
 ૩૦૪
 ૩૦૪
 ૩૦૩
 ૩૦૨
 ૩૦૧
 ૩૦૧
 ૩૦૧
 ૩૦૦
 ૩૦૦
 ૨૯૮
 ૨૯૭
 ૨૯૬
 ૨૯૬
 ૨૯૬
 ૨૯૬
 ૨૯૫
 ૨૯૪
 ૨૯૩
 ૨૯૦
 ૨૯૧
 ૨૯૦
 ૨૯૦

નખર, નાગ, બાપનું નામ, અને અટક.
 ૫૦ જાની ગીમવવાન મગનવાન
 ૫૧ બાગેટ મગનવાન ગોહલાલ
 ૫૨ પટેલ છગનભાઈ જીજ્ઞાભાઈ.
 ૫૩ પટેલ શિવાભાઈ ચતુરભાઈ
 ૫૪ મુકર દિસતલાલ મણિયાલ.
 ૫૫ બા.વા સમખ મુસક.
 ૫૬ પડમા રમણલાલ નાયક.
 ૫૭ પટેલ મરવાભાઈ બકાભાઈ.
 ૫૮ પગાર મોતી મુકર.
 ૫૯ મુકર સરખાલ લાલશંકર.
 ૬૦ પ્રાપ્તિ ચોમેર ગેમા.
 ૬૧ કુભાર નારણભાઈ હોરાભાઈ.
 ૬૨ પટેલ જોગલાઈ દેસાઈભાઈ.
 ૬૩ પરાજી સમસ્તખાન કાલેખાન
 ૬૪ પટેલ જોગભાઈ અભાઈદામ.
 ૬૫ મનાગ ચુનિલાલ નાયક.
 ૬૬ નિર્વહી મણેકલાલ છોટાનાથ
 ૬૭ રોમ ગયમજી જીભાઈ.
 ૬૮ પ્રિવેશ ચંદલાલ લામનીકર
 ૬૯ ચિસ્તી પુ.રોત્તમ રેના
 ૭૦ દોશી મુકનાલ મગનવાન.
 ૭૧ પટેલ જાનભાઈ તલુભાઈ.
 ૭૨ જોની રીમનલાલ દરિયાદા

૨૬૦ મનોહર દર્શનલ પરીક્ષામાં પાસ થયેલા ઉમેદનારોની યાદી.

११व	पेटव जेहेयरभाई मंगणभाई.	२७५	७३अ	वाणंद गळाभाई वाटुभाई.	२६२
११क	पेटव भोतरभाई निरुमभाई.	२७५	७४	वाराह उभर गुवाण.	२६१
१२	भाई जेहेयरभाई युयाभाई.	२७४	७४अ	पेटव उवाभाई मंगणभाई.	२६१
१२अ	अ पंगथा रेणुछोडभाई सोभेभर.	२७४	७४ब	नवाडी छोटावाड न्हेडावाड.	२६१
१३	पेटव जंगणाला घोरीभाई.	२७४	७५	वाराधा कणाळ गवाळ.	२६०
१३अ	पेटव जंगणभाई रेवनदास.	२७३	७५अ	भोदेक दुसेनभीया अजभतभीया.	२६०
१४	पेटव रंगरभाई अणुभाई.	२७३	७५ब	शाह भुखिवाड भवनदास.	२६०
१४अ	वायेला रमाकेल भगवान.	२७३	७६	पेटव धुणाभाई गोतीभाई.	२५८
१४क	वाणंद पुरेशोतम पुतालभाई	२७३	७६अ	पेटव रुभिरभाई नारखुभाई.	२५८
१४	गोसाईं कल्याणपूरी भोतीपूरी.	२७२	७७	जेरी गीभनवाड अतोपराभ.	२५७
१५	शाह इराचलास उज्जलास.	२७१	७७अ	पेटव रामभाई शंकरभाई.	२५७
१६	पेटम मंगणभाई नाथुभाई	२७०	७८	गनी छोटावाड भुखिवाड.	२५६
१७	प्रिस्त जेसक जेसक.	२६८	७८अ	जेरी दानियास भोभेभर.	२५६
१७अ	पेटव जेसकाई अवेरभाई.	२६८	७८ब	भोदेक दि भतभीया रेणुभीया.	२५६
१८	पेटव दामोदर कुवराभ.	२६८	७८क	पेटव नारखुभाई रामदास.	२५६
१८अ	पेटव सोमालाई धरमाभाई.	२६८	७८ख	पडाण अकथरणा रहीभभा.	२५५
१८	पेटव जंगणालास दारकादास.	२६६	७८	गंधी रतिनाल सोभाभाई.	२५५
१८अ	पडाण कसभभाई लावभा.	२६६	७८अ	पाटखुवाडीया धुणा जखी.	२५५
१८ब	उपाध्याय जंगणालास दामोदर.	२६६	७८ब	पेटव लाम्बवाडलास शंकरभाई.	२५४
१९	इसार शनाभाई नाथालाई.	२६५	८०	पेटव यपुरभाई रुभरदास.	२५४
१९अ	पंगथा रामगडर दामोदर.	२६४	८०अ	शाह भुखिवाड नगीनदाभ.	२५४
१९ब	पंगथा रविगोकर दलपतराभ.	२६४	८०ब	वाणंद भोतीभाई जेयन्तास.	२५४
१९ग	निर्वेदी शङ्खाल पुरेपोतम.	२६४	८०क	व्यास छोटावाड भनसुभगम.	२५३
१९	पेटव जंगणभाई पुतालभाई.	२६३	८१	भद युनिवाड दीगलास.	२५३
१९	पेटव मंगणभाई अमभाभाई.	२६२	८१अ	निर्वेदी जंगलाय मंगणभाई.	२५३

નંબર.	નામ, આપતું નામ, અત્રે અટક, કૃષ મળેલા માહિતી.	
૯૦૪	પટેલ લિખાલાલ લક્ષ્મીલાલ.	૨૪૪
૯૦૫	પટેલ લક્ષ્મીલાલ મયુરલાલ.	૨૪૪
૯૦૬	શાહ મંગળદાસ નાનાલાલ.	૨૪૪
૯૦૭	બારોટ નાથાલાલ જગનલાલ.	૨૪૩
૯૦૮	શાહ નગીનદામ યુનીલાલ.	૨૪૧
૯૦૯	કાટવાળ દોલતસંગ રતનભગ.	૨૪૦
૯૧૦	પટેલ છોટાલાલ નાથાલાલ.	૨૪૦
૯૧૧	પટેલ મરલાલાલ મયુરલાલ.	૨૪૦
૯૧૨	પટેલ પુનમલાલ શાનાલાલ.	૨૩૯
૯૧૩	ચાવુ માણેકલાલ વ્યજળદાસ.	૨૩૮
૯૧૪	વાગડ ગોમાલાલ વિદ્યુતદામ.	૨૩૬
૯૧૫	ખિસ્તિ વિપુલ ગોવિંદ.	૨૩૫
૯૧૬	ખિસ્તિ રોહન રામ.	૨૩૪
૯૧૭	નેસ્તી લીંગલાલ રસચંદ.	૨૩૪
૯૧૮	પ્રધાન આનંદેખા દાદેખા.	૨૩૪
૯૧૯	પટેલ ગોપાળલાલ ત્રીકમલાલ.	૨૩૩
૯૨૦	પટેલ મણિલાલ ઉમેદલાલ.	૨૩૩
૯૨૧	પટેલ ચંદ્રલાલ બેદરલાલ.	૨૩૩
૯૨૨	પુરોહિત ત્રવેરલાલ બાળરલાલ.	૨૩૩
૯૨૩	ચોળદ શનિલાલ નાનાલાલ.	૨૩૩
૧૦૦	બોખર ડોમ્બલાલ બિપ્લુભાઈ.	૨૩૨
૧૦૦	પટેલ હરભનલાલ બંચરભાઈ.	૨૩૨
૧૦૧	બારોટ નાથાલાલ ચેતનલાલ.	૨૩૨

નંબર.	નામ, આપતું નામ, અત્રે અટક, કૃષ મળેલા માહિતી.	
૮૨	પટેલ મંગળલાલ લક્ષ્મીલાલ.	૨૪૨
૮૨	પટેલ મણિલાલ દેસાઈલાલ.	૨૪૨
૮૨	પટેલ શિવાલાલ ચણીચાંદલાલ.	૨૪૨
૮૨	શેખ બાપુલાલ હસનભાઈ.	૨૪૨
૮૩	પટેલ છોટાલાલ ગોકળદાસ.	૨૪૧
૮૩	પટેલ ખુશાલભાઈ સોમાલાલ.	૨૪૧
૮૪	બારેયા ચતુરલાલ સુખાલાલ.	૨૪૦
૮૪	દેવે મણિલાલ ધનંદરાલાલ.	૨૪૦
૮૪	ગોસાઈ મળંગર મંત્રીકગર.	૨૪૦
૮૪	કુલાર અખાલાલ રામભાઈ.	૨૪૦
૮૫	ધોળંગા રંગલાલ શાધીભાઈ.	૨૪૯
૮૬	બારેયા સોમાલ જોગજી.	૨૪૮
૮૬	મલેક રમુલ ઉમરાવ.	૨૪૮
૮૭	પળી દાના નાના.	૨૪૭
૮૭	પડવા મુળજીરામ દામોદર.	૨૪૭
૮૭	પરમાર પ્રેસરીંગ હિમતભગ.	૨૪૭
૮૭	બાસ ગોરીરાવર ગણપતરામ.	૨૪૭
૮૮	ભટ્ટ રસિકલાલ મોહનલાલ.	૨૪૬
૮૮	શાહ મોતીલાલ આપુલ.	૨૪૬
૮૮	બારોટ આશારામ દાસીરામ.	૨૪૫
૮૮	મકવાળા એસળ ખાનલાલ.	૨૪૫
૮૮	શાહ મોહનલાલ છોટાલાલ.	૨૪૫
૮૮	બાસ વિદ્યાવિલાસ સોમેશ્વર	૨૪૫

નંબર.	નામ, બાપનું નામ, અને અટક. કેમ મળેલા માટે.	નંબર.	નામ, બાપનું નામ, અને અટક. કેમ મળેલા માટે.	
૨૪	મહાદાસ મંગળજી બેધિ.	૨૮૩	૨૪૮	પુલીતમ જોશીનામ પુરોહિત.
૨૫	કેરા કવેર બારેયા.	૨૮૨	૨૪૯	મૂળશંકર કાળીદાસ પાંડક.
૨૬	ગોપાળ હરિભાઈ પટેલ.	૨૮૧	૨૫૦	દેવજીભાઈ કવેરભાઈ પટેલ.
૨૭	સચુર સમજી પંડ્યા.	૨૭૯	૨૫૧	મગનલાલ નાયજી જોશી.
૨૮	ચંદુલાલ પુરોહિતગદાસ દેસાઈ.	૨૭૯	૨૫૨	મનસુખરામ ગજારામ બ્યાસ.
૨૯	દોહત હીરાસીંગ ખીસ્તિ.	૨૭૬	૨૫૩	હમીર હાટુ બારેયા.
૩૦	સોરેજી દીરાલાલ દવે.	૨૭૬	૨૫૪	સાંકગચ્છ નાયજી ભટ્ટ.
૩૧	સુભિમાન સુસાભાઈ ધાંગી.	૨૭૪	૨૫૫	પીરૂમીયાં નાયુમીયાં મલેક.
૩૨	મુકુદરામ ગણપતરામ બ્યાસ.	૨૭૨	૨૫૬	ગજસિંહ સવળ ભટ્ટ.
૩૩	ભીમા હિરેદીયા દમોર.	૨૭૧	૨૫૭	જ્વાલસિંહ દિમતસિંહ ચાવડા.
૩૪	નાથલાલ ભુલેશ્વર ભટ્ટ.	૨૬૬	૨૫૮	અલીમીયાં મોહસીનમીયાં સેધક.
૩૫	દીતીઆ ગણુજી દમોર.	૨૬૪		ભરૂચ મધ્યસ્થળ.
૩૬	નાગજીભાઈ મીઠાભાઈ પટેલ.	૨૬૪	૧	પાર્વતીદાસ લાલદાસ જોશી.
૩૭	નવનીતરામ બાળકૃષ્ણ બ્યાસ.	૨૬૧	૨	માધવ મળજી પટેલ.
૩૮	દેવાદાસ નરોત્તમ દવે.	૨૫૯	૩	બીખાભાઈ હથિરભાઈ પટેલ.
૩૯	અંબાલાલ ભુલેશ્વર દવે.	૨૫૭	૪	રણજીદાસ રામસિંંગ ગરામીયા.
૪૦	દલસુખરામ મતોદરામ પંડ્યા.	૨૫૭	૫	મોહનગવ વાસુજીરાવ મસાડ.
૪૧	જયનાથ ભલમસિંહ બારોડ.	૨૫૬	૬	જયંતીલાલ અમૃતલાલ ત્રિવેદી.
૪૨	અહમદશાહ હિશાહ ખલીદા.	૨૫૬	૭	રણજીપ્રસાદ બેચરભાઈ પટેલ.
૪૩	નરોત્તમ ઉદ્યા ગોનાળા.	૨૫૨	૮	નગીનલાલ ભોગીલાલ ચોકરો.
૪૪	દિમતલાલ નાથાભાઈ પાંડક.	૨૫૨	૯	રાકરલાલ હરિદાસ દાંગર.
૪૫	ધીઓશીલ ઉત્તમદાસ ખિસ્તિ.	૨૫૧	૧૦	નાનાલાલ જોશીદાસ શંકર ભટ્ટ.
૪૬	હીરાલાલ લલ્લુભાઈ દેસાઈ.	૨૪૮	૧૧	વિદ્યારીભાઈ ત્રીપ્તભાઈ પટેલ.
૪૭	કાલુ જેઠાલ પટેલ.	૨૪૪	૧૨	નોંદસિંહ પઠાકસિંહ પરમાર.

૨૬૪ વર્નાકુલર કામનિલ પરીક્ષામાં પાસ થયેલા ઉમેદવારોની નાદો.

૩૭.	દાદાભાઈ શીરાભાઈ પટેલ.	૨૬૩
૩૮	હોટાલાલ રેવાણદર પુરોહિત. —	૨૬૨
૩૯	લાલચાંદર હિંમતરામ ભટ્ટ.	૨૬૮
૪૦	આશારામ છબાઈ કકર.	૨૬૫
૪૧	શ્વલી મુખા મદમદ પટેલ,	૨૬૩
૪૨	નૌદાનસિંહ પરાગલિદ મોહાણ.	૨૬૨
૪૩	ખુમાનસિંહ મોહનસિંહ રાણા.	૨૬૨
૪૪	દીપસિંહ નાથાળાવા મોંઢાઈ.	૨૬૦
૪૫	હિમતરામ રસરામ જોશી.	૨૭૬
૪૬ *	ઉમરજી આદમ હિમાયલ પટેલ.	૨૭૬
૪૭	જગનલાલ મજાસંકર જોશી.	૨૭૫
૪૮	સાંકરેશ્વર પ્રાણદંકર દેસાઈ.	૨૭૪
૪૯	હુલકુલા બનુભીયા નાઝીર.	૨૭૪
૫૦	અહમદ આદમભાઈ ઉમર પટેલ.	૨૭૩
૫૧	હમીરભાઈ ફુલભાઈ પટેલ.	૨૭૩
૫૨	કુલસંકર વકુલગમ જોશી.	૨૭૨
૫૩	ધીરજલાલ તુખસીદાસ શાંક.	૨૭૧
૫૪	બાલુભાઈ છજીલાઈ શાંક.	૨૭૦
૫૫ *	આજમજીભાઈ રહેસાનખાન પદાણ.	૨૬૯
૫૬ *	ગુલામજીભાઈ અબ્દુલગમ શેખ	૨૬૯
૫૭	દલપત રણછોડ પાદરીયા.	૨૬૮
૫૮	ગોવિંદરામ ભગવાન પુરોહિત.	૨૬૮
૫૯	જેઠાભાઈ બદલભાઈ ધોળી.	૨૬૭
૬૦	મદમદ મુન્તકા મસેક.	૨૬૭

* ઉર્ફ ઉમેદવાર.

૩૨૨	અર્જુનરામ અમનલાલ શુક્લ.	૨૬૩
૩૨૧	તિલોત્તમ રમેશભાઈ પટેલ.	૨૬૨
૩૨૦	ગે દનસિંહ દોશીગિંદર પરમાર.	૨૬૦
૩૧૯	અહમદ શેખાન વઘણી.	૨૬૯
૩૧૮	સાંકરલાલ તુખજરામ દેસાઈ.	૨૬૮
૩૧૮	નરેશભાઈ રાજાભાઈ જોશી.	૨૬૮
૩૧૭	નેમતુલ્લા બુગેન શેખ.	૨૬૭
૩૧૬	કાલાભાઈ પુરેશભાઈ પટેલ.	૨૬૫
૩૧૬	વિદ્યદાસ ધનજીભાઈ પટેલ,	૨૬૫
૩૧૪	જગજીવન સુધર લીમચીઆ.	૨૬૫
૩૧૧	હોમલાલ ધીરજરામ ભટ્ટ.	૨૬૫
૩૦૯	મણિદંકર મનસુખરામ ત્રિવેદી.	૨૬૫
૩૦૮	* આદમ હસન ઉમરજી પટેલ.	૨૬૫
૩૦૬	જયંતીપ્રભાદ સાંકરેશ્વર ભટ્ટ.	૨૬૫
૩૦૬	રતિનાલ નર્ગદાસકર ભટ્ટ.	૨૬૫
૩૦૬	દાસીમજીભાઈ કામીમજીભાઈ ભુલાદા.	૨૬૫
૩૦૪	માધવ સદાભાઈ વીરજીભા.	૨૬૫
૩૦૧	મનુલાલ મજીભાઈ બ્યાસ.	૨૬૫
૩૦૦	હિરમાનલાલ કલતીશાદ દેડીગ.	૨૬૫
૩૦૦	જેડીશન મોતીલાલ બદન.	૨૬૫
૨૯૯	અમનલાલ હોટ વારા દોશ.	૨૬૫
૨૯૭	પ્રેમા નાથ કાઠીયા.	૨૬૫
૨૯૫	જટાણકર મોતીલાલ દત્ત.	૨૬૫
૨૯૫	નરસિંહકર સિંઘનાથ પંડ્યા.	૨૬૫

* ઉર્ફ ઉમેદવાર.

નંબર	નામ, ગાપર્ણ નામ, અને અટક. કેલ મરેલા માક	
૮૪	સદશ્વેન અમીન્દ્રીન કાજ.	૨૩૭
૮૫	કૃત્રીમ હુગેન મલેક.	૨૩૭
૮૬	મહિમસાદ ગણપતિરાંકર શુકન	૨૩૬
૮૭	ભેયતેસિંગ અદેસિંગ રાજ.	૨૩૧
૮૮	સુનિવાલ છોટાલા ન મજસુનદાર.	૨૨૮
૮૯	વલીભાઇ ઉમરજી મુસે પટેલ.	૨૨૮
૯૦	* ગુરુલાલ મહમદ કરીમ.	૨૨૬
૯૧	રામસિંગ ભેરાખવા રાણા.	૨૨૫
૯૨	છોટાલાલ હરજીવન ભટ્ટ.	૨૨૪
૯૩	છોટાલાલ નાચાભાઈ પટેલ	૨૨૧
૯૪	ચંદુલાલ કાશીરામ પડ્યા.	૨૧૯
૯૫	વિક્રમભાઈ ભોતીભાઈ પટેલ.	૨૧૯
૯૬	કેશવલાલ છગનલાલ શાહ	૨૧૮
૯૭	બાણુલાલ ભોતીલાલ દેસાઈ.	૨૧૭
૯૮	મંછી જીજ્ઞા ભીખ.	૨૧૫
૯૯	વલ્લભ નરોત્તમ કાંજીઆ.	૨૧૩
૧૦૦	ભગવતીચંદર ગણપતરામ શાહલ.	૨૧૦
૧૦૧	ગોવિંદ જીજ્ઞા ખત્રી.	૨૧૦
૧૦૨	મોહનલાલ વજારસીલાઈ પટેલ.	૨૦૯
૧	સુરત મધ્યસ્થળ.	—
૨	છોટાવાન પુરોયોત્તમદામ પટેલ.	૪૭૯
૩	ગુન્યા જતરીયા ગોધરી.	૪૦૨
૪	ગોવિંદરામ બાપુજી મુલવંશી.	૩૪૫

* ઉર્ફે ઉમેશ્વર.

નંબર.	નામ, ગાપર્ણ નામ, અને અટક	
૬૬૬	નરેગભાઈ પગોત્તમ પટેલ.	૨૬૬
૬૬૭	લાલીયા નારીયા મકનાણા.	૨૬૪
૬૬૮	* અખદલકરીમ ગુનામરસલ શેખ.	૨૬૧
૬૬૯	હરગોવીંદ રણછોડ પરમાર.	૨૬૦
૬૭૦	મથુર મોહલાલ ચોચી	૨૫૯
૬૭૧	મગનલાલ લાકશંકર ઝોઝા.	૨૫૯
૬૭૨	* હસન અફુજાબી પટેલ	૨૫૯
૬૭૩	* કબ્રાહિમ યુસુફ મહમદ પટેલ.	૨૫૮
૬૭૪	નરોત્તમ રણછોડ નાંજીઆ.	૨૫૭
૬૭૫	નારજીદાસ ગોરધનદામ પટેલ	૨૫૬
૬૭૬	ચીમનલાલ હરિનાતપણુ ભેલી.	૨૫૫
૬૭૭	સુનિલાલ છગનલાલ કાંજીઆ.	૨૫૫
૬૭૮	છગનાં નારીઆ ભીલ	૨૫૪
૬૭૯	ઉમરજી રસુલ પોંભાર.	૨૫૪
૬૮૦	પુરયોત્તમ નરભેરામ ભોલી.	૨૫૩
૬૮૧	પુરયોત્તમ નારજીભાઈ પટેલ	૨૪૯
૬૮૨	* ગુલામ હુસેન ગુલામખલી શેખ.	૨૪૯
૬૮૩	ભેયરદામ નરોત્તમદાસ પચાળ.	૨૪૮
૬૮૪	* અહમદનવી મંજાલીમ પટેલ.	૨૪૮
૬૮૫	નાયુદાસ કાંજીરામ ભેલી	૨૪૬
૬૮૬	નેદારામ કેશનરામ પડ્યા.	૨૪૨
૬૮૭	* હરમાલિલ મહમદ બાબી પટેલ.	૨૩૯
૬૮૮	મણીભાઈ સુતેભાન પટેલ.	૨૩૮

* ઉર્ફે ઉમેશ્વર.

૨૯	ચંદ્રરામ હરિરાવ દેશમુખ.	૩૨૫
૩૦	લખમભાઈ માવજી પટેલ.	૩૨૫
૩૧	ભીમભાઈ ભીખાભાઈ નાયક.	૩૨૪
૩૨	જીવણજી ખુશાલભાઈ નાયક.	૩૨૩
૩૩	રણછોડ રથા પટેલ.	૩૨૧
૩૪	રામભાઈ અવેરભાઈ પટેલ.	૩૨૧
૩૫	રામસિંઝ દેવસિંઝ ઠાકોર.	૩૨૦
૩૬	ખડુભાઈ ભુલાભાઈ દેસાઈ.	૩૧૯
૩૭	સદેશભુવાલ માધવલાલ પ્રિન્સિપ.	૩૧૯
૩૮	ધીરંજવાલ રાવળભાઈ દેસાઈ.	૩૧૮
૩૯	બુખણદાસ ખુશલાલ સવાઈગાલાલ.	૩૧૭
૪૦	કાળાભાઈ દુર્લભભાઈ નાયક.	૩૧૬
૪૧	ખડુભાઈ કદવાણજી નાયક.	૩૧૪
૪૨	છોટુભાઈ ગોરાજી મહેતા.	૩૧૨
૪૩	લિખાભાઈ અમરદાસ પટેલ.	૩૧૨
૪૪	જયનાદાસ ઠાકોરદાસ મોદી.	૩૧૦
૪૫	રતિલાલ જ્યેશંકર ત્રવાડી.	૩૦૯
૪૬	ચાદુલાલ ચીમનલાલ મહેતા.	૩૦૮
૪૭	કમચા દેસાઈ ચોધરી.	૩૦૮
૪૮	ગુલાબભાઈ મોરાજી વશી.	૩૦૭
૪૯	મણિલાલ દયાળજી દેસાઈ.	૩૦૭
૫૦	રતિલાલ ધીરંજલાલ નક્ષત્રીવાળા.	૩૦૬
૫૧	ખંડુભાઈ ભૂલાભાઈ નાયક.	૩૦૫
૫૨	દયાળજી રણછોડજી દેસાઈ.	૩૦૪
૫૩	પરાગજી નરસભભાઈ તાંગડ.	૩૦૪
૩૬૬		
૩૬૭		
૩૬૮		
૩૬૯		
૩૭૦		
૩૭૧		
૩૭૨		
૩૭૩		
૩૭૪		
૩૭૫		
૩૭૬		
૩૭૭		
૩૭૮		
૩૭૯		
૩૮૦		
૩૮૧		
૩૮૨		
૩૮૩		
૩૮૪		
૩૮૫		
૩૮૬		
૩૮૭		
૩૮૮		
૩૮૯		
૩૯૦		
૩૯૧		
૩૯૨		
૩૯૩		
૩૯૪		
૩૯૫		
૩૯૬		
૩૯૭		
૩૯૮		
૩૯૯		
૪૦૦		
૪૦૧		
૪૦૨		
૪૦૩		
૪૦૪		
૪૦૫		
૪૦૬		
૪૦૭		
૪૦૮		
૪૦૯		
૪૧૦		
૪૧૧		
૪૧૨		
૪૧૩		
૪૧૪		
૪૧૫		
૪૧૬		
૪૧૭		
૪૧૮		
૪૧૯		
૪૨૦		
૪૨૧		
૪૨૨		
૪૨૩		
૪૨૪		
૪૨૫		
૪૨૬		
૪૨૭		
૪૨૮		
૪૨૯		
૪૩૦		
૪૩૧		
૪૩૨		
૪૩૩		
૪૩૪		
૪૩૫		
૪૩૬		
૪૩૭		
૪૩૮		
૪૩૯		
૪૪૦		
૪૪૧		
૪૪૨		
૪૪૩		
૪૪૪		
૪૪૫		
૪૪૬		
૪૪૭		
૪૪૮		
૪૪૯		
૪૫૦		
૪૫૧		
૪૫૨		
૪૫૩		
૪૫૪		
૪૫૫		
૪૫૬		
૪૫૭		
૪૫૮		
૪૫૯		
૪૬૦		
૪૬૧		
૪૬૨		
૪૬૩		
૪૬૪		
૪૬૫		
૪૬૬		
૪૬૭		
૪૬૮		
૪૬૯		
૪૭૦		
૪૭૧		
૪૭૨		
૪૭૩		
૪૭૪		
૪૭૫		
૪૭૬		
૪૭૭		
૪૭૮		
૪૭૯		
૪૮૦		
૪૮૧		
૪૮૨		
૪૮૩		
૪૮૪		
૪૮૫		
૪૮૬		
૪૮૭		
૪૮૮		
૪૮૯		
૪૯૦		
૪૯૧		
૪૯૨		
૪૯૩		
૪૯૪		
૪૯૫		
૪૯૬		
૪૯૭		
૪૯૮		
૪૯૯		
૫૦૦		
૫૦૧		
૫૦૨		
૫૦૩		
૫૦૪		
૫૦૫		
૫૦૬		
૫૦૭		
૫૦૮		
૫૦૯		
૫૧૦		
૫૧૧		
૫૧૨		
૫૧૩		
૫૧૪		
૫૧૫		
૫૧૬		
૫૧૭		
૫૧૮		
૫૧૯		
૫૨૦		
૫૨૧		
૫૨૨		
૫૨૩		
૫૨૪		
૫૨૫		
૫૨૬		
૫૨૭		
૫૨૮		
૫૨૯		
૫૩૦		
૫૩૧		
૫૩૨		
૫૩૩		
૫૩૪		
૫૩૫		
૫૩૬		
૫૩૭		
૫૩૮		
૫૩૯		
૫૪૦		
૫૪૧		
૫૪૨		
૫૪૩		
૫૪૪		
૫૪૫		
૫૪૬		
૫૪૭		
૫૪૮		
૫૪૯		
૫૫૦		
૫૫૧		
૫૫૨		
૫૫૩		
૫૫૪		
૫૫૫		
૫૫૬		
૫૫૭		
૫૫૮		
૫૫૯		
૫૬૦		
૫૬૧		
૫૬૨		
૫૬૩		
૫૬૪		
૫૬૫		
૫૬૬		
૫૬૭		
૫૬૮		
૫૬૯		
૫૭૦		
૫૭૧		
૫૭૨		
૫૭૩		
૫૭૪		
૫૭૫		
૫૭૬		
૫૭૭		
૫૭૮		
૫૭૯		
૫૮૦		
૫૮૧		
૫૮૨		
૫૮૩		
૫૮૪		
૫૮૫		
૫૮૬		
૫૮૭		
૫૮૮		
૫૮૯		
૫૯૦		
૫૯૧		
૫૯૨		
૫૯૩		
૫૯૪		
૫૯૫		
૫૯૬		
૫૯૭		
૫૯૮		
૫૯૯		
૬૦૦		
૬૦૧		
૬૦૨		
૬૦૩		
૬૦૪		
૬૦૫		
૬૦૬		
૬૦૭		
૬૦૮		
૬૦૯		
૬૧૦		
૬૧૧		
૬૧૨		
૬૧૩		
૬૧૪		
૬૧૫		
૬૧૬		
૬૧૭		
૬૧૮		
૬૧૯		
૬૨૦		
૬૨૧		
૬૨૨		
૬૨૩		
૬૨૪		
૬૨૫		
૬૨૬		
૬૨૭		
૬૨૮		
૬૨૯		
૬૩૦		
૬૩૧		
૬૩૨		
૬૩૩		
૬૩૪		
૬૩૫		
૬૩૬		
૬૩૭		
૬૩૮		
૬૩૯		
૬૪૦		
૬૪૧		
૬૪૨		
૬૪૩		
૬૪૪		
૬૪૫		
૬૪૬		
૬૪૭		
૬૪૮		
૬૪૯		
૬૫૦		
૬૫૧		
૬૫૨		
૬૫૩		
૬૫૪		
૬૫૫		
૬૫૬		
૬૫૭		
૬૫૮		
૬૫૯		
૬૬૦		
૬૬૧		
૬૬૨		
૬૬૩		
૬૬૪		
૬૬૫		
૬૬૬		
૬૬૭		
૬૬૮		
૬૬૯		
૬૭૦		
૬૭૧		
૬૭૨		
૬૭૩		
૬૭૪		
૬૭૫		
૬૭૬		
૬૭૭		
૬૭૮		
૬૭૯		
૬૮૦		
૬૮૧		
૬૮૨		
૬૮૩		
૬૮૪		
૬૮૫		
૬૮૬		
૬૮૭		
૬૮૮		
૬૮૯		
૬૯૦		
૬૯૧		
૬૯૨		
૬૯૩		
૬૯૪		
૬૯૫		
૬૯૬		
૬૯૭		
૬૯૮		
૬૯૯		
૭૦૦		
૭૦૧		
૭૦૨		
૭૦૩		
૭૦૪		
૭૦૫		
૭૦૬		
૭૦૭		
૭૦૮		
૭૦૯		
૭૧૦		
૭૧૧		
૭૧૨		
૭૧૩		
૭૧૪		
૭૧૫		
૭૧૬		
૭૧૭		
૭૧૮		
૭૧૯		
૭૨૦		
૭૨૧		
૭૨૨		
૭૨૩		
૭૨૪		
૭૨૫		
૭૨૬		
૭૨૭		
૭૨૮		
૭૨૯		
૭૩૦		
૭૩૧		
૭૩૨		
૭૩૩		
૭૩૪		
૭૩૫		
૭૩૬		
૭૩૭		
૭૩૮		
૭૩૯		
૭૪૦		
૭૪૧		
૭૪૨		
૭૪૩		
૭૪૪		
૭૪૫		
૭૪૬		
૭૪૭		
૭૪૮		
૭૪૯		
૭૫૦		
૭૫૧		
૭૫૨		
૭૫૩		
૭૫૪		
૭૫૫		
૭૫૬		
૭૫૭		
૭૫૮		
૭૫૯		
૭૬૦		
૭૬૧		
૭૬૨		
૭૬૩		
૭૬૪		
૭૬૫		
૭૬૬		
૭૬૭		
૭૬૮		
૭૬૯		
૭૭૦		
૭૭૧		
૭૭૨		
૭૭૩		
૭૭૪		
૭૭૫		
૭૭૬		
૭૭૭		
૭૭૮		
૭૭૯		
૭૮૦		
૭૮૧		
૭૮૨		
૭૮૩		
૭૮૪		
૭૮૫		
૭૮૬		
૭૮૭		
૭૮૮		
૭૮૯		
૭૯૦		
૭૯૧		
૭૯૨		
૭૯૩		
૭૯૪		
૭૯૫		
૭૯૬		
૭૯૭		
૭૯૮		
૭૯૯		
૮૦૦		
૮૦૧		
૮૦૨		
૮૦૩		
૮૦૪		
૮૦૫		
૮૦૬		
૮૦૭		
૮૦૮		
૮૦		

નંબર.	નામ, આપનું નામ, અને અટક કુલ મળેલા યાક.	
૫૪	સોતીરામ ભુવનગમ દવે.	૩૦૩
૫૫	દોનીયા વેલીયા ચોધરી.	૩૦૪
૫૬	નાયુબ મુ દર્યાજી પટેલ.	૩૦૪
૫૭	લટલભાઈ માધવભાઈ પટેલ,	૩૦૫
૫૮	લીલાધર મોતીલાલ લટ.	૩૦૫
૫૯	નાનુભાઈ જીજીજી દેસાઈ.	૩૦૦
૬૦	પરાગજી દગિભાઈ દેસાઈ.	૩૦૦
૬૧	મુયેભાન મોમાભાઈ જિગ્તી.	૩૦૦
૬૨	રતિનલ જોશીભાઈ જોશ્યાવાળા	૨૯૯
૬૩	મળીદાસ હરિભાઈ પટેલ.	૨૯૮
૬૪	મગલભાઈ દેવશંકર શીખ્યા	૨૯૭
૬૫	નારણશંકર ઘેનાભાઈ ચવરતી.	૨૯૭
૬૬	પરશોતમભાઈ ગોવિંદભાઈ પટેલ.	૨૯૭
૬૭	લક્ષ્મુ શાંજી પટેલ.	૨૯૫
૬૮	કાલાભાઈ મલિભાઈ દેસાઈ.	૨૯૩
૬૯	જગનનાથ નિજાભાઈ દેસાઈ.	૨૯૨
૭૦	જનસિંહ નયસિંહ કાગસ.	૨૯૧
૭૧	રણજીજી નિમજાભાઈ નાયક.	૨૯૧
૭૨	ગિમ્મભાઈ દયા પટિઅર.	૨૯૦
૭૩	જૂઝાભાઈ રતનજી નાયક.	૨૯૦
૭૪	ગુલામભાઈ રણજીજી નાયક.	૨૯૦
૭૫	દીનકરરાવ ફજીરાવ શુહિસાગર.	૨૮૯
૭૬	દવપતરામ આલેમભાઈ જિસ્તિ.	૨૮૮
૭૭	જુનાનભાઈ કાલાભાઈ નાયક.	૨૮૮

નંબર.	નામ, આપનું નામ, અને અટક. કુલ મળેલા યાક.	
૭૮	ચોલાન સુધાભાઈ કીચન.	૨૮૮
૭૯	લિખાભાઈ ફરીરભાઈ પટેલ.	૨૮૭
૮૦	દયાશંકર જ્યાનદ પડ્યા.	૨૮૭
૮૧	છીળા નર્યુ પટેલ.	૨૮૫
૮૨	જયમણિશંકર હરગોવિંદ બાસ.	૨૮૫
૮૩	બાપભાઈ હરિભાઈ દેસાઈ	૨૮૨
૮૪	નરદરિ છોટુભાઈ નાયક.	૨૮૨
૮૫	પુખલાઈ દયાજી પટેલ.	૨૮૨
૮૬	જગનનાથ દારકદાસ. કીકવાવાળા	૨૮૧
૮૭	રણજીજી મોનારજી નાયક.	૨૮૧
૮૮	ભીમભાઈ પરાગજી નાયક.	૨૮૦
૮૯	કાશીરામ ભગુભટ્ટ પુરોહિત	૨૮૦
૯૦	મગનલાલ ધેમીભાઈ શાંખી.	૨૮૬
૯૧	રણજીજી નારણજી નાયક.	૨૮૦
૯૨	મદાચંદર નાગેશર દીક્ષીત.	૨૭૮
૯૩	મણિભાઈ ખુશાનભાઈ નાયક.	૨૭૮
૯૪	ગુલામભાઈ દયાજી નાયક.	૨૭૬
૯૫	રામભાઈ કાળાભાઈ પટેલ.	૨૭૬
૯૬	રતનજી ગુલામભાઈ દેસાઈ.	૨૭૫
૯૭	ગુનામભાઈ લક્ષ્મીભાઈ નાયક.	૨૭૪
૯૮	નાગરજી વનમળીદાસ પટેલ.	૨૭૨
૯૯	નાનુભાઈ ભીખાભાઈ દેસાઈ.	૨૭૨
૧૦૦	રસતન ભીખા ચોધરી	૨૭૨
૧૦૧	છોટુભાઈ ભીમભાઈ નાયક.	૨૭૦

૧૦૨	દાદરભાઈ મોરારજી વઘી	૨૬૯	૧૨૬	શ્રીભાઈ વલ્લભભાઈ પટેલ.	૨૪૮
૧૦૩	કુંવરજી ચુભાજી દેસાઈ.	૨૬૬	૧૨૭	ખેડેભાઈ પ્રાણીભાઈ દેસાઈ.	૨૪૮
૧૦૪	ચંબાલાલ દેશનલાલ પટેલ	૨૬૫	૧૨૮	અનુદેસાઈ દેસેનભાઈ શેખ.	૨૪૭
૧૦૫	છીતા વલ્લભ પટેલ	૨૬૪	૧૨૯	શ્રીજીભાઈ નારણજી નામક.	૨૪૭
૧૦૬	બાલા નાયુ વાળંક.	૨૬૩	૧૩૦	જીવજી દસભાઈ પટેલ.	૨૪૬
૧૦૭	ગોવિંદજી ગણાભાઈ નામક.	૨૬૩	૧૩૧	ભાવસિંગભાઈ ભગવાનદાસ પ્રિથિત.	૨૪૩
૧૦૮	નારણ ભાગા પટેલ.	૨૬૧	૧૩૨	કમળાશંકર ગાધવરામ બ્યામ.	૨૪૩
૧૦૯	પેદરીનાથ ધોન્ડુઆ દેગ્ડ.	૨૬૧	૧૩૩	ચાંદીગામ લુગ્નરામ ભદ્ર.	૨૪૩
૧૧૦	ગંભીરભાઈ રણજીરાજ પટેલ	૨૬૦	૧૩૪	વરનારામ અવામ પટેલ.	૨૪૩
૧૧૧	કમનજી પ્રતાપભાઈ આર્.	૨૫૯	૧૩૫	વિમલનંદી ગાળ્યમિલ મંદન.	૨૪૦
૧૧૨	દેશરામ દેસાઈ ખાંડક.	૨૫૭	૧૩૬	પરમાત્મ ભાગા મેગત.	૨૪૦
૧૧૩	મકનજી નિજાભાઈ દેસાઈ.	૨૫૬	૧૩૭	રણજીરાજ મંદનજી કાળી.	૨૩૭
૧૧૪	પરજી ગલા પટેલ.	૨૫૬	૧૩૮	ખેડેભાઈ રાંછજી પટેલ	૨૩૫
૧૧૫	પરશોત્તમદાસ નાયરામ જાવાજી.	૨૫૬	૧૩૯	અનંદ અંગીરામ ઉપાધ્યાય.	૨૩૪
૧૧૬	અનંદમણીયા શીંગલખીયા કાજી.	૨૫૫	૧૪૦	મિલકે ભાવભાઈ વઘી.	૨૩૪
૧૧૭	જીવજી કીમભાઈ નામક.	૨૫૫	૧૪૧	મુસ્લેમ દાનરામ ખારડીકર.	૨૩૪
૧૧૮	લક્ષ્મણ ગોપાલભાઈ પટેલ.	૨૫૫	૧૪૨	નાયુ અંગારી	૨૩૩
૧૧૯	પગમજી લક્ષ્મણ દેસાઈ.	૨૫૫	૧૪૩	અનંદ અંગારી શેખ.	૨૩૨
૧૨૦	ભગાભાઈ ગોપાલજી પટેલ.	૨૫૪	૧૪૪	અગલામ અંગેમીયા કાઠી.	૨૩૨
૧૨૧	દરિદ્રજી મેહરામ પેરોલિત.	૨૫૩	૧૪૫	મગનનાથ રણજીરાજ નાયક.	૨૩૧
૧૨૨	મગનલાલ નરયણભાઈ નામક.	૨૫૩	૧૪૬	મોતરજી અંગજી નાયક.	૨૩૧
૧૨૩	કાલમ દેસાઈ શેખ.	૨૫૧	૧૪૭	મંગીરજી ગલાભાઈ મોલકી.	૨૩૦
૧૨૪	ભગવાનદાસ વલ્લભરામ ગામડા.	૨૪૯	૧૪૮	પરજી છીયા ખાંડર.	૨૩૦
૧૨૫	નરોત્તમજી લાલજી સામુ.	૨૪૯	૧૪૯	અદુરામ અંગનાથ ત્રિવેદી.	૨૨૮

નંબર.	નામ, બાપનું નામ, અને અટક.	કુલ મળેલા માર્ક.	નંબર.	નામ, બાપનું નામ, અને અટક.	કુલ મળેલા માર્ક.
૧૫૦	જી.ગાંધી નારથુજી દેસાઈ.	૨૨૮	૧૨	ભાસ્કરભાઈ પાપનું નામ, અને અટક.	૨૬૩
૧૫૧	જી.ગાંધી નારથુજી દેસાઈ.	૨૨૮	૧૩	ગણેશભાઈ રાવજી સુ.ગોળી.	૨૮૫
૧૫૨	રથોડોડોડ કમનજી નાયક.	૨૩૭	૧૪	મોરેશ્વર બાલકૃષ્ણ પાટણશર.	૨૮૪
૧૫૩	મંગનનાથ ગોહનભાઈ નાયક.	૨૨૪	૧૫	ચાન્દરજી ગણેશ બાપડ.	૨૮૩
૧૫૪	નયુભાઈ ભાણુભાઈ પટેલ.	૨૨૪	૧૬	કૃષ્ણ વામન ફડનીશ.	૨૮૧
૧૫૫	હરિપ્રસાદ રઘુરામ ભેખાકર.	૨૨૨	૧૭	રામચંદ વામન પરંબરે.	૨૭૩
૧૫૬	બાપુભાઈ લાલભાઈ દેસાઈ.	૨૨૦	૧૮	રામચંદ જગન્નથ મદાત્રી.	૨૭૩
૧૫૭	ત્રીશુભાઈ ફલેલભાઈ નાયક	૨૨૦	૧૯	વામન પટ્ટન સરે.	૨૭૨
૧૫૮	*મહાદેવભાઈ ભુમેનશીયાં શેખ.	૨૧૪	૨૦	અડબાજી રેદજી વડી.	૨૬૭
૧૫૯	સમચંદ અંબાસામ શુકન.	૨૧૪	૨૧	મનુ સ્તયા. લેખ.	૨૬૫
૧૬૦	નારથુજી કમનજી પટેલ.	૨૧૧	૨૨	જનનાથ ભરકર તોડે,	૨૬૪
	થાણા મધુસૂચી.		૨૩	કુ ગાંધી નારાયણ મોહોની.	૨૫૨
૧	અતંત ગણેશ સુમતેકર.	૩૮૯	૨૪	સમચંદ ગણેશ નેરસી.	૨૫૨
૨	દામોદર બાબુનગમ નાળે.	૩૬૩	૨૫	જનાર્દન ગણેશ પોટલાર.	૨૫૧
૩	ગંગાધર વિષ્ણુ ફડકે.	૩૫૪	૨૬	વિક્રમ દારિ નિકરે.	૨૫૦
૪	વિષ્ણુ હરિ ચુરસુરે	૩૩૮	૨૬	ભગીનજી નાગનજી દેમાઈ.	૨૪૯
૫	હરિ વિષ્ણુ ચીપલુનકર.	૩૨૨	૨૭	કૃષ્ણ નારાયણ મળમે.	૨૪૭
૬	લીસ ગન ચુરી.	૩૨૧	૨૮	ગન હરિચંદ ચુરી.	૨૪૩
૭	લીકર રાવજી ગડકારી.	૩૧૦	૨૯	રઘો વાહી પગીય.	૨૪૧
૮	ચંકર વામુદેવ ગોડબોલે.	૩૦૫	૩૦	અમદુલ કાદીર હેલીમ ફદજી.	૨૩૭
૯	એકનાથ નારાયણ મુળે.	૩૦૨	૩૧	રામચંદ દાજી પાટીશ.	૨૩૬
૧૦	દનાનથ વિષ્ણુ વેશ	૩૦૨	૩૨	ગણેશ નારાયણ ગવંડી.	૨૩૫
૧૧	દનાનથ નારાયણ વેશ.	૨૯૮	૩૩	વ્યક્ટેશ નારાયણ અમ્બે.	૨૩૫
			૩૪	ગોવિંદ હરિ દગની.	૨૩૫
			૩૫	હરિમણુ ધોનકું ભાધન.	૨૩૫

૩૬	પરશરામ મજાનન સ્ત્રી	૨૩૫	૬૫૩	કિનાઈક મહાદેવ વેતનકર.	૨૨૬
૩૭	વાસુદેવ નામદાસની	૨૩૫	૮૬	દયા ૧૧ યશવત્ કરમારકર.	૨૨૭
૩૮	રામકૃષ્ણ ગોવિંદ નાંદર	૨૩૬	૪૮	ભાગ્યેવ નારાયણ ધેનકર.	૨૨૮
૩૯	પરશરામ ગણેશ નાંદર	૨૩૭	૭૮	મહાદેવ લક્ષ્મણ ખીરમતનાથ.	૨૨૯
૪૦	ભાઈ હરિ વતક	૨૩૧	૪૮	ભાઈ ભાણુ બંધવ.	૨૨૯
૪૧	હરિ વાસવ ધરદ	૨૩૯	૫૦	પરશરામ ભાગ્યમા સોમલ	૨૧૦
૪૨	ભાગ્યેવ ચિત્રાગણુ પંડિત.	૨૨૯		કાલિયાવાડ.	
૪૩	કયાનંદ સામગ્રીસેવાસ.	૨૨૮			
૪૪	વિષ્ણુ હરિ મોગેયા	૨૨૬	૧	આમાનાલ સુપીલા નાંદર.	૨૮૦

બહિર ખખર.

મે એ હું સારેખતા તા ૨૭-૮-૧૯૫૬ રુકમ ન ૭૪૭૪ ઉપરથી.

રા. રતનરામ ઉત્તમરામ ભદ્રે પ્રસિદ્ધ કરેલી "સાહિત્ય વિલાસ"ની ચોપડીની કિંમત રૂ. ૧-૨-૦ ને બદલે વધારી રૂ. ૧-૮-૦ કરવાની મે. ડિરેક્ટર સાહેબે તા ૨૦-૮-૧૯૫૬ ના રુકમ નં ૬૮૫૨ થી મંજૂરી આપી છે, કિંમતની વધારો નવી આવૃત્તિને અંગે છે.

!! વાંચો !! વાંચો !!! અને વંચાવો !!!

હિંદુસ્તાનમાં પહેલું સાહસ !!

‘નાદોલ શિક્ષણસાહિત્યકાર્યાલય’ લિમિટેડ થકી મોટી કંપનીના રૂપમાં થાય છે તેનાં દારણો:—

- ૧ હાથથી થતું કામ મશીનોથી અને જથ્થાબંધ થતું નહોતું, તે મસીનોથી જથ્થાબંધ તૈયાર કરવા માટે.
- ૨ જથ્થાબંધ માલ તૈયાર ન ગતો હોવાથી ઓર્ડર પ્રેન્સન કરવા પડે છે, અને લાંબી મુદતે થોડા ઓર્ડર સંપ્તાય પામ છે, તે તમામ ઓર્ડર તુરંત સંપ્તાય કરવા માટે.
- ૩ દેશના મોટા મોટા શહેરોમાંથી ઉપર તથા એજન્સીઓની માર્ગણી થઈ છે. તે કરવા માટે.
- ૪ ટ્રેગવણીના દિન પ્રતિદિન વધારા સાથે આર્થિક અનેક કારખાનાંની જરૂર પડશે તેની આગત છે માટે.
- ૫ પ્રાયમરી સ્કૂલોથી કોલેજ સુધીનાં તમામ પ્રકારનાં સાહિત્યો વિદ્યાર્થી તરીકે આવે છે, તે પણ ખર્ચાવવા અને સંસ્કાર કરવા માટે.
- ૬ પદર વર્ષથી ઘણા કારખાનું સારું નરો કરે છે, અને પ્રસિદ્ધિમાં આવવાથી ઉપર ઉપરી સીલોન, આફ્રિકા તેમ જ હિંદુસ્તાનના તમામ જાગમ થઈ, ઓર્ડર આવવા લાગ્યા છે તેથી દરેક ભવિષ્યમાં વધારે સારા નફાનાં મારી રોવથી એજન્ટનું કાર્યકાલ ચોક્કસ નફા ઉપર રાખ્યું છે.

ઉપર પ્રમાણે કારણોથી આ કંપનિ રટરટડ કરાવી દરેક પચીસ રૂપીઆનો એવા ચાર દગર ગરની એક લાખની થાપણવાળી કરવા ધાર્યું છે. જે અનુજ સાથે ત્રણ રૂપીઆ, અને આપીનાં નોર્થ પાંચ રૂપીઆથી પણ નહીં અને દરેક કોણ નમો જે આપી રૂ. ૫૦ નહીં એટલું જાણવા કોણથી ઉપનયમ ગણતર રાખ્યો છે. જેથી દરેક પગાના—દરેકના કસમો જાણ થઈ ને

શેર રાખનારી કસમ રાખનારે એક પોસ્ટકાર્ડ ઉપર પોતાનું પુરેપુરું સરનામું, અંગ્રેજીની રાખવા લખવી કે કંપની રજીસ્ટર્ડ થયે પ્રોપ્રેક્ટસ અને શેર અરજીઓ મોકલી આપવામાં આવશે.

પત્ર વ્યવહારનું સરનામું:—મેનેજર:—શિક્ષણસાહિત્યકાર્યાલય.

નાદોલ, (પારટ) અમદાવાદ પ્રાંતીય રેલવે,

ગુજરાત શાળાપત્ર.

પુસ્તક ૫૮મું. નવેમ્બર-ડિસેમ્બર સને ૧૯૧૯. અંક ૧૧-૧૨

સ્પર્ધા.

કેળવણીને અંગે મનાતાં તથા સ્વીકારાએલાં મહાન સૂત્રોમા બાળકાની લાગણી અગત્યનું સ્થાન ભોગવે છે; કેળવણી આપતી વખતે શિક્ષકે આ લાગણીનો વિષય ખ્યાનમાં રાખી પોતાનું કાર્ય કરવું જોઈએ. બાળકા પોતે કેવાં છે, તેમજ તેમનાં મનને કઈ બાબત હજી છે, કે કઈ પ્રતિકૂળ છે તેનું જ્ઞાન પણ આવશ્યક છે. લાગણી તથા શુદ્ધિથી ચર્તા કાર્યને એવો આદ્ય મંબંધ છે, કે લાગણીનો વિકાસ કરવામાં, એટલે સારી લાગણીઓ પાથી નહારીને તમવામાં, શુદ્ધિના જ્ઞાનની જરૂર પડે છે. આમ લાગણીઓની

સૂચના.

આવતા વર્ષથી અમે આ માગિગનું લગભગ રૂ. ૧-૦-૦ ને બદલે વધારી રૂ. ૧-૩-૦ મે. ઉ. લાગના ઈન્સ્પેક્ટર સાનની મજુરીથી રાખ્યું છે. લાચાર છીએ કે ખામણીના તેજ કાગળોના ખર્ચની ભારે કિંમતને પહેલી ન વળતારી આ નિર્ણય સખેજ મદદ કરવાની જરૂર પડી છે.

તંત્રી.

આહવાને વિનંતી.

અમારા આહવાને વિનંતી કરવાની કે જેમણે લગભગ ૬૭ સુધી મોકલ્યું ન હોય તે બનતી તરફએ મોકની આપશે ચાલુ વર્ષ ૩૧-૧૦-૧૯ ને રાજ પૂર્વે ચાલુ છે. બીજી એક વિનંતી કે આહવાને પત્રવ્યવહાર કરવો હોય તો પોતાના લેખન ઉપર છાપેલા રજીસ્ટર નંબર સાથે લખી મોકલવો. ચાલુ વર્ષમાં એ સરના અમે કરેલી, પણ તે તરફ આહવાને મુસ્ત લક્ષ આપ્યું હોય એમ સમજાવું નથી.

તંત્રી.

કેળવણી શુદ્ધિને સુખસ્થિત યાન પ્રાપ્ત કરાવે છે, તેમજ સંકલ્પવૃત્તિ અને ચારિત્ર પણ તેથી ઉત્તમ બને છે.

બાળકોને સામાજિક પરિસ્થિતિની બહુ ઝમર થાય છે, તેમની લાગણીઓનો આધાર આ પરિસ્થિતિને વશ હોવાથી શિક્ષકનું મુખ્ય કર્તવ્ય તે લાગણીઓનો અભ્યાસ, છે. બાળકોની શુદ્ધિને સુમાર્ગે દોરવાનાં, અને લાગણીઓને નિયમિત કરવાનાં સાધનો શિક્ષક જુએ તો તેની સમીપજ હોય છે. “સારા પદાર્થો તરફ તેમનું લક્ષ દોરો, શબ્દોદ્ધારો સુવિચારો પ્રેરો” એ ઉદ્ગારોનું સત્ત્વ શિક્ષકને શોધવાની જરૂર રહેતી જ નથી તેમના સહવાસમાં કે દેખરેખ નીચે બાળકો પોતાનું જીવન ગાળે છે, તેથી તેમની આસર થયા વિના રહેતી નથી. આથી સરખાતમાજ અમુક લાગણીઓ બાળકોનાં મનને કબજે કરે છે. આમાંની કેટલીક ઉત્તેજક યોગ્ય હોય છે, તો બીજી કેટલીક દૂર કરવા શિક્ષકને શુદ્ધિપુરઃપર પ્રયાસ કરવો પડે છે. મોટે ભાગે લાગણીઓ કેળવવાની રીત સીધી ન હોતાં આડકતરી હોય છે. બાળકની પરિસ્થિતિ ત્યાહ્વાથી, અને તેને યોગ્ય સાહચર્યમાં મૂકવાથી, એકાંત જીવન ગાળનાર તે બાળકની મંકુચિત વિચારોથી ગ્રંથિત થયેલી લાગણીનો વિકાસ કરી શકાય છે. ભય, ક્રોધ, અને બાધભાવણાંથી દુર્ગુણો જે બાળકોમાં નજરે પડે તેમની તેથી લાગણી ખમેડવા, બહાદુર, શાંત, અને સાહસિક પુરોવાં જીવનદૃષ્ટિથી ષોધ આપવો પડે છે. બાળકોની લાગણીનો વિચાર કર્યા વિના જે શિક્ષક પોતાનું કાર્ય કરે છે, તેનો માર્ગ કદિ નીવડી કાર્યસમાપ્તિ અને ફળપ્રાપ્તિ દૂર ખસે છે. મોટે ભાગે લાગણીઓ તરફ અતિશય લક્ષ આપી દરેક શિક્ષકને પોતાનું કામ કરવું પડે છે.

લાગણીઓ ઘણા પ્રકારની છે. તેમાંની એક “સ્પર્ધા” શિક્ષણમાં અગ્ર સ્થાન ભોગવે છે. ક્રીએલની વ્યાખ્યા કિંગડરગાર્ટને પદ્ધતિ બાળસ્વભાવને ઉદ્દેશીને યોગ્ય છે, અને તે બાળસ્વભાવનું એક મુખ્ય લક્ષણ ‘અપજતા’ છે. સ્પર્ધાનું મૂળ અપજતામાં છે. પોતાનો સાથી જે ઉચ્ચ ગુણ ધરાવતો હોય તે પ્રાપ્ત કરવાનાં પ્રયાસને સ્પર્ધા કહે છે. બાળકોને દરિદ્રાર્થ પ્રિય હોય છે, કેમકે બીજા કરતાં પોતે ચઢિઆતાં છે, એમ સાબીત કરવામાં આનંદ માને છે. કોઈ પછુ પ્રશ્નનો ઉત્તર પહેલો આપવાની ત્વરા, ઉપલો નંબર મેળવવાની ઉત્કટ ઇચ્છા, દાખલો પહેલો ગણી પોતાનું પ્રાવીણ્ય પ્રકટ કરવાની સાલમા જેવા ગુણો શાળામાં કામ કરતા શિક્ષકોને અનુભવ-

સિદ્ધ છે. દરિદ્રાર્થની આ લાગણી ક્રિકેટના મેદાનમાં અને કસરતશાળામાં થતા પ્રયોગોમાં પણ નજરે પડે છે. ખેલની વાત એ છે કે મિત્રભાવ તથા સહિઆતાપણું સિદ્ધ કરવા જતાં આધુનિક સમયમાં ક્રિકેટની રમતો કલદ અને ક્રોધનો પ્રાદુર્ભાવ કરવાનાં સ્થાન થઈ પડ્યાં છે; માટે સ્પર્ધાની લાગણી કેળવનારો શિક્ષકે બહુ સાવધ રહેવું જોઈએ. શાળા એવું સ્થાન છે, કે જ્યાં સ્પર્ધા બહોળા રૂપમાં પ્રવર્તે છે. ઇત્યાદિ કે સ્તુતિરૂપી શિક્ષણની યુક્તિઓ કેટલેક પ્રસંગે અનિષ્ટ પરિણામ પ્રાપ્ત કરાવે છે. બીજાને ઉતારી પાડવાને બદલે બાળક પોતાની ઉત્તમતા પ્રાપ્ત કરે એજ હેતુથી સ્પર્ધાની લાગણી કેળવવી જોઈએ. શિક્ષકે ક્રોધની સ્તુતિ કરવા જતાં બીજાને ઉતારી પાડતો હોય તેની જાતના ઉદ્દગાર પોતે કદી કાઢવા ન જોઈએ. સ્તુતિ કરવી હોય, તો ગઈ કાલે જે જ્ઞાન અમુક વિદ્યાર્થી ધરાવતો હતો તેનાથી વ્યાજે તેણે કેટલું વધારે પ્રાપ્ત કર્યું છે, તેજ તેની સ્તુતિનો વિષય હોવો જોઈએ, અમુક વિદ્યાર્થી તેના સહાધ્યાયી કરતાં કેવો સહિઆતો છે, એ ઉદ્દગારો બહુધા હાનિકારક નીવડે છે. સારે માર્ગે દરિદ્રાર્થ કરવાને બદલે પોતાના સહચારીને ઉતારી પાડવાની કુટેવો કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ પ્રાપ્ત કરે છે, તેમાંથી તેમને મુક્ત રાખી મામાજીક સમભાવનાને માર્ગે દોરવા શિક્ષકે પ્રયાસ કરવો. આંગ સ્પર્ધાની લાગણી કેળવવામાં શિક્ષકને બહુજ સાવધ રહેવું આવશ્યક છે.

નૂતન યુરોપ.

(લેખક — રા. પરમાનંદ ડી. વ્યામ ખી. એ.)

પાંચ વર્ષ પછી આખરે પોતે જગાડેલા યુદ્ધમાં, સત્ય અને નીતિમાર્ગને અવનબનારો મિત્ર રાજ્યોના હાથથી જર્મન મહાત્ થયું છે, અને તેના પરંપરાથી ચાલી આવતા રાજ્યલોભનો અત આલ્યો છે, અને અમેરિકાના પ્રજાનાયક વિવસનના વિશ્વવિખ્યાત સત્યનીતિના ઉદ્દગારોને અમલમાં મૂકવા માટે પ્રથમ પગથીઆ તરીકે, ગરીબ અને નિર્બળ પ્રજાઓના સંરક્ષણાર્થે, બલપત્તર, તથા મદોન્મત્ત પ્રજાને અંકુશિત કરવા માટે, અને યુરોપની તેમજ બીજા દેશોની દીર્ઘકાળ શાંતિયર્થે, યુરોપના રાજ્યતંત્રીઓએ વિલસનની સમદષ્ટિનીયે પ્રજાસંઘ ધડ્યો છે, અને તેની સાથે યુરોપમાં પરાપૂર્વથી ચાલી આવતી અનેક પ્રજાઓ વચ્ચેની તકરારોનો ફડકો લાવવા નિમિત્તે, યુરોપની વિમુક્ત

પ્રદેશોની રાજકીય સરહદોમાં, પ્રજાતત્વના ધોરણે નવી સીમાઓ આકાશમાં છે. એ પ્રમાણે યુરોપના નકશાનું સ્વરૂપ ફરી ગેઝું છે. જર્મનિ અને આસ્ટ્રિયા, એ વિગ્રહ પહેલાં બળવાન દેશો હતા, તેની રાજ્ય સરહદો એટલી બધી વિકૃત થઈ ગઈ છે, કે તેજ રાજ્યસરહદો સમજવા માટે આપણને યુરોપના પ્રજાજનવિભાગ સમજવાની પહેલાં જરૂર પડશે.

આર્યોના પશ્ચિમ તરફના ધસોરા પછી અને આર્યોના ત્યાં સ્થાયી થયા પછી, કાગે કરી યુરોપમાં ગએલા તેજ આર્યો દિલ્હીમાંના તેમના સ્વદેશી-ઓથી આચારવિચાર અને જ્ઞાનવિજ્ઞાનમાં જુદા પડ્યા, પણ તેજ દેશની જીમિરચના અને નૈસર્ગિક પરિસ્થિતિને લીધે પ્રજાવિભાગ થયા. એ પ્રમાણે યુરોપમાં બિન જિન પ્રજાઓ હયાતીમાં આવી પછીથી તેઓમાં સર્વોપરિપણા માટે વિગ્રહો સ્વાભાવિક રીતેજ થયા.

યુરોપનો આધુનિક ઐતિહાસિક સમય ૧૭૯૦ની સાલથી ગણતાં યુરોપમાં ટ્રેઝના સાધવા માટે પ્રજાઓમાં થએલા ઝઘડાઓ સહેતાઈથી ચમત્કાર, અને ખરી રીતે જોતા તેજ સમયથી દુસ્મન રાજ્યોની આર્થિક સ્થિતિ-પ્રગતિએ, તેમજ ૧૮૪૮ અને ૧૮૪૯માં રાજ્યલોકમાં અભિવૃદ્ધિ કરી જોને પરિણામે ગયો વિનાશક વિગ્રહપ્રભવ ઉભો થયો હતો.

૧૭૯૦ની સાલથી જર્મનિ અને આસ્ટ્રિયાએ યુરોપની કઈ કઈ પ્રજાઓ ઉપર આધિપત્ય બોગવવાનો લોક વધાર્યો તે નકશા નં ૧ માં નજર કરવાથી માલમ પડશે. સરખાવો ૧૯૧૪ની સાલનો યુરોપનો રાજકીય નકશો.*

પશ્ચિમથી પૂર્વ તરફ નજર કરતાં સળેજ ચમત્કાર કે પશ્ચિમથી પૂર્વ તરફ જોમ જઈએ તેમ પ્રજાજન વિભાગ વધારે ને વધારે ગુચનજી ભરેલા થતા જાય છે. પશ્ચિમ અને મધ્ય યુરોપમાં તેો સામાન્ય રીતે દલી શકાય કે આ વિભાગ સ્પષ્ટ છે, અને તે વિભાગોમાં અન્ય પ્રજાતત્વ મિશ્રિત થએલું જોવામાં નથી આવતું, પણ પૂર્વમાં, અને તેમાં ખાસ કરી અર્બેનિયોમાં પ્રજાનરવ ધણા પ્રમાણમાં મિશ્રિત છે.

હવે જ્યારે જર્મન અને આસ્ટ્રિયાના રાજ્યોનો વિસ્તાર વૃદ્ધિ પામ્યો, ત્યારે આ બિન બિન વિદેશીય તરવો તે દેશોના મહારાજ્યોમાં દાખલ

* વાઈકોની સમજૂતી માટે આ લેખને અંતે એ નકશા આપ્યા છે તે લેખસ્થાથી વિશેષ સ્પષ્ટીકરણ થશે.

અર્થા, અને તેટલે અંશે એ દેશોના રાજ્યતંત્રમાં 'કડક રાજ્યતંત્ર' નો ધારણો રચાયા, કે જેથી રાજ્યમાં મરગડ કે બળવો ન થાય, અને એ પ્રમાણે હમણે માટે વિદેશીય અજ્ઞતાત્વને દાખમાં રહેવું પડ્યું.

કૃષી રીતે જર્મનિ અને આસ્ટ્રિયાએ બીજી અન્ય પ્રજાઓના ભોળે પોતાની સત્તા વધારી તેનો હુંક સાર નાંચે પ્રમાણે છે.
જર્મનિ—

ધ. સ. ૧૭૮૬ ના ઘોરસામાં જર્મનિમાં નાના મોટા રાજ્યકીય હક્ક યોગ્યતા લગભગ ૩૬૦ વિલ ગો હતા, અને તેમાં હેમ્બર્ગ, લિપ્સે, ફ્રેકફર્ટ જેવાં શહેરો પણ હતાં તે સ્વાયત્ત રાજ્યતંત્રનો અધિકાર યોગ્યતા હતાં અને બેવેરીઆ બાવેરિયા, મેકસેનિ જેવા મોટા પ્રાંતો સુવર્ણીતો હક ધરાવતા હતા.

ધ. સ. ૧૮૧૦. આ વખતે જર્મનિ મુખ્ય ત્રાર રાજકીય વિભાગોમાં વહેંચાઈ ગયું હતું. (૧) આસ્ટ્રિયન શહેનતાહનનો પ્રદેશ (૨) પ્રોસિયન ગ્રાન્ડ કિનારાનો પ્રદેશ જે ફ્રેંચ લોકોના હાથમાં હતો (૩) પ્રુશિયા-શ્વેત્ર નદીની પૂર્વનો પ્રદેશ. (૪) અને બાકીનો ભાગ " પ્રોસિયન રાજ્ય મંડળ " તરીકે પ્રસિદ્ધ હતો.

ધ. સ. ૧૮૧૫. આ માસથી જર્મન રાજ્યનાયક પ્રુશિયા પ્રદેશ બન્યો, અને જર્મનિની દરેક પ્રકારની પ્રગતિ આ દેશના સર્વોન્નિષ્ઠ નીચે થવા લાગી. પ્રુશિયા જર્મનિની ઉપદોગી ગણાયો, અને આખરે " જર્મનિ " અને પ્રુશિયા' પર્યાયનિરાચક શબ્દો થઈ પડ્યા.

ધ. સ. ૧૮૧૪ની સાનથી જર્મનિએ (પ્રુશિયાએ) આસ્ટ્રિયા ને આભારગુપ્તી તેની બાબુમાં ઉજી નેત્ર હવે તેને અનગ કર્યું, અને મદાત્ રાજ્યદારીઓના હાથ તમે જર્મનિ પરોગના દેશો કન્તાં મળવાન થયું.

ધ. સ. ૧૮૧૪-૧૬.—રેન્ચર્ક પારોથી સ્વેત્રિયગ—હોલ્ટેટ પ્રતિ મહાઈ દરી લીધા.

ધ. સ. ૧૮૭૭. આમેસ લોરેન ક્રાન્સ પામેથી લીધા.
હવેથી જર્મનિની નજર દરીઆપાના દેશો તરફ ફેરી, અને પરિણામે જર્મનિ સંસ્થાનો ધરાવતું રાજ્ય થયું જર્મનિ દૂરના દેશોમાં નાંચેના પ્રદેશો ઉપર સત્તા ૧૯૧૪ ની સાલમાં ધરાવતું હતું.

આક્રિકા. ટોગોલેન્ડ, કેમેરૂન, જર્મન નૈર્ઝલ્ય આફ્રિકા, જર્મન પૂર્વ આફ્રિકા.
ચીન. હિઆલિયોનો મુલક

પાસિફિક. કૈસર—વિલ્હેમ્સૅન્ડ બિસ્માર્ક ટાપુઓનો સમૂહ. સોલોમોન મહાસાગર. ટાપુઓ, ફેરોલાઈન ટાપુઓ, માસૅલ્સ ટાપુઓ, શેગોઆ વગેરે.

આ બધા પ્રદેશોનો વિસ્તાર લગભગ ૧૧૨૮૧૪૦. ચો. મા. જેટલો હતો. આરિદ્રઆ—

વિગ્રહ પહેલાં આદેશ, તેમાં વમતી જુદી જુદી પ્રજાઓ, ભૂમિચરના અને અતિદાસિક દાસીકતમાં મુરોપમાં સંપૂર્ણશિ એક વિશેષ પ્રકારનો દેશ હતો.

ઈ. સ. ૧૭૮૯ માં આરિદ્રઆ મુરોપમાં ધણા પ્રદેશો ઉપર પોતાની સત્તા ધરાવતું હતું. બેલ્જિઅમ અને હોલાંડ પણ તેની સત્તા નીચે હતાં. આ રાજ્યમાં બેલ્જિઅન્સ, ફ્લોમિન્સ જર્મન્સ, એક્સ, રલોવન્સ, રલોવાકસ, મેઆર્સ, પોલ્સ વગેરે ભિન્ન ભિન્ન પ્રજાઓ હતી, પણ એજ ભિન્ન ભિન્ન પ્રજાતત્વોને કીધે અને આંતરિક નબળાઈને કીધે આરિદ્રઆ મુરોપના વિગ્રહોમાં દિનપ્રતિદિન નબળું પડતું ગયું.

આરિદ્રઆએ ૧૭૬૭ માં નેધર્લેન્ડ્સ
૧૮૦૫ માં વેનિશિઆ
૧૮૧૫ માં ઇટાલીનો ઉત્તર પ્રદેશ } જોયાં,

અને એ પ્રમાણે તે નબળું પડી ગયું, પણ ત્યારપછી તે પ્રુશિઆના તેજમાં ઝળવા લાગ્યું, અને જર્મનિને તે ઉપગ્રહ તરીકે ત્યારથી વળગી રહ્યું.

ઈ. સ. ૧૮૬૭ માં આરિદ્રઆ-હારીનું સયુક્તરાજ્ય ઉભું થયું.

ઈ. સ. ૧૮૭૮ માં હર્ઝેગોવિના અને બોસ્નિઆ કબજે કર્યાં.

ત્યારથી આરિદ્રઆની ગતિ બદલિનના આધારચક્રના પ્રભાવે, મુરોપના અગ્નિકાણ તરફ ચલા લાગી

હવે બીજા બે દેશો જે હાલની રાજકીય સ્થિતિમાં અગત્ય ધરાવે છે, તે બેલ્જિઅમ અને પોલાંડ છે.

બેલ્જિઅમ.

૧૮૩૯ માં મુરોપના મોટા રાજ્યોએ સત્તાગુહનના નિયમને આધારે નવાં રાજ્યો કોતરી કાઢ્યાં, અને એ વખતે હોલાંડ અને બેલ્જિઅમનાં રાજ્યો દ્વાપતીમાં આવ્યાં, અને ત્યારથી સ્વનંત્રતા બોગવતાં થયાં. વળી બેલ્જિઅમનું અખડપણું, તેમજ તે દેશની તટસ્થતા, મુરોપના કોઈ પણ વિગ્રહ દરમિયાન સ્વીકારવામાં આવી, અને આરિદ્રઆ, પ્રુશિઆ, રશિઆ, બ્રિટન, ફ્રાન્સ જેવા મોટા દેશોએ તેને અભયવચન આપ્યું. જર્મનિએ તે વચન તોડ્યું.

પોલાંડ.

આ રાજ્યનો ઇતિહાસ હમા અને ૧૦મા સૈકાથી શરૂ થાય છે, અને ૧૭મા તથા ૧૮મા સૈકાઓમાં તે બહુ વિસ્તારવાળો પ્રદેશ હતો કાળા સમુદ્રથી, ઉત્તરમાં બાલ્ટિક સમુદ્ર સુધી તેના રાજ્યની સીમા હતી. એ વખતે પોલાંડના રાજ્યમાં પશ્ચિમ પ્રુશિયા, ગેલિશિયા, યુક્રાઈન વગેરે દેશો પણ હતા.

આ પ્રદેશને મોટામાં મોટો ગેરલાલ એ હતો, કે ખાસ કરી પૂર્વ અને પશ્ચિમમાં કુદરતી સીમાઓ હતી નહિ. તે રાજ્યમાં લગભગ બિન્ન પ્રજાઓની ગરબડ વધી પડી, અને આખરે પોલાંડના ભોગે પડોશના દેશો પ્રુશિયા, આસ્ટ્રિયા, રશિયા બળવાન થતા ગયા, તેના અંગે એક પછી એક ઘટનાં ગયાં, અને પોલાંડની ત્રણ વખત વહેંચણી થઈ તેમાં પોલાંડ અદ્યત્ત થયું.

(૧) ૧૭૭૧ માં રશિયાએ નીરદર-નીપર-ડયુના પ્રદેશો લીધા.

પ્રુશિયાએ પશ્ચિમ પ્રુશિયા વગેરે પ્રદેશો લીધા; અને આસ્ટ્રિયાએ ગેલિશિયાનો કાળો કોઈ.

(૨) ૧૭૯૩ માં બીજી વહેંચણી થઈ. પડોશના રાજ્યોએ પોલાંડનું લગભગ બીજી વાર કબ્જું. તેમાં રશિયાએ યુક્રાઈન, અને પ્રુશિયાએ ડાન્ઝિગ, ચોર્ન અને બીજા પ્રદેશો લીધા.

(૩) ૧૭૯૫ માં પ્રુશિયાએ વાર્સો અને આસ્ટ્રિયાએ ક્રેકા પ્રદેશ લીધો.

૧૮૦૬-૧૮૧૦ નેપોલિયનના સમયમાં તે દેશને કંઈક સજીવ કરવામાં આવ્યો.

૧૭૯૫ માં તેની પાસેથી લઈ લેવામાં આવેલા ખુલકા પાછા સોંપવામાં આવ્યા, પણ ૧૮૧૫ માં પુનઃ વ્યવસ્થા થઈ તેમાં પાછા તે પ્રદેશો લઈ લેવામાં આવ્યા.

૧૮૩૧ માં રશિયન સત્તા સામે પોલાંડમાં બળવો થયો, અને પરિણામે તે દેશ રશિયન સામ્રાજ્યમાં જોડી દેવામાં આવ્યો, અને તે દ્વિવસ્થી પોલાંડ મુલુવશ રહ્યો. પોલ લોકોને વિદેશીય ધુસરીનો ભાર વહન કરવો પડ્યો. જુદા જુદા દેશોમાં પોલ લોકો કેવી રીતે વહેંચાઈ ગયા હતા તે નીચેની ઢગીકત ઉપરથી સમજશે.

વિસ્તુલા નદીના પ્રદેશમાં	૧,૧૦,૦૦,૦૦૦	}	૧,૮૪,૦૦,૦૦૦
યુશિઆમાં	૩૨,૦૦,૦૦૦		
આસ્ટ્રિઆમાં	૪૨,૦૦,૦૦૦		
રુશિઆમાં	૧,૮૭૪,૦૦,૦૦૦		

(આંકડાઓ આસરે છે).

હવે આ વિગતને અતે જે તહનામું થયું, તેની રૂઢીએ યુરોપનાં નવાં ઉદ્ભવેલાં રાજ્યોની સીમા નક્કી ન. ૨ માંથી સારી રીતે સમજાશે. એ યુરોપી રાજ્યોની સીમા સમજવા માટે ખાસ કરી નીચેની બાબતો ધ્યાનમાં રાખવી.

(૧) અમેરિકન પ્રજાનાયક વિલસનનો અતીવ ઉચ્ચ આદર્શ.

“સ્વેચ્છાનુસાર પ્રજાનુચિત શાસનતંત્ર.”

(૨) તે તે દેશોના પૂર્વના ઇતિહાસનો યોગ્ય ખ્યાલ

(૩) યુરોપની ભૂમિરચના, અને કુદરતી કે બીજી રાજકીય સરહદો.

(૪) પ્રજાજનની વહેંચણી.

(૫) યુરોપના મદાન જળમાર્ગો.

વિગતને આ પરાંજિત થયા પછી તહનામાની જે ક્લેશો જર્મનિએ અને આસ્ટ્રિયાએ મધુર્ગુપને ફીકારી છે, તેને આધારે યુરોપની રાજ્યરચના નીચે પ્રમાણે થઈ છે જુઓ નકશો ન. ૨. સરખાવો નં. ૧ અને ૧૯૧૪ ની સાયનો યુરોપના રાજકીય નકશો.

ઈ સ. ૧૮૧૬ યુરોપની રાજકીય રીતિ. વસંતસનું બંધનું તહનામું.

૧. જર્મનિ અને હોલ્લાંડ.

હાલમાં તે પૂર્વની મનદ કાગચલાઉ કાયમ રાખવામાં આવી છે.

૨. જર્મનિ અને બ્રિટિશ્વરમ

જર્મનિ મોસ્કો (પ્રિચિયન વિલાગ સહિત) ઉપર બેજિંગમનું સર્વોપરિપલ્લું રવંકારે છે. માલ્મેડી અને કુપ્રેન પ્રદેશ ઉપરના સધળા હોકા છોડી દે છે.

૩. લક્સેમ્બર્ગ.

જર્મનિની સીધી કે આડકતરી લાગવગમાંથી મુક્ત

૪. રોમ પ્રદેશ. (હોર્બનની ગોસલ શાખાની ઉપશાખા. “હોર્બ કિનાર.” આ પ્રદેશ પૂર્વમાં છે હોર્બર્ગ સુધીનો-૧૫ વરસ સુધી પ્રજાસંઘન સત્તા નીચે રહે. પછી પ્રજામનલઈતે પ્રદેશને કોઈ પણ રાજ્યમાં ભળવાની છત

૫. આલ્સેસ લોરેન.

આ રુલમે પાછા ક્રાન્સને સ્વાધીન કરવા.

૬. સ્વીટ્ઝર્લેન્ડ.

જર્મનિ અને સ્વીટ્ઝર્લેન્ડ વચ્ચેની સરહદ કાયમ.

૭. જર્મન આસિટ્રીઆ.

આ પ્રદેશની સ્વતંત્રતા જર્મનિ સ્વીકારે છે ૧૯૧૪ ની સાલની જર્મનિને લગતી સરહદ કાયમ રાખવી, પણ એકો-સ્લોવાક રાજ્યની સરહદને અનુસરતી.

૮. બોહિમિઆ કે એકો સ્લોવાક (સ્ટેટ.) રાજ્ય.

૧૯૧૪ ની સાલની બોહિમિઆની સરહદ પણ નવા થએલા પોલૅન્ડ આ રાજ્યને અનુસરતી.

૯. મુશિઆ જર્મનિ,

પૂર્વમાં પોલૅન્ડ, અપર સાઇલિશિઆ અને પશ્ચિમ-મુશિઆનો થોડો પ્રદેશ. (વિસ્તૃતતાની પૂર્વેનો) વગેરે દેશો જર્મનિમાં બાદ કરનામાં આવ્યા. ૧૦. પૂર્વ મુશિઆ.

પૂર્વ મુશિઆના મોઝોરિઅન પ્રદેશના પોલ રેવાર્સઓની દરમિયાન મુજળા રાજ્યમાં જોડાનાનો હક, તેરીજ રીતે પશ્ચિમ મુશિઆમાં વિસ્તૃતતાની પૂર્વના પોલ રહેવાસીઓને હક સોંપનામાં આવ્યો.

૧૧. મુશિઆનો ઈશાની વિભાગ.

પૂર્વ મુશિઆના મોટો પ્રદેશ (બોહિમિયન કિનારે) તેમાંથી બાદ કરી તેનું ભવિષ્ય વિચારવાને હસ્તક મોપવામાં આવ્યું.

૧૨. ડાન્ઝિગ (પોલાન્ડને બોહિમિયની બારી).

પશ્ચિમ મુશિઆ અને પૂર્વ મુશિઆની વચ્ચે થઈ પોલાને ડાન્ઝિગરોષ્ટ્ર હાર ખુલ્લુ કરી આપ્યું. ડાન્ઝિગ શહેરને સ્વાયત રાસનતત્વનો હક સોંપવામાં આવ્યો. એટલે કે તે સ્વતંત્ર રહેશે જન્ય.

૧૩. ડેન્માર્ક.

ઉત્તર અને મધ્ય સ્કેન્ડિનાવિયા પ્રદેશોને ત્યાંના પ્રબળમત પ્રમાણે રાજ્યમાં સળવા દેવા.

૧૪. કોઇન પ્રદેશ.

કોઇન નદીના કાળા કિનારાનો પ્રદેશ ધણોખરો. મિતરાલયોના કબ્જામાં રહ્યો, અને જમણા કિનારે પૂર્વમાં જર્મનિએ નદીથી પૂર્વે ૫૦ કી.મી. દરના વિસ્તારવાળા પ્રદેશમાં કિલ્લેબંધી ન કરવાનું કબુલ કરે છે.

આ સરતોથી જર્મનિનો વિસ્તાર ઘટી ગયો તેનું કાણુક નીચે પ્રમાણે.

(૧) આસેસ-લોરેન.	વિસ્તાર.	વસ્તી.
	૫૬૦૦ ચો. મા.	૧૮૭૪૦૦૦
(૨) માલ્મેડી.	૪૦૦ "	
(૩) પૂર્વ અને પશ્ચિમ પ્રુશિયા અને સાઇબિરિયા.	૧૫૦૦૦ "	૨૮૦૦૦૦૦
(૪) પોલન.	૧૧૦૦૦ "	૨૦૦૦૦૦૦

બાકીના પૂર્વ પ્રુશિયાનો કટલોક પ્રદેશ અને શ્લેસિંગ પ્રદેશોમાં પ્રબળમત લેવાનો છે. એટલે તેનો વિસ્તાર ૮૬૮૦ ચો. મા. જેટલો છે તે પણ હજુ જર્મનિમાં લગશે કે નહિ તે પણ જોવાનું રહ્યું. વળી જર્મનિએ રૂઢાસમર્ગ, મેક, જેવા મજબુત કિલ્લાઓ પણ ગુમાવ્યા છે.

આસ્ટ્રિયા-હંગરી-અને યોઝનિયા-હર્ઝગોવિના.

લડાઈ પહેલા આ રાજ્યનો વિસ્તાર ૨૬૧૧૭૯ ચો. મા. જેટલો હતો, અને તેમાં કુલ વસ્તી ૫૧૩૫૨૭૬૪ હતી. પણ લડાઈના અંતે આ રાજ્યના પ્રબળવર્ગના ધોરણે ધણા વિભાગ પાડી નાખવામાં આવ્યાં છે, અને આસ્ટ્રિયાનો રાજ્યવિસ્તાર હવેથી માત્ર ૨૩૦૦૦ ચો. મા. નો, અને હંગરીના રાજ્યનું ક્ષેત્રફળ ૭૦૦૦૦ ચો. મા. જેટલું રાખવામાં આવ્યું છે. આસ્ટ્રિયામાં હવે મુખ્યત્વે જર્મન લોકોની વસ્તી રહી, હંગરીમાં મેચ્યાર લોકોની રહી. બાકીની પ્રબળોના વસ્તીના પ્રમાણમાં રાજ્યવિભાગ પાડી દેવામાં આવ્યા.

વિગ્રહ પહેલાં વિગ્રહ પછી તેમાંથી ઉદ્ભવેલાં રાજ્યો.

આસ્ટ્રિયા	{	(૧) ઝેકાસ્લોવેકિયા (ગ્રેગ) સ્વતંત્ર
અને		(૨) જર્મન આસ્ટ્રિયા સ્વતંત્ર (વિએના)
હંગરી		(૩) હંગરી. સ્વતંત્ર (બુડાપેસ્ટ)

બાકીના પ્રદેશોમાં ટ્રેન્ટિનો-ઝિલ્ડા અને ડાલ્મેશિયાનો કિનારો. મટાલીને દ્રીએસ્ટ સોપવામાં આવ્યું છે. ક્યુમ વિષે હજુ નીવેડો થયો નથી.

સર્વોચ્ચાને પણ કેટલોક પ્રદેશ આસિટ્રિયા હંગરીના રાજ્યમાંથી સોંપવામાં આવ્યો છે. ગેલિશિઆનો કેટલોક પ્રદેશ પોલાન્ડને સોંપાયો, અને ટ્રાન્સિલવાનિઆનો રૂમાનિઆને.

તુર્કિસ્તાન.

યુરોપી તેમજ એશિઆઈ તુર્કિસ્તાનનું ભવિષ્ય પ્રજામંધને હાથે ધડારો રૂશિઆ.

આ મહારાજ્ય અત્યારે છિન્નલિન્ન થઈ ગયું છે.

વિગ્રહ પહેલાં જે ત્રણ રાજ્યો યુરોપના મહારાજ્યો તરીકે ગણાતા હતા તે હવે છેક. ઉત્તરતા વર્ગના રાજ્યની દરિયાને પાંચા છે, તેમના લોભ-પ્રલોભનો નાશ થયો છે. અને હવે તેમને કરેલાં કૃત્યોની શિક્ષા અમવાનો પ્રમંથ આવ્યો છે. આપણે ઇચ્છીએ છીએ કે એ રાજ્યો પોતાના દુર્ગુણો દૂર કરી, પ્રજાસધર્માં લગી પોતપોતાની પ્રજાઓની આબાદી વધારે, અને ફરીથી યુરોપમાં કાયમની સુલેહ જળવાઈ રહે.

નકશાની સમજૂતી.

આ પછીના પાના ઉપર આપેલા જે નકશામાંનો પહેલો ઇ. સ. ૧૯૧૪ માં જર્મનિ કઈ સ્થિતિમાં હતો તેનું વર્ણન આપનારો છે. બીજો આજનું ત્યાંનું નાનું પ્રજાસત્તાક રાજ્ય દર્શાવનારો છે. ફ્રાન્સને એક્સ લોરેન, અને સિલેસીઆનો લાગ તથા પોસેન સહિત પશ્ચિમ પ્રુશિઆ પોલાન્ડને સોંપવા ઉપરાંત દબી લીટીવાળા પૂર્વ પ્રુશિઆની નવી સરહદ લોકમત પ્રમાણે નક્કી થશે. તેમજ સ્લેસ્વીગનો કેટલોક ભાગ (નં. ૧, ૨, ૩) ડેન્માર્કને મેળશે હેલિગોલાન્ડ (નં. ૪)ની કિલ્લેબંધી તોડી પાડવાની છે. પોંચ નંબરથી દર્શાવેલી નાની સરહદ ઐજીઅમને પાછી મળે છે. સારેની ખીણ. (નં. ૬) અને ડેન્ઝીગ પ્રજામંધની સત્તા નીચે વહેવાઈ જશે. ટપકાવાળી રેખા (નં. ૭) જર્મન કિલ્લાની પશ્ચિમ સરહદ દર્શાવે છે, અને મેમલ (નં. ૮) મિત્ર રાજ્યની સત્તા તીચે આવે છે.

શાળાપત્ર ઓફીસ.

ખીન્ને વિષય:—ખાળપોથી (હિમાયતેઈસ્લામ, લાહોર સીરીઝ) નું વાચન. દુકાં અને સાદા ગીત સાથે ગાવાં.

ત્રીજો વિષય:—મૂળાક્ષર અને “તપ્તી” પુરી. જોડાક્ષર નો આવતા દોષ એવા દુકા શબ્દો પાટીઆ ઉપર અથવા સ્લેટ ઉપર મોટા અક્ષરે લખવા.

ચોથો વિષય:—ખાળવર્ગમાં નીચલા વિષયો પણ શીખવવા કીક થઈ પડશે—

(અ) સાદા આકાર, રંગ તથા બહુ જાણીતી વસ્તુઓનું શિલ્પ.

(બ) મુખ્ય મહેતાજીએ અથવા ટ્રેડ આસિસ્ટન્ટ સાદી અને સ્પષ્ટ વાનાં કહેવી.

(ક) સાદાં ગીતો મોટે જોલાવવાં, અને સાથે ગવરાવનાં.

(ડ) ખાળકવાચત, કસરત અને રમતો.

(ધ) નિશાળની સગવડ પ્રમાણે થોડાક કિન્ડરગાર્ટનના પાઠો.

ટીપ—ગણતુ, શબ્દ બતાવવા, સાદા ક્રોઈંગ* સાથે પદાર્થ પાઠો, માતાં, ગીતો, રમતો, તથા ઉલોગો એ સર્વ અને ત્યાં સુધી એકબીજા સાથે જોડવા.

*સ્લેટ અથવા કાગળ અથવા પાટીઆ ઉપર વર્ગમાં અપાયલા પદાર્થ-પાઠો સાથે સંબંધ ધરાવતી વસ્તુઓની અથવા જોડેની યાદીમાંની વસ્તુઓની ફક્ત રૂપરેખાનું ક્રોઈંગ; સૂચના માટે પુરવણી જ જુઓ —

વસ્તુઓની યાદી.

વિભાગ (અ)

- ૧ લાકડી
- ૨ પેન્સિલ.
- ૩ સ્લેટ.
- ૪ પરખીડીઉ (બંધ કરેલુ પોસુ)

વિભાગ (બ)

- ૧ દડો અથવા લગોટો,
- ૨ ઇકું.
- ૩ ખાળકનો પતંગ.
- ૪ ભમરડો.

વિભાગ (ક)

- ૧ નારંગી.
- ૨ કરી.
- ૪ અ -

વિભાગ (ડ)

૧. જોડાખર્ગ ક્રોઈંગના ૧ લા પુસ્તકને ૨૦ મે પાને છે તેવો છાકરા (એટલે એકજ લીટીથી રૂપરેખા બતાવવી.)
૨. (જોડાખર્ગના ક્રોઈંગના ૧ લા પુસ્તકને ૪૪ મે પાને આપેલ છે તેવું) મરઘીનું બચ્ચુ.

૧૬. ધોરણ.

જોડકા

૧૦૦ પહેલો વિષય:—

૧૦,૦૦૦ સુધીની સંખ્યાનું લેખન તથા વાચન; વીસા (૨૦×૧૦) સુધીના આંક; અર્ધા પંચાસ સુધીના; પાયા પચાસ સુધીના; ચલણી નાણાંની માહિતી, તથા નાણાંની ધાત. પદાર્થો વડે રીતો તથા ધાતો સમજાવવી. આંક બોલાવવા. પહેલા વરસ માટે કરાવેલા આંકની ઍદરના સચાલો આવે તેવા મુખ્યગણિતના દાખલા.

૧૦૦ બીજો વિષય:—

(હિમાયતે ઇસ્લામ) સાહાર મીરીઝની પહેલી ચોપડીનું વાચન, ચાલેલા લાગતી મસલુતી સાથે. હુકાં અને સાદાં ગીતો સાથેમાં ગાવાં.

૩૦૦ ત્રીજો વિષય:—

વાચિક લાગભાંધી શબ્દો રલેટ અથવા પાટીઆ ઉપર મોટા અક્ષરે લખવા.

૧૦૦ ચોથો વિષય:—

સાદી અને રસિક વાર્તાઓ કહેવી; આ વાર્તાઓ છાંકરાઓ પાસે તેમના પેજાના શબ્દોમાં કહેવરાવવી; અને ૧૫ પદાર્થપાઠો, સાદા ફોર્મ સાથે* અને કિન્ડરગાર્ટનના પાઠો, કવાયત, રમતો અને ઉલોગો ચાલુ રાખવા.

*રલેટ અથવા કાગળ અથવા પાટીઆ ઉપર, વર્ગોમાં અપાયેલા પદાર્થપાઠો સાથે સખંધ ધરાવતી વસ્તુઓની, અથવા બેઠેલી યાદીમાંની વસ્તુઓની ફક્ત રૂપરેખાનું ફોર્મ. સૂચના માટે પુરવણી ચ લુઓ:—
વસ્તુઓની યાદી.

વિભાગ (અ)

૧. કબમ-
૨. ચોપડી.
૩. વાંસની લાકડી.
૪. ચાખખો. (ચાશુક.)
૫. દેશી ગાજવુ.

વિભાગ (બ)

૧. ટામ ટામ. (તાસાં વગેરે.)
૨. પંદ.
૩. ટાપી. (દિફુસ્તાનના છાંકરાઓ પહેરે છે તેવી.)
૪. સપાટ અંગાકાર થાળો.
૫. ટંગલર (કાચનો ખાલો.)

૩૭૭ ધારણી.

દાહકા.

૧૦૦ પહેલો વિષય:—

૭૫ (અ) ભાગ્યી, તથા વિવિધ સરવાળા, બાદવાડી, ગુણકાર, ભાગાકાર તોલ, ગાપ, મહત્વ એને વખતના સ્થાનિક કોષ્ટક: નિરાશીના સહેલા દાખના.

૮૫ (વ) પહેલાં ત્રણ વર્ગોમાં જે દાહક શીખવ્યા હોય તેનો ઉપયોગ ચાપ તેવા મુખ્યગણિતના દાખના.

૧૦૦ બીજો વિષય —

૮૫ (અ) (હિમાયને ઇસ્તેમ) લાહેર સીરીઝ વાચનમાળાની નીચ ચોપડીમાંથી પૃષ્ઠ ક્રમાં ૬૦ પાનાનું વાચન, ચાલેવા ભાગની સમજુતી તથા સંજ્ઞાના અર્થ સાથે

૨૫ (ચ) આશ્વની ચોપડીની ખિતાની ૬૦ મેનોનો મુખ્યાત્મ તથા સમજુતી.

૧૦૦ ત્રીજો વિષય —

૫૦ (જી) આશ્વની ચોપડીમાંથી ત્રણ લીનિનું ઉકેલના મોટે અક્ષરે લખવું

૫૦ (ઘ) મધ્યમ ક્રાંતિ અક્ષર લખના પુરી લખેલી કોપી બુક બતાવવી કોપીબુક નં ૨

ચોથો વિષય — જુઓળ — બીજી શકે ત્યાં મુખી પ્રત્યક્ષ અવલોકાયી, તથા માનીના અથવા બીજા નમુનાથી જુઓળની મુખ્ય મંસાઓ શીખડીને પછી નકશામાં બતાવવી નકશામાં જૂના રચના બતાવી હોય તે ઉપરથી દેશના ઉચ્ચાણ નીચાણના દેખ ન તથા તેના સામાન્ય લક્ષણો વિષે અનુમાન કરવાનો હોડરાઓને મદાવરો પદાર્થો (નકશાના) સ્કેનનું જ્ઞાન, સ્કેનથી નકશા ઉપર — અતરે સાપડાં જિલ્લા અથવા એન્જિનિની મૂલમ તથા રાજકીય જુઓળ જે-જે-ઉલોગ ત્યા ચાલતા હોય, સ્થળો વચ્ચે વ્યવહાર ચલાવવાના જે સાધનો તેમાં હોય તે વગેરે મુદ્દાં વિભાગની સામાન્ય જુઓળ શિક્ષક પાઠીયા ઉપર દોરેલા જિલ્લાના નકશાના મોખામાં હોડરાઓએ જગાઓ પુરવી

૧૦૦. પાંચમો વિષય:—ચાવેલી ચોપડીમાં વર્ણવ્યા પ્રમાણે, અથવા કોઈ પણ અનુકૂળ ચોપડીમાંથી લીધેલા (છાંડ, પ્રાણી, અને કુદરતી દેખાત જેવા) પદ્યોં વિષે સાદા ડ્રોઈંગ સાથે વીસ પદાર્થો પાઠ.

૧૦૦ ફ ઠો વિષય:—

- ૫૦ (અ) સરકારી ગુજરાતી વાચનમાળાની બીજી ચોપડીમાંથી પાંદડે કરેલા ૩૦ પાકતું વાચન. ચાવેલા પાકની સમસ્યની આર્યે.
- ૩૦ (વ) ચોપડીના ચાલેલા ભાગમાંથી બે લીટીનું ડિક્ટેશન મોટે અક્ષરે લખતું.
- ૨૦ (ઘ) મોટા અક્ષર લખવા, પુરી લખેલી કોપીસુક બતાવવી.

- * (અ) સ્નેહ અથવા કમળ કે પાટીઆ ઉપર વર્ગમાં અપાયલા પદ્યો પાઠો સાથે ગર્ભવ દુગવતી વસ્તુઓની અથવા જોડની માત્રામાંથી વસ્તુઓની દેખા રૂપરેખાનું ડ્રોઈંગ, ચૂંચનાઓ માટે પુસ્તકથી લેવા:-
- (મ) આકર્ષી અથવા કુટપતી અને સેટરકવેર (નિઠાણ કાઠ) જેવા સાદાં સાદિત્યના ઉપયોગ સંબંધી દેખાણી.
 - (ક) સાદી ચીજો અને પદ્યોનું ખરખર માપ કરવાનાં મદાવરો.

વસ્તુઓની યાદી.

વિભાગ (અ).

૧. કુંગી.
૨. ચપ્પુ.
૩. સાનરણી.

વિભાગ (બ).

૧. સીસી.
૨. દેવળી.
૩. પીપ
૪. તાળું.

વિભાગ. (ક).

૧. મુગો અથવા (ગાજર).
૨. દેળું.
૩. એરંડાનું પાંદડું.
૪. કમળનું પાંદડું.
૫. કમળનું ફૂલ.

વિભાગ (ડ).

૧. મંદમાખી (ઓગ્રમર્ગના ડોઈંગની ૧ લા પુસ્તકનું ૪૪ સુ પાનું જુઓ.)
૨. છીપ.
૩. ચક્રી, જેટલી ઓગ્રમર્ગના ડોઈંગના ૧ લા પુસ્તકનું ૧૨૭ સુ પાનું જુઓ.)
૪. મિનાડી (જેટલી અથવા સુનેલી)

૪ થું ધોરણ.

(આ ધોરણ પાસ કર્યા પછી છોકરાઓને અંગ્રેજી લાઘુવાની રજા આપવામાં આવશે.)

૧૦૦ પહેલો વિષય:—

૭૫ (અ) ત્રીજા ધોરણના અભ્યાસ ઉપરાંત તોલ, નાણાં, માપ, મહત્વ અને વખતના અંગ્રેજી ક્રોષ્ટક; અપૂર્ણક, ત્રિરાશીના વધારે અધરા દાખલા, અને બહુરાશીના સહેલા દાખલા. સાદું વ્યાજ (તેમાં ફક્ત વ્યાજ ગણતા સીખવવું.)

૨૫ (ક) મુખગણિત નીચેના મુજોત્તર વાપરવા પડે તેવા સવાલો.
૧૨, ૨૦, ૨૪, ૩૦, ૪૦, ૪૮, ૯૬, ૧૦૦, ૧૨૦, અને ૩૬૦

૧૦૦ બીજો વિષય:—

૭૦ (અ) મોવલી મદમદ હરમામગ કૃત હિંદુ યોગી ચોપડીમાંથી પસંદ કરેલા ૫૦ નામ, આલેશ લાગતી સમજુતી, અને શબ્દોના અર્થ સાથે, નામ, સરનામ વગેરે દ્વિતી રીતે વાપરવા તેનું, તથા તેના ઉદાહરણરૂપે ગાકો બનાવવાનું શિક્ષણ.

૩૦ (ક) ચારેલી ચોપડીમાંથી કવિતાની ૭૫ બેતોનો મુખપાક અને સમજુતી.

૧૦૦ ત્રીજો વિષય:—

૫૦ (અ) ચારેલી ચોપડીમાંથી ચાર લીટીનું રિક્રેશન.

૫૦ (ક) ઝોણા અક્ષરો લખવા, પુરી લખેલી દોષીશુક બતાવતી દોષી શુક, નં. ૩.

૧૦૦ ચોથો વિષય:—

૫૦ (અ) પ્રાંતનો ઇતિહાસ, આ વિષયનું શિક્ષણ સાદી અને રમુજ વાર્તાઓ મારફત આપવું.

૫૦ (ક) વિલાગતા જિલ્લાઓના ખાસ જ્ઞાન સાથે ઇલાકાનું અને હિંદુસ્તાનનું સામાન્ય જ્ઞાન શિક્ષકે દોરેલા હિંદુસ્તાનના નકશાના યોખામાં છોકરાઓએ જ્યાંયો પુરતી.

૧૦૦ પાંચમો વિષય:—ચાવેલી ચોપડીમાં વર્ણુના પ્રમાણેના અથવા ટ્રાઈ અનુકૂળ ચોપડીમાંથી લીધેલા (છાંડ, પ્રાણી અને કુદરતી દેખાવો જેવા) પદાર્થો વિષે ૨૦ પદાર્થપાઠ સાદા ડ્રોઈંગ સાથે. *

૧૦૦ ૬ ઠો વિષય:—

૧૦ (અ) સરકારી વાચનમાળાની ત્રીજી ચોપડોના પહેલા બે ભાગમાંથી પમેદ કરેલા ૧૫ પાઠનું વાચન, તથા સરકારી વાચનમાળાની ૪ થી ચોપડોના પહેલા બે ભાગમાંથી પમેદ કરેલા ૧૫ પાઠ. ચાલેલા ભાગના સમજી લીધેલા નામ, સ્વંનામ વગેરેનો ઉપયોગ.

૨૦ (વ) ચાવેલી ચોપડામાંથી ત્રણ લીટીનું ડિક્ટેશન.

૨૦ (ક) મધ્યમ કક્ષા અક્ષરો લખવા, પુરી લખેલી કાળી છુટાવવી.

* (અ) સ્લેટ અથવા કાગળ અથવા પાટીના ઉપર ઈમાં અપાએલા પદાર્થપાઠો સાથે મંચન કરાવવી વસ્તુઓની અથવા નહેલી વાદીમાંની વસ્તુઓની દ્રશ્ય રૂપરેતાનું ડ્રોઈંગ. સૂચનાઓ માટે પુસ્તકી વસ્તુઓ:—

(બ) સાદા સ્કેચ પ્રમાણે ડ્રોઈંગ.

વસ્તુઓની યાદી.

વિભાગ (અ).

૧. ક્રિસ્ટ બેટ.

૨. પેપી.

૩. ટોપકી.

વિભાગ (બ).

૧. પેડું.

૨. ડોલ.

૩. કાંઠે પાણી સીંચવાની ઝારી.

૪. ધુકણી (બૂંગી.)

વિભાગ (ક)

૧. રીંગળાં ફલ.

૨. રીંગળું.

૩. દાડમ

૪. ચાંચલીનું ગાફું.

૫. બાજરીનું કુંડું, સાકાનવાપાઈડો સાથે.

વિભાગ (ડ)

૧. પંગીડિ(ઓઝમર્ગના કોમળતાપદ પુત્રકનું ૪૪ મું પાનું લુઓ.)

૨. ફરેગન ફ્લોર્સ (વાનીઓ.)

૩. કાગડો (હિમેયો.)

૪. કુતરો.

૫ મું ધોરણ.

૧૦૦ પહેલો વિષય:—

૭૫ (અ) યોગા ધોરણના અભ્યાસ ઉપરાંત દર્શાવે અપૂર્ણ, અને સાદું તથા ચક્રવર્તિ વ્યાજ પૂરું:—

૨૫ (સ) મુખ્યશ્રિત યોગા ધોરણના અભ્યાસ ઉપરાંત. નીચેના ગુણોત્તર વાપરવા પડે તેવા દાખલા એટલે કે ૮, ૧૮, ૧૬, ૩૨, ૬૪, ૨૪૦, ૨૫૬, અને ૩૨૦.

૧૦૦ બીજો વિષય.

૬૦ (અ) મોલવી મુહમદ ઇસ્માઈલકૃત ઉર્દુ પંચમી ચોપડીમાંથી પસંદ કરેલા ૧૦૦ પાનાનું વાચન પાઠના વિષયની સમજૂતી તથા શબ્દોના અર્થ સાથે, વ્યાકરણ, રૂબરૂબ, અને સાદું પદરહેદ.

૨૦ (ચ) આલેલી ચોપડીમાંથી ૧૦૦ બેતનો મુખપાઠ, અને તેની સમજૂતી

૨૦ (ફ) સાધારણ હસ્તલેખનું વાચન.

૧૦૦ ત્રીજો વિષય:—

૫૦ (અ) આલેલી ચોપડીમાંથી પંચલીટીનું ડિક્ટેશન; સાદો કાગળ અથવા નાનો વાર્તાપી ફકરો લખવો. ખાનગી કાગળો લખવાની રીતોનું જ્ઞાન.

૫૦ (અ) મોટા વહીવટી અક્ષર લખવા પુરી - દોષી છુક બતાવવી. કાપી છુક નં. ૪.

૧૦૦ ચોથો વિષય:—

૫૦ (અ) હિંદુસ્તાનનો ઇતિહાસ—મુસલમાનો આવ્યા ત્યારપછીના કાળનો. ઇ. સ ૭૧૨ થી ૧૭૬૧ સુધીનો અથવા તે કાળના ૭ મહાપુરુષોનાં જીવનચરિત્ર.

૫૦ (બ) એશિયાખંડની સામાન્ય ભૂગોળ, હિંદુસ્તાનની ભૂ-લ, રાજકીય અને ઔદ્યોગિક ભૂગોળના ચોક્કસ જ્ઞાન સાથે. નકશા ઉપર જમાવો બતાવવી.

૧૦૦ પાંચમો વિષય—વિજ્ઞાનશાસ્ત્રનાં મૂળતત્ત્વોને લગતા પચીસ પદાર્થ.^૧
પાઠ, સાદા ડોઈઝ સાથે.*

૧૦૦ છઠો વિષય:—

૬૦ (અ) સરકારી વાચનમાળાની પાંચમી ગ્રોપડીના ૩૦ પાઠનું
વાચન; ચાલેલા ભાગની સમજુતી સાથે, સાદું વ્યાકરણ-વચન,
ભૂતિ અને વિભક્તિ.

૨૦ (વ) ગ્રોપડીના ચાલેલા ભાગમાંથી ચાર લીટીનું ડિક્શનરી.

૨૦ (ફ) ગ્રીક્ષા અક્ષર લખવા, પુરી લખેલી શીખીશુક બતાવવી.

૬ કું ધોરણ.

દેકડા.

૧૦૦ પહેલો વિષય:

૪૦ (અ) પાંચમા ધોરણના અભ્યાસ ઉપરાંત, મુદત કાપવાના હિસાબ,
નફોતોરો, પત્તાણું અને વર્ગમૂળ.

* (અ) રહેલ અથવા શાળા અથવા ખાદીઆ ઉપર વર્ગમાં અપાયેલા
પદાર્થપાઠ સાથે સખધ ધરાવતી વસ્તુઓની અથવા જોડેની યાદીમાંની
વસ્તુઓની ફક્ત રૂપરેવાનું ડ્રોઈઝ, ચચન ઓ માટે પુનઃવણી થ જુઓ,
(અ) સાદા રહેલ પ્રમાણે ડ્રોઈઝ.

વસ્તુઓની યાદી.

વિભાગ (અ)

૧. ગીપીઓ, ચમેળી.
૨. કમ્પાસ
૩. પંખો.
૪. ધર અથવા ઝુંખું

વિભાગ (બ)

૧. ચમચો.
૨. નેડો (દેરી).
૩. પાંજરું
૪. કીટલી (ચાકની).

વિભાગ (ક)

૧. નાગિએર
 ૨. ગુનાનું પંડું.
 ૩. લીમડાનું પાંડું.
 ૪. તાલનું પાન
 ૫. દિગ્વિસેકસ ફાવર (ભી કાનું ફૂલ).
- વિભાગ (ડ).

૧. સાપ.
૨. સમડી.
૩. ઊંટ

૩૦ (ખ) નવી ભૂમિતિ લાગ ૧. પહેલા વિભાગ ॥ પ્રકરણ ૧ થી ૮ અને પ્રકરણ ૯ માંથી કનમો એ વી એ. તથા ત્રીજા વિભાગના સિદ્ધાંત ૧ થી ૧૩

૩૦ (ક) દેશીનામું, રાજમેજ નખેનાનું અને ખનરણી કરવાનું શરૂઆતી યાન

૧૦૦ બીજો વિષય—

૬૦ (અ) “ઉર્દુ મિડવર્કાર્થ” લાગ ૧ લો. પંજાબ સિરીઝ માંથી પર્ગ્ગ કરેલાં ૧૦૦ પાનાનું વાચન, ચાલેના લાગની સમજૂતી, અર્થ તથા શબ્દોની વ્યુત્પત્તિ સાથે વ્યાકરણ પુરું વાક્ય વિચાર, સાદી શબ્દરચના અને પદ્મછેદ સાથે.

૭૦ (બ) મુમદમે—હાલીમાંથી કરિતાની ૧૧૦ બેનનો મુખપાક તથા સમજૂતી.

૨૦ (ક) પાંચમા ધોરણમાં હોય તેના કર્ના વધારે કાણુ દરખાસ્તનું વાચન.

૧૦૦ ત્રીજો વિષય

૬૦ (અ) પરીનાદે કહેની વાતાં અસા વર્તાતનો મર રિપોર્ટ, અમવા કાગળ અથવા એક માનું નિબંધ રહી રહી અક્ષર લખવો. ભેદબી, અ' માફર પાનમાં લેવામાં આવ્યા.

૪૦ (બ) ગદ્યર નિદેકે અધારણી ગદ્યસરસાઈઝ બુકો બતાવવી.

૧૦૦ ચોથો વિષય —

૫૦ (અ) નિંદસ્તાનના કલિદામ — માગ મુખી ॥ સિદ્ધિ રાજ્યના અમનો અથવા તે માનના છ મદાપુરોના ઉવનચરિત્ર.

૫૦ (બ) પાંચમા ધોરણના અભ્યાસ વિષય ૧, પુસ્તકની સામાન્ય જોગાણ, ગદ્યકલ્પનું. નિદસ્તાન સાથે વ્યાપારી તથા રાજકીય ગણધર્મ અને બંને ખરેખર બીજા દેશોનો નિદસ્તાન રાષ્ટ્ર વ્યાપારી બધ તેમજ વેપારના માર્ગો નિદસ્તાનના નકશાનું જોખું. ખૂતલ (મૃત્તિકા જોગાણ). (મૂળતત્ત્વો, વિષુવવૃત્ત મુન, જ્વો, અક્ષાંશ અને રેખાંશ વગેરે, પૃથ્વીના જોગાણના સંબંધમાં વપરાતા શબ્દો સુધી.)

૧૦૦ પાંચમો વિષય — વિજ્ઞાનના પ્રાયોગિક પદો, માત્ર દ્રાવ્ય સાથે.

૧૦૦ છઠો વિષય:-

૧૦ (અ) સરકારી વાચનમાળાની જુદી ચોપડીના ત્રીસ પાઠનું વાચન સંમંજસી સંધે. સાદું પદ્યછંદ.

૨૦ (બ) ચોપડી ૧૧ ચાલેલા લાગમાંથી પાચ લીટીનું ઉકાશન; એક સાદો પત્ર નચના દુકા વર્ણનયુક્ત પેરેઆફ લખનારું શિશુ, ખાનગી કંગળો લખનાના સ્વરૂપનું ચાન.

૨૦ (ક) મોટા વહીવટી અક્ષર લખના. આખા કોપીયુક બતાવવી.

૭ મું ધોરણ.

૬૦૦ પહેલો વિષય —

૫૦૦ (અ) અંગ્રજીત પુર, દાખલાની રીતોના મૂળ સિદ્ધાંત તેમજ વાઈ, ચાર્સ તથા ધનમાપના દાખલા સુદાં —

* (અ) સ્લેટ ૬૫૦ ૧૧ કાગળ અથવા પાટીઆ ઉપર નીચેના સિદ્ધાંતો વેળા નિશ્ચાન પાઠો નાં નમધ ધરાવતી વસ્તુઓની અથવા નહેની પાટી-માના વસ્તુઓની રૂપ ન દ્રાવ્ય. મુસનાઓ માટે પુરવણી વસ્તુઓ:-

(બ) ભૂગિતિના નકલિઆનુ સાદું દ્રાવ્ય.

વસ્તુઓની યાદી.

વિભાગ (અ)

૧. હથેલી.
૨. નીસતણી અથવા માદર
૨. કરન
૪. સ્ટુલ (ખાલ)
૫. કાતર

વિભાગ (બ)

૧. ફલાવર પોટ (વિદ્યાન)
૨. કુદાડી
૩. ખલ અને દસ્તો
૪. ગળણી.

વિભાગ (ક).

૧. ફર્નલીફ (ફર્નનું પાંદડું).
૨. ગુલામનું લ
૩. પાદરાવાળી ડાળી
૪. તાડનું ફલ

વિભાગ (ડ).

૧. શિયાળ.
૨. વાધ
૩. ધોડો.

૨૫ (બ) નવી ભૂમતિ ભાગ ૧, વિભાગ ૧ પુરો. અને બીજા અને ત્રીજા વિભાગમાંના સઘળા સિદ્ધાંતો તથા કૃત્યો, અને તે સંબંધિત સહેલા પ્રશ્નો.

૨૫ (ક) દેશીનામું.

૧૦૦ પહેલો વિષય:—

૬૦ (અ) “ઉર્દુ મિડવેડર્સ” ભાગ ૨ નો પંચમ સીરીઝમાં ૧૦૦ પાનાનું વાચન, સમજુતી સાથે, શબ્દોના અર્થ તથા વ્યુત્પત્તિ સાથે, વ્યાકરણ તથા પદઘોષનું પુનરાવર્તન.

૨૦ (બ) મુસદ્દા દાલીમાંથી કવિતાની ૧૫૦ બેતો પહેલાં નામી હોય તેવીનો મુખપાઠ, સમજુતી સાથે.

૨૦ (ક) અધરા હસ્તલેખોનું વાચન.

૧૦૦ ત્રીજો વિષય:—

૬૦ (અ) આપેલા વિષય ઉપર રિપોર્ટ અથવા નિબંધ લખાવેલી અક્ષર લખવો. જોડણી અને વ્યાકરણ પાઠમાં લેવામાં આવશે.

૪૦ (બ) અક્ષર. શિક્ષક સુધારેલી એકસરસાઈનું છુટકા બતાવેલી.

૧૦૦ ચોથો વિષય:—

૫૦ (અ) હિંદુસ્તાનનો ઇતિહાસ પુરો “હિંદુસ્તાનના દેશજન (સિટિજન ઓફ હિંદુસ્તાન)” માંથી રાજ્ય-પદ્ધતિ સંબંધી કેટલીક માહિતી.

૫૦ (બ) ૫૨ ના ભૂગોળ, હિંદુસ્તાન સાથે દેશ જુદા દેશોના વ્યાપાર સંબંધના તેમજ એજેન્સી તાબામાંના મુલકના ખાસ રાજ સારે અતલ પ્રાકૃતિક ભૂગોળ નો મૂળતત્વો ઝાલુઓ, દિવસ અને રાત, ગ્રહણ, ભરતી, ઓટ, હવા, વરસાદ, ઝાકળ વગેરે કુદર્ત બળોની સંઘાઓ મુદ્દા અક્ષર રેખાંશ સાથે હિંદુસ્તાનનો નકશો દોરવો.

૧૦૦ પાંચમો વિષય:—આરોગ્યસંરક્ષણ રાખ અને વિજ્ઞાનના મૂળતત્વો.

૧૦૦ છઠ્ઠો વિષય:—સાદું ડ્રોઇંગ.

૧૦૦ સાતમો વિષય:—

૬૦ (અ) સરકારી - વાચનમાળાની સાતમી ચીપડીના ૩૦ પાકનું વાચન, સમજુતી સાથે. સાદું પરચેડ, શબ્દ વિભાગ.

૪૦ (બ) સ્થાનિક ભાષામાં વર્ણવતી અક્ષરે રિપોર્ટ કે કાગળ લખવો.

પુરવણી આ.

વ્યવસ્થાપકોની મરજી હશે તો ૩ થી ૭ ધોરણોમાં પદાર્થપાઠો અને વિજ્ઞાનને બદલે હસ્તશિક્ષણ અથવા વિજ્ઞાનના મૂળતત્વોનો ધોરણવાર ગોઠવેલો અભ્યાસક્રમ તેઓ ચલાવી શકશે એવો કોઈ પણ ક્રમ પસંદ કરતી વખતે જે ઠેકાણે નિશાળ આવી હોય તે ઠેકાણાની ઔદ્યોગિક અને ખીંચ જરૂરિયાતોપર લક્ષ આપવું જોઈએ. વ્યવસ્થાપકોને પોતાના લક્ષ્યાંકને યોગ્ય કોઈ પણ વિષય પસંદ કરવાનો અધિકાર છે; માત્ર તેમણે તૈયાર કરેલા અભ્યાસક્રમ માટે આ ખાતાની મંજૂરી લેવી.

* (અ) સ્લેટ અથવા કાગળ અથવા પાટીઆ ઉપર વર્ગમાં શીખવેલા વિજ્ઞાનપાઠો સાથે સમઘ ધરાવતી વસ્તુઓની અથવા જોડેની યાદીમાંની વસ્તુઓની રૂપરેખાનું ડ્રોઇંગ; સૂચનાઓ માટે પુરવણી થ જુઓ:—

(બ) જૂમિતિની આકૃતિઓનું ડ્રોઇંગ.

વસ્તુઓના યાદી

વિભાગ (અ)

વિભાગ (ક)

૧. મુસાફરીની પેટી (દ્રંક.)
૨. ટેબલ.
૩. ખુરસી.
૪. પાવડો (એટલે કે રેશી તીકમ અથવા ખોદ્યામનુ જોખર.)

વિભાગ (બ.)

૧. તીરકચકુ (ધનુષ અને ખાણી).
૨. પૈસા રાખવાનું પાકીટ.
૩. દાન કુ (અથવા કોયતો.)
૪. છુકો.
૫. છત્રી.
૬. રેશી ગાંઠ.

૧. આખો (થડ અને પાંદડાં તથા ફેરીવાળા એક બે ડાળો.)
૨. વડ (થડ અને પાંદડાં તથા વડવાઈવાળા એક બે ડાળો.)
૩. કાંટાવાળો ઘોર.
૪. દુધરૂં.

વિભાગ (ડ.)

૧. માથ
૨. ચિત્તો.
- ૩ મગર
- ૪ દાથી.

૧ છ. ધોરણ.

ટીકડા.

૧૦૦ પહેલો વિષય—૧૦,૦૦૦ મુધીની સેખ્યાનું લેખન તથા વાચન;
— પીસા (૨૦ x ૧૦) મુધીના આંક; અર્ધા, પચાસ સુધીનાં પાંચાં,
પચાસ સુધીનાં; ચલણી નાણાંની ગણતરી તથા નાણાંની ધાત, પદાર્થ
વડે રીતો તથા ધાતો સમજાવવી. આંકિ એકાદવા. પહેલા વરસ માટે
કરાવેલા આંકની અંદરના સવાલો આવે તેવા મુખગણિતના દાખલા.

૧૦૦ છીજો વિષય—સરકારી વાચનમાળાની પહેલી ચોપડીના કપ પાઠનું
વાચન. ચાલેલા લાગતી સમજુતી સાથે. ચાલેલી ચોપડીની કવિતા
સાચમાં ગાવી.

૧૦૦ ત્રીજો વિષય—નોડાક્ષર ન આવતા દોષ તેવા સંખ્દો, પાઠીઆ.
અથવા સ્લેટ ઉપર મોટા અક્ષરે લખવા.

૦૦ ચોથો વિષય—સાદી અને રસિક વાર્તાઓ કહેવી; આ વાર્તાઓ
છાકરાઓ પામે તેમના પોતાના સંખ્દોમાં કહેવરાવવી; અને ૧૫

પદાર્થપાઠો સાથે સંબંધ ધરાવતી વસ્તુઓની અથવા નીચેની યાદીમાંની વસ્તુ-
ઓની ક્રમ ૧૫રેપાનું ડ્રોઇંગ; રચના માટે પુરવણી પ લુઓ:—

વસ્તુઓની યાદી.

વિભાગ (અ)

૧. લાકડી.
૨. પેન્સિલ.
૩. સ્લેટ.
૪. પરખીડી (જામ કરેલું ખાચું)

વિભાગ (બ).

૧. દડો અથવા લખોટો.
૨. ઇકું.
૩. બાળકનો પતંગ.
૪. લમરડો.

વિભાગ (ક).

૧. નારંગી.
૨. અંજીર.
૩. દરી.
૪. આંબાનું પાંદડું.

વિભાગ (ડ).

૧. ઓગસ્ટબર્ગના ડ્રોઇંગના ૧લા પુસ્તકને ૨૨મે પાને છે તેનો છાકરો (એટલે, એકજ લીટીથી ફરેપા બતાવવી.)
૨. (ઓગસ્ટબર્ગના ડ્રોઇંગના ૧લા પુસ્તકને ૪૪મે પાને આપેલું છે તેનું) મરઘીનું બચ્ચું.

પદાર્થપાઠો, સાદા ડ્રોઇંગ સાથે અને કિન્ડરગાર્ટનના પાઠો,
કલાત્મક, રમતો સાથે રાખવા.

૧૦૦ પાંચમો વિષય—હિંદી શ્રુતિશ્રવણ વાંચવાનું તથા લખવાનું અને જે
અક્ષરના સાદા ચબ્દો બનાવવાનું શિક્ષણ

૨ છું ધોરણ.

૧૦૦ પહેલો વિષય—

૭૫ (અ) ૧,૦૦,૦૦,૦૦ સુધીની સંખ્યાનું લેખન તથા વાચન. પામર,
ચતુર્થા, દાંડ, શેર, મણ, પાચવી અને આના. વધારેમાં વધારે પાચ અર્ધ-
કડાની સંખ્યાના સરવાળા બાદબાકી તેવીજ સંખ્યાનો ત્રણ આઠડા સુધીની
સંખ્યાનું ગુણાકાર અને ભાગાકાર

૨૫ (બ) પહેલાં બે વસ્તુ માટે કરાવેલા માંક, અને નાણાંની ધોતના

સવાલો આવે તેવા મુખ્યચિહ્નના દાખવા.

૧ નીચેના વિષય—સરખરી વાચનમાળાની ત્રીજી ચોપડીમાંથી પચ્ચ
કેરફા ૩૦ પાઠનું વાચન, ચોથેલા ભાગની સખલુની સાથે, ચાલેલી
ચોપડીમાંથી કવિતા, અથવા સામાન્ય જ્ઞાન તથા મુખપાઠ સાથે.

* સ્નેહ અથવા કામળ અથવા પાગીઆ ઉપર, વર્ગનાં અપાયલા પદ્ય-
યપાદો સાથે મર્મક ધરાવતી વસ્તુઓની અથવા જોડેની યાદીમાંની વસ્તુ-
ઓની દ્રશ્ય રૂપરેખાનું ડ્રોઇંગ. સચતા માટે પુરવણી થ જુઓ—

વસ્તુઓની યાદી.

વિભાગ (અ).

- ૧ દરમ
- ૨ ચોપડી
- ૩ વાસની લામ્બી,
- ૪ ચાણુ
- ૫ દેશી જાણુ

વિભાગ (બ)

દોનગમ (તાસા વગેરે)

૧૮
દોષી (હિંદી છાકરાઓ પહેરે
છે તેવી)

૧૮૮ આકાર યાજી
ટંબર (ગયનો ખાસો)

વિભાગ (ક)

- ૧ તરુચ
- ૨, જમરણ.
- ૩ મનગોટાનું ફુલ.
૪. વડનું પાંદડું

વિભાગ (ડ)

- ૧ હરથ (ઓક્સર્જના ડોઈમના ૧
લા પુસ્તકને ૨૮ મે પાને છે તેવું).
- ૨ છાકરો (ઓક્સર્જના ડોઈમના ૧
લા પુસ્તકને ૨૭ મે પાને છે તેવું)

૧૦૦ ત્રીજો વિષય.—

૫૦ (અ) ચાલેલી ચોપડી અથવા ચોપડીઓમાંથી મોટા અક્ષરે ઉકરેશન લખવું. શબ્દો છુટા પાડીને લખવા.

૫૦ (બ) મોટા અક્ષર લખવા. પુરી લખેલી કાપીશુક ગતિાવવી.

૧૦૦ ચોથો વિષય—નકશો એટલે શું તેનું જ્ઞાન. ચાર દિશાઓ. વસ્તુઓ, એક બીજી કેટલા અંતરે છે તેનું જ્ઞાન. છોકરાઓએ લીધેલા માપ ઉપરથી નિશાળનો નકશો (પ્લાન) કાઢવો. નકશામાંથી તાલુકાની ભૂગોળનું સામાન્ય જ્ઞાન.

૧૦૦ પાંચમો વિષય—વાચનની ચોપડીમાં વર્ણવેલા અથવા દ્રષ્ટાવ્ય વસ્તુઓ ચોપડીમાંથી લીધેલા પદાર્થો વિશે વીસ પદાર્થપાઠ, સાદા દ્રોષ્ટાવ્ય સાથે.*

૧૦૦ છઠ્ઠો વિષય—(લાહોરની દિમાયતે— ખાલામ વાચનમાળાના) હિંદુ કાયદાના બીજા અર્ધ ભાગનું તથા તેજ વાચનમાળાની પછીની ચોપડીમાંથી ખંદ કરેલા ૧૫ પાનાનું વાચન. ચોપડીના ચાલેલા ભાગમાંથી શબ્દો પાડીશા અથવા સ્લેટ ઉપર મોટા અક્ષરે લખા.

૩ જી ધોરણ.

૧૦૦ પહેલો વિષય—

૭૫ (અ) અંગ્રેજી રીત પ્રમાણેની લાંબાંબૂી તથા વિવિધ સરવાળા, બાદબાકી, ગુણાકાર અને ભાગાકાર. દેશી રીત પ્રમાણે વિવિધ સરવાળા અને બાદબાકી, સ્થાનિક તોલ, માપ, માદત્ત, અને વખતનાં કાલક. ગિરાણીના સહેલા દાખલા.

૨૫ (બ) પહેલાં ત્રણ વર્ષોમાં, જે કાલક શીખવામાં હોય તેનો ઉપયોગ થાય તેવા મુખ્યગણિતના દાખલા.

* (અ) સ્લેટ અથવા કાગળ અથવા પાટીના ઉપર વર્ગમાં અપાવતા પદાર્થપાઠ સાથે ગ્રંથિય ધરાવતી વસ્તુઓની, અથવા જોડેની માદીયની વસ્તુઓની ક્રમ રૂપેનાનું દ્વિગુણ; સૂચનાઓ માટે પુરવઠી ઘ લુએ. —

(બ) આકૃષ્ટી અને પુટપટી જેવાં સાહિત્યના ઉપયોગ ગ્રંથિયા ગળવળી

તેમાં હોય તે વગેરે સુદ્ધ; વિભાગની સામાન્ય ભૂગોળ. શિક્ષક પા-
ટીઆ ઉપર દોરેલા નકશાના ખોખામાં છોકરાઓએ જગાઓ પુરવી.

૩૦૦ પાંચમો વિષય—ચાલેલી ચોપડીમાં વર્ણવ્યા પ્રમાણેના અથવા કોઈ-
પણ અનુકૂળ ચોપડીમાંથી લીધેલા, (છોડ, પ્રાણી, અને કુદરતી
દેખાવ જેવા) પદાર્થો વિષે સાદા ડ્રોઈંગ* સાથે વીસ પદાર્થપ્રકર.

૩૦૦ છઠ્ઠો વિષય—દ્વિમાસે ધરાવતા વાચનમાળાની ઉર્દુ બીજી ચોપ-
ડીમાંથી પસંદ કરેલા ૪૦ પાનાનું વાચન, ચાલેલા પાઠની સમજાવટ
સાથે. તેજ ચોપડીમાંની કવિતાની ૨૦ ખેતોનો મુખપાઠ, તથા સમ
જુતી. ચોપડીના ચાલેલા ભાગમાંથી બે લીટીનું રિટરેશન, મોટે અક્ષરે
લખવું. મોટા અક્ષર લખના, પુરી લખેલી કોપીશુદ્ધ બતાવવી.

* (અ) સ્ટેટ અથવા કાગળ અથવા પાટીઆ ઉપર વર્ગમાં આપા-
વવા પદાર્થ પામે સાથે મળતું ધરાવતી વસ્તુઓની અથવા જેડેની યાદી.
માંની વસ્તુઓની ક્રમ રૂપે પાનું ડ્રોઈંગ; અથવાઓ ગાટે પ્રવેશી જ જુઓદ
(બ) આકાશી અથવા પ્રુટપટી અને સેટર:ગેર (નિર્માણ કાજ) જેવા
સાદા સાહિત્યના ઉપયોગ મેળવવા ફળવળી.

(ક) સાદી ચીજો અને પદાર્થોનું ખરેખર માપ કરવાનો ફરદાવર.
વસ્તુઓની યાદી.

વિભાગ (અ)

૧. કુંચી.
૨. ચપ્પુ.
૩. સાવરળી.

વિભાગ (બ).

૧. શીશી.
૨. કાથળી.
૩. પીપ.

વિભાગ (ક).

૧. મુળો અથવા (ગાજર).
૨. કેળ.
૩. એરણું પાંદડું.
૪. કમળનું પાંદડું.
૫. દમળનું ફલ.

વિભાગ (ડ).

- ૧ મધમાખી (ઓગળખર્ગના ક્રોઈંગ
૧લા પુસ્તકનું ૪૪ મું પાનું જુઓ.)
૨. છીપ.
૩. એડેલી ચકલી (ઓગળખર્ગના ક્રોઈ-
ગના ૧ લા પુસ્તકનું ૧૨૦ મું
પાનું જુઓ.)